

**SINIFSAI SINIRLAR VE AİLE İÇİ YANSIMALARI: ÇOCUKLARDA
BESLENME DAVRANIŞLARININ İLİŞKİSEL ÇÖZÜMLEMESİ**

Doktora Tezi

Gizem Şükran ÖZALKAN

Eskişehir 2024

**SINIFSAI SINIRLAR VE AİLE İÇİ YANSIMALARI: ÇOCUKLARDA
BESLENME DAVRANIŞLARININ İLİŞKİSEL ÇÖZÜMLEMESİ**

Gizem Şükran ÖZALKAN

DOKTORA TEZİ

Sosyoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Mart 2024

Bu tez çalışması BAP Komisyonunca kabul edilen 2103E018 no.lu proje kapsamında desteklenmiştir.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Gizem Şükran Özalkan'ın “Sınıfsal Sınırlar ve Aile İçi Yansımaları: Çocuklarda Beslenme Davranışlarının İlişkisel Çözümlemesi” başlıklı tezi .../.../20.. tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek “Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği”nin ilgili maddeleri uyarınca, Sosyoloji Anabilim dalında Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı):		
Üye:		
Üye:		
Üye:		
Üye:		

.....

Enstitü Müdürü

ÖZET

SINIFSA SİNIRLAR VE AİLE İÇİ YANSIMALARI: ÇOCUKLARDA BESLENME DAVRANIŞLARININ İLİŞKİSEL ÇÖZÜMLEMESİ

Gizem Şükran ÖZALKAN

Sosyoloji Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mart 2024

Danışman: Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR

Bu araştırma çocukların beslenme davranışları etrafındaki tutum ve davranış örüntülerini, sınıfsal konuma göre şekillenen aile içi ilişkiler temelinde eleştirel olarak değerlendirmeyi amaçlar. Dönüştürücü sıralı karma desen prensibiyle ebeveyn ve çocuklara anket uygulanmış, ardından bulgular yine ebeveyn ve çocuklar ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerle açılmıştır. Demografik Bilgi Formu, Çocuk Beslenme Anketi (ÇBA) ve Ana Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ) ile elde edilen nicel verilerin analiz ve görselleştirmeleri R programlama dili 2023.09.1+494 versiyonu ile, nitel verilerin analizi ise Maxqda Analytics Pro 2023 ve 2024 sürümleri ile tamamlanmıştır. Nihayetinde yapısal kategoriler olarak ele alınan aile, ebeveynlik ve çocukluk; sınıfsal olarak beslenmeye verilen anlamın farklılıkları ve bu farklılıkların birbirleriyle olan ilişkileri üzerindeki izdüşümleri açısından derinlemesine incelenmiştir. Bulgular ebeveynlerin çocuklarının beslenmesine yönelik algıladıkları sorumluluk, onları takip etme sıklıkları, ağırlıklarına dair duydukları endişe, kısıtlama ve yeme baskısı boyutlarının sosyoekonomik düzeylerine göre farklılaştığını göstermektedir. İçsel olarak önem verme ve kontrol kaybı arasında çatışma yaşayan ebeveynler, bir yanda uyulması gereken belli standartlar, davranış setleri, toplumsal norm, baskı ve beklentileri diğer yanda kendi çocukluklarındaki beslenme deneyimlerini yeniden üretme ya da onlardan kaçınma davranışı sergilemekte ve tüm bu süreçler çocuğun tutumları, tercihleri, kendini ifade etme, kabul etme, reddetme stratejileriyle karşılıklı olarak şekillenmektedir. Beslenmeye dair bilgi kaynakları, çocuk üzerindeki kontrolün dayanakları ile imkân ve olanaklar kapsamında şekillenen sosyalleşme ve paylaşım biçimleri ise sınıfsal konuma göre farklılaşmakta ve beslenme süreçleri açısından ebeveyn çocuk ilişkisinin niteliğini değiştirmektedir.

Anahtar Sözcükler: Beslenme, Çocukluk, İlişkisel Analiz, Karma Yöntem, Toplumsal Sınıf.

ABSTRACT

THE BOUNDARIES OF SOCIAL AND REFLECTIONS WITHIN THE FAMILY: A RELATIONAL ANALYSIS OF NUTRITIONAL BEHAVIORS IN CHILDREN

Gizem Şükran ÖZALKAN

Department of Sociology

Anadolu University, Graduate Education Institute, March 2024

Supervisor: Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR

This research critically assesses the patterns of attitudes and behaviors surrounding children's nutritional practices, grounded in familial relations shaped by class position. Employing the transformative sequential mixed methods design principle, surveys were administered to parents and children, followed by the elucidation of findings through in-depth interviews with the same groups. Quantitative data derived from the Demographic Information Form, Child Feeding Questionnaire (CFQ), and *Ana Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ)* were analyzed and visualized using the R programming language, version 2023.09.1+494, while qualitative data analysis was completed with Maxqda Analytics Pro versions 2023 and 2024. Ultimately, the structural categories of family, parenthood, and childhood were examined in depth; class-based differences in the meaning attributed to nutrition and the interrelations of these differences were explored. The findings indicate that parents' perceived responsibility towards their children's nutrition, the frequency of monitoring, concerns about weight, and dimensions of restriction and pressure to eat vary according to socioeconomic levels. Parents, experiencing a conflict between intrinsic importance and loss of control, display behavior that either reproduces certain standards, sets of behavior, social norms, pressures, and expectations, or avoids patterns experienced in their own childhood nutrition. This entire process mutually shapes the child's attitudes, preferences, and strategies for expression, acceptance, and refusal. The forms of socialization and sharing, structured within the scope of resources and opportunities related to nutritional knowledge sources, vary according to class position, altering the quality of the parent-child relationship in the context of nutritional processes.

Keywords: Nutrition, Childhood, Relational Analysis, Mixed Method, Social Class.

ÖNSÖZ

Doktora sürecimin başından itibaren, derslerinde olduğu kadar ders aralarında ya da sonralarındaki sohbetlerimizde, hocalarımız ve lisansüstü seviyesindeki diğer arkadaşlarımızı bir araya getirdiği etkinliklerde her daim aklıma o çok önemli soru işaretlerini getiren danışmanım Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR'a; her TİK'te çalışmalarımı son derece titiz biçimde ilgilenip görüş, öneri ve eleştirileriyle bu tezi birçok açıdan ileri taşımamı sağlayan Komite üyelerimiz Prof. Dr. Fatma Umut BEŞPINAR-AKGÜNER'e ve Prof. Dr. Sutay YAVUZ'a çok teşekkür ederim.

Beni R ile tanıştıran, İstatistiğe bakış açımı tamamen değiştiren, bıkmadan usanmadan her sorumu dinleyen, yanıtlayan ve beni ilk günden itibaren bunu yapabileceğime inandıran değerli hocam Prof. Dr. Ali Cevat Taşırın'a çok teşekkür ederim. Kısa bir süre de olsa, kendisiyle beraber çalışmak, ondan bir şeyler öğrenebilme şansı yakalamak benim için her zaman bir gurur kaynağı olacak.

Hocalarımdan değerli yönlendirme ve katkıları bu çalışmanın ilerlemesinde her zaman kılavuz ışığım oldu. Neticede ortaya çıkan bu tez, her yeni bilginin farklı adımları yeniden yapılandığı, benle birlikte değişen, gelişen ve dönüşen bir seyir izledi. Bu doğrultuda karşılaşılan herhangi bir aksaklık veya hata, tamamen benim öğrenme yolculuğumun bir parçası olarak kabul edilmelidir.

Araştırmanın ana muhtevası olan verilerimi toplamamda yardımcı olan, tüm olağan ve olağan dışı olumsuzluklara rağmen bu araştırmayı “araştırılabilir” kılan başta İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü olmak üzere araştırmayı gerçekleştirdiğim tüm okulların okul müdürleri ve rehberlik öğretmenlerine; yardım, destek ve yönlendirmeleri için çok teşekkür ederim.

Ve en önemlisi de araştırmama katılmayı kabul eden ve topluma dair sayısız gerçekliklerden birinin anlatımı ve açıklamasının benim aracılığımla gerçekleşmesini sağlayan tüm yetişkin ve çocuk katılımcılarıma ilgileri, güvenleri ve paha biçilmez katkıları için çok teşekkür ederim.

Kimi zaman benimle birlikte sahada, kimi zaman anne kimliğimle katılımcılarımla etkileşimlerimde, kimi zamansa bilgisayarın başındayken sabırsız bakışlarıyla kucağında olan; anlatma, açıklama, kabullenmeme ve karşı çıkma motivasyonumu hiç olmadığı kadar güçlendiren kızım Beren'e en içten şekilde teşekkürlerimi sunmak isterim. Bakış açısı, sabırsızlığı, merakı ve heyecanı ile yoğrulmuş pek çok an ile bu çalışmanın her bir sayfasına eşlik ettiğini söylemem abartı olmayacaktır.

Kendi özgünlükleri ve bakış açıları ile dünyayı daha renkli kılan tüm çocuklara, her zaman kendileri olmaları cesaretini ve özgürlüğünü vermemiz gerektiğini özellikle vurgulamak isterim. Onların gözlerinden dünyaya bakmak yıllar geçtikçe aşınan ve aslında unutturulan içsel potansiyelimizi açığa çıkarmak, daha da önemlisi buna cüret etmek anlamına geliyor: merak etmek, hayal kurmak ve her zaman, her koşulda öğrenmeye açık kalmak...

Kendiniz olmanın değerini ve gúcünü her zaman hatırlamanız dileğiyle

Beren'e ve tüm çocuklara

....../....../20....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

(Gizem Şükran Özalkan)

"İnsanın toplum içindeki rolü, karıncaların ve arıların içgüdüsel davranışları gibi doğaya sabitlenmiş olmaktan uzak, değişime açık ve esnektir. Toplumsal yapı ve ilişkilerin bu plastisitesi, bireysel eylemler ve bilinçli kararlar aracılığıyla hayatımızı şekillendirebilme kapasitemizin altını çizer. İşte bu esneklik, daha iyi bir toplum umudunu yeşertir; zira biz insanlar, biyolojik kaderimizle sınırlı olmayıp, kültürel evrimle kendimizi ve toplumumuzu dönüştürebiliriz."

Einstein, 1949

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İTHAF.....	vii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar/ÇİZELGELER DİZİNİ	xiv
GÖRSELLER DİZİNİ	xv
KISALTMALAR DİZİNİ	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMA KONUSU VE ÖNEMİ	1
1.1.1. Türkiye’de aile ve çocuğa dair güncel bilgiler	3
1.1.2. Beslenme örüntülerine dair.....	6
1.2. ARAŞTIRMA SORUSU, AMAÇ VE HEDEFLER	11
1.3. TEZİN YAPISI	13

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUK VE ÇOCUKLUK ÇALIŞMALARINA GENEL BİR BAKIŞ.....	16
---	----

2.1.	ÇOCUKLUĞUN MODERN İNŞASI: TEORİK VE PRATİK BİRİKİM.....	17
2.1.1.	Çocuk merkezli araştırma ve çocuğun sesi.....	28
2.1.2.	Doğa (nature) ve yetiştirme (nurture)	29
2.1.3.	Mikro çocukluk ve yapabilme kapasitesi (agency)	32
2.1.4.	Makro çocukluk ve yapı	37
2.1.5.	Tartışma: İlişkisel bir analize doğru	39
2.2.	ÖZET	44

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.	YÖNTEM	45
3.1.	ELEŞTİREL METODOLOJİ, DÖNÜŞTÜRÜCÜ KARMA DESEN VE UYARLAYICI TEORİ ..	46
3.2.	SAHA ARAŞTIRMASI.....	50
3.2.1.	Araştırma evreni	50
3.2.2.	Araştırma sahası.....	51
3.2.3.	Örneklem	55
3.2.4.	Araştırma teknikleri: Anket	57
3.2.4.1.	Demografik bilgi formu	58
3.2.4.2.	Çocuk beslenme anketi.....	60
3.2.4.3.	Ailede beslenme ve aktivite alışkanlıkları ölçeği.....	60
3.2.4.1.	Ana baba tutum ölçeği	61
3.1.5.	Araştırma teknikleri: Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler	62
3.2.6.	Nicel analiz stratejisi: Sıralı lojistik regresyon modeli	64
3.2.7.	Nitel analiz stratejisi: Ön/geçici ve ana/uydu kodlar ile kategoriler.....	67
3.3.	ARAŞTIRMACININ KONUMU, ÇOCUKLARLA ARAŞTIRMANIN ETİK VE METODOLOJİK BOYUTLARI	70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.	SINIFSA BAĞLAM VE KATILIMCILARIN TOPLUMSAL KONUMLARI ..	76
4.1.	SINIFIN VE EŞİTSİZLİĞİN ANLAMI.....	76
4.2.	SINIFIN KAVRAMSAL TEMELLERİ: MARX VE WEBER.....	79
4.3.	EŞİTSİZLİĞİN ÇAĞDAŞ BİÇİMLERİ: WRIGHT VE BOURDIEU	83
4.3.1.	Wright: Sınıf, cinsiyet ve aile	83
4.3.2.	Bourdieu: Bedene işlemiş yatkınlıklar.....	88
4.4.	ÇOCUKLAR VE TOPLUMSAL KATEGORİLER	92
4.5.	TÜRKİYE’DE AİLE YAPISI VE ÇOCUK YETİŞTİRME PRATİKLERİ	101
4.6.	BETİMSSEL ANALİZ: KATILIMCILARIN SOSYOEKONOMİK PROFİLİ.....	105
4.7.	DERİNLEMESİNE GÖRÜŞMELERDE KATILIMCI PROFİLİ.....	111

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. NİCEL ARAŞTIRMA BULGULARI I: EBEVEYNLİK BAĞLAM	118
5.1. SIRALI LOJİSTİK REGRESYON MODELİNİN UYGULANMASI	118
5.1.1. Betimsel analiz, kayıp veriler ve değişkenlerde yapılan düzenlemeler	118
5.1.2. Keşfedici analiz, bağımlı / bağımsız değişkenler	121
5.1.2.1. Araştırma ve analize yön veren sorular	127
5.1.3. Bulgular	127
5.1.2.1. Algılanan sorumluluk	129
5.1.2.1. İzlem	132
5.1.2.1. Ağırlık hakkında ilgi	133
5.1.2.1. Kısıtlama	134
5.1.2.1. Yeme baskısı	136
5.2. ÖZET	137

ALTINCI BÖLÜM

6. NİCEL ARAŞTIRMA BULGULARI II: ÇOCUKLUK BAĞLAM	141
6.1. ANNEYE YÖNELİK BULGULAR	143
6.1.1. Otoriterlik	143
6.1.2. Demokratik	144
6.1.3. Koruyucu - istekçi	147
6.2. BABAYA YÖNELİK BULGULAR	149
6.2.1. Otoriterlik	149
6.2.2. Demokratik	150
6.2.3. Koruyucu istekçi	152
6.3. ÖZET	156

YEDİNCİ BÖLÜM

7. NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI	158
7.1. DÜZENİN TASVİRİ: BESLENMENİN ANLAM VE MÜZAKERESİ	160
7.1.1. Beslenme ve besleme sorumluluğu, sorumluluğun cinsiyeti	161
7.1.2. Ev içi ilişkiler ve sosyalleşme	164
7.2. BESLENMENİN TOPLUMSAL VE SINIFSA ANLAM	167
7.2.1. Algılanan sorunlar	167
7.2.2. Bilgi kaynakları	176

7.2.3. Toplumsal beden normları ve baskılar.....	179
7.2.4. Nostaljik lezzet algısı, beslenmenin duygusal anlamı ve ev içi cinsiyet rollerinin yeniden inşası	194
7.3. BİR MÜCADELE ALANI OLARAK BESLENME: YAŞ VURGUSU, BESLENMENİN MÜZAKERESİ VE “PAZARLIK GÜÇLERİ”	199
SONUÇ VE ÖNERİLER	207
KAYNAKÇA.....	213
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR/ÇİZELGELER DİZİNİ

Tablo 2.1. <i>Beykoz’da mahallelerin Sosyoekonomik Düzeyleri</i>	53
Tablo 2.2. <i>Sıralı lojistik regresyonda bağlantı fonksiyonları</i>	106
Tablo 4.1. <i>Okullara göre anket uygulanan katılımcı sayıları</i>	106
Tablo 4.2. <i>Okullara göre derinlemesine görüşme sayıları</i>	106
Tablo 4.3. <i>Katılımcıların sosyoekonomik profili (hepsi)</i>	106
Tablo 4.4. <i>Çocuğun cinsiyetine göre ebeveynin araştırmaya ilgisi</i>	108
Tablo 4.5. <i>Katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri</i>	112
Tablo 4.6. <i>Katılımcı ve ailelerinin meslekleri</i>	114
Tablo 4.7. <i>Temel demografik özellikler</i>	115
Tablo 4.8. <i>Hanenin sosyal ve ekonomik olanakları</i>	116
Tablo 5.1. <i>Bağımlı değişkenler</i>	123
Tablo 5.2. <i>Algılanan sorumluluk için parametre tahminleri ve istatistikler</i>	129
Tablo 5.3. <i>İzlem için parametre tahminleri ve istatistikler</i>	132
Tablo 5.4. <i>Ağırlığa yönelik ilgi için parametre tahminleri ve istatistikler</i>	133
Tablo 5.5. <i>Kısıtlama için parametre tahminleri ve istatistikler</i>	134
Tablo 5.6. <i>Yeme baskısı için parametre tahminleri ve istatistikler</i>	136
Tablo 6. <i>Bağımlı değişkenler</i>	141
Tablo 6.1. <i>Otoriterlik (anne) için parametre tahminleri ve istatistikler</i>	143
Tablo 6.2. <i>Demokratik (anne) için parametre tahminleri ve istatistikler</i>	145
Tablo 6.3. <i>Koruyucu-istekçi (anne) için parametre tahminleri ve istatistikler</i>	147
Tablo 6.4. <i>Otoriterlik (baba) için parametre tahminleri ve istatistikler</i>	150
Tablo 6.5. <i>Demokratik (baba) için parametre tahminleri ve istatistikler</i>	150
Tablo 6.6. <i>Koruyucu-istekçi (baba) için parametre tahminleri ve istatistikler</i>	153

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 2.1. <i>Beykoz mahalleler ve köyler haritası</i>	53
Görsel 4.1. <i>Doğum yerine göre ortalama çocuk sayıları</i>	109
Görsel 4.2. <i>Doğum yerine göre ortalama eğitim seviyeleri</i>	110
Grafik 4.1. <i>Katılımcıların ortalama gelir ve eğitim seviyeleri</i>	112
Grafik 5.1. <i>Korelasyon Isı Haritası 1</i>	124
Grafik 5.2. <i>Korelasyon Isı Haritası 2</i>	126
Grafik 6. <i>Çocukların yaş dağılımı</i>	141

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BMÇHS: Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

MEM: Milli Eğitim Müdürlüğü

SB: Sağlık Bakanlığı

SED: Sosyoekonomik düzey

SES: Sosyoekonomik statü

TAYA: Türkiye Aile Yapısı Araştırması

TNSA: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

“Çocuklar bizim geleceğimiz ise eğer, bizim de onların geçmişi olduğumuzu unutmamalı ve yeni dünya düzenine göre gerekenleri yapmalıyız.”

Mehdiyev, 2020

1.1.Araştırma Konusu ve Önemi

Sürekli devam eden bir sosyal inşa olarak aile, yapısal olarak ebeveyn ve çocukların ilişkisel karakterleri üzerine kuruludur (James, vd., 2009: 37). Bu çalışmanın amacı da çocukların beslenme alışkanlıklarını sosyoekonomik özellikler bağlamında ele alarak, “çocukluk” ve “ebeveynlik” kategorilerinin beslenme üzerinden birbirleriyle ve daha geniş toplumsal yapılarla nasıl etkileşime girdiğini ilişkisel bir çerçevede analiz etmektir. Bu doğrultuda yapısal ve ilişkisel olarak ebeveynlik ve çocukluk kategorileri; toplum, kurum ve bireyler arası etkileşimin birer ürünü olarak sosyal ilişkilere ve yapılara atıfta bulunmakta, bu dinamikleri “bireyler arası ilişki ağları” (Elias, 2016) perspektifiyle işlemselleştirmeyi gerektirmektedir. Beslenmeye yönelik tutum ve davranışlar üzerinden yanıt aranan sorular, çocukların ve ailelerinin sosyal ve ekonomik durumunun çocukluk deneyimlerini nasıl etkilediği, sosyal sınıf farklılıklarının ebeveyn çocuk ilişkisi temelinde çocukların yaşam koşullarını nasıl şekillendirdiği, nihayetinde de çocukların aktif birer eyleyen olarak kendilerini bu ortamda nasıl konumlandıklarıdır.

Dünyada “yeni çocukluk sosyolojisi” olarak isimlendirilen yaklaşım, çocuğa “yapabilme kapasitesi” atfetmesi ve onu bağlamsal olarak yorumlaması ekseninde geliştirilmiştir. Tek tek çocuklar ve farklı çocukluk deneyimlerinden ziyade bir kategori olarak “çocukluk” üzerine oldukça önemli teorik ve uygulamalı çalışmalar yürütülmektedir. Bu perspektiften bakıldığında, ailenin yapısal özellikleri yalnızca içsel dinamiklerle sınırlı değildir. Prout ve James’in (1997) “çocukluk sosyolojisinin yeni paradigması” olarak adlandırdıkları geçiş, çocukluğun “evrensel” ya da “doğal” algılanmasına karşı çıkar, çocuk ve çocukluğun zamana ve bağlama göre şekillenip çeşitlenen bir sosyal inşa olduğunu ifade eder. Alanın öncülerinden Qvortrup (1994) ve Corsaro (2015), çocukluğu sosyal yapılar

arasında etkin bir şekilde konumlanan ve bu yapılar içinde aktif roller üstlenen bir kategori olarak tanımlamaktadırlar. Bu görüş, çocukların sadece ebeveynlerinin davranışlarından etkilenen pasif varlıklar olmadıklarını, aynı zamanda sosyal ve kültürel dünyalarını şekillendiren ve dönüştüren aktif sosyal aktörler olduklarını vurgulamaktadır. Bu araştırma, çocukların beslenme alışkanlıklarını, sosyoekonomik koşullar ve çocukluk ile ebeveynlik kategorilerinin karşılıklı ilişkileri bağlamında incelemektedir. Bu yaklaşım, çocukları ve ailelerini, sosyoekonomik durumlarının yanı sıra, sosyal sınıf farklılıklarının ve geniş toplumsal etkileşimlerin bir ürünü olarak görmekte, böylece çocukların toplumda aktif birer eyleyen olarak rol aldıklarını ve kendi deneyimlerini nasıl şekillendirdiklerini irdelemektedir.

Türkiye'deki mevcut literatür incelendiğinde, ebeveynler veya çocuk bakımından sorumlu diğer yetişkin bireyler üzerine yapılan çalışmaların baskın olduğu görülmektedir. Çocukları aktif özneler olarak ele alan ve onların görüşlerini ön plana çıkaran araştırmaların sayısı oldukça kısıtlıdır. Var olan çalışmaların çoğunluğu, sosyal hizmet, psikoloji, eğitim bilimleri ve beslenme ve diyetetik gibi disiplinlerde antropometrik ölçümler ve standartlaştırılmış beslenme ölçekleri gibi uygulamalı yöntemlerle sınırlı kalmaktadır (Karabulut, 2020). Çocukların yalnızca fiziksel varlıkları değil, duygusal ve bilişsel yönleriyle de dikkate alınan çalışmaların eksikliği, çocukları yaşayan, hissedilen ve tepki veren bireyler olarak değerlendirme ihtiyacını ortaya koymaktadır. Bu araştırma, çocukların beslenme pratiklerini sosyolojik bir perspektifle incelemekte ve onları kendi adlarına konuşabilen bireyler olarak konumlandırmaktan çekinmeyerek bu alandaki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, James ve Prout'un (1997) çocukluğu aktif sosyal katılımcılar olarak yeniden tanımlayan çalışmaları ve Qvortrup'un (1994) çocukluk sosyolojisinin yapısal bir analizine olan vurgusu, bu çalışmanın temelini oluşturacak önemli referanslardır.

Beslenme davranışları üzerinden şekillenen bu çalışma, çocukların sosyoekonomik koşullarının çocukluk tecrübelerine olan etkisini, sosyal sınıf farklılıklarının ebeveyn-çocuk ilişkisindeki yansımalarını ve çocukların bu süreçlerdeki aktif rolünü sorgulamaktadır. Keşfedici nitelikteki bu araştırma aynı zamanda, nitel ve nicel bakış açıları ile analiz prensiplerini bir araya getirmeye yönelik bir girişimdir. Araştırma makro bir bakış açısıyla, öncelikle araştırma evreni içerisindeki farklı sosyoekonomik düzeyleri (SED) belirlemeye

yönelik bir çalışmayla başlar. Buradan amaçsal olarak alınan örneklem ile yürütülen anket çalışması, öncelikle farklı grupların içerisinde yaşadıkları farklı bağlamları ortaya koyarken, SED'lerine göre hangi tutum ve anlayışlar temelinde birbirlerinden ayrıldığını ortaya çıkarır. Nicel analizden elde edilen bulgular bir sonraki aşamada yürütülen derinlemesine görüşmelerin zeminini oluşturup farklı SED'ler arasında farklılaşan söz konusu tutum ve anlayışların nasıl ve hangi süreçlerle gerçekleştiğini; sosyoekonomik değişkenlerin çocukların beslenmesine ilişkin tutum ve anlayışları nasıl şekillendirip farklılaştırdığını anlamaya yönelik bir bakış açısı sunar.

1.1.1. Türkiye'de aile ve çocuğa dair güncel bilgiler

Başta Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Sağlık Bakanlığı (SB), Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve diğer resmî kurumlarca ulusal çapta yapılan uygulamalı araştırmalar, temelde çocukların sağlık/hastalık, eğitim, büyüme ve gelişme durumlarını değerlendirmek, bunun yanı sıra aile içerisinde ve sosyal hayatta yaşadıkları sorunları belirlemek ve onların yaşamlarını iyileştirmeye yönelik politika önerileri sunmak amacıyla yürütülmektedir. Diğer bir yandan üniversiteler, ulusal ve uluslararası araştırma enstitüleri ve sivil toplum kuruluşları eliyle başta çocuğun katılım hakkı olmak üzere çocuk hakları, çocuklarla yürütülen araştırmalarda etik ve çocuğun yüksek yararı kapsamında toplum içerisinde çocuğun konumunu iyileştirmek, daha da önemlisi onların birer birey olduğuna dikkat çekmek amacıyla çeşitli yayınlar, etkinlikler ve projeler yürütülmektedir. Ülke genelinde temsili bir örneklem üzerinden gerçekleştirilen bu tür çalışmaların verileri, çocukların güncel durumlarını ifade etmeleri sebebiyle bu araştırma açısından önemli veriler sağlamaktadır.

Çocukların yer aldığı en geniş kapsamlı araştırmalardan biri olan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA), Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 1963 yılından itibaren farklı adlar altında 3 yılda bir tekrarlanmaktadır. Ailelerin demografik özellikleriyle birlikte çocukların sağlık durumu, beslenme alışkanlıkları, büyüme ve gelişme, aşılama oranları gibi konuları ele alırken, çocukların sağlık hizmetlerine erişimi, ebeveynlerin sağlıkla ilgili bilgi düzeyi, aile yapısı ve sosyoekonomik durum gibi faktörler değerlendirilir. En son yayınlanan 2018 raporuna göre hane halkı başına ortalama 3,5 kişi düşerken

konutların %80'inde 1 veya 2, kalan %20'sinde 3 ya da daha fazla yatak odası bulunmaktadır. Buna göre çocukların büyük bir kısmının kendine ait bir odası yoktur. Nitekim TÜİK tarafından 2022 yılında yayınlanan Türkiye Çocuk Araştırması bulgularına göre de kendine ait bir odası olan çocukların oranı %34'tür. Daha yüksek gelir grubuna sahip hanelerde çocukların kendi odalarına sahip olma oranları daha yüksektir. Gelir grubu A'daki hanelerde bu oran %49,9 iken, gelir grubu C'de %22,5'e düşmektedir. Bu bulgu, ekonomik imkanların çocukların kişisel alanlarına ve dolayısıyla özgürlüklerine ve bağımsızlıklarına olan erişimlerini nasıl etkileyebileceğini göstermektedir.

Hanelerde elektrik süpürgesi, çamaşır makinesi ve ütü yaygın olarak bulunur. Aynı zamanda %44'ünde internet bağlantısı, %39'unda bilgisayar ve %18'inde dijital yayın platformları kullanımı söz konusudur. Ancak kentsel ve kırsal alanlara göre rakamlar farklılaşmaktadır. Örneğin kentsel alanlarda bilgisayar sahibi olma ve internet bağlantısı %46 ve %52 oranlarındayken kırsal alanda bu %16-17 seviyesine düşmektedir. Öte yandan bulaşık makinesi sahipliğinde de kırsal ve kentsel alanlar arasındaki fark %30 civarındadır. Günümüzde daha ziyade orta sınıflarla özdeşleştirilen dijital yayın platformları ise beklenene göre genel olarak yaygın değildir, kırsal alanlarda ise nadiren görülür. Eğitim düzeyi ise refah seviyesiyle birlikte artmaktadır. Örneğin en düşük refah seviyesinde kadınların ortalama eğitim seviyesi 3,7 yıl iken en yüksek refah seviyesinde bu oran 10,4 yıla çıkar. Kısacası çok yaygın olmayan bulaşık makinesi ve bilgisayar sahipliği, internet bağlantısı ve dijital yayın platformları üyeliği toplumun farklı kesimlerini birbirinden ayırır.

Yine TÜİK tarafından yürütülen Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (2022)¹ Türkiye genelinde ailelerin demografik yapısı, yaşam koşulları, sosyal ilişkiler ve ekonomik durumları hakkında kapsamlı bir bilgi sağlamayı amaçlar. Ailelerin demografik özellikleri, eğitim ve istihdam durumları, gelir düzeyleri, yaşadıkları konutla ilgili özelliklere (mülkiyet, ısıtma, vb.) dair önemli bilgiler içeren bu araştırmalar, çocukların yaşadıkları çevre ve koşullarına dair güncel bir resim çizmektedir. 2022 yılı verilerine göre dünya genelindeki eğilimlerle paralel şekilde tek kişilik hane halkı oranı yükselmekte (2014'ten 2022'ye %13'ten %19'a), geniş aile oranı gerilemekte (%12), aralarında çekirdek aile bulunmayan ve

¹<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Aile-2022-49683> (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

birden fazla kişiden oluşan hane halkı oranı da yükselmektedir. Hane halklarının %10'unu ise tek ebeveyn ve çocuk(lar)dan oluşan aileler oluşurmaktadır. Kendilerine ait bir konutta yaşayanların oranı ise %56'dır.

Temsili bir örneklem ile yürütölen Türkiye Çocuk Araştırması ise çocukların yaşam kalitesi, aile içi ilişkiler ve sosyoekonomik koşullar hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Araştırma TÜİK, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve UNICEF Türkiye iş birliğı ile ilk kez 2022'de, çocukların mevcut durumlarını anlamak, ihtiyaçlarını belirlemek ve politika önerileri geliştirmek amacıyla gerçekteştirilmiştir. Bu doğırltuda ebeveynlerin çocukları hakkındaki görüşlerini ve 13-17 yaş arası gençlerin kendi deneyimlerini içeren geniş bir yelpazede veri toplanmıştır.

Raporda yer alan bulgular, çocuklar ve ebeveynlerin aile içi ilişkilerini; ebeveynlerin çocuk yetiştirme yaklaşımlarını ve çocukların buna dair düşüncelerini ortaya koymaktadır. Örneğın, ebeveynler çoğunlukla karar verme sürecinde çocuklarına destek olmakta (%83) ve bağımsızlık kazanmalarını teşvik etmektedir. Diğeryandan, her şeyi kontrol etmeye çalışan ebeveynler de vardır (%47). Çocukların %18'i ise kendilerine bebek gibi davranıldığını ifade etmiştir ki bu da ebeveynlerin aşırı koruyucu veya kısıtlayıcı tutumlarına işaret eder. Bu tür veriler ayrıca, ilişkilerin sosyoekonomik koşullara göre nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olur. Ailelerin sosyoekonomik düzey ve sahip oldukları olanaklar anlamında, çocuklu hanelerde gelir düzeyine göre temel ihtiyaçları karşılama düzeyine bakıldığında en yüksek grubu %22, orta gelir grubu %15 ve alt gelir grubu %62 ile zor olduğunu belirtmiştir. Gelirin temel ihtiyaçları karşılama düzeyi üst grupta %41 iken alt grupta %43 olarak belirtilmiştir. Orta gelir grubunda bu oran %15'tir. Son 12 ayda sinema ve/veya tiyatroya gitmeme sebeplerinin en önemlisi (%40) maddi olarak karşılayamamaktır. Bunu %24 ile yakınlarda sinema ya da tiyatronun olmaması sebebi izler. Ekran başında 2 saatten fazla zaman geçiren çocuk oranı %37'dir, bu oran kategorilere göre anlamlı bir değışme örüntüsü göstermemektedir. Ancak gelir düzeyi düşük ailelerde bu sürenin kısalması, olanakların kısıtlılığı sebebini düşündürmektedir. Zira bu oran gelir düzeyi yükseldikçe yükselmektedir.

Çocukların arkadaşları her kategoride %90'ın üzerinde okuldandır. Bunu yine yüksek oranlarla mahalle ve akrabalar izler. Bu açıdan ayırt edici olan kategori ise başka eğitim

kurumları ve spor, müzik gibi kurslardan gelen arkadaşlıkların oranıdır. Okul, mahalle ve akrabalar en yaygın sosyal etkileşim kaynaklarıken, gelir düzeyi yükseldikçe, çocukların spor ve müzik gibi çeşitli kurslardan arkadaş edinme oranları da artmaktadır. Bu noktada maddi olanakların yanı sıra ebeveynlerin çocuklarını farklı alanlara yönlendirme konusundaki motivasyonunun önemi de vurgulanmalıdır. Çocukların sosyal çevrelerinin çeşitliliği, onların sosyal beceri gelişimine ve çeşitli ilgi alanlarına maruz kalmasına olanak tanıyarak, kişisel gelişimlerine katkıda bulunmaktadır. Bu tür bulgular, eğitim ve sosyal politika geliştiricileri için çocukların sosyal etkileşim ihtiyaçlarını destekleme açısından önemli veriler sunmaktadır.

Bu çalışmalar kapsamında Türkiye'de çocukların durumu, eğitimden sağlığa, sosyal ilişkilerden ekonomik koşullara kadar geniş bir yelpazede değerlendirilmiştir. Çocukların büyük bir kısmının kendine ait bir odaya sahip olmaması, kırsal ve kentsel alanlarda internet erişimi ve bilgisayar sahipliği gibi dijital araçlara erişimdeki dengesizlikler, sosyoekonomik durumun eğitim seviyesi ve sağlık hizmetlerine erişim üzerindeki etkisi gibi bulgular, mevcut durumun karmaşıklığını ve çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Özellikle düşük gelirli ailelerin çocukları, eğitim ve sosyal imkanlardan yararlanma konusunda önemli engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Çocukların sosyal etkileşim kaynaklarının çoğunlukla okul, mahalle ve akrabalarla sınırlı kalması, ekonomik imkanların arttıkça çeşitli kurslardan arkadaş edinme oranlarının yükselmesi, maddi olanakların çocukların sosyal çevrelerinin çeşitliliği üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Bu bulgular, çocukların sağlıklı gelişimi ve eşit imkanlara erişimi için kapsamlı ve çok yönlü politikaların geliştirilmesinin önemini gözler önüne serer.

1.1.2. Beslenme örüntülerine dair

“...ve kuşkusuz ilk öğrenmenin en güçlü ve değiştirilemez işaretini besinlere dair beğenilerde buluruz ki bu beğeniler, içine doğulan dünyadan uzaklaşma ya da bu dünyanın yıkılması halinde varlığını en uzun süre koruyan ve nostaljiyi en kalıcı biçimde ayakta tutan beğenilerdir”

Bourdieu, 2015: 125.

Araştırmanın ana odağı olan beslenme hem son derece sıradan hem de bir o kadar sıra dışı bir aktivitedir. Günlük belli miktar kalori alınması, vitamin mineral değerleri anlamında temel biyolojik bir aktivite olmasının yanı sıra, sayısız değer ve inançla örülü sosyal bir aktivitedir de. Toplumsal hiyerarşi açısından bireyler ve gruplar hem ne yedikleriyle hem ne amaçla yedikleriyle hem de nasıl yedikleriyle birbirinden ayrılır. Yiyeceklere ve beslemeye verdikleri anlam ve önem de en az ne yedikleri kadar çeşitlilik arz etmektedir.

Türk Aile Yapısı Araştırması (TAYA, 2014: 218) verilerinde aile bireyleri arasındaki en önemli dört sorun alanı %32 ile harcama ve tüketim alışkanlıkları, %31 ile arkadaş seçimi, %28 ile kılık kıyafet tarzı, %24 ile de yemek ve ev düzeni alışkanlıkları olduğu görülmektedir. Öte yandan üç dönemde yapılan Türkiye Aile Yapısı Araştırmalarına (TAYA, 2006; 2011 & 2016) göre ailenin yoğun olarak bir araya gelme pratikleri arasında en önemli olanlar “yemek”le ilişkili olanlardır. Aile olmanın temel gereklerinden biri “birlikte yemek” olarak görülmekte ancak öğünler de ailenin sosyoekonomik konumuna göre farklılık arz etmektedir. Sabah ve öğle öğünleri “olağandışı yemek” niteliğindeyken “olağan yemekler” hafta içi akşam ve hafta sonu yemekleridir. Her iki kategoriye giren öğünlere katılım sosyoekonomik düzey hem yükseldikçe hem de düştükçe azalmaktadır (2018: 247-249).

Bu bağlamda ebeveyn ve çocuk ilişkisini şekillendiren, buna karşılık onların karşılıklı ilişkileri tarafından şekillenen ilişkisel kavramları ortaya çıkarmayı amaçlayan bir sosyolojik araştırma kapsamında beslenme pratikleri son derece işlevseldir. Bu araştırma kapsamında ilk olarak; ailenin beslenme üzerindeki kontrolünün hangi kaygılardan temel alıp hangi tutum ve davranışlara sebep olduğu ile bunların nasıl meşrulaştırıldığı önemli bir noktadır. Bununla bağlantılı olarak kişilerin hangi kaynaklardan bilgi edindiği ve bu bilgiyi ne şekilde alımlayıp yorumladıkları konusu öne çıkar. Daha da ötesinde genel olarak hem kendileri hem çocukları için beslenmenin ne anlam ifade ettiği ve nihayetinde çocukların bu ilişkiler ağı içerisinde kendileri ve ebeveynlerini nasıl algılayıp yorumladıkları ebeveyn ve çocuk ilişkisinin aile ve toplum içerisindeki anlamlarını ortaya çıkarırken Türkiye’de çocukluğun hem algılanan hem deneyimlenen boyutlarına dair bilgiyi açığa çıkaracaktır.

“Yemek yalnızca sağlık için değil, sosyal hayat açısından da maddi yoksunluk ve sosyal dışlanma deneyimini anlayabilme bakımından temeldir” (Wills & O’Connell, 2018:

169). Beslenme bu anlamda hem bir ayırım ve hem de bir bütünleşme biçiminin aynı anda en açık ve en gizli unsurlarını bir arada barındırabilen önemli bir analitik kategoridir. İnsanın yiyeceği onun toplumsal mertebesi, onu çevreleyen uygarlık, kültür hakkında tanıklık etmektedir (Braudel, 2017: 93). Açık bir biçimde kişilerin ne yedikleri ya da “yiyebildikleri” onların maddi güçleriyle sıkı sıkıya ilişki içerisinde. Bunun daha gizli biçimlerinin altında ise yiyeceklere karşı tutumlar ve bu tutumları oluşturan sebepler yatar. İnançlar, alışkanlıklar, beklentiler, vb. toplumsal olarak inşa edilmiş sayısız sebep kişilerin yedikleriyle yemediklerini ayırırken onları toplumsal olarak da bazı insan birliktelikleriyle yakınlaştırıp bazılarından izole eder.

Willis ve O’Connell sosyoekonomik düzeylerine göre 13-15 yaş arası 600’ün üzerinde çocuğun okuldaki beslenme pratiklerini araştırmış, sosyoekonomik durumun, çocukların bir okul günü boyunca yiyecek ve içecek satın alma konusundaki beklentilerini şekillendiren çok katmanlı bir olgu olduğunu vurgulamışlardır. Üst SED’de bulunan çocukların ailelerinin, diğer düzeylerde rastlanmayan şekilde çocuklarının okulda ne yiyip içtiklerine açık bir biçimde müdahale ettikleri bulgusu dikkat çekicidir. Bu konumda bulunan aileler gerek öğretmenler gerekse diğer personel ile sürekli etkileşim halinde olup, çocuklarının ne yedikleri konusunda diğer konumlara göre açık bir biçimde müdahaleci bir tavır sergilemektedirler (2018: 199-204).

Araştırmamın anket formumun sonunda yer alan “eklemek istedikleriniz” kısmındaki ebeveyn geri dönüşleri söz konusu bulgularla aynı yönü işaret etmesi açısından dikkat çekicidir ve burada kısa bir söz etmeyi gerektirir. Sonraki bölümlerde, bu araştırmanın tüm bulgularında gösterileceği ve tartışılacağı üzere; alt SED’teki katılımcılar ağırlıklı olarak çocuklarının sağlıklı beslendiğini ifade ederken orta SED’de vurgu aile alışkanlıklarına ve bu doğrultuda çocuğun anlayışlarının nasıl bir görünüm arz ettiğine yöneliktir. Üst SED’e baktığımızda ise dikkat çekici biçimde okul yönetimi ve kantinlere yönelik eleştiriler ağırlıktadır. SED yükseldikçe sağlıklı beslendiğinden dem vurulan çocuk yerini aile alışkanlıkları ile ilişkileri içerisinde şekillenen tavır ve anlayışlara, oradan da kurumlara

yönelik eleştirilere bırakmaktadır. Aşağıda sırasıyla alt, orta ve üst SED’ler için ikişer alıntıya yer veriyorum²:

“Beslenme sıkıntılarımız çok fazla. Sağlıksız ürünler tüketmeyi çok seviyor. Hiç sebze tüketmiyor. Kilosu normal ama sağlıklı olduğunu düşünmüyorum. Bu konuda yardım almak isterim. Teşekkürler.” P44

“Benim kızım gece çikolata ve abur cuburu çok yiyor. Bir de kolayı çok içer. Rahatsız olduğum ve önüne geçemediğim tek şey.” P36

“Düzenli yemek yemesinin kilosu bakımından sağlıklı yönde etkili olduğunu düşünüyorum. Elimden geldiğince (çalıştığım için) düzenli yemesini sağlamaya çalışıyorum. Yemek yemeyi beslenme olarak algılamalı, keyif haline getirirse ölçüsünün kaçabileceğini düşünüyorum. Tabi genetik faktörünü de es geçmemek gerekir.” S35

“Oğlum Sc39 okula gitmeden önce mutlaka kahvaltısını yaptıktan sonra okula gönderirim. Öğle yemeği için yanına ev yemeği ve bir adet meyve gönderirim. Okuldan sonra ufak bir atıştırma (kek, süt) vb. yer. Her akşam mutlaka saat 19:00 gibi akşam yemeği yeriz. Oğlum yemeklerde seçicidir. Ancak mümkün olduğunca sevebileceği şekilde tavuk, köfte, balık ve sebze yemekleri tercih ederek beslenmesine özen göstermeye çalışırız.” S39

“Okuldaki kantinlerin denetimlerinin artırılması ve sağlıklı meyve, süt, ev yapımı içecek ve yiyeceklerin satışının yapılmasını gönülden arzu ediyorum. Şekerli gıda tüketiminin önüne geçilmesine bir nebze de olsa katkı sağlayacağını düşünüyorum.” N50

“Okullarda beslenme konuları tek tek konuşulmasından yanayım. Öğrenciler için okullarda verilen bilginin, eğitimin, karşılıklı görüşmelerin çok iyi olacağına inanıyorum.” N39

Karışık ve orta SED’lerdeki okullarda çocukların sıklıkla “yetişkin müşteriler gibi muamele görememekten” şikayetçi olduklarını (Willis & O’Connell, 2018: 202) belirten araştırmacılar alt SED’de bulunan okullardaki çocuklar içinse fiziki olanak ve yiyeceklerin

² Katılımcılara, onları anonimleştirmek adına kod adlarını nicel analiz için veri setlerini oluştururken verdim ve onları okullara göre ayırdım. Okulları da anonimleştirmek sebebiyle P ile başlayanlar alt SED, S ile başlayanlar orta SED ve N ile başlayanlar üst SED’deki okuldan gelenleri ifade etmektedir. Yanlarındaki numaralar ise anket formlarını sıralarken her bir katılımcıya verdiğim sıra numarasıdır. İlerleyen bölümlerde ilk harfin yanına eklenen “c” ise katılımcının çocuk olduğunu gösterir. Örneğin Sc45 orta SED’de öğrenim görmekte olan çocuk katılımcıyken, S45 ise anne ya da babasıdır. 45 yalnızca katılımcı yanıtlarının veri setinde 45. sırada olduğunu ifade eder.

kötü olduğunu, öğlen yemeği zamanlarında sıklıkla okuldan kaçma eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Aile müdahalesi bu örnekte, SED düşükçe azalmaktadır.

Beslenme ve sosyoekonomik profile dair literatürde sıklıkla çalışılan konulardan biri olan “obezite riskine” göre ise gelişmişlik düzeyi farklı olan ülkelerdeki farklı SES gruplarının beslenmeyle ilişkisindeki eğilim ve düşünceler birbirinden ayrılır. Gerek uluslararası literatürde gerekse Türkiye’de konuyla ilgili yapılan çalışmalarda bunu destekleyen bulgular edinilmiştir. Buna göre gelişmiş ülkelerde alt SED’e dahil çocuklarda obezite riski daha yüksekken, gelişmekte olan ülkelere üst SED’deki çocuklar daha yüksek risk sınıfında yer alır (Erdem, vd., 2017). Düşük SED’deki çocuklar ise yetersiz beslenme riski taşır. Kültürel bağlamla ilişkili olarak SED ve sınıfsal konum yiyeceklerle kurulan ilişkiyi temelinden değıştirebilmesi anlamında bu araştırma açısından oldukça dikkat çekicidir.

Koçyiğit, vd. (2022) Türkiye’de değışen beslenme örüntülerini incelemek için 1974, 1984, 2010 ve 2017 yıllarında yürütölen Türkiye Beslenme ve Sağık Araştırması (TBSA) verilerini analiz etmişlerdir. Katılımcıların çoğı (%69) kentsel alanda yaşarken %34’ü kırsal alanda yaşamaktadır. Bulgulara göre son yıllarda tüketimi en çok azalan ekmek ve tahıllar olmuştur. Kurubaklagiller, yağlı tohumlar ve balık tüketiminin ise son yıllarda arttığı görölmüştür. Bölgelerarası beslenme alışkanlıklarının ekonomik koşullara göre farklılaştığının altını çizen araştırmacılar Türkiye’nin beslenme alışkanlıklarında hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelere özgü sorunların varlığına dikkat çekerler (2022: 45-50).

Türkiye Çocuk Araştırmasına göre (2022) 6 yaş ve üzeri çocuklar %62 oranında her gün makarna ve karbonhidrat tüketmekte, bu oran meyvelerde %50, sebzelerde %33 ve et, tavuk ve balıkta %12 oranındadır. Ancak temel bakım verenin (çoğunlukla annenin) eğitim seviyesi değıştikçe rakamlar dikkat çekici şekilde değışmektedir. Söz gelimi meyve tüketimi %30’lardan %70’lere çıkarken, sebzelerde %26’dan %44’e ulaşmaktadır. Et tüketimi gelir düzeyine göre önemli oranda değışirken (%8’den %19’a), genel olarak her gelir grubunda oransal olarak en çok süt ve süt ürünleri ile meyve tüketimi ön plandadır. Orta gelir grubunda et ve bakliyatlar eşit orandayken, düşük gelir grubunda bakliyat (%9), yüksek gelir grubunda

et tüketiminin oransal ağırlığı daha fazladır (%19). Eğitim düzeyi yükseldikçe et, sebze ve meyve tüketimi önemli ölçüde artmakta, bakliyat tüketimi ise en düşük ve en yüksek eğitim seviyelerinde birbirine yakın düzeyde seyretmektedir.

Tüm bu bilgilerin üzerine bina edecek şekilde bu araştırma disiplinlerin, yapı ve failin, mikro ve makro bakış açısının kesişiminde yer almaktadır. Çocukluk deneyimine dair bu araştırmanın hedeflediği şekilde derinlikli ve nitelikli bilgi edinebilmek; çocuğu hem bir özne hem de nesne, bir anlamda hem eyleyen anlamında fail hem de maruz kalan anlamında bir “alıcı” olarak ele almayı gerektirir. O bir anlamda maruz kalan bir “alıcıdır”; çünkü “çocuğun sesi”, yetişkinlerle bir güç ilişkisi etrafında inşa edilmiş olabilir (Spyrou, 2011: 151) ve bir faildir; çünkü ne şekilde gerçekleşiyor olursa olsun en nihayetinde çocuk, etrafında gelişen her şeye bilinçli bir biçimde tepki verebilme, kendini buna göre inşa edebilme yeteneğine de sahiptir. Corsaro’nun da belirttiği gibi; yetişkin dünyasının doğasının çocukluk üzerinde derin etkileri vardır. Fakat bununla birlikte “en yoksul ve tehdit edici ortamlarda bile çocuklar kendi dünyalarını sahiplenir ve onu inşa ederler.” (1997: 255). Bu araştırma bu anlamda, çocukları onların sesiyle duymak ve onların gözleriyle görmek adına önemli bir girişimdir.

1.2.Araştırma Sorusu, Amaç ve Hedefler

“Çoğu zaman cevap aradığımız soruları, ancak cevabı bulduktan sonra açık bir şekilde ifade edebiliriz.”

Bourdieu, 2021: 20

Bu araştırmaya sınırları kesin olarak çizilmiş bir sorudan ziyade, açık uçlu ve araştırmanın gidişatına göre tekrar tekrar şekillenen birçok ilişkisel soruyla başladım. İlk olarak eleştirel bakış açısı kapsamında çocukların ikincil konumu, her anlamda ebeveyne tabi ve onların bir yansımaları olarak görülmeleri anlamında birçok yargı, kabul ve kurala maruz kalmalarına bir itirazdı bu. Çocukları konu edinen araştırmaların tamamına yakınının yalnızca ebeveyn görüş ve ifadelerinden oluşması, çocuğun ne olduğundan çok ne olduğuna yönelik yetişkin fikirleri üzerinden tanımlandığını göstermekte ve eleştiriye konu olan bu durumun bilimsel yaklaşımda dahi ağırlıklı mevcudiyetini somut biçimde göstermektedir. Ancak bu farkındalık dahi konunun layığıyla incelenmesi adına gerekli olsa da yeterli koşul değildir.

Çocukların sesi çoğu zaman araştırmacılar, yazarlar ya da çeşitli otoriteler tarafından belirli bir argümanı desteklemek veya belirli bir bakış açısını sunmak amacıyla kullanılmıştır. Yaş ve deneyim birikimi açısından yetişkinlerden farklılaşan ifade biçimleri, bu ifadelerin altında yatan gerçeklerin gerektirdiği şekilde ele alınması ve çözümlenmesinden ziyade onları uzunca bir süre “eksiklik” ile ilişkilendirmiş ve nihayetinde sözüne güvenilmemesi gereken bir çocuk imgesi içerisine yerleştirmiştir. En hafif haliyle “çocuk işte...”lerle başlayan cümleler, “çocuk akı”, “çocuk gibi”, “çocukla çocuk olmak”, “çocuk oyuncacı” ve daha sayısız ifade çocukların yetişkin karşısında ve onun eksik bir versiyonu olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Bu bağlamda “çocuk seslerinin, çocuklardan alınan alıntılarla temsil edilen sesler, araştırmacı veya yazar tarafından seçilmiş” (James & James, 2012) sesler olduğu da unutulmamalıdır.

Öte yandan çocuğun beslenme sürecini şekillendiren ilişkiler ağı yalnızca ebeveynin çocuk üzerinde etkide bulunduğu tek yönlü bir tahakküm ilişkisinden çok daha fazlasıdır. Ebeveyn ve çocuk arasında karşılıklı ilişkiler ve etkileşimlerle şekillenen dinamik bir müzakere ve pazarlık süreci ekseninde tüm aile bireyleri, sürekli değişen güç dinamiklerine bağlı olarak birbirlerini etkilemekte ve şekillendirmektedir. Bu süreç içinde, aile içindeki sürekli diyalog, uyum ya da mücadele, çocukların tercihleri ile ebeveynlerin değerleri arasında bir köprü kurar. Bu karşılıklı etkileşim, aynı zamanda çocukların kendi beslenme alışkanlıkları üzerindeki öz-denetim ve tercihlerini geliştirmelerine, aile içindeki bireysel seslerin ve tercihlerin daha fazla duyulmasına olanak tanır. Dolayısıyla, beslenme süreci, aile içi güç dengelerini, değerleri ve tercihleri yansıtan karmaşık bir sosyal etkileşim alanı olarak önem kazanır. Söz konusu etkileşim, aile üyeleri arasındaki ilişkilerin, iletişimin ve karar alma mekanizmalarının derinlemesine anlaşılmasını gerektirir.

Araştırmayı tasarlarken de yürütürken de taraflardan birine fazlaca ağırlık vermekten kaçınmak, her birini şekillendiren ilişkiler ağını yeterli biçimde kavrayabilmek adına farklı düzeyler ve güç dengelerini dikkate almam gerektiğinin bilinciyle hareket ettim. Böylece sorularım, araştırmanın ilk aşamalarında beni bütünsel bir bakış açısıyla yapıyı ve kuralları anlama gerekliliğine götürdü. Bu anlamda ilk olarak;

- Ebeveynlerin çocukların beslenmesine ilişkin tutum ve anlayışları sosyoekonomik özelliklerine göre farklılaşıyor mu?
 - Farklı sınıfsal konumlarda bulunan ebeveynler çocuklarını hangi kaygı ve motivasyonlarla, beslenmeleri konusunda teşvik eder?
 - Çocukların ebeveynlerini algılamaları noktasında yaşın, cinsiyetin ve sosyoekonomik düzeyin etkisi var mıdır? Farklı sosyoekonomik düzeylerde öğrenim gören çocuklar, ebeveynlerini demokratik, otoriter ve koruyucu olmaları açısından nasıl değerlendirir?

Diğer bir yandan, bireyleri ya da mikro birimleri hem tekil aileler hem çocuk hem yetişkin olarak, yapıya ve kurallara tabi pasif alıcılardansa onu anlayan, ona tepki veren ve onu dönüştüren failler olarak kabul ediyor olmam (Giddens, 2010), onların bakış açıları ve mücadele stratejilerini anlayabilmek adına anlamı merkeze alan bir nitel aşamayı da zorunlu kıldı.

- Aile içi ilişkiler beslenme süreçleri üzerinden nasıl şekillenir?
- Farklı sınıfsal konumlarda bulunan ailelerde çocuğun beslenmesi konusundaki müzakere süreçleri nasıl farklılaşır?
- Farklı sınıfsal konumlardaki aileler çocuklar üzerinde beslenme özelinde nasıl bir kontrol uygular, bunu hangi yollarla yaparlar ve hem kendilerine hem çocuklarına nasıl gerekçelendirirler?
- Çocuklar ebeveynleri tarafından uygulanan kontrolü nasıl algılar ve yorumlar, buna karşı uyum ya da mücadele stratejilerini nasıl şekillendirir?

1.3.Tezin Yapısı

Yapı olarak bu çalışma derin bir kuramsal tartışma yerine bu araştırmaya yön veren bilgi ve anlayış birikiminin bir ifadesiyle başlıyor. Bilginin, insanın bütünsel kimliği gözetilerek ele alınabileceğini ifade eden Dilthey’a göre, gerçeklik tasarımlarımızın en önemli yapıtaşları; kişisel yaşam birliği, dış dünya ve dışımızdaki bireylerdir (Özlem: 2008). Ve tüm bunlar ancak, insanın bütüncül oluşumundan yola çıkılarak anlaşılabilir. Bu bütünsel kimlik de tarihsel olarak inşa edilir: “*içinde bulunduğumuz konumların toplamından çıkan*

bir gelişim tarihi”... Buradan hareketle içinde bulunduğumuz konumlar ve ilişkiler ağı, akademik ya da akademik olmayan kaynaklar, sağduyumuz, kısacası araştırmacı olarak bütünselliğimiz araştırmanın başından itibaren düşünce, anlayış ve adımlarımızı şekillendirmektedir. Whyte’ın (2017: 398) da belirttiği gibi; tıpkı yaklaşımımın bir ölçüde bana özgü olması gibi, araştırmanın seyri ve neticede ortaya çıkan ürün, araştırmaya başladığım sıradaki bilgi durumumla da ilişkilidir. Bu ilişki ağlarını inceleyen kişi de yine incelediği o ağların bir parçasıdır (Elias, 2016). Bu tür bir farkındalık doğrultusunda bu tezin eleştirel yaklaşım ve uyarlayıcı teoriye göre şekillendiğini değil, araştırmacı olarak merakım, sorularım ve bunlara yanıt arama yollarımın doğrudan beni bu yaklaşımlar içerisinde konumlandığını söyleyebilirim.

Uyarlayıcı teoriye göre var olan kavramlar, halihazırda yürütülmekte olan araştırmalar, akademik ve akademik olmayan kaynaklar, kısacası konuya dair algı ve eğilimlerimizi şekillendiren her türlü kaynak en başından itibaren saha araştırmasıyla birlikte yürütülmelidir. Dolayısıyla kesin bilgiden ziyade “yeterli bilgiye” ulaşabilmek için daha önceden yapılmış araştırmalardan daha gelişkin bir açıklama seviyesine ulaşabilmek gerekir, *“özellikle de farklı unsurları kapsayan ve yaşam dünyası ile sistem unsurları arasındaki bağları temsil eden olgulara odaklanarak”* (Layder, 2013). Uyarlayıcı teori bu anlamda, karmaşık, çok yönlü ve çok boyutlu gerçekliği keşfedebilmek için yapı ve fail ilişkiselliğine, sosyal hayatın mikro boyutları ile sistem unsurlarının iç içe geçişlerine odaklanan araştırmalar için uygundur.

Araştırma kuramsal olarak mikro ve makro çocukluğun kesişiminde konumlanmaktadır. Mikro düzeyde, bireylerin özne olma ve eylemde bulunma kapasitelerini incelerken; makro düzeyde, toplumsal yapılar içinde çocukluğun nasıl şekillendiğini ve bu yapıların çocuklar üzerindeki etkilerini ele alır. Araştırma ve araştırmacının bütünselliğine, bu doğrultuda bu araştırmanın önemine, amaç ve hedeflerine değinen ilk bölümün ardından *İkinci Bölüm: çocuğun tarihsel olarak nasıl algılanıp konumlandırıldığı, buna bağlı olarak nasıl çalışıldığı ve benim tüm bu birikime yaklaşımım ve bulgularım ekseninde nasıl bir katkıda bulunmayı planladığımı içeriyor. Bu bölümde, aynı zamanda araştırmanın öznesi olan çocukların ve çocukluğun nasıl inşa edildiğini derinlemesine irdeliyorum; çocuk kavramının ne anlama geldiği, tarihsel süreç içinde çocukluğun nasıl ele alındığı ve hem*

mevcut akademik birikim ışığında hem benim perspektifim açısından nasıl çalışılması gerektiği gibi boyutları ele alıyorum. İzleyen *Üçüncü Bölüm*'de ise, bu teorik çerçeveyi ve metodolojik düşünceyi somut bir araştırma tasarımına ve uygulamasına nasıl dönüştürdüğümü tartışıyorum.. *Dördüncü Bölüm*'den başlayarak tüm analiz sonrası ortaya çıkan temaları; bulgular ve literatür, var olan kavramlar ve bu araştırmayla ortaya çıkanlar anlamında birbirleriyle ilişkilendirerek tartışıyorum. Bu doğrultuda *Dördüncü Bölüm* Toplumsal Sınıf Konumları ana başlığı altında temel teorik yaklaşımlar, güncel çalışmalar ve katılımcılarımın sosyoekonomik profillerinden başlayarak onları birbirinden ayıran tavır ve anlayış farklılıklarına odaklanıyor. *Beşinci Bölüm* ebeveyn yanıtlarının nicel analiz bulgularından, *Altıncı bölüm* ise çocuk yanıtlarının nicel analiz bulgularından oluşuyor. Nihayet *Yedinci Bölüm*'de nitel analiz bulgularının derinlemesine incelenmesine odaklanıyorum. Bu bölümde, nicel bulguların ışığında ve uyarlayıcı teori çerçevesinde, verinin işaret ettiği ana konuları tartışıyorum. Ayrıca, bu bulguları diğer araştırma sonuçlarıyla entegre ederek, konuların daha geniş bir teorik bağlamda nasıl anlaşılacağını ele alıyorum. Bu yaklaşım, araştırmanın çok boyutlu ve kapsamlı bir şekilde nasıl değerlendirilebileceğini gösterirken çocukluk çalışmaları alanındaki mevcut bilgi birikimine önemli bir katkı sağlayacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇOCUK VE ÇOCUKLUK ÇALIŞMALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Toplumsal dinamiklere dair anlayışım ve bilimsel bilgiye yönelik yaklaşımım hem bu çalışmayı hem de gelecekte gerçekleştireceğim araştırmaları ve tasarımları, belirli bir metodolojik duruşa göre şekillendirme eğilimindedir. Araştırma sürecinde, metodolojinin, saha çalışmasının ya da veri toplama süreçlerinin üzerine bir yöntem empoze ettiğimi iddia etmiyorum. Bu çalışmaya başlarken, üzerinde çalışılması gereken belirli konuları seçerek ya da “ne araştırmalıyım” gibi bir soruyla yola çıkmadım. Tez önerim üzerine çalışmaya başladığım dönemde, ilgimi çeken ve hakkında daha fazla bilgi edinmeyi, akademik ve akademik olmayan çevrelerle paylaşmayı amaçladığım konulara dair genel bir fikrim vardı. Daha önemlisi, toplumsal meselelerle ilgili temel sorunlarımı, anlamak ve çözüm üretmek istediğim konuları biliyordum. Ancak, bu soruları nasıl netleştireceğim ve yanıtları nerede, nasıl arayacağım konusunda belirsizliklerim vardı. Bu nedenle, tasarım aşamasından, saha çalışmasına ve veri analizine kadar olan süreç, esas olarak “nasıl”larla şekillendi. Bu bölüm ana hatlarıyla, araştırmanın neden ve nasıllarını şekillendiren okuma ve araştırmalarımın oluşuyor.

Öncelikle bir birey olarak çocuğu ve bir araştırma alanı olarak çocukluğu gerek hayat içerisinde gerekse yazındaki özgün niteliğinden yola çıkarak tartışıyorum. Temel amacım çocuğa yönelik bir bakış açısı değişikliği, hiç değilse bu yönde bir farkındalık ya da soru işareti yaratmak olduğu için, çocuğu algılama biçimimizin altında yatan sebeplere ulaşmak için, doğal olarak kabul edilen -ettiğimiz çoğu şeyin esas nedenini maskeleyen ya da çarpıtan örtüyü kaldırmam gerekiyor. Bunun için öncelikle toplum içerisinde çocuğun konumu, tarih boyunca farklı zamanlarda ve farklı toplum kesimleri tarafından nasıl algılandığı ve ona nasıl farklı değerler atfedildiğini tartışıyorum. Ardından çocuğu merkeze alan bir araştırmayla ilgili temel kavram ve maddeler etrafında ilgili yazının eleştirel bir okumasını sunup, benim hangi noktalarda, nasıl bir yöntemsel yaklaşımla, uygulamalı ve pratik anlamda nasıl bir katkı sunmayı planladığımdan bahsediyorum. Buradan da anlaşılacağı üzerine araştırmam, literatür – yöntem – bulgular ana başlıklarından oluşan doğrusal araştırma tasarımından ziyade, kimi zaman bulguların, kimi zaman yöntemin, kimi zamansa literatürün öne çıktığı

ilişkisel ve esnek bir tasarıma sahiptir. Bu, bir nevi teori ile pratiğin; bir yanda kendi duruşumun fakat diğer yanda sahanın ve verinin bunu her adımda yeniden şekillendirdiği ve yapılandırdığı esnek bir sürecin ifadesidir.

2.1.Çocukluğun Modern İnşası: Teorik ve Pratik Birikim

Çocukluk algısı zaman içerisinde, çocukları henüz olgunlaşmamış ya da küçük yetişkinler olarak görmekten, onları belirli ihtiyaçları ve hakları olan bireyler olarak kabul etmeye doğru evrilmiştir. Tarihsel, psikolojik ve toplumsal dönüşüm süreçleri, özellikle 19. yüzyıl itibariyle, bu derin değişimin zeminini oluşturmuştur. Endüstri öncesi toplumlarda çocuklar, tarımsal ekonominin birer unsurudurlar ve onlardan beklenen bir an önce büyüüp yetişkin olmaları, haneye maddi katkı sunmalarıdır. Post-endüstriyel dönemde ise onlarla kurulan ilişkiler duygusal bir zenginlik ve derinlik kazanmış, çocuklar toplumun merkezi figürleri olarak yeniden tanımlanmaya başlanmıştır (Zelizer, 1985). Şimdi çocukluğun modern inşası olarak adlandırılabilir bu dönüşüm sürecini; sosyal, kurumsal ve bilimsel gelişmeler ekseninde detaylı biçimde inceleyelim.

Çocukluk en bilindik haliyle, tıpkı ergenlik, gençlik, yetişkinlik ya da yaşlılık gibi, bir başı ve sonu olan, belli bir zaman dilimi olarak kabul edilir. Hangi sınırlar içerisinde kalacağı, bu sınırları tanımlayan referans değerlere bağlıdır. Söz konusu referans değerler ise topluma ve zaman dilimine, kısacası sosyolojik olana atıfta bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak çocukluk, bir kategori olması anlamında evrenseldir, daha da ötesinde o, toplumun kalıcı bir kurucu unsurudur (Mayall, 2018: 2). Ancak, kategori içerisinde yer alan özellikler zamansal ve mekânsal olarak farklılaşır. Farklı toplumların çocukluk tanımları ve dahası çocukları nasıl değerlendirdikleri ile onlara nasıl bir değer atfettikleri de farklı olacaktır. Benzer şekilde aynı toplum, çocuğa farklı zamanlarda ve farklı koşullar altında, birbirinden farklı anlamlar, değerler ve sorumluluklar yükleyecektir. Öte yandan ve bu araştırmanın da temelde odaklandığı haliyle, toplum içerisindeki farklı kesimlerin, özellikle toplumsal tabakalaşma açısından hiyerarşik olarak birbirinden ayrılan grupların tutum ve anlayışları da birbirinden farklı olacaktır. Bu basitçe gelir seviyelerine göre çocuğa verilen anlamın değişeceğini iddia etmekten ziyade ve bunun ötesinde, aynı anda hem bir yapı hem bir fail olan ailenin

toplumsal olanı algılama, yorumlama ve özümseme biçimlerinin farklı tabakalar için farklı gerekçeler ve süreçler etrafında gerçekleştiği ve neticede çocukla olan karşılıklı etkileşimin de bu doğrultuda şekillendiği anlamına gelmektedir. Çocuk bir fail olarak aldığını özümsemekte ve geri vermekte, ait olduğu çocukluk yapısını da farklı çocukluklar olarak şekillendirmektedir.

Jenks (2002), düşünce tarihi boyunca ahlaki, sosyal ve politik teorisyenlerin sistematik olarak kendi toplumsal yaşam görüşleriyle uyumlu ve sürekliliği olan bir çocuk görüşü oluşturmaya çalıştıklarını, ne var ki birbiriyle uyumlu ya da üzerinde uzlaşılmış bir çocukluk tanımına halen ulaşamadığını ifade eder. Bu bağlamda, çocuğun bireysel doğası ve potansiyeline ilişkin çeşitli varsayımlar ve teoriler farklı disiplinler kapsamında benzer şekillerde mevcuttur. Örneğin, insanın (ve dolayısıyla çocuğun) özünde iyi mi yoksa kötü mü olduğu, doğal eğilimlerinin kısıtlanması gereken bir varlık mı, yoksa tecrübelerimizle kirletilmemiş, özgün ve yeni bir perspektife sahip mi olduğu sorusu, insanlık tarihindeki en eski tartışma konularından biridir. Benzer şekilde, insan zihni en başta boş bir levha (*tabula rasa*) mıdır, yoksa bireyin doğuştan getirdiği eğilimlerle mi şekillenir? Temelleri felsefenin en eski tartışmalarına kadar uzanan bu sorular ve onlara vermeye çalıştığımız yanıtlar, bir araştırmacı olarak çocuğu algılayış biçimimize ve bununla bağlantılı olarak onu “çalışma” biçimimize etki eder.

Çocuk bizim için oldukça tanıdık, bir o kadar da yabancı bir şeydir. Neredeyse hayatımızın her günü bir şekilde iletişim ve etkileşim kurduğumuz, hayatın olağan akışının en temel parçalarından biridir. Ne var ki çocuğunu ilk kez kucağına alan ebeveynin düştüğü dehşet gibi, biraz yaklaşıncaya ya da biraz yakından bakınca, aslında onla ilgili hiçbir şey bilmediğimizi fark ederiz. En temelde o bir insandır, fakat davranışları, düşünce yapısı ya da varoluş biçimi onu toplumun geri kalan kesiminden belirgin biçimde ayırır. Çocukluk ve yetişkinlik arasında kurulan bu doğal ve bir o kadar da karmaşık ilişki, çocuğun hayatının ilk yıllarındaki bağımlı statüsüyle başlayarak onu yetişkin dünyasına hazırlama anlamında yetiştirme ve eğitme biçimleriyle devam eder. İlk durumda yaşamsal ve fiziksel ihtiyaçlar ön plandayken sonraki yıllarda sosyal, kültürel ve psikolojik ihtiyaç ve beklentiler ağırlık kazanır.

Koşulların mahiyeti ne olursa olsun kadınlar ve erkekler birbirlerini sevmeye, beraber olmaya, çocuk dünyaya getirmeye ve hiç değilse hayatının ilk dönemlerde onu desteklemeye devam edeceklerdir derken Ariés (1960: 9-10) değişim içindeki sürekliliğe dikkat çeker. Niteliksel ve niceliksel olarak bazı şeyler koşullara bağlı olarak değişse de aile, farklı biçimler altında ve sürekli bir oluşum olarak var olacaktır. Ona göre aile fikri ve çocuk fikri her zaman birbiriyle bağlantılıdır ve bu iki konsept birlikte incelenmelidir. Bu açıdan çocuk ve yetişkin arasındaki bağımlılık ilişkisi güç, kontrol ve otorite, ayrıca da bunların aldığı farklı biçimler olarak oldukça karmaşık ve değişken mekanizmaları ortaya çıkarır. Aslında yetişkin ve çocuk arasındaki güç ilişkisinin temelleri insan yavrusunun en geç olgunlaşan varlık olmasından ileri gelir. Belli bir yaşa kadar olan bu bağımlılık durumu, yetişkinin çocuk üzerindeki kontrol ve otoritesinin en meşru zeminidir de. Ancak bu otorite, çocuğun refahı ve iyilik halinin ötesine geçecek şekilde sarsılmaz ve mutlak bir güce dönüşme riskini de barındırır. Kimi zaman doğru dahi olmayan inançlar, ne olursa olsun çocuk tarafından uygulanması zorunlu hakikatler haline gelebilir. Yetişkinlik ve çocukluk bu anlamda, ayrıca onları etkileyen, dönüştüren ve biçimlendiren, karşılığında onlar tarafından yeniden şekillenen toplumsal yapı ve sistemlerle birlikte düşünülmelidir.

Çocukluğu bağlam içerisinde ele alma açısından çocukluğa yönelik temel bakış açısı değişikliğinin Ariés ile başladığı genel olarak kabul edilmektedir. Çocukluk çalışmalarına dair teorik gelişimin çoğu ise Almanya'da; Qvortrup ve meslektaşları tarafından yürütülen analizler aracılığıyla gerçekleşmiştir (Mayall, 2013: 21). Çocuğun yapabilme kapasitesi/failik problemi, çocukluk çalışmalarının metodolojisi ve geleceği gibi güncel temalar, çocuğun merkeze alındığı bir bakış açısıyla karşımıza çıkmaktadır. Jenks (2002) çocukluk çalışmalarındaki ana akım yaklaşımların, çocuğun benzersizliğini kabul etme ve onu genel düzen içinde yerleştirme çabasını içerdiğini belirtir. Prout'a göre de (2005) yetişkin-çocuk ikilemi, çocukluğu sadece yetişkinlikten tamamen ayrı bir varoluş durumu olarak değil, aynı zamanda "ona evrilme biçimi", yani yetişkin olma sürecini ifade eder. Çocuk sadece yetişkinlerden farklı olmakla kalmayıp aynı zamanda özgün bir varlıktır. Çağdaş yaklaşım ve çalışmalar da onun bu fark ve özgünlüğünün anlaşılması ve yetişkin toplumuna entegre edilmesini içerir.

Genel olarak tarih öncesi dönem olarak adlandırılan, modernleşme dinamiklerinin fikirsel olarak sosyal hayatta ortaya çıkmalarından çok daha erken zamanlarda yaygın bir çocukluk düşüncesi izine rastlanmamaktadır. Yazında yaygın olarak kabul gören anlayış da buna paralel olarak, “çocukların çocuk olduğu için değil geleceğin yetişkini olduğu için önemsendiği” üzerinedir (*being* ve *becoming*). Çocukluk kavramı ya da çocukluk kategorisi, hümanizmin ön plana çıktığı, deneysel bilginin önem kazandığı; kâğıt üretiminin, matbaacılığın gelişmeye başladığı Rönesans döneminde önem kazanmaya başlar (akt. Erkut ve ark., 2017: 22). Onur ise (2017: 21) çocukluğun tarihinin sürekliliği ve süreksizliği açısından; modern çocukluk anlayışını geçmişte arayıp bulamamaktan kaynaklı, ortaya 16. yüzyılda çıktığını vurgulayan süreksizliğe karşılık, Batıda 13. Yüzyıldan itibaren bir çocukluk tasarımının oluşup yaygınlaştığı anlamında süreklilik görüşleri öne sürenler olduğunu da belirtmektedir.

Gélis (2007: 343-47); çocukla kurulan yeni bir ilişkinin göstergelerinin 14. yüzyılın sonundan itibaren, şehirde yaşayan varlıklı kesimler arasında ortaya çıktığını öne sürer. Çocuğun bireyselleşmesi olarak adlandırdığı durumu (2007: 339) “başkalarına ait beden”den “kendine ait” bedene geçiş olarak ifade eder. Önceki dönemlerde ebeveyne ait olduğu kadar soya da ait sayılan çocuğa sıklıkla dedelerin/ninelerin adlarının verilmesi geçmişle gelecek, tarihteki insanlıkla gelecekteki insanlık arasında da bağ kurulması anlamına gelmektedir ve tam da bu sebepten dünyaya bir çocuk getirmek soyun devamını sağlamak anlamında yaşamsal bir öneme sahiptir. Ancak aile, bireyselliğin içerisinde eridiği, üyelerin bağımlılık ilişkisiyle iç içe geçtiği bir niteliktedir. Birey, bedeni üzerinde dahi aile ve soyun çıkarlarıyla uyum içerisinde olduğu müddetçe söz sahibidir. Varoluşun en temel amacının soyu devam ettirmek olması, çocukların temel bağımlılık sürecinin ardından derhal cinsiyet rolleri temelinde hayatın içerisine karışmalarına ön ayak olmaktadır. Erkekler babalarıyla tarlaya giderken kızlar annelerinin yanında kalıp ev işleri ve kadınlık rollerini öğrenmektedir.

16. yüzyıldan itibaren, tıbbi ilerlemeler ve önleyici sağlık anlayışının ortaya çıkmasıyla, insanların hayat tasavvurunda kaderciliğin ve doğaya boyun eğmenin yerini, bu dünya üzerindeki zamanın sınırlı olduğu düşüncesi almaya başlar. Bu dönemde çocuk ölümleri azalmış, ebeveynler çocuklarını sevmekten korkmamaya başlamışlardır adeta. Toprak ve doğa temelinde dairesel bir anlayışı temsil eden dünya görüşü, giderek yerini

doğrusal ya da çizgisel bir anlayışa bırakır. Giderek artacak şekilde bu durum, bu dünyadaki zamanın sınırlı olduğu ve insanın aslında tıbbi müdahalelerle bir anlamda “kaderini değiştirebileceğine / yenebileceğine” yönelik yeni bir kavrayışla, insanın kendi çıkarlarını ön plana almasına neden olur. “Bireyin bedeninin soyun bedeninden bu sembolik kopuşu” (Gélis, 2007: 347), soy ve birey arasında ortaya çıkan çıkar çatışmalarında soy ve sülale bilincini zayıflatırken bireyin ve onun seçimlerinin gücünü artırır.

Çocuk yetiştirmenin tarih boyunca her daim dışarının kamusalına ve ailenin özeline tabi olduğunu ifade eden Gélis (2007: 357), zaman içerisinde değişen tek şeyin bunların ağırlığı olduğunu belirtir. Öte yandan ona göre, belli zaman dilimlerinde çocuğa ilginin arttığını ve belli dönemlerde azaldığını söylemek, diğer bir ifadeyle çocuğa olan ilgiyi belli bir çağ ile özdeşleştirmek de güçtür. Çünkü toplum içerisinde her daim iki zıt görüş birlikte var olur ve hangisinin diğerine üstün geleceği de yine o dönemin çok da açık olmayan koşullarına göre şekillenir. Çocukla kurulmaya başlanan yeni bir tür ilişki ise başlangıçta varlıklı sınıflarda ortaya çıkar ve zamanla toplumun daha geniş kesimlerine doğru dalga dalga yayılır. Veblen’in (2015) gösterişçi tüketim ve Simmel’in (1957) moda ile ilişkin çalışmalarında temellendirildiği gibi yeni fikirler ve yaşam tarzları öncelikle toplumun üst tabakaları tarafından benimsenir ve zamanla toplumun geneline yayılır. Alt sınıfların üst sınıfları taklit etme ya da onlara benzeme arzusu yeni fikirlerin toplumun geneline yayılmasını sağlarken üst sınıfların kendilerini diğer tabakalarından ayırma arzusu sürekli bir yenilik arayışıyla karakterize olur. Modern aile yapısının ve çocuğun algılanışına dair yeni fikir akımlarının dahi bu bağlamda ilk olarak yüksek refah seviyelerine sahip, zengin topluluklarda ve metropollerde filizlendiğini söyleyebiliriz. Çocuğun duygusal bir anlam kazanmaya başlaması, annelik ve babalık rollerinde de değişimleri de beraberinde getirir. Soyun devamı ve doğa ile sarsılmaz bağı temsil etmekte olan ebeveynlik, çocuğun duygusal bir anlam kazanmasıyla birlikte kritik bir anlam değişimine uğrar ve bu değişim hızla özel alandan kamusal alana doğru yayılır. Anne ve baba, tek hayat gayesi soyun devamını sağlamak olan misyonlarını aşarak kendi istek ve arzuları olan bireyler haline gelmeye başlar. Çocuğun varlığı da buna paralel şekilde, mutluluk ve doyum kaynağı haline gelir.

17. yüzyıl civarında ortaya çıkan yeni eğitim kurumları, eğitimin ailelerden alınarak üçüncü şahıslara devredilmesi anlamında önemli bir kopuşu temsil eder. Çocuğun yoğun

sevgi ve ilgi sebebiyle şımartılmasından duyulan korku ve özellikle de insanın denetlenmesi ve doğru yöne sevk edilmesi gereken bir varlık olduğu kabulü, siyasi ve dini iktidar eliyle aslında bir nevi bir kontrol ve denetim mekanizması niteliğinde olan eğitim kurumlarını yaygınlaştırır. Eğitim sistemleri sadece bilgi aktarımı mekanizmaları değil, aynı zamanda toplumsal kontrol ve iktidar yapılarını pekiştiren araçlardır (Foucault, 1992 & 2014). Perrot ve Martin-Fugier'in (2008) de belirttiği gibi çocuk, devletin aile üzerinden toplumu düzenleme ve denetim altında tutma stratejisinin merkezinde yer alır. Bu açıdan çocuklar sadece bilgi edinmez, aynı zamanda belli toplumsal normları ve ideolojileri içselleştirirler. Böylece eğitim kurumları, belirli ideolojileri teşvik ederek ve toplumsal normları güçlendirerek sosyal ve politik düzenin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaya başlar. Evden kurumsal eğitime geçiş, bilgi ve değerlerin standartlaştırılmasına olanak sağlar ve bu da devletin daha yönetilebilir ve homojen bir vatandaşlık yaratma konusundaki çıkarlarıyla uyumludur. Çocuk eğitimi sorumluluğunun ebeveynlerden alınarak formal eğitim kurumlarına devredilmesi ise diğer bir yandan kişisel boş zaman ve uğraş fırsatlarının önünü açar (Vazquez, vd., 2024). 18. yüzyıla gelindiğinde çocukluğun ve ebeveynliğin, bizim bugünkü anlayışımızla benzerlik gösteren bir niteliğe bürünmeye başlaması, bu dönem gerek bedene gerekse insan hayatına yönelik anlayışın değişmesinin bir yansıması olmuştur. Sağlıkta ortaya çıkan ilerlemeler kadersel kabullenışı aşarken, kamusal eğitim kurumları üst nesillerin ve ebeveynlerin kendilerinin çocuk yetiştirme konusundaki sorumluluğunu önemli ölçüde hafifletip geniş aileden çekirdek aileye uzanan değişime de ön ayak olmuştur. Hem aile hem de genel olarak insanın bireyselleşmeye başlaması, çocuğun duygusal sebeplerle; sevmek ve sevilmek ya da kişisel doyum sebebiyle dünyaya getirilmesi arzusunu güçlendirmiştir. Neticede soyun menfaatleriyle bireyin menfaati arasındaki çelişki; sülale ruhunun zayıfladığı, bireyin güç ve özerkliğinin arttığı bir çerçeve içerisinde peşi sıra gelen uzlaşma ve düzenlemelere konu olmaya başlar (Gélis, 2007: 345).

Modern çocukluk fikri, çoğunlukla 19. yüzyılda ve kısmen 20. yüzyılda toplum içerisindeki birçok alanda iş bölümünün yaygınlaşması ve kurumsallaşmasıyla birlikte ortaya çıkar. Bu dönemde atılan adımlar, çocukların toplumdaki yerinin yeniden tanımlanmasında ve çocukluk algısının dönüşümünde kritik bir rol oynamıştır. Maddi uygulamalar; okullar ve hastaneler gibi kurumların yaygınlaşması ve öte yandan çocuk koruma hareketlerinin

filizlenmesi de 19. yüzyıla rastlar; ihmal ve istismara uğrayan çocuklar için sığınakların tesis edilmesiyle çocukların toplumsal refahının tanınmasına yönelik ilk adımlar bu dönemlerde atılmıştır (Myers, 2008). Bu hareketler, çocuklara daha geniş bir değer atfetme eğilimine işaret etmektedir (Katz, 1997). Örneğin, İngiltere'de 1833'te yürürlüğe giren Fabrika Yasası, çocuk işçiliğine sınırlamalar getirmiş ve çocukların çalışma saatlerini sınırlandırmıştır. Bu, çocukların yalnızca ekonomik bir kaynak olarak görülmesinin ötesine geçerek, onların sağlığı ve refahını koruma ihtiyacını tanıyan ilk yasal düzenlemelerden biridir. Daha da önemlisi, 1870'te kabul edilen ve tüm çocuklara temel eğitim sağlayan Eğitim Yasası, bu dönem toplumun çocuklara yönelik tutumların değişimini göstermektedir (Cartwright, 2023).

ABD'de 1909'da Başkan Roosevelt tarafından başlatılan ilk Beyaz Saray Çocuk ve Gençlik Konferansı, çocuk refahı politikaları açısından çok önemlidir. Bu konferans genel olarak ülke genelindeki çocukların yaşamlarını iyileştirmeye adanmıştır. İlk konferansta bakıma muhtaç ve ihmal edilmiş çocuklara yönelik kurumsal bakımın mevcut durumunun değişimi amaçlanmış ve aile bakımının önemini vurgulanmıştır. Sonraki 10 yıllık periyotlarda ise çocuk refahı standartları, çocuk ve gençlerin sağlıklı kişilik gelişimleri gibi konulara odaklanılmıştır. Konferans ayrıca 1912'de ABD Çocuk Bürosu'nun (*U.S. Children's Bureau*) kurulmasında da önemli bir rol oynar. Büronun temel görevi, ABD'deki her sınıftan insan arasında çocukların refahı ve çocuk yaşamıyla ilgili tüm konuları araştırmak ve raporlamaktır. Bu tür kuruluşlar, çocukların korunmasının ve haklarının tanınmasının, sadece aile ya da yerel toplulukların sorumluluğu olmaktan çıkıp, devletin de aktif olarak rol alması gereken bir mesele olduğunu öne çıkarmışlardır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme³; BMÇHS (*United Nations Convention on the Rights of the Child; UNCRC*) 1989 yılında kabul edilmiştir ve tarihte en geniş çapta onaylanan insan hakları sözleşmesi haline gelmiştir. Sözleşme, çocukların temel hak ve özgürlüklerini tanımlar ve devletlerin bu hakları koruma yükümlülüklerini vurgular. BMÇHS'nin benzersizliği, çocukları tam teşekküllü hak sahipleri olarak tanıyan kapsamlı maddeler içermesidir. Bunlar arasında eğitim, sağlık hizmetlerine erişim ve adil yargılanma

³Bkz.: <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>

hakkı gibi temel hakların yanı sıra, çocukların düşüncelerini ifade etme ve dinlenilme hakları da bulunmaktadır; hayatta kalma hakkı, sonuna kadar gelişme hakkı, zararlı etkilerden, istismardan ve sömürüden korunma ve aile, kültürel ve sosyal hayata tam katılım gibi haklar bunlardan bazılarıdır. Türkiye, BMÇHS'yi 1990 yılında onaylamıştır.

Özetle Onur'un (2017) da belirttiği gibi çocukluğun modernleşmesi ya da modern çocuğun inşasında esas etkenler bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yanı sıra sanayileşme ve sanayiye eğitilmiş işgücüyle besleyen kurumların ortaya çıkışı, bilhassa da okullaşmadır. Mayall'a (2018: 5) göre de çocukların gelişmiş ülkelerde esas ilgiyi gördükleri zaman dilimi 19. yüzyılın son çeyreğine, evrensel eğitim hizmetlerinin geliştiği, bu sayede tüm çocuk nüfusun yetişkin bakış açısına maruz kaldığı zaman dilimine rastlar. Modernliği ortaya çıkan pratikler, aynı zamanda ve aynı soyağacından beslenerek çocukluk çalışmalarını da şekillendirmiştir (Prout, 2002). Bu noktada çocuğun ağırlıklı olarak yetişkin üzerinden tanımlanması, diğer bir ifadeyle yetişkine atıfla konumlandırılması tıpkı iyi-kötü, ileri-geri, yapı-fail, yerel-küresel gibi birbirini dışlayan iki kategorik özelliğin birbirinin zıttı olması temelinde tanımlanmasını temel alan modern bakış açısını yansıtmaktadır. Sözgelimi iyi, kötü olmayandır, aynı şekilde çocuk da yetişkin olmayandır. İki kategori birbirini dışlarken çocuk yetişkinin eksik bir versiyonu haline gelir.

Burman çocuklarla ilgili çalışma ve araştırmaların, yetişkin zihnini keşfetme amacıyla yürütüldüğünü ifade eder (Mayall, 2018). Çocuklarla ve bu sayede genel olarak insan doğasıyla ilgili bilgi sağlama anlamında oldukça önemli bir konumda bulunan Psikoloji, özellikle de Gelişim Psikolojisi, batı Avrupa ve kuzey Amerika'da çocukları anlamanın en meşru ve güçlü zeminidir (Mayall, 2018). Çocuğa ve genel olarak insana atfedilen öz fikrinin temelleri, kendini evrensellik ve hakikat iddiasıyla temellendiren pozitivist bakış açısında bulunur. Buna göre her insan belli evrensel süreçlerden geçerek yine herkesin ulaştığı noktaya ulaşacaktır. Buradan çıkan doğal sonuç yine çocukluğun, yetişkinliğin çok erken bir aşaması olduğu; onun bağımlı, korunmaya muhtaç ve kendi kararını veremeyen bir varlık olduğudur.

Akademik alanda öncü çalışmalar ABD’de ortaya çıkmış fakat teorik gelişmenin büyük kısmı Almanya’da ve Qvortrup ile meslektaşları tarafından yapılan analizlerle gerçekleşmiştir (Mayall, 2018: 31). Qvortrup yapısal terimlere ağırlık vermenin çocuk gelişimi açısından değil, daha çok “çocukluğun gelişimi” açısından düşünmenizi sağladığını ifade eder. Bu açıdan, “çocukluğun zamansal bir başlangıcı ve sonu yoktur; periyodik olarak anlaşılamaz, aksine, herhangi bir nesil yapısının kalıcı bir formu olarak anlaşılmalıdır” (2009: 23). Ariés te çocukluğun, biyolojik bir kategori değil toplumsal bir inşa olduğunu, çocukluğa dair düşüncelerin çağlar boyunca değişiminin de bunun kanıtı olduğunu ifade eder. Kısacası o, çocuklardan ziyade çocukluğun değişen anlam ve kavramlarıyla ilgilenir (Tan ve ark., 2007: 9).

Çocukların masum, bilgisiz, bağımlı, savunmasız ve korunma ile disipline ihtiyaç duyan varlıklar olarak algılanması izleyen dönemde psikoloji ve özellikle gelişim psikolojisinin etkisiyle yaygın hale gelir. 20. yüzyılın başına gelindiğinde, bu fikirler çeşitli toplumsal sınıflar ve gruplar arasında hızla yayılır ve okulu ve aileyi çocuklar için “uygun yer” olarak inşa etme çabalarını destekler. Bu gelişmelerle birlikte uzun bir süreç içerisinde Avrupa ve ABD’deki çocuklar büyük ölçüde tam zamanlı ücretli istihdamdan dışlanır ve zorunlu eğitime dahil edilir (Prout, 2002: 35). Çocuk yine geleceğin yetişkinidir, ancak onu hayata hazırlayan süreçler çok yüksek oranda ailenin dışarısına taşmış ve kurumsallaşmıştır. Artık çocuk, kurumlar aracılığıyla yetişkinliğe hazırlanır. Prout’un (2002: 36) da belirttiği gibi çocuğun ücretli istihdamdan dışlanması ve okula devam etmesi bugün evrensel bir idealdir ve ülkelerin gelişmişlik düzeyini gösteren en önemli göstergelerden biri haline gelmiştir. Ne var ki üzerinde politik ve kültürel mutabakata varılmış olsa dahi halen dünyanın birçok yerinde bu ideal başarıya ulaşamamıştır.

Prout’a göre (2005: 35) modernite, çocukluğun doğrudan ortaya çıkışıyla değil, özellikle yetişkinlikten belirgin bir şekilde ayrılan belirli bir biçimiyle ilişkilendirilmiştir. Çocukluk çalışmaları da bu modern anlayışın bir parçası olarak ortaya çıkmış ve şekillenmiştir; modernite içindeki bu özel çocukluk kavramının anlaşılması ve değerlendirilmesi amacıyla. İlk dönem araştırmalar standartlaştırılmış testler, laboratuvar ölçümleri ve yetişkin açıklamalarına dayanırken, yeni dönem araştırmalar çocukların

kendilerini, görüşlerini ve toplumsal hayat içerisindeki deneyimlerini anlamaya yönelik olarak çocuğu merkeze taşıma eğilimi göstermektedir (Mayall, 2018: 36-51).

Nasıl ki modernlik öncesi bir çocukluk fikrine rastlanmıyorsa, Butler’a göre (1996) de Ariés’ten önce bir “çocukluk sosyolojisi” fikrine rastlayamayız. Ana akım sosyolojide “sosyolojinin genç bir üyesinin” kabulüne yönelik bir miktar hareket olduğu noktasında hemfikir olduğunu belirten Mayall (2018: 51) seçilen başlıkların çoğunlukla çocukluk konusuna bağımsız bir çalışma olarak odaklanmak yerine yetişkin endişeleriyle ilgili olduğunu da vurgular. Tan ve ark. da (2007: 10) benzer bir biçimde, bu kapsamda yapılan araştırmalarda kullanılan çeşitli belge ve kaynakların genellikle orta sınıf bakış açısından ve siyasal, eğitsel, dinsel ya da medikal çıkarları yansıtan uzman görüşlerinden oluştuğunu ifade etmişlerdir.

Türkiye’deki çalışmalarda da yakın zamana kadar bir bütün olarak ‘aile’ ön plandadır. Kağıtçıbaşı ve Onur’un yayınları, Türkiye’de çocuk ve çocukluğun konu edildiği öncü niteliğinde çalışmalardır. Onur (2009) çocukluğun tarihine, çocuk-birey kimliğinin oluşumu ile Osmanlı ve Türkiye’de modernliğin kendine has dinamikleri arasındaki ilişkiye odaklanırken Kağıtçıbaşı (1981) kültürel ve sosyoekonomik açılardan çocuğun aile açısından ne anlam ifade ettiğine ve ne tür bir değere konu olduğuna odaklanır. Her ne kadar Kağıtçıbaşı’nın çalışmasında sosyoekonomik seviye yükseldikçe çocuğun ekonomik değeri düşerken duygusal değerinin yükseldiği vurgulansa da TAYA 2006 ve 2011 verilerinde, iki dönemde de çocuğun yaşlandığında ailesine bakma sorumluluğu katılımcılar tarafından %88 ve %80 oranında desteklenmiştir. Buna paralel olarak çocuğun ileride ailesine maddi olarak destek olması da beklentiler arasındadır. Öte yandan bakım ya da maddi yardım sorumluluklarının ötesinde, eşleri birbirine yakınlaştırmak gibi işlevleri de ön plana çıkan çocuk aslında kendi başına bir değer olmaktan hayli uzaktadır.

Tam 10 yıl sonrası yani TAYA 2021 yılı verilerinde, çocuğun yaşlılığında anne babasına bakma sorumluluğu %83 oranına yükselir. Herhangi bir okul mezunu olmayanlarda bu oran %92’ye kadar çıkarken yükseköğretim mezunlarında %69’a gerilemektedir. Ancak bu beklentinin halen bu denli yüksek bir seviyede seyretmesi çocuğun ekonomik değerinde kayda değer bir düşme eğilimi olmadığını gözler önüne serer. “Çocuk bir işi olduğunda anne

babasına katkı sağlamalıdır” maddesine katılanların oranı %69 seviyesindedir. Yaş yükseldikçe bu maddeye katılma oranı yükselse de katılma oranının en az olduğu 25-34 yaş aralığında dahi bu oran %57 seviyesindedir. Bu maddeye katılma oranlarını etkileyen en önemli değişken eğitimidir. Bir okul mezunu olmayanlarda %84'lere varan oran, yükseköğretim seviyesinde %44'e kadar düşmektedir. Öte yandan çocuk dünyaya getirmenin dinin, inancın bir gereği olduğu düşüncesi genel olarak %70 seviyelerinde olup eğitim seviyesi yükseldikçe %50'lere kadar düşerken vatana millete hayırlı evlat yetiştirmenin toplumsal bir görev olduğu düşüncesi hiçbir kategoride %90'ın altına düşmemektedir.

Türkiye’de çocukların merkezde yer aldığı çalışmaların tarihinin çok eskilere dayandığı söylenemez. Benzer şekilde büyük bir çeşitlilik arz ettiğini de söyleyemeyiz. İlk çalışmalar 1990’larda özellikle psikoloji yazınında başlamış olsa da çocuğun sosyolojinin bir konusu olarak ele alınması, çocuğun toplum açısından ne ifade ettiği ve hatta toplumun çocuğa ne ifade ettiği de dahil olmak üzere merkeze onu almaya girişen çalışmalar için ancak son 5-10 yılı beklemek gerekmiştir. Çocuk, sonradan da detaylandırılacağı gibi, kimi zaman ebeveynleri kimi zaman öğretmenleri ya da çeşitli şekillerde ilişkide olduğu kurum personelleri ve hatta onu araştıran araştırmacı gibi etrafını saran yetişkinlerin gözlerinden incelenmiştir. Onların yorumladığı ve anlamlandığı haliyle tanımlanmışlar, yazına ve araştırmaya konu olmuşlardır.

Son yıllarda toplumsal cinsiyet ve erkeklik çalışmaları açısından annelik ve babalık temaları öne çıkmaktadır. Çocuğu ve çocukluğu konu edinen çalışmalar ise anne babanın ebeveynlik biçimleri ve çocuklarına yönelik tutumları ekseninde yoğunlaşmaktadır. Çocuğu anne-baba üzerinden, anne-baba bilgisiyle tanıma ve öğrenme yaklaşımı hakimdir. Dolayısıyla “çocukların sesi, bakış açıları ve hatta böyle bir bakış açısının olup olmama olasılığı dahi” (Tan ve ark., 2007: 10) bu tür kaynak ve çalışmalarda belli olmadığından, bir çocukluk sosyolojisi alanı açmak ve bu alanı zenginleştirmek için ilk olarak çocukları çocuklarla araştıran çalışmaların yapılması gerekir. Öte yandan, ister yaşamın içindeki bir birey olarak “çocuk”, isterse bir yaşam dönemi olarak “çocukluk”, tek ve sabit bir kimlik yerine, çoklu ve çeşitli kimlik setleri içinde var olur. Bu anlamda çocuğun kimliğinin, geleneksel ve statik bir bakış açısı yerine, karmaşıklığını ve sürekli değişen doğasını

vurgulamanın hem teorik hem pratik anlamda çok daha gerçekçi ve üretken olduğunu savunuyorum.

2.1.1. Çocuk merkezli araştırma ve çocuğun sesi

Çocuğun sesi kavramını James ve James (2012) “çocukların kendilerini ilgilendiren konulardaki görüşlerini ifade etmelerine olanak tanıma süreci” olarak tanımlamıştır. Toplumsal birer birey olarak çocukların düşüncelerinin tanınması ve “seslerinin” işitilmesi gerekliliği, 1970'lerden itibaren çocukların ifade özgürlüklerini destekleyen yöntemlerin gelişimi ve yaygınlaşmasıyla daha da önem kazanmıştır. Özellikle 1989 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi sonrasında, çocukların perspektiflerine verilen önem küresel ölçekte artış göstermiştir. Bu dönüm noktası, çocukların toplum içinde aktif birer katılımcı olarak kabul edilmesi noktasında uluslararası çapta bir zemin hazırlamıştır.

1970'lerden önce de Margaret Mead ve Ruth Benedict gibi öncü antropologlar, çocuklarla doğrudan etkileşimde bulunmuş ve araştırmalarında onların perspektiflerine yer vermişlerdir. Mead (1928) toplumsal dinamiklerdeki dengesizlikler ve güç eşitsizliklerini göz önünde bulundurarak, özellikle araştırmacı ile katılımcı arasındaki güç dengesizliğine odaklanırken, çocuklarla yapılan çalışmalarda yetişkinlerin bilişsel üstünlüğüne ilişkin varsayımların göz ardı edilmesi gerektiğini savunur. Benzer bir çizgide, Mayall (2002), çocuk merkezli araştırmalarda karşılaşılabilecek en yaygın sorunlardan birinin, yetişkinler ile çocuklar arasındaki güç ve yaş dengesizlikleri olduğunu belirtir. Bu yaklaşımlar, çocukların toplumsal araştırmalarda yetişkinlere eşit katılımcılar olarak kabul edilmeleri gerektiğinin altını çizen kritik paradigma değişikliğini işaret eder.

Son yıllarda, çocukları eş araştırmacı olarak konumlandıran, günlük hayatlarıyla ilgili konuları araştırmalarına olanak tanıyan bir yaklaşım geliştirilmiştir. Ancak, çocukların sesi kavramı bazı sorunları da beraberinde getirebilir. Örneğin, çocukların sesi genellikle politika geliştirme hedeflerinden biri olarak sunulsa da çocuklar genellikle kolektif bir kırılganlık içinde kategorize edilir, böylece farklı sınıf veya kültürlerden gelen çocukların ihtiyaçları ve çıkarları aynı sesle ifade edilmeye çalışılır. Bu durum bazı çocukları daha az görünür kılarken bazı seslerin diğerlerinden daha fazla duyulmasına neden olabilir. Örneğin, yoksul veya

engelli olan çocuklar görüşlerini ifade etme fırsatı bulamayabilir. Diğer bir yandan araştırma büyük oranda özgüveni yüksek ve girişken çocukların sesleriyle sınırlı kalabilir. Bucknail'in (2014) de altını çizdiği gibi, çocuğa araştırmaya katılıp katılmama seçeneği sunulduğunda (ki çocuğa bir katılımcı olarak bu seçeneği sunmanın kendisi bile önce kurumsal engellerin ardından ebeveynleri ikna etmeyi gerektirir) genellikle açık sözlü, kendine güvenen ya da araştırmaya ilgili olanlar ön plana çıkmaktadır. Ancak çocuğun sesini duymak, onun ne dediğini dinlemek anlamına gelmeyebilir. Benzer şekilde dinlemek de her zaman zorunlu olarak ciddiye almak demek değildir. Bu sebeple Bucknail (2014: 71) çocuğun sesinin aslında dinlenmek, duyulmak ve ciddiye alınmakla ilişkili olduğunu vurgular. Diğer yandan Spyrou (2011) eğer çocukları anlamak istiyorsak, dediklerinden çok demediklerine ya da diyemediklerine odaklanmamızı tavsiye eder.

Çocukların sesi çoğu zaman araştırmacılar veya yazarlar tarafından belirli bir argümanı desteklemek veya belirli bir bakış açısını sunmak amacıyla kullanılmıştır. Bu bağlamda “çocuk seslerinin, çocuklardan alınan alıntılarla temsil edilen sesler, araştırmacı veya yazar tarafından seçilmiş” (James & James, 2012) sesler olduğu da unutulmamalıdır. Ayrıca ve tüm bunların neticesinde çocukların katılımını sağlamak ve onların görüşlerini temsil etmek önemli olsa da bu görüşlerin ciddiye alınması ve etkili bir şekilde kullanılması zor hatta imkânsız olabilir.

İlerleyen bölümlerde, burada temel çerçevesi çizilen çocuğun sesi kavramının derinlemesine bir analizini sunacağım; araştırmalarda nasıl uygulandığını, karşılaşılan zorlukları ve çocuk katılımının pratikte nasıl daha etkin bir şekilde ele alınabileceğini tartışacağım. Bu kapsamda, çocukların seslerinin sadece duyulması değil, aynı zamanda anlamlandırılması ve toplumsal değişimde ciddi bir etken olarak kabul edilmesi gerektiği tezini geliştireceğim.

2.1.2. Doğa (*nature*) ve yetiştirme (*nurture*)

İnsan gelişiminde genetik faktörlerin mi çevresel faktörlerin mi daha önemli olduğu, disiplinler arası bir nitelikte olmakla birlikte, insanı ve insan davranışını anlamak amacıyla uzun yıllardır temel bir tartışma konusu olmuştur. Genler, doğa, doğal yatkınlıklar, genetik

miras gibi kavramlarla ifade edilen *nature* (doğa) ve yetiştirme, eğitim, kültür gibi kavramlarla ifade edilen *nurture* (yetiştirme) arasındaki karşıtlık, son yıllarda ikisinin nasıl etkileşime girdiği noktasında yoğunlaşmaktadır. İkisinin de önemli olduğunu kabul eden güncel yaklaşımlar özellikle çocukluk açısından, gelişim, davranış ve yeteneklerin anlaşılmasında geniş bir perspektif sunar. Modern yaklaşımlar, her iki unsurun da çocukluk gelişimi, davranış ve yeteneklerin anlaşılmasında entegre edilmesi gerektiğini vurgular (Bronfenbrenner, 1979; Plomin, 1986).

Prout'a göre çocuklar, modernliğin yarattığı doğa ve kültür ikiliğinde arada bir yerlerde durmakta ve çocukluk çalışmalarının geleceği de onları bir nevi doğa-kültür olarak ele almada yatmaktadır (2002: 44). Çocuğun konumu ona göre bu iki zıt kutup arasında gidip gelmektedir ve araştırma da aynı prensibi izlemelidir, bazen biyolojik temelli bazense sosyal olarak konumlandırılacak şekilde. Çocukluğun kültür ve doğanın farklı unsurları tarafından nasıl inşa edildiğini anlamak, bu alanın ilerlemesi için oldukça önemlidir. Yani, çocukluğu sadece kültürel ya da doğal bir olgu olarak değil, aralarındaki geçişkenliği göz önünde bulundurarak, her iki alanın karmaşık etkileşimi olarak anlamak gerekir.

Darvin'den başlayarak çocuğun doğasal/biyolojik kökenleri üzerine kurulu anlayışın 20. Yüzyıla kadar ağırlıklı olduğu söylenebilir. Bu zamandan itibaren ise çocukluğun sosyal ve kültürel bir olgu olduğu fikri ağırlık kazanır. Ne var ki bu sefer de doğanın dışlanması sorunu ortaya çıkar. Konu çocukluk çalışmaları olduğunda birbirini dışlayan kategorilerin hiç yardımcı olmadığını söyleyen Prout ve James'e (1997) göre ise karşıtlık, ebeveynlik uygulamalarını ve toplumların çocuklara yönelik tutumlarını büyük oranda şekillendirir. Bu tartışma aynı zamanda çocukluğun hem kavramsal hem de pratik anlamda toplumsal inşasını şekillendirerek, çocukların günlük yaşam deneyimlerini önemli ölçüde etkiler. Toplumsal anlayış ve kabullerden temel alan ebeveynlik biçimleri (ki bu çalışmada da sıklıkla işaret ettiğim gibi, başta beslenme olmak üzere çocuklar için neyin iyi neyin kötü olduğunu belirlerken kendi çocukluk deneyimlerimize ve toplumsal kabullere yaslanırsak), çocukların gündelik hayat deneyimlerini ve algılarını şekillendirmede büyük öneme sahiptir.

İnsan doğasının ve biyolojik determinizmin insan karakteri ve davranışları üzerindeki etkisi, tarihsel olarak birçok sosyal deney ve gözleme konu olmuştur. Örneğin, 20. yüzyılın

ortalarında yapılan meşhur Milgram deneyi, otoriteye itaat eğiliminin ne dereceye kadar insanlar tarafından içselleştirildiğini ve bireylerin kendi moral değerlerini bir otorite figürüne itaat etmek için nasıl bir kenara bırakabildiğini gözler önüne sermiştir (Milgram, 1963). Bunun yanı sıra, Zimbardo'nun Stanford Hapishane deneyi, insanların belirli sosyal rolleri üstlendiğinde nasıl değişebileceğini ve bu rollerin bireylerin davranışları üzerinde nasıl güçlü etkiler yaratabileceğini ortaya koymuştur (Zimbardo, 1973). Bu deney, biyolojik ve sosyal etkilerin etkileşimini ve bireylerin davranışlarının bu etkileşimden nasıl etkilenebileceğini anlamada kritik bir örnek olarak değerlendirilmiştir. Davranış genetiği alanında yapılan araştırmalar, özellikle ikiz çalışmaları, genlerin kişilik özellikleri üzerindeki etkisini göstermiştir. Örneğin, Bouchard ve McGue'nin Minnesota İkiz Çalışması, genlerin ve çevrenin zekâ, kişilik ve hatta eğilimler gibi özellikler üzerindeki etkisini detaylı bir şekilde incelerken, bu özelliklerin biyolojik kökenlerini vurgulamıştır (Bouchard & McGue, 1981).

Bu bulgular, biyolojik determinizm görüşünün modern bilimde hâlâ geçerli olduğunu ve fizyolojik özelliklerimizin bizi kim olduğumuz ve davranışlarımızı şekillendirmede önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ancak bu argümanlar, bireyin çevresel etkiler ve öğrenme deneyimleri ile şekillenen karmaşık bir varlık olduğu gerçeğini de dışlamamaktadır. Nihayetinde, insan davranışının ve karakterinin çok katmanlı doğası hem genetik hem de çevresel etkileşimlerin entegre edilmesi gereken bir bulmaca olarak karşımızda durmaktadır.

Son yıllarda bir yandan gelişen teknoloji ve genetik bilimlerdeki ilerlemelerle birlikte, doğanın insan davranışlarını ve özelliklerini belirlemedeki rolünün daha karmaşık ve etkili olduğuna dair genel bir eğilim vardır. Genetik bilimindeki ilerlemeler belli genlerin zekâ seviyemiz, davranışlarımız ya da hastalıklara olan yatkınlıklarımızı etkilediği, epigenetik araştırmalar ya da davranış genetiği çevrenin gen ifadesini nasıl değiştirdiğini incelerken (Rutter, 2002; Meaney, 2001), genetik editasyon ya da CRISPR teknolojileri genetik materyalin doğrudan düzenlenmesine dahi olanak tanımaktadır (Doudna & Charpentier, 2014).

Nihayetinde doğanın ve çevrenin, ya da doğa ve yetiştirmenin birbirlerini nasıl şekillendirdiği anlayışı bilimde ve sosyal bilimlerdeki yerini daha da pekiştirmektedir diyebiliriz. Çocuk çalışmaları alanındaki güncel anlayış, *nature* ve *nurture*, yani doğa ve

yetiştirme ikileminin katı sınırlarını aşarak, çocuk gelişiminde genetik yatkınlıklar ile çevresel faktörlerin birlikte nasıl rol oynadığını anlamak için daha bütüncül bir yaklaşım benimsemektedir. Bu entegre perspektif, çocukların gelişiminde genetik kodun önemini de göz ardı etmeyerek, aynı zamanda çocukların toplumsal, kültürel ve duygusal bağlamlarının da onların kim olduklarını ve nasıl geliştiklerini şekillendirmede belirleyici olduğunu vurgular. Çağdaş araştırmalar, bilişsel gelişim ve davranış kalıplarının, genlerin doğrudan etkisi ile sınırlı olmadığını, aynı zamanda aile, eğitim, toplum ve geniş çevresel etmenlerin etkileşimiyle oluştuğunu göstermektedir.

2.1.3. Mikro çocukluk ve yapabilme kapasitesi (*agency*)

James ve James (2012) tarafından “bireylerin bağımsız davranabilme kapasitesi” olarak tanımlanan yapabilme kapasitesi (*agency*), yeni çocukluk sosyolojisi yaklaşımının ya da çocukluğa yönelik “yeni paradigmanın” zeminini oluşturan en önemli kavramlardan biridir. Kavram yalnızca çocukların bireysel hayatlarındaki eylemlilik kapasitelerine değil, toplumsal değişimlere yön verme kabiliyetlerine de atıfta bulunur. Ne var ki faili nasıl tanımlayacağımız ya da neleri yapabilirlik kapasitesi içerisinde yorumlayabileceğimiz dahi tartışma konusudur (Leonard, 2016). Faillik, amaçlanmış ya da niyet ediliş bir sonuca hizmet eden, kasıtlılık taşıyan bir eylem aracılığıyla var olur, amaç odaklı bir eylemle ulaşılan kasıtlılığa işaret eder. Dolayısıyla ilk olarak niyet gereklidir. Çocuğun dolayısıyla yapacağı eyleme, sonuçlarını düşünerek ve hesaplayarak bir anlam ya da amaç dahilinde değerlendirebilmesini gerekli kılar.

Tartışmaya yön veren yapı-fail ikilemi, bireyin toplumsal yapı karşısındaki bağımsızlık ya da özerklik seviyesi, önceden de belirtildiği gibi sosyolojinin en eski ve karmaşık problemlerinden biridir. Mikro ve makro analiz düzeyleri açısından bireyin toplumsal yapı ve güçler karşısında ne derece özerk ya da bağımsız eyleyebilme, davranabilme kapasitesi olduğu, bir bilim alanı olarak sosyolojinin ortaya çıkışından itibaren gündemi meşgul etmiştir ve halen de etmektedir. Bu anlamda fail, yapı ile birlikte anılır ve bir eğilim içeren davranışlara atıfta bulunur (Lenoard, 2016). Bireylerin hayatları sosyal yapılar tarafından şekillendirilirken, bireylerin de bu yapılara etki etme ve onları dönüştürme kapasiteleri

vardır. Düşünerek, davranarak, kabul ya da reddederek, yeri geldiğinde müzakere ederek ya da direnerek mücadele eder ve değişime sebep olurlar.

Bu tartışmadaki farklı bakış açıları çocukluk sosyolojisi açısından son derece kritik önemdedir. Zira çocuğu nereye konumlandırıdığımız, onu basitçe kuralların pasif alıcısı mı yoksa onları etkin biçimde dönüştürüp uyarlayabilen failer mi oldukları, hem bir bütün olarak yapı-fail ikilemine hem doğa ve yetiştirme problemine hem de onları nasıl algılayıp, hangi inanç ve kabullerle yönlendirdiğimiz açısından direkt olarak onların çocukluk deneyimlerine ve kendilerine yönelik algılarına etkiye bulunmaktadır. Yapıyı kristalize eden aile ya da ebeveynlik, çocuğun kendi yapabilme kapasitesinin ne ölçüde farkında olduğunu birebir etkiler. Böylelikle çocuğa ve çocukluğa yönelik tutum ve anlayışlar öncelikle çocuğun kendi hayatında, ardından bir fail olarak etkiye bulunduğu alanların her birinde yeniden üretilir. Mayall (2002) da çocukların yapabilme kapasitesinin yetişkinler dünyası tarafından genel olarak kabul edilmemesinden hareketle, bu durumun hem çocukların dezavantajlı konumlarını pekiştirdiğini hem de öznelliklerini, göreceli güçsüzlüklerini yeniden üretecek şekilde şekillendirdiğini ifade eder. Sosyalleşmeyi gerçekleştirenlerin sosyalleşenler üzerinde gücü vardır ve fikir ayrılıklarının olduğu durumlarda kazanan çoğu durumda önceden belirlenir (Berger & Berger, 1991).

Kaltenborn da benzer şekilde ve çarpıcı bir örnekle çocukların velayet davalarında temsilinin çoğunlukla susturulduğunu ifade eder. Bunun çocukların algılanan yeterlik eksikliği veya katılmaya istekli olmamalarından değil, karar verici konumdaki birçok yetişkin profesyonelin çocuğu yetkin bir kişi olarak görme konusundaki isteksizliğinden kaynaklandığını ileri sürer (Leonard, 2016). Öte yandan önemli ya da “ciddi” addedilen konularda (ve aslında çocuğun hayatını ilgilendiren her konu diyebiliriz buna), yetişkin ya da ebeveynin çocuk adına karar vermesi norm kabul edilmektedir. Geleneksel olarak “anneni mi seviyorsun, babanı mı” gibi tuhaf sorular çok küçük yaşlardan itibaren neredeyse her çocuğa sorulurken, örneğin boşanma sonrası “annenle mi babanla mı yaşamak istiyorsun” gibi bir soru çocuğun inisiyatifine bırakılamayacak kadar “ciddi” bir duruma işaret eder.

Derinlemesine görüşmeler ya da etnografik araştırmalar gibi araştırmacı ve katılımcının aynı ortamda etkileşime girmesini gerektiren mikro düzey yöntemler, çocukların

hayata ve içerisinde bulundukları süreçlere nasıl yaklaştıklarını, bunları nasıl anlamlandırdıklarını ve katkıda bulunduklarını gösterebilmek adına çok önemli bir potansiyele sahiptirler (Corsaro, 2018). Zira çocukların belli bir duruma karşı nasıl hissettikleri, ne düşündükleri gibi noktalarda birebir onların yorum yapmalarını ve düşüncelerini ifade etmelerini sağlarlar. Diğer bir yandan, geleneksel çoğu araştırmanın aksine çocukların nasıl yetişkin olduklarından ziyade, ortak yaşam deneyimlerine ve bize neler öğretebileceklerine, daha da önemlisi yetişkin gücü ve otoritesi karşısında belli kazanımlar elde etme yolundaki mücadele stratejilerine odaklanır. Ancak Corsaro'nun da bu noktada altını çizdiği gibi, teknikler dikkatli ve yerinde kullanıldığı müddetçe (2018)...

Tekniklerin yerinde kullanımı genel itibariyle bu konuda çalışmalar yapan birçok araştırmacının da altını çizdiği gibi (Corsaro, 2018; Mayall, 2002 & 2008; Spyrou, 2011; Westcott & Littleton, 2005; Bucknail, 2014; vb.) öncelikle araştırmacı ve katılımcı arasında yaş ve statüden kaynaklı güç eşitsizliğinin farkında olmayı ve çocuk merkezli araştırma yararına bunu açacak yöntemler üzerinde düşünmeyi gerektirir. Araştırma için doğal bir ortam yaratmak, odak grup görüşmeleri gibi akranların bir arada olabilecekleri bir araştırma tasarımı yapmak ya da çoklu yöntemler kullanmak bunlardan bazılarıdır (Corsaro, 2018). Ne var ki bu her zaman kolay olmayabilir. Westcott ve Littleton'ın da belirttiği gibi görüşmenin oldukça basit bir teknik olduğu, araştırmacı olarak yapmamız gereken tek şeyin çocukla konuşmak olduğu ve onların zaten bize cevap vereceği sadece bir mitten ibarettir (2005: 141). En başta çocuklara erişim, onlardan sorumlu ebeveynlerle müzakere süreci, çocuktan ve ondan sorumlu yetişkinden izin alınması, etik ve gizliliğe yönelik kaygılar ve açmazlar gibi⁴ her biri son derece somut birçok problemle hem aynı anda hem de sıra sıra baş etmek gerekir.

Çocuğun araştırma sürecinde ne dediği kadar ne demediğinin de önemli olduğu bu açıdan son derece kritik bir noktadır. Bunun da ötesinde onların anlayabilecekleri türde

⁴Araştırmanın sınırlılıkları ve yöntem kısmında kendi araştırmamda bu tür problemleri aşma stratejilerimi tartışıyorum ancak burada da çocuklara erişim, yetişkinlerle müzakere ve araştırmaya katılma konusunda izin alma gibi süreçlerin oldukça zorlayıcı olduğunu belirtmeliyim. Bu aşamaya gelene kadar başta resmî kurumlardan izin almak, görüşme kurgusu ve katılımcılara yöneltilecek soruları detaylarıyla ifade edip incelemeye sunmak gibi daha birçok aşamayı geçmek gerekiyor.

sorular sormak; yaş ve sosyoekonomik seviyelerini öncelikle ve bilhassa dikkate almak⁵, son derece sadeleştirilmiş sorular da olsa çocukların anlayamayabileceklerinin bilincinde olmak ve çocuklar sessiz kaldığında ya da çok tutarlı bir cevap vermediğinde yeterince açıklayıcı olabilmek, araştırmadan elde edilen bulguların niteliğini yükseltecektir. Waterman ve ark.'nın çalışmasına atıfla Westcott ve Littleton, araştırmacıların sadece mülakatın “sonucuna” odaklanmaması gerektiğini ısrarla belirtir. Çocuklar söz konusu olduğunda, anlamın nasıl müzakere edildiği, yeniden-müzakere edildiği ve tartışıldığı ortak yapıcı süreçlere odaklanılmalıdır. Çocuklara görüşme anında yanıtlarını açıklama fırsatı verilmeli ve ayrıca anlamlı bir bağlam yaratmalarına yardımcı olma adına gerektiğinde inisiyatif alabilmeleri sağlanmalıdır. Böylece görüşme sürecinde aktif bir katılımcı olurlar ve “anlatıcı ve anlatılan” rolleri paylaşılır, ortaklaşa oluşturulur (2005 :144).

Formal eğitim ortamlarında, özellikle de okullar gibi, çocukların yetişkin kararlarını sorgulamasının pek mümkün olmadığı ortamlarda (Bucknail, 2014: 71) gerçekleştirilen görüşmeler bir başka önemli riski içerir. Sınırları belli tutum ve davranış kalıplarıyla çizilmiş bu ortamlarda derinlemesine görüşmelere verilen yanıtlar, araştırmacı ve katılımcı arasındaki anlık etkileşimin çok öncesinde yerleşip kalıplaşmış bağlamsal sistem ve örüntülerden etkilenir. Bu durum söz konusu kültürel ortamda eğitimin nasıl tanımlandığından ayrılamaz (Westcott ve Littleton, 2005). Denetim, otorite ve disiplinin son derece yoğun olduğu bu ortamlarda yetişkinler alınan karar ve kuralları iletir, çocuklara düşen tek şey bunlara uymaktır.

Yetişkinler ders anlatır, çocuklar dinler; yetişkinler sınav yapar, çocuklar cevap verir; yetişkinler çağırır, çocuklar gelir; vb. Özetle çocukların, okul gibi bir bağlamda bir yetişkinle etkileşimde bulunurken, “kendisinden ne beklendiğine ilişkin beklentileri” vardır ve etkileşim esnasında yanıtları, çok yüksek ihtimalle bu beklentileri yansıtacaktır. Bu noktada hem çocuğun hem de araştırmacının beklentilerine açık bir şekilde atıfta bulunmak hem yetişkin hem de çocuk için anlamlı olan ve çocuğun özgürce katılma ihtimalini arttıran bir görüşme yapılmasına katkıda bulunur. Okullarda uyguladığım anket sürecinde en başta

⁵Özellikle de sosyoekonomik statü farklarını ana çerçeve olarak aldığım bu araştırmamda çocukların soruları algılama ve yorumlama süreçlerinin birbirinden epey ayrıldığını, sosyoekonomik düzeyin düşük olduğu bazı okullardaki bazı çocukların okuma yazmada dahi güçlükler yaşadığını özellikle belirtmem gerekiyor.

çocukların yanıtları birbirlerinden kopya çekmeye çalışması bu durumun en açık örneklerinden biridir. Çünkü anketler, onlardan doğru yanıt vermelerini beklediğim bir tür sınavdı. Ben ise hem çocuğun hem ebeveynin gözünde okul yönetimi ya da öğretmenlerle iş birliği içerisinde olup, aldığım yanıtları onlara taşıyan bir tür denetim mekanizması konumundaydım. Bir görüşme yapma amacıyla P13'ü aradığımda oldukça çekingen ve stresli bir biçimde:

- “Ama ben bu şeyle... eee... erken gelişmeyle ilgili (erken ergenlikten bahsediyor) görüştüm doktorla... bir şey çıkmadı”

şeklinde derhal savunmaya geçmesi, çocuğun geçtiği bu süreçle ilgili ebeveyn ve öğretmenlerin bir şekilde iletişim halinde olduğunu ve ebeveynin beni bir tür kontrol mekanizması olarak konumlandığını gösteriyordu. Durumu fark edip araştırmamın okulla bir ilgisi olmadığını⁶, görüşmelerimize sadece benim erişimim olduğunu ve kendisinin onayı olmaksızın kimseyle zaten paylaşamayacağımı – ve açıkçası bunun bir nevi suç olduğunu ısrarla belirttikten sonra diyalogumuz normale dönebildi. Çocuklara dönecek olursak, her defasında bunun bir sınav olmadığını, onlardan herhangi bir doğru yanıt beklemediğimi ve aslında zaten doğru bir yanıtın da olmadığını açıklamam, soruları daha rahat bir biçimde yanıtlamalarında yardımcı oldu.

Sonuç olarak mikro birimler olarak çocukların mikro dünyalarını açığa çıkarmak; yaş, cinsiyet, sınıf, etnik köken ve aslında çocuğu sosyal hayat içerisinde kategorize eden her türden değişkenin, deneyimlerini nasıl etkilediğine ve hangi doğrultuda şekillendirdiğine dikkat etmeyi özellikle içerir. Tekrar belirtmemde yarar var ki bu durum en baştan çocuklara ya da genel olarak katılımcılara bir kategori dayatmak değil, içlerinde bulundukları ve hem kendileri hem de toplumsal düzen açısından dahil oldukları kategorilerin bilgisini önceden edinip, araştırma esnasında doğrulayıp, söz konusu farklılık ya da eğilimlere duyarlı bir bakış açısıyla hareket etmektir.

⁶Aynı zamanda ve çoğu katılımcıda olduğu gibi, Anadolu Üniversitesi etik kurul onayı, il MEM izinleri, vb. resmî belgelerle de kendimi kanıtlamam gerekti.

2.1.4. Makro Çocukluk ve Yapı

Makro düzeydeki araştırma yöntemleri, çocukluğun ve çocukların deneyimlerinin ve yaşam kalitesinin “makrofenomenler” olarak (Qvortrup, 2000) çeşitliliğini ve doğasını keşfetmemize olanak tanır. Bu yöntemler genellikle karşılaştırmalıdır ve çocukluğun çeşitlilik ve çocukların günlük yaşamlarındaki faktörleri tanımlamak için esastır. Bunlar demografik, büyük ölçekli anketler ve toplumsal tarih çalışmalarını içerir ve topluluklar arasında, nesiller arasında, ulus-devletler arasında ve tarihsel zaman içinde karşılaştırmaları içerebilir (Corsaro, 2018). Öte yandan çocukların yalnızca mikro dünyaları ve mikro deneyimlerine odaklanmak, bu deneyimleri şekillendiren daha geniş makro yapıları gözden kaçırmamıza neden olur (Leonard, 2016).

James ve James’e (2012: 128) göre yapı çocuk çalışmaları açısından, son derece önemli iki unsur barındırır. Bunlardan ilki olan kurumsal boyuta göre her toplum çeşitli sosyal kurumlar etrafında şekillenmiştir. Toplumlara göre kurumların doğası değişse de tüm toplumlar şu ya da bu şekilde kurumları içerir. Hukuk, sosyal denetim ve normlar, bankalar ve borsalar gibi ekonomik ve siyasi kurumlar, yönetim ve vatandaşlık için kurallar ya da dini kurumlar gibi. İkinci olarak, ilişkisel boyuta göre, sosyal ilişkilerin yapılandırılma ve hayata geçirilme yolları yine her toplumun kendi benzersiz özellikleri sebebiyle farklılık arz eder. Ahlaki ve etik açıdan sosyal ilişkiler ağı, insanları belirli ortak özelliklere göre gruplandırma ya da sınıflandırma içerir. Bu sınıflandırmalar, örneğin sınıf, cinsiyet, etnisite, nesil veya sosyal tabakalaşmanın diğer sistemlerini içerebilir, çocukluk da dahil olmak üzere, sosyal ilişkilerin ve işlemlerin gerçekleştiği bir sistem olarak. Bu unsurlar, toplumların nasıl yapılandırıldığı ve insanların birbirleriyle nasıl etkileşimde bulunduğu hakkında önemli bilgiler sağlar ve çocukluk çalışmalarında kullanılan sosyal yapı kavramını anlamamıza yardımcı olur. Benzer şekilde aile de bir toplumsal kurum olarak çocukluk açısından kilit önemdedir. Aile bir yandan kurumsal ve ilişkisel unsurlar arasında bir köprü görevi görürken, birey ve parçası olduğu toplum arasında da aracılık etmektedir (2012: 128).

Qvortrup çocukluğun sosyal olarak nasıl inşa edildiğini gösterebilmek için, çocukluğun biyolojik ya da psikolojik bir aşama ya da durumla sınırlı olmaktan ziyade, daha geniş sosyal, kültürel, politik ve ekonomik süreçler tarafından şekillendirildiği vurgular. Çocukluk bu açıdan, kanunlar, politika, dini inanışlar, ekonomi gibi kurumlar tarafından tanımlanan bir

sosyal alan içerisinde var olur. Daha da ötesinde çocukluğun doğası, toplumsal sınıf, cinsiyet, ırk, nesil ya da jenerasyon farklılıklarından etkilenir. Konu ne olursa olsun, böylesi yoğun bir ilişkiler ağı içerisinde yer alan çocukluğa yönelik bir anlayış geliştirmek, her boyutu dikkate alan analitik bir perspektifi zorunlu kılar. Yapıyı önceleyen makro çocukluk kavrayışı bu anlamda, çocukluk çalışmaları için oldukça önemlidir.

İlişkilere ve kurumlara atıfta bulunan yapı kavramı sosyolojideki en temel kavramlardan biridir. Temelde bireylerin içerisinde eylemde bulundukları, rol ya da roller edindikleri, farklı ilişki ağlarına dahil olup gruplaştıkları, kısacası verili kurallar içerisinde ya da karşı çıkış olarak dışarısında eylemde bulundukları kalıplaşmış kurallar bütünüdür diyebiliriz. Çocukluğu yapısal bir form olarak ele almak, ona karakterini veren davranış ya da inanış örüntülerini yakalayabilmenin ve derinlikli bir anlayış geliştirebilmenin olmazsa olmazıdır. Çocuklar ve bir bütün olarak çocukluk etrafında oluşturulan kural, yargı ve anlayışlar böylelikle açığa çıkarılabilir ve araştırmanın bir boyutu haline gelebilir. Geniş çapta yaşanan makro değişimlerin çocukluk üzerindeki etkilerini vurgulayan Leonard'ın (2016) çocukluğu ailenin geçirdiği değişimler açısından değerlendirdiği çalışması dikkat çekicidir. Zaman içerisinde aile, önemini korumakla birlikte, çocuk üzerindeki baskın rollerinden bazılarını kaybetmiştir. Bir kurum olması anlamında resmi görev sorumlulukların çoğunu zaman içerisinde başka kurumlara devretmesiyle güç kaybetmiştir.

Son yıllarda ise aile, giderek artan çeşitlilikle karakterize olmakta ve ilişkiler giderek daha kompleks bir hal almaktadır. Özellikle tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artış, çocuğun hayatında baba figürünün (biyolojik) yokluğu, artan yaşam beklentisi ve ebeveynlerin azalan zamanı ve artan sorumluluklarının etkisiyle çocuk bakımında tekrar sahneye çıkan büyükanne-büyükbabalar çocukluk deneyiminin şekillenmesinde oldukça önemli etkiler yaratmaktadır. Öte yandan sosyal ve ekonomik koşullar Zelizer'in ifadesiyle (1985) çocukların "ekonomik olarak yararsız, duygusal olarak benzersiz"⁷ hale gelmesiyle orta sınıf ailelerin çocuk dünyaya getirme eğilimi de düşmektedir (2016: 40-55). Bireyselleşme eğilimi artarken, duygusal tatmin ve yakınlık arayışı görece sık partner değişimiyle sonuçlanmakta

⁷Orijinal haliyle; "*Economically useless, emotionally priceless*"

ve çocukların hayatları boyunca farklı aile tiplerini ve farklı ebeveynler deneyimlemeleri olasılığı artmaktadır.

Çocukluk, çeşitli sosyal kurumlar tarafından şekillendirilen ve sosyal ilişkiler ağı içinde tanımlanan dinamik bir sistemdir. Çocukların sesi ve katılımı, bu makro yapılardan ayrı düşünülemez ve bu bağlamda aile, bu yapılar arasında merkezi bir konuma sahiptir. Zaman içinde aile yapısının geçirdiği değişimler ve sosyoekonomik koşullar, çocukluk deneyiminin çeşitliliğini ve karmaşıklığını artırmıştır. Sürekli değişen ve gelişen bir sosyal yapı içerisinde var olan çocukluk, çocukların günlük hayatlarını, deneyimlerini ve onların toplum içindeki rollerini şekillendirmekte ve dönüştürmektedir. Çocukluk çalışmaları alanında farklı boyut ve kapsamları birlikte göz önünde bulunduran bir perspektif, çocukların deneyimlerini anlamak ve onların yaşam kalitesini iyileştirmek için önemli katkılar sağlayacaktır.

2.1.5. Tartışma: İlişkisel Bir Analize Doğru

“İlişkisel düşüncenin tüm eski alternatifleri hala oradadır, sürekli yeni şekiller almakta ve geri plandaki tözcü kaideleri sürdüren değişiklikleri kucaklamaktadır.”

(Emirbayer, 2015: 318)

Çocuklar sadece çocuk değildir, onlar kız ya da erkektir, çoğu zaman belli bir ırka mensup, bazen engelli, sınıflandırılmış ya da belli bir etnik kimlikle ilişkilendirilmiş (Alanen, 2016)... Yani, çocuklar yalnız basitçe yaşlarına göre değil, aynı zamanda cinsiyet, ırk, engellilik durumu, sosyal sınıf ve etnik kimlik gibi çeşitli faktörlere göre de şekillendirilmiş ve şekillendirilmekte olan mikro uzamlar içerisinde hayatı ve çocukluğu deneyimler. Bir üst düzey yönetici ile lokanta sahibinin 12 yaşındaki çocuklarının çocukluk deneyimleri birbirinden çok farklıdır. Öyle ki aslında aynı sınıfta ve hatta aynı okulda dahi okuma olanakları neredeyse yoktur. Lokanta sahibi eğer bu işi hobi olarak yapan ve üst düzey yöneticiyle aynı tür sosyoekonomik seviyeden gelen biri olmadığı müddetçe. Burada işin içine hem kültürel hem ekonomik sermaye kavramları, bir üst nesilden aktarılan miras olarak devreye girer. Öte yandan bir temizlik işçisiyle Afgan bir mülteci ailenin aynı yaştaki çocuklarının deneyimleri de aynı değildir. Kız ve erkek çocukların, özel okulda okuyanlarla

devlet okulunda okuyanların, 200 TL harçlık alanla 20 TL dahi alamayanların, bilimsel bir bakış açısıyla yetiştirilenlerle geleneksel inanışlarla zincirlenmişlerin... Tam da bu sebeple çocukluk ve çocuklar hakkında daha iyi bir anlayış geliştirmek için eleştirel farkındalık gereklidir. Bu sayede yalnız bilgi üretmekle kalmayıp çocukların güçlenmesine ve toplumsal adalete katkıda bulunabiliriz.

Bu metnin birçok yerinde tekrar tekrar söz edildiği gibi yapı ve fail ile mikro ve makro ikilemi, çocuk ve çocukluk çalışmaları konusundaki teorileştirme girişimlerinin neredeyse hepsinin temelinde yer alması bakımından oldukça önemlidir. Söz konusu ikilikleri aşma yolundaki girişimler, sağladıkları düşünsel zenginlik ve materyal çeşitliliği açısından -bana kalırsa böylesi bir araştırma söz konusu olduğunda ve mevcut koşullarda “mümkün dünyaların en iyisidir”⁸. Bu sebeple çocukluk çalışmalarında nasıl uygulandığı ve uygulanabileceği tartışmasına geçmeden hemen önce, araştırmada bana yön veren boyut ve sağladığı düşünsel olanaklar kapsamını aşmayacak şekilde ilişkisel yaklaşımlardan kısaca söz etmek istiyorum.

Amerikan sosyoloji yazınında 1980’lerden itibaren iki farklı çözümleme düzeyini birleştirme ya da sentezleme üzerine çalışmalar ortaya çıkar. Mikro ve makro ikiliğini aşmaya yönelik bu girişimler, bir yanda kuramları, diğer yanda çözümleme düzeylerini bütünleştirmeye yöneliktir (Ritzer & Stepinsk: 493). Ritzer “bütünleştirici paradigma”, Alexander “çok boyutlu sosyoloji”, Colins “radikal mikrososyoloji” ve Elias “figüasyonlar” üzerinden çözümleme birimlerini bireyler ya da yapılardan ziyade ilişkiler ve etkileşimlere taşıma anlamında önemli çalışmalar ortaya koymuşlardır. Buna karşılık Avrupa’da ise ağırlıklı olarak yapı-fail ikiliğini aşma girişimleri ön plana çıkar. İlişkisel fikirler Hegel’e kadar uzanır, Marx, Simmel ve Cassirer gibi teorisyenlerin eserlerinde ve fikirlerinde önemli

⁸Teodise ya da kötülük problemi olarak bilinen mantıksal çıkarım, mutlak iyi olarak Tanrının, dünyadaki kötülük ile bir arada var olmasının nasıl mümkün olduğu problemini çözmek amacıyla ilk olarak Epikür tarafından ortaya atılmıştır. Hume’dan Platona’a, Augustinus’a çeşitli düşünürlerin eserlerinde yer alan çözüm önerileri, Leibniz tarafından “mümkün dünyalar teorisi” ile açıklanır. Buna göre bir şey Tanrı yarattığı için iyi değildir, iyi olduğu için Tanrı onu yaratmıştır. Her anlamda var olmak var olmamaktan daha iyi olduğu için, Tanrı mümkün dünyaların en iyisini yaratmıştır. Yani var olmak çıkarına, mümkün dünyaların en iyisini yaratan Tanrı fikrinde olduğu gibi, farkında olduğum ya da olmadığım tüm kusurlarına rağmen araştırma problemimle doğan metodolojik duruş şu an için “mümkün dünyaların en iyisidir”.

yer tutar. Aynı zamanda Giddens, Habermas ve Bourdieu gibi çağdaş dönem düşünürlerin çalışmalarında oldukça önemli bir noktaya ulaşır.

İlişkisel düşünme yollarının zenginliğinin, kişinin geçici akıl yürütmelerden kaçınmasına ve “bütünleştirici” bir referans çerçevesi içinde nedensel açıklamaları daha bilinçli bir şekilde geliştirmesine olanak tanıyacağını söyleyen Emirbayer (1997: 311-2), ilişkisel sosyolojinin temel metinlerinden biri kabul edilen “*Manifest for Relational Sociology*”de (İlişkisel Bir Sosyoloji İçin Manifesto) ilişkisel sosyologların üç önemli görevi olduğunu söyler:

Birincisi, kültürün ve kolektif duyguların analitik düzeylerini çok daha kararlı bir biçimde keşfetmek, bu sorun alanlarına ağ analistleri tarafından halihazırda detaylandırılmış olan aynı iç görülerin ve araştırma tekniklerinin çoğunu aktarmak, ancak aynı zamanda örneğin sosyo-dilbilimciler (*sociolinguistics*) ve sosyal bilimciler tarafından geliştirilen heyecan verici yeni yaklaşımlardan da yararlanmaktır. İkinci ve bununla bağlantılı olarak, ilişkisel araştırmacıların düzeyler arasında teorik tutarlılığı sürdürmek için kararlı bir şekilde çabalaması gerekiyor, özellikle teori oluşturma konusundaki genel çabalarında. Ve son olarak düşünürler, kendi gelenekleri içerisinde temel meselelerin ve sorunların temalaştırıldığı alternatif yollardan bazılarını sistemleştirmeye başlamalıdır. Analistler, örneğin Bourdieu ile Foucault arasında “güç”, Tilly ile Somers arasında “kültür” veya Dewey ile White arasındaki farkları görmeye başladıklarında, iç tartışmalar çok daha yüksek bir düzeye taşınacak ve teori oluşturma kolaylaşacaktır. Ancak o zaman sosyologlar, karşılarına çıkan olasılıkları ve seçimleri tam olarak kavrayabileceklerdir; ancak o zaman onlar (ve daha genel olarak sosyolojik disiplin) uzun zamandır ulaşmayı başardığı teorik açıklığa ve düşünümSELLİĞE nihayet ulaşabileceklerdir.

Kasper (2015: 113), toplumsal yaşamı dinamik ve karmaşık her türlü ilişkisi bağlamında analiz edebilmek için gerekli dile ve çerçeveye halihazırda sahip olduğumuzu ifade eder. Bu noktada yapmamız gereken sosyoloji yapma tarzımızla ilişkisel düşünceyi birleştirebilmek için emek harcamaktır. İlk olarak ilişki ve süreçlerin kavramsallaştırılmasında yaşamın muğlaklığı vurgulayan yazar, Elias’a atıfla sosyolojinin ilgi alanının, ancak altta yatan koşullar arasındaki ilişkiler kavrandığında bir temele oturacağını ifade eder. Buna göre yapılması gereken ilk şey aslında ilişkileri süreçler ve var olan bilgi birikimiyle bütünleştirip bir temele oturtmaktır. Bourdieu’nün de bilimsel alanla ilgili bir tartışma yürütürken altını çizdiği gibi; bakış açımızı, seçtiğimiz konuları,

sorunsallarımızı belirleyen, alanın kaynağı olan farklı failler arasındaki nesnel ilişkilerin yapısıdır. Faillerin duruşlarını, konumlarını ve tercihlerini belirleyip yönlendiren; onların yapabileceklerini ve yapamayacaklarını belirleyen de bu yapı içerisinde işgal ettikleri konumlardır (Bourdieu, 2018: 65). Dolayısıyla buradan yola çıkarsak, bir failin ifadelerini, davranışlarını, tutumlarını ya da ona müracaat etmemizde etken olan sorularımıza alacağımız yanıtları, ancak ve ancak onun işgal ettiği konumu bilirsek ve anlayabilirsek *gerçekten* anlayabiliriz. Bu noktada araştırmacıya düşen, söz konusu nesnel ilişkileri inşa etmek için bir çalışma yürütmek ve hiç değilse bunu yapabilmeye muktedir olduğunu bilmektir.

Ancak faillerin (buradaki nitelendiği haliyle bilimsel araştırmacıların), bilimsel alan içerisindeki konumları, aynı zamanda imkân ve imkansızlıkları da tanımlamaktadır. Bu da alan içerisindeki toplam sermaye dağılımı ve dengesiyle doğrudan ilişkilidir. Bourdieu daha sonraları “Dünyanın Sefaleti” (*The Weight of the World*) eserinin önsözünde, araştırmacının araştırma öncesinde nesnel ilişkileri inşa etme sorumluluğunu tekrar hatırlatırken, “insanları olduğu gibi anlamanın” yolunu da şu şekilde ifade eder: “Bizim için istesek de istemesek de her zaman bir nesne olarak kalacak olan bu *alter ego* yerine kendimizi yersizce koymaksızın onunkine en yakın bakış açısını kazanmak (2018: 32-33).”

Katılımcının söyledikleri kadar söylemedikleri ve söyleyemedikleri; duraksamaları, ses tonu değişimleri, duruşu, bakışı, vb., onun ürünü olduğu toplumsal koşullar ve belirlenimler ile uyum içerisinde olup, bilinçli ya da bilinçsiz olarak sakladığı veya kendini ele verdiği noktaları açığa vurur. Dolayısıyla analiz esnasında görüşme dökümleriyle, daha doğrusu ne söylendiğiyle sınırlı kalmak, araştırmacının belki de en kritik bulguları gözden kaçırmaya sebep olacaktır. Çocuklarla yapılan görüşmeler (özellikle de ebeveyn yakınıdaysa) ve ebeveynlerle çocukları hakkında yapılan görüşmeler, hassas bir bilgi talep edilmese dahi çok çeşitli kaygılarla doludur ve bu tür görüşmelerden failleri oldukları haliyle anlamak ve aktarmak farklı bir dikkat, iç görü ve beceri gerektirir. Dolayısıyla yine başa dönersek, aile, ebeveynlik ya da çocukluk gibi söz konusu karmaşık yapı ve sistemler de ancak yapıları ve kurucu parçaları arasındaki ilişkiler temelinde anlaşılabilir. Bu noktada işe; öylece dışarıda olan aynı pratiklerin nasıl olup da pek çok farklı insanın “içine” yerleştiğini sorgulayarak başlamak önemlidir (Kasper, 2015: 118-122).

Kişilerin özgün karakterleri onların doğasından ya da yaradılışlarından ziyade diğer insanlarla olan ilişki ve etkileşimlerinin doğasına dayanır (Elias, 2012 & 2016). Çocuklar söz konusu olduğunda da ve hatta belki de bilhassa çocuklar söz konusu olduğunda, toplumsal bağlam içerisinde geliştikleri ve benzer toplumsal bağlamlardakilerle eylemlerini benzer şekilde dışa vurduklarını gözlemleyebilmek önem taşır. Karşılıklı bağımlılık ağlarının, çocuğun gelişimi üzerinde yetişkinlere göre daha belirgin bir etkiye sahip olması, çocukların sosyal dünyadaki konumunu öznel bir boyutta ele almamızı gerektirir. Bu anlamda hem bu ilişkilerin dinamik karakteri olarak figürasyonlar, hem de bedenselleşmiş inançlar, değerler, pratikler ve yatkınlıklar seti, “bedene işlemiş toplumsal olan” anlamında *habitus*, kavramsal araçlar olarak bu araştırmanın veri toplama ve analiz süreçlerinde önemli bir yere sahiptir.

Bourdieu’nün yaklaşımının en dikkat çekici yanlarından biri, öte yandan, odağına toplumsal eşitsizlik ve tahakküm biçimlerini alması, gündelik hayat ve geniş toplumsal eşitsizlik biçimleri arasındaki ilişkiyi anlayabilmemize, sorgulayabilmemize ve dahası eleştirebilmemize olanak vermesidir. Geçmişten gelen geniş çaplı birikimlerle, toplumun farklı bölümlenmelerinin kendine özgü kurallarının kesişimi ya da izdüşümü kapsamında çocukluk, onun bir yapısal bileşen olduğunu ifade eden Qvortrup ve pek çok benzerleri için böylesi bütünleştirici bir çalışmayı gerektirmektedir. Yine bu bakış açısı, yetişkini ve yetişkinliği de işin içine katıp ayrıca çalışmayı zorunlu kılar. Bourdieu’nün gerek toplumu ele alışı gerekse ona bakış açısı ve onu anlamaya yönelik olarak kavramları, hayat boyu süren dinamik ve ilişkisel karakterdedir. Görüşmelerde meydana gelen ilişkisel süreçlere dair kavrayışı ve yönlendirmeleri dahi, böylesi titiz bir bakış açısıyla çok daha kolay kavranabilir hale gelir.

Qvortrup çocukluğun bütünüyle, tüm seviyeleriyle anlaşılması gerektiğini söyler. Çocukların birbirlerine göre bireysel farklılıklarından ziyade, çocukluk içerisindeki konumuna odaklanılmalıdır. Benzer şekilde Saporiti de (1994: 193) gözlem birimi çocuklarken, analiz biriminin çocukluk olduğunu ifade etmektedir. Çocukluk çocuklar için hem sabit ve evrensel bir kategoridir, hem de geçici bir zaman dilimidir. Yaş ilerledikçe çocuk, çocukluk kategorisinden çıkarak yetişkinlik kategorisine geçer. Fakat çocukluk bir kategori olarak, yeni nesilleri (jenerasyonları) içerisine alacak şekilde yerinde kalır

(Qvortrup, 2011). Bu anlamda jenerasyon ya da nesil, çocukluk çalışmalarının ilişkisel yönünü vurgulayarak yapı ve fail arasında köprü kurar.

2.2.Özet

Bu bölümde, çocukluğun modern inşasından başlayarak, çocukların seslerinin tanınması ve değerlendirilmesi, doğa ve yetiştirme tartışmaları, bireysellik, faillik ve yapısal koşullar arasındaki etkileşimler derinlemesine incelenmiştir. Çocukluk deneyimlerinin çeşitliliğini ve zenginliğini kavramak için kritik öneme sahip olan bu boyutlar, çalışmanın temelini oluşturur. İncelenen her bir tema, çocukların ve çocukluğun karmaşık yapısını anlamamızda önemli birer yapı taşı olarak öne çıkar. Faillik genellikle mikro düzeyle, eyleyen olarak bireyle ilişkilendirilirken, bir bütün olarak eyleme geçen makro bütünlüğe de işaret edebilir. Fail ise buna karşılık bireyleri olduğu kadar grup, örgüt ya da ulusları da kapsayabilir (Ritzer & Stepinsky,). Bu açıdan ebeveynlik, çocukluk ve aile bazı durumlarda yapıya, bazı durumlarda faile atıfta bulunur. Araştırmanın ana perspektifi, her birini yapısal ve ilişkisel kategoriler olarak ele almak ve hem daha geniş toplumsal yapı, kurallar ve normlarla hem de birbirleri arasındaki etkileşimleri temelinde analiz etmektir. Bu doğrultuda ilişkisel düşünce çocukların ve çocukluğun karmaşıklığını anlamamızda bize rehberlik eden zengin bir düşünsel çerçeve sağlar. İzleyen bölümde araştırmanın metodolojik boyutunu; karma yöntem, eleştirel perspektif ve uyarlayıcı teori kullanarak, çocukluk çalışmalarındaki yapı ve failler arasındaki ilişkileri nasıl keşfedebileceğimizi ve bu ilişkilerin çocukluk deneyimleri üzerinde nasıl anlamlı etkiler yaratabileceğini tartışacağım. İlişkisel analizin sunduğu bu geniş perspektif, araştırmanın gelecek bölümlerinde, çocukluk ve aile kavramlarının nasıl karmaşık, dinamik ve çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ve bu yapıların sosyolojik araştırmalarda nasıl ele alınabileceğine yönelik üretken bir tartışma yürütecek.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu çalışmanın şimdiye kadarki bölümlerinde, çocukların modern toplum içerisinde nasıl inşa edildikleri, “çocuğun sesi” kavramının merkezi önemi ve doğa ile yetiştirme arasındaki süregelen tartışmalar üzerine odaklandım. Faillik ve yapı gibi temel sosyolojik kavramlar ışığında, çocukluğun ve çocukların toplumsal hayattaki yerlerinin çok boyutlu yapısını incelerken, ilişkisel analizin, bu bölümde tartışılan temaların bütünleştirilmesinde ve çocukluk deneyimlerinin daha derinlemesine anlaşılmasında merkezi bir rol oynadığını ve oynayacağını göstermeye çalıştım. Şimdi, bu kavramların ve teorik çerçevelerin pratikte nasıl uygulanabileceğine dair metodolojik yaklaşımına geçiş yapıyorum. Bu bölüm, karma yöntem, eleştirel perspektif ve uyarlayıcı teori çerçevesinde, bu kavramların araştırmam özelinde nasıl hayat bulduğunu ve dahası genel olarak çocukluk çalışmalarında ne tür anlamlar yaratabileceğini ortaya koyacak. İlişkisel düşünce çerçevesinin sunduğu geniş perspektif, çocukluk ve aile kavramlarının nasıl karmaşık, dinamik ve çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu ve bu yapıların sosyolojik araştırmalarda nasıl ele alınabileceğine yönelik üretken bir tartışma sağlayacak. Bu metodoloji bölümü, araştırmanın gelecek bölümlerinde ele alınacak karmaşık soruların ve analizlerin temelini oluştururken, çocukluk ve aile gibi temel kavramları nasıl daha zengin ve eleştirel bir biçimde ele alabileceğini ortaya koymayı amaçlar. Sosyal hayatın öznel ve nesnel yönlerini bir arada düşünmek bize, çocukluk ve aile gibi kavramları çok katmanlı sosyal gerçeklikleri içeren dinamik birer yapı olarak ele alabilme ve bu yapıların içinde hareket eden bireylerin etkileşimlerini, özellikle de çocukların seslerini ve sessizliklerini daha net kavrayabilme fırsatı verecektir. Metodoloji bölümü, bu kompleks yapının nasıl araştırılacağına dair bir yol haritası sunarken, çocukların yaşadıkları sosyal dünyayı anlamamızda ve sosyal adaleti geliştirmede bize yardımcı olacak araçları tanıttık ve çocukların hayatlarını dönüştürmeye yönelik eleştirel bir çerçeve geliştirecektir.

3.1.Eleştirel Metodoloji, Dönüştürücü Karma Desen ve Uyarlayıcı Teori

“Can alıcı nokta, sosyal bilimin ne tür bir bilimsel faaliyet olması gerektiğine dair birbiriyle yarışan kavramların olmasıdır.”

Morrow & Brown, 1994

Layder’in (2015: 286) ifadeleriyle uyarlayıcı teori: “hem betimleyici hem açıklayıcı” bir yapıya sahiptir; “sosyal hayatın öznel ve nesnel yönlerini sentezleyerek yaşam dünyası ile sistem unsurları arasında bağlantılar kurmaya çalışır”. Yüz yüze davranış ve etkileşimlerle insanların kendi toplumsal koşullarını nasıl biçimlendirdiklerine odaklanan mikro analiz ile; toplum içerisinde kalıplaşmış, genelleşmiş özelliklerle davranışın toplumsal bağlamını oluşturan makro analizin sınırlılıklarını aşma ve her iki yaklaşımı da birbiriyle ilişkilendirme prensibi, beslenme konusunda sosyoekonomik düzeyler anlamında toplumsal bağlam ve aile içi mikro ilişkilerin etkileşimi konusunda son derece zengin ve üretken bir bakış açısı sağlamaktadır. Çocukluk açısından en az çocukların yapabilme kapasiteleri kadar bu yapabilme kapasitelerini ne şekillerde eylemselleştirdikleri, diğer bir deyişle hangi yollarla hayata geçirdiklerini belirleyen aile içi mikro ilişkiler ile bu mikro ilişkileri inşa eden aile yapısı bağlamı da aynı derecede önemsenmelidir. Layder’in Giddens’in yapılaşma kuramına yönelttiği eleştirileriyle de benzer şekilde, nesnelciliğe gereken önemin verilmemesi sistem unsurlarının “kısmen bağımsız etkilerini tam olarak betimleyemeyen dengesiz bir analiz ortaya çıkarır” (2015: 238-239). Sosyal gerçekliği araştırırken toplumsal hayat içerisindeki mikro boyutlar ve sistem öğelerinin iç içe geçişlerini dikkate alan bir perspektif, çalışmaya ana aktörleri, çocukları da dâhil ederek bir yandan yalnızca ebeveyn görüşleriyle sınırlı kalan araştırmaların sınırlılıklarını, diğer yandan herhangi bir tarafı fazladan öne çıkarma riskini de ortadan kaldıracaktır.

Açık-Tuğruer ve Karaca-Evren’in (2019) “teori-pratik uyumlu bir girişim” olarak adlandırdığı uyarlayıcı teori, “teorileştirmeye yönelik fırsatların asla atlanmaması” (Layder, 2015: 53) prensibine dayanır. Temellendirilmiş teorinin kuramların kullanımına ilişkin mesafeli ve kimi zaman ikircikli tutumunu eleştiren Layder, teorileştirme faaliyetinin araştırma sürecinin sürekli bir unsuru/etkinliği olarak benimsenmesi (2015: 284) gerektiğini, bunu yaparken de her türlü bilgi kaynağından yararlanılabileceğini ve hatta yararlanılması

gerektiğini ifade eder. Böylece, çeşitli bilgi kaynaklarıyla oluşturulan ve yürütülen araştırmadan yola çıkarak, “tekrar bir teorileştirmeye dönen esnek bir araştırma anlayışı” (Açık-Tuğruer & Karaca-Evren, 2019) ortaya çıkar. Araştırmadaki bu esnekliğin anlamı, çok çeşitli teorik ve ampirik kaynaklardan, metodolojik strateji ve tekniklerden faydalanma, kısacası farklı konumlanmaların ve yaklaşımların uzlaştırılmasıdır. Neticede araştırma konusuna dair önceki birikim uyarlayıcı teoride, araştırmanın iddia ve varsayımları ışığında yeniden formüle edilebilen, “uyarlanabilen” ve uyarlanması gereken “ara ürünler” olarak kabul edilmektedir.

Esas ağırlığın teori geliştirmeye verilmesi, önceden geliştirilmiş yaklaşımların saha verileriyle iyileştirilmesini, bu yolla da daha doğru ve geçerli tasvirler yapılmasını sağlar. Özellikle saha araştırmasını kurgularken ve yürütürken, süreç içerisinde ortaya çıkan ya da çıkması muhtemel problemlere çözüm yolları ararken “bilimin mutfağının” (Bourdieu, 1973) yanı sıra kimi zaman bir önceki katılımcının tavsiyeleri, kimi zamansa alelade bir internet haberinde rastladığım tavsiyeler hep birlikte araştırmayı şekillendirdi. Dolayısıyla araştırmanın her adımında literatürdeki kavramlar, var olan ve yürütülmekte olan diğer araştırmalar ile konuya ilişkin akademik ya da akademik olmayan materyali dikkate aldım. Bu kimi zaman bir TV programı oldu, kimi zaman çocuklarının beslenmesi konusunda ebeveynlere bilgi vermeyi amaçlayan workshoplar, kimi zamansa akademik etkinlikler.

Uyarlayıcı teorinin araştırmaya, araştırılan konuya ilişkin bilimsel ya da bilimsel olmayan birikime ve en önemlisi de teori geliştirmeye yönelik ağırlıklı ilgisi, kullanılacak veri toplama tekniklerinin çoklu ya da çoğulcu olmasına da son derece elverişli bir ortam sağlar. Ancak nicel teknikler, tıpkı kuram oluşturmada olduğu gibi, uyarlayıcı teori yaklaşımı açısından da bazı riskleri içerir. Bunlardan ilki tümdengelim mantığı uyarınca araştırmanın bir doğrulama ya da çürütme eğilimine kayması, ikincisi ise önceki yaklaşımlara yönelik tavrın, teori geliştirme sürecini, önceki bakış açılarından oluşturulan hipotezlerden yola çıkacak şekilde değiştirmesidir. Diğer bir yandan nicel araştırmaların katı prosedürleri, araştırmanın sonraki aşamalarında ortaya çıkan verinin başlangıçtaki çerçeveyi etkilemesi ya da dönüştürmesine izin vermez ki araştırmanın herhangi bir aşamasında ortaya çıkabilecek olan bir durum, teori inşası için son derece önemli olabilir. Diğer uçta ise araştırmanın yalnızca nitel araştırma teknikleriyle yürütülmesinden doğan sınırlılıklar vardır. Bunlardan

en önemlisi teori oluşturmaya yönelik ilgiden ziyade betimleyici amaçlar dâhilinde hareket edilmesi ve sonuçların da açıklayıcıdan ziyade betimleyici olmasıdır. Aynı zamanda literatüre ve önceki kuramlara yönelik mesafeli yaklaşımları sebebiyle, yaklaşımların birikimli olarak geliştirilmesi konusunda elverişli olmayabilir.

Tekniklerin çoğulcu kullanımı her iki uçtaki sınırlılıkları aşabilmek adına oldukça önemlidir. Verilerin nasıl birleştirilebileceği, iki farklı dünya görüşünün nasıl uzlaştırılabileceği ve bunun nasıl gerekçelendirilebileceğine yönelik kaygılar ise 1970'lerden itibaren karma yöntemle ilgili yazını meşgul etmektedir. Campbell (1974), Cronbach (1975), Patton (1980), Bryman (2006), Creswell & Plano-Clark (2018) gibi yazarlar, tekniklerin birleştirilmesi ve ilişkilendirilmesi konusunda önemli çalışmalar yapmıştır ve yapmaktadırlar.

Nicel ve nitel tekniklerin birlikte kullanılması, birçok farklı araştırma deseni ortaya çıkarır. Ne zaman ne nasıl veri toplanacağı ile bu verilerin analizinde nasıl bir strateji izleneceği, en başta araştırma sorusundan temellenerek araştırmanın desenini oluşturur. İlk olarak Greene'in (Creswell & Plano-Clark, 2018) "en kritik aşama" olarak adlandırdığı, nitel ve nicel teknikler arasındaki etkileşim düzeyi belirlenir. Araştırma sorusu, veri toplama ve analiz süreçlerinin ne ölçüde birbiriyle ilişki içerisinde olduğu ve hangisinin bir diğerine öncelikli olduğu gibi soruların yanıtları, desenin yakınsayan (eş zamanlı), açımlayıcı (nicel ve nitel) ya da keşfedici (nitel ve nicel) nitelikte olmasına sebep olur. Teknik açıdan bu araştırmayı, açımlayıcı sıralı karma desenle aynı prensibi izleyerek, fakat araştırmayı toplumsal ya da politik bir amaç doğrultusunda gerçekleştirme, ona bir misyon yükleme anlamında ayrılan dönüştürücü desenle tamamladım. Buna göre öncelikle nicel verileri toplayıp analiz ettim, ardından nitel verileri... Nicel bulguları nitel araştırmanın temeli olarak alıp, buradan çıkan sonuçları nasıl yorumlayabileceğim ya da derinlemesine açıklayabileceğim ekseninde nitel araştırmayı kurguladım.

Araştırma deseninin dolayısıyla açımlayıcı değil de dönüştürücü olmasının temel sebebi tekniklerin sırasından ziyade araştırmaya yüklediğim misyon ve görünenin arkasındakine ulaşabilmeyi amaçlayan eleştirel bakış açımdır. Dünya görüşü anlamında bu araştırma, çocukların hem seslerini hem sessizliklerini duyma ve duyurma ve toplum

içerisindeki dezavantajlı konumlarını onlarla birlikte dönüştürme amacı içermesi sebebiyle ilk andan itibaren eleştirildi. Gerçekte, eleştirel bakış açısını da diğerlerinden ayıran belli bir yöntem ya da teknik değil, farklı bir metodolojik strateji ve benzersiz bir araştırma programı önermesidir (Morrow & Brown, 1994: 36).

İlk olarak eleştirel araştırma genellikle insan davranışlarının genellikle, onların farkındalıklarının (*awareness*) ötesindeki faktörlerle açıklanabileceğini iddia eder. Birçok durumda bu farkındalığın bazı sosyal süreçler (esasen ideoloji) tarafından çarpıtılmış olma olasılığı yüksektir çünkü (Hammersley, 2014: 184). Öte yandan çalışmaları boyunca baskın ideolojiye direnmek ve adaletsizliğe karşı durmak araştırmacının sorumluluğu olarak kabul edilir. Buradan da yola çıkarak araştırmanın temel amacı, yeterince dikkate alınmamış ya da kenarda bırakılmışların sesini duyurmak (Creswell & Plano-Clark, 2018), sosyal adaletsizliğe ve güç ilişkilerine vurgu yapmak ve daha da önemlisi; buna karşı çıkmaktır. Bu açıdan yalnızca açıklama ya da yorumlama amacıyla olan pozitivist, yorumlayıcı ya da inşacı tüm perspektiflerle karşıtlık içerisinde olan eleştirel araştırma nesne ve özne arasında köprü kurar; görünmeyen/fark edilmeyen yapıları ortaya çıkarabilmek için nesnel koşulları analiz etme biçimleriyle öznel anlayışları bağlantılandırır (Neuman, 2014: 150). Amaç olanı göstermenin çok daha ötesinde, “onu değiştirmektir”.

Öte yandan her ne kadar eleştirel bakış açısı ve araştırma genellikle Marksizmle bir tutulsa da bugün artık eşitsizlikle ilgili tek ana odak sosyal sınıftan kaynaklı değildir. Sosyal bölünmelerin cinsiyet, ırk ve etnisite, ayrıca yaş ve jenerasyon gibi çok farklı türleri vardır (Hammersley, 2014: 184). Burawoy’un da belirttiği gibi eleştirel metodoloji, insanların kendi yaşamları üzerinde çok az denetimleri olduğu durumlarda uygundur (2009: 30). Araştırmanın temel çıkış noktası olan “çocuklara yönelik toplumsal algılar” anlamında “sosyal gerçeklik” çeşitli katmanlardan oluşmaktadır. Yüzeyde görünenler, daha derinlerde işleyen yapı ve mekanizmalar tarafından şekillendirilmektedir. Dolayısıyla bu yanıltıcı görüntüyü aşabilmenin yolu, araştırmanın esas aktörleri olan çocukların katılımıyla gerçekleştirilecek bilimsel araştırmalarla mümkündür. 10 yaşındaki bir katılımcımın, araştırma amacımı anlatırken kullandığım:

- “*Kendi hayatınızla ilgili sizin düşüncelerinizi duymak istiyorum*”

ifadesi üzerine:

- “Bizim ne hayatımız ne düşüncemiz olabilir ki, biz çocuğuz...”

cevabının da gösterdiği gibi, çocuğu çocukluğa dair var olan toplumsal güç ilişkileri temelinde algılama biçimi, en başta çocukların ifadelerinde somutlaşmakta ve izlenebilmektedir. Onların kendilerini yorumlama ve algılama biçimleri dahi yoğun biçimde toplum- aile(ebeveyn) etkileşiminden beslenir. Çocuğun ifadesini, onu tüm bu değer ve yargıların (ve aslında sistemin ve yapının) pasif alıcısı olarak konumlandırmak üzere yorumlamak da bir seçenektir. Her ne kadar yüzeyde kalsa da... Fakat öte yandan ne aile ne de çocuk bu sistemin pasif alıcısıdır. Onların hem teslimiyet anlamında toplumsal kural ve anlayışlara tabi, hem de bunlara başkaldırı anlamında onların karşısında durma stratejilerine sahip olduklarını ve hatta onu değiştirmeye kadir olduklarını kabul etmek, söz konusu tüm aktörleri nitel ve nicel boyutlarıyla ele almayı, aslında yüzeyin ötesine geçmeyi gerektirir. Bu araştırma da tam olarak bu kabul ve başkaldırıları beslenme özelinde keşfetmeye, eleştirmeye ve çocuğun çıkarına dönüştürmeye yönelik olduğu için eleştireldir.

3.2.Saha Araştırması

Bu araştırmanın bulguları tamamıyla saha araştırmasından elde ettiğim verilerin çok aşamalı analizleriyle, araştırmaya başlamadan önceki teorik ve pratik bilgi birikiminin şekillenmesi, dönüşmesi ve uyarlanması sonucu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, tezin merkezinde saha araştırmasının yer aldığını söylemek abartı olmayacaktır. Anketlerin dağıtımından veri setlerinin oluşturulmasına ve ilk analizlerin tamamlanmasına kadar olan süreç, izleyen kısımlarda detaylandıracağım üzere Kasım 2021'den Nisan 2022'ye kadar beş ay sürmüştür. Anket bulguları bağlamında şekillendirdiğim derinlemesine görüşmeler ise Ekim 2022 tarihinde tamamlanmıştır.

3.2.1. Araştırma Evreni

Araştırma, bireysel fikirlerini ve davranışlarını ailelerinin etkisinden bağımsızlaştırmaya başlayan, ancak tam anlamıyla ergenlik dönemine de girmemiş olan 11-

14 yaş aralığındaki çocukları incelemektedir. Bu yaş grubu, psikososyal gelişim teorisine göre kritik bir evreyi temsil eder (Erikson, 2018). Erikson, 12 ila 19 yaş arasını, bireyin “kimlik kazanımı ile kimlik karmaşası” arasındaki dinamiklerle mücadele ettiği bir dönem olarak tanımlar; bu süreç adolesan dönemi, ergenlik öncesi ve ergenlik evrelerini içerir. Corsaro (1997) da bu dönemi, çocukların kendi otonomilerini kazanma ve akran kültürü içinde kendilerini farklılaştırma arzusunun öne çıktığı bir süreç ifade eder. Öte yandan akranlar arası etkileşim ve sosyal diyalog, bilişsel gelişimde merkezi bir rol oynar (Vygotsky, 1978). Adler'in (2002) kişilik gelişimi üzerine kuramı da biyolojik ve içgüdüsel faktörlerden daha ziyade çevresel faktörlerin belirleyici olduğunu vurgular. Bireyin aile içindeki konumu - tek çocuk, ilk, ortanca veya son çocuk olmak gibi farklı sosyal koşullar - kişilik gelişiminde önemli farklılıklar yaratmaktadır.

Bu temel kuramsal çerçeveler ışığında araştırma evreni, ortaöğretim ilk sınıf seviyesinde eğitim gören ve aile dinamikleri içerisinde kendine özgü bir konum edinmekte olan 11-14 yaş aralığındaki çocukları ve ailelerini içermektedir. Bu yaş grubundaki çocuklar, psikolojik ve sosyal gelişimlerinin benzersiz bir safhasındadırlar; kendilik algıları ve bağımsızlık arayışları hızla gelişirken, aynı zamanda aile ve akranlarının sosyal etkilerine de açıktırlar; akran ilişkilerinde giderek daha fazla yer edinir ve sosyal hiyerarşiler, grup dinamikleri ve akran baskısı gibi kavramlarla etkileşim içinde olurlar. Aile yapılarındaki çeşitlilik - tek ebeveynli aileler, çok çocuklu aileler veya kardeş sıralamasındaki farklılıklar gibi - çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerine etki eden önemli faktörler arasındadır.

3.2.2. Araştırma Sahası

TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre, Türkiye'de 2022 yılında nüfus 85 milyon, ortalama hane halkı büyüklüğü ise 3,17 kişidir. Çocuklar nüfusun %26,56'ini oluştururken 0-17 yaş grubunda en az bir çocuk bulunan hane halkı oranı ise %44,3'tür. Çocuk nüfus yaş grubuna göre incelendiğinde, 2022 yılında %25,1'inin 0-4 yaş grubunda, %29,4'ünün 5-9 yaş grubunda, %28,5'inin 10-14 yaş grubunda ve %17,0'sinin 15-17 yaş grubunda yer aldığı görülmüştür.

Yine aynı dönemin bir başka verisine göre de araştırma sahası olan İstanbul'da çocuklar, tüm nüfusun %25,7'sini oluşturmaktadır. İstanbul aynı zamanda, gelir dağılımı eşitsizliğinde de ilk sırada yer alıp, 40.749TL ile en yüksek fert gelirine sahip bölgedir (TÜİK, 2019). Sosyoekonomik özelliklerin önemli ölçüde farklılaşması, çeşitliliği ortaya çıkarmak isteyen bir araştırmanın, gelirin en eşitsiz dağıldığı şehirde yürütülmesini gerektirmekte, en kötü ihtimalle bu çeşitliliğe ulaşabilmeyi kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla en varlıklı ve en yoksul kesim arasındaki mesafe ile diğer şehirlere nazaran nüfus yoğunluğu ve çeşitliliğinin daha fazla olması İstanbul'un, araştırmanın amaç ve hedeflerine en uygun şehir olduğunu göstermektedir.

İstanbul içerisinde, mahallelerin sosyoekonomik düzeylerini gösteren veriler bazında, ilk olarak araştırma sahamı, sosyoekonomik düzeylerin en derin farklılaşmayı gösterdiği Beykoz'la sınırlayıp, örneklem seçiminde de sosyoekonomik düzeylerin birbirinden olabildiğince farklı düzeylerde olmasını gözettim. “Mahallem İstanbul” projesinin verileri ekseninde Beykoz, nüfusun mahalle SES düzeylerine göre en çok çeşitlilik gösterdiği semttir. Görsel 2.2.1. ve Tablo 2.2.1.'de de görüleceği gibi toplam 45 mahalle bulunan Beykoz'da mahalleler, kendi aralarında 7 farklı düzeyden oluşmaktadır.

Stratejik bir konumda yer alması ve doğal ortamın elverişliliği sebebiyle yerleşim tarihinin oldukça eskilere dayandığı Beykoz, Osmanlı döneminde de önemli bir sayfiye ve mesire yeri olarak önem kazanmıştır. Ayrıca yine Osmanlı döneminde Beykoz'da başlayan sanayileşme iç göçlerle bölgedeki nüfusu arttırmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayileşme hareketi devam etmiş, rakı ve ispiroto, deri-kundura ve cam fabrikalarının yanı sıra çeşitli yabancı sermaye yatırımları da gerçekleşmiştir (Yaman-Kocadağlı, 2020).

Görsel 2.1. *Beykoz Mahalleler ve Köyler Haritası*

310,36 km²'lik yüzölçümü olan Beykoz'un 2018 itibariyle nüfusu 251.087'dir.⁹ Marmara boğazı ile Karadeniz'e sınırı olan Fatih Sultan Mehmet köprüsünün de içerisinde yer aldığı Beykoz, farklı demografik yapıya sahip önemli bir ilçemizdir (Ekinci & Kavzoğlu, 2010). Araştırmayı yaptığım mahalleler ise kıyı şeridinde yan yana bulunan Yenimahalle ve Göksu'dur. Mahallelerin SES düzeyleri ise birbirinden çok farklıdır. Göksu A seviyesinde bulunurken Yenimahallenin SES seviyesi E'dir. Göksu'da 2018 itibariyle nüfus 2,832 kişiysen Yenimahalle'de bu sayı 19,147'dir.

Tablo 3.1 *Beykoz'da Mahallelerin Sosyoekonomik Düzeyleri*

SES	Puanlar
A+	100
A	87,5
B	62,5
C+	50

⁹ <https://beykoz.meb.gov.tr/www/nufus-ve-yerlesim/icerik/28>

Tablo 3.2 *Beykoz'da Mahallelerin Sosyoekonomik Düzeyleri (devamı)*

C	37,5
D	25
E	12,5

Nüfusun semt genelinde dağılımında coğrafi faktörlerin yanı sıra 1950 sonrası hız kazanan sanayileşme hareketinin önemli bir sebep olduğunu belirten Yaman-Kocadağlı özellikle sanayinin yoğunlaştığı bölgelerdeki hızlı nüfus artışı, gecekondulaşma ve mekânsal büyümeye dikkat çeker. Beykoz nüfusunda İstanbul doğumlu olanlar yalnızca %32'lik bir orandayken, çoğunluğu İstanbul dışından gelenlerden oluşmaktadır (2020: 457). Katılımcılarının doğum yerleri de bu veriyle benzerlik göstermektedir.¹⁰ Bu açıdan nüfus yapısının sanayileşmeyle birlikte önemli ölçüde değiştiği ve Türkiye'nin her yerinden gelen çok çeşitli insan topluluklarına ev sahipliği yaptığı söylenebilir.

Bölgedeki nüfus yapısına bakıldığında, 0-14 yaş grubu oranının düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir. 1985'te çocuklar toplam nüfusun %34'ünü oluştururken bu oran 2018'e doğru düşme eğilimine girip %19'a kadar gerilemiştir. Doğum oranlarının azalması tüm dünya ve Türkiye'deki eğilimlerle paralel görünmektedir. 15-64 yaş grubunda ise aynı yıllar için %63 olan oransal ağırlık, 2018 yılına gelindiğinde %73'e yükselmiştir. Tüm bunlarla paralel şekilde yaşlı nüfusun oransal ağırlığı da artış eğiliminde olup %3'ten %8'e yükselmiştir (Yaman-Kocadağlı, 2020: 463). Dolayısıyla çalışma çağındaki nüfusla yaşlı nüfusun artış eğiliminde olduğu, buna karşılık genç nüfusun azalma eğiliminde olduğu söylenebilir. Okuryazarlık oranı %97 gibi yüksek bir seviyededir. Toplam nüfusun %22.9'u ilköğretim, %10.3'ü ilköğretim, %13.5'i ortaöğretim, %24.6'sı lise, %16.1'i üniversite, %2.5'i ise lisansüstü mezunudur.

¹⁰ Bölüm 4'teki betimsel analizde katılımcılarımla ilgili bilgileri detaylarıyla aktarıyorum.

3.2.3. Örneklem

Örnekleme stratejim yanıtları nerede aramam gerektiği sorusundan temellenmektedir. Bu anlamda amaçsal ve keşfedici bir karakterdedir ve temsil iddiası taşımamaktadır. Okul kayıtlarında, ailenin ikamet adresi öncelikli kriter olduğundan mahalle bazında ölçülen SES skorları, hangi çocukların hangi okullara gittiği konusunda önemli bir göstergedir. Kuramsal örnekleme prensibince, semtin tüm özel ve devlet ortaöğretim kurumlarını listeleyip, araştırma amacına ulaşabileceğim en uygun kompozisyonu elde etmeyi amaçladım. İlk durumda sosyoekonomik kompozisyon; en alt, en üst ve orta seviyeyi yansıtacak şekilde;

- Okul A: üst SED
- Okul B: orta SED
- Okul C: alt SED

şeklindeydi. Alt ve üst düzey arasında en büyük farklılığı hedefleyecek şekilde oluşturduğum bu kompozisyon, bir özel okul olan Okul A'da yönetimin araştırmaya katılmayı kabul etmemesi sebebiyle anlamlı bir farklılık yaratamayacak duruma geldi. Bu sebeple en alt düzeyde bulunan Okul C'yi araştırmada tutarken Okul B'yi de örneklemden çıkararak araştırmaya, bölgedeki en yüksek SES skoruna sahip olan Okul T'yi ekledim. Bu durumda örnekleme;

- Okul T: üst SED
- Okul C: alt SED

olmak üzere araştırmayı iki okulda yürütecek şekilde sınırlama yoluna gittim. Anket uygulama ve yanıtları toplama süreçlerini Okul T ve Okul C için tamamladıktan sonra geçersiz yanıtları ayıkladım, geçerli olanları veri setleri olarak bilgisayar ortamına aktardım. Ancak toplam ebeveyn yanıtlarının, geçersiz ya da mükerrer yanıtlama sebebiyle elenmesinin ardından düşük düzeyde kalması, elimdeki yanıtların istatistik testlerinde anlamlı sonuç vermesi olasılığı düşürdü. Bu noktada araştırmaya farklı bir okul ekleme yoluna gittim. Mevcut katılımcı profilinin bölgedeki en alt ve (görel olarak) üst SED'den geliyor olması doğrultusunda, Beykoz'da bulunan devlet okulları artık herhangi bir anlamlı farklılık yaratacak düzeyde çeşitlilik içermemekteydi. Bölgedeki en alt ve üst düzeydeki

devlet okullarında araştırmayı zaten yaptığım için, İstanbul’da, sosyoekonomik düzeyin en yüksek olduğu bölgeleri tekrar listeledim ve Kadıköy semtinde yer alan, en yüksek SES skoruna sahip üç okulla iletişime geçtim. Nihayet, izin alıp araştırmayı gerçekleştirdiğim okul; Okul F oldu. Bu okul 100 SES skoruna sahiptir ve SED kategorisi A+’dır. Bölgede SED genel olarak oldukça yüksektir.

Araştırmanın bu okulda yürütülmesi süreci ise diğer iki okula göre farklı seyretti. Çocuklara ders saatinde anket uygulayıp ebeveyn formlarını onlarla gönderme önerim burada, okul yönetiminin ebeveyn tepkisinden çekinmesi sebebiyle kabul görmedi. Dolayısıyla hem çocuk hem ebeveyn formlarını, evde yanıtlamaları için çocuklara, okul yönetimi aracılığıyla ulaştırıp bir hafta sonra teslim aldım ve verileri düzenleyip analize dahil ettim.

Saha araştırmasının en başından itibaren pandemi sürecine rastlaması, veri toplamada sürecinde önemli gecikme ve bölünmelere sebep oldu. Ardından veri setlerini oluşturma ve uygun analiz prensibine karar verme sürecinin uzaması, vb. sebepler ilk bulguların ortaya çıkmasını, dolayısıyla derinlemesine görüşme aşamasına geçmemi de önemli ölçüde geciktirdi.

Nihayetinde elimdeki tüm veriyi özetlediğimde, katılımcı profilleri halihazırda oldukça çeşitlilik arz etmektedir fakat bu çeşitlilik uçlarda değildir. En üst SED’de yer alan özel okul yönetimlerinin bir araştırmaya dahil olmaya yönelik isteksizlikleri, ki bu noktada Okul F’de de gerçekleştiği gibi okul yönetiminin velilerden çekinmesi yorumu yapılabilir, bu okullardan herhangi birinin araştırmaya dahil olmasını mevcut koşullarda imkânsız hale getirdi. Bu doğrultuda araştırmanın en uçlardaki katılımcı profillerini yakalama hedefini gerçekleştiremedim. Bunun yerine, ulaşabildiğim katılımcıların hepsine ulaşp, araştırmanın her aşamasını, araştırmaya katılmaya gönüllü katılımcılarla şekillendirdim. Son durumda araştırmayı gerçekleştirdiğim okullar ve birbirlerine göreli konumları açısından bu araştırma için SED’leri aşağıdaki gibidir:

- i. Okul F: üst SED
- ii. Okul T: orta SED
- iii. Okul C: alt SED

Ancak betimsel analizde ve gerekli oldukça da tekrar detaylandıracağım üzere, SED’ler mahalle ve okulların birbirlerine göreli konumları açısından belirlenmiştir. Ancak ailelerin sosyoekonomik özellikleri her okulda, bazılarında az bazılarında çok olmak üzere çeşitlilik arz etmektedir. Bundan sonraki bölümlerde takibi kolaylaştırmak adına okulları alt, orta ve üst olmak üzere, SED’lerine göre isimlendireceğim.

3.2.4. Araştırma Teknikleri: Anket

İlk olarak alt SED’de izin süreçleri tamamlandı ve rehberlik birimiyle araştırma sürecini tasarladık. Buna göre, okuldaki veli gruplarında, rehberlik biriminin yönlendirmeleri ve öğretmenlerin de yardımıyla ebeveyn soru formu paylaşıldı. Bu sayede araştırma maliyetlerini düşürürken, zaman yönetimini de en etkin şekilde yapabilmeyi amaçladım. Fakat buradaki geri dönüş sayısı hedeflediğim çok altında (14) kaldığı için, anketi basılı olarak dağıtmaya karar verdim.

Alt SED’de öğrenim görmekte olan 10-12 yaş aralığındaki çocuklara, araştırmayla ilgili kısa bir açıklama ile yaş ve cinsiyetlerini öğrenmeye yönelik iki soruyla birlikte “Ana – Baba Tutum Ölçeği”ni dağıttım. Ayrıca anne ve/veya babaları tarafından doldurulmak üzere “Demografik Bilgi Formu”, “Çocuk Beslenme Anketi” ve “Ailedeki Yeme ve Aktivite Alışkanlıkları” ölçeklerinden oluşan soru formunu ilettim. Bazı öğretmenlerin covid olmaları sebebiyle okulda olmaması ve bazı sınıfların da aynı sebepten karantinada oluşu, dağıtmak istediğim sayıda anketi ilk seferde dağıtamamama neden oldu. Burada formların dağıtılması, uygulanması ve toplanması süreçleri aşağı yukarı bir ay sürdü.

Orta SED’de bulunan okula da alt SED’le aynı gün gidip süreci planlamak üzere rehberlik birimiyle görüştüm. O anda sınav haftası olması sebebiyle bir sonraki hafta için sözleştik. Okulda staj yapmakta olan üniversite öğrencilerinin de bu tarihte okulda bulunmaları sebebiyle, organize bir ekip çalışmasıyla öğrenciler anketleri bir ders saati içerisinde tamamladılar. Ailelerine iletmek üzere gönderdiğim formları da izleyen haftada teslim aldım.

Üst SED’deki süreç daha farklı ilerledi. Ders saatinde çocuklara anket uygulama fikri burada, olası veli tepkileri sebebiyle kabul görmediğinden anketleri okul müdürüne teslim

ettim. Çocuklar da aileleri de anketleri evlerinde tamamlayıp geri getirdiler. İzleyen haftada teslim aldım.

3.2.4.1. Demografik bilgi formu

Türkiye’de küresel standartlara göre mutlak yoksulluk sınırlı, fakat eşitsizlikler ileri boyuttadır (UNICEF, 2011). Bu açıdan, hanelerin sınıfsal konumlarını, sosyoekonomik statülerinden yola çıkarak doğru biçimde belirleyebilecek soruları sormak önem taşır. Ne var ki sınıf, tabakalaşma ve sosyal hareketlilik alanları her ne kadar dünya sosyoloji literatüründe canlı olsa da Türkiye sosyoloji yazınında son derece sınırlıdır ve genellikle sanayileşme, kentleşme ve siyasal değişimler bağlamında ele alınmıştır. Şerif Mardin, Kemal H. Karpat gibi isimler, Türkiye'nin modernleşme sürecindeki sınıfsal dinamikleri incelerken, Oya Baydar ve Behice Boran gibi yazarlar, özellikle politik dönüşüm ve sosyal sınıflar arasındaki ilişkiyi vurgulamışlardır. 1950'lerden başlayarak, Türkiye'de sosyal sınıf yapıları, hızlı sanayileşme ve kentleşme süreçlerine bağlı olarak değişime uğramıştır. Mübeccel B. Kıray ve Ali Gevgilili gibi sosyologlar bu dönemin sosyoekonomik yapısını ve yeni ortaya çıkan sanayi burjuvazisinin ve işçi sınıfının toplum içindeki yerini analiz etmiştir. 1980'lerde ise Korkut Boratav (1987/2019) ve Sibel Kalaycıoğlu (2010 & 2016) gibi isimler, orta sınıfın ayrışması ve genişlemesi gibi konulara odaklanmış, Türkiye'nin neoliberal politikaların etkisi altında değişen ekonomik ve sosyal yapısını incelemişlerdir.

Kağıtçıbaşı (2012: 70) sosyal sınıfın kendi kültürünü oluşturduğunu ve her zaman da var olduğunu ifade edip, insan gelişimi araştırılırken mutlaka incelenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kalaycıoğlu vd. (2015: 4) Türkiye’deki sınıf ve tabakalaşma çalışmalarındaki eksikliğin, uzunca bir süre “sınıfsız ve imtiyazsız” bir ülke olduğuna gönderme yapılmasının etkili olduğunu ifade eder. Özatalay (2015: 104) da bu yargıyı destekleyici bir tartışma yürütmekle beraber devletin sosyoekonomik farklılıklara dair veri toplamaya ihtiyaç duymaması sebebiyle boşluğun “piyasa dinamiklerince, ticari kaygılarla” doldurulduğunu vurgulayarak yeni bir boyut ekler. Dolayısıyla böyle bir çalışma için hanenin sosyoekonomik statüsünü doğru biçimde ölçebilmek büyük önem arz etmekle beraber, bunu sağlayacak zeminin çok da sağlam olmadığını tekrar vurgulamakta fayda var. Bağlamsal değişkenleri

belirmek için öncelikle konu ve kapsam ayırt etmeksizin Türkiye’de resmî kurumlar eliyle yürütülen çeşitli araştırmalardan, özellikle de erişilebilir olan soru formlarından yararlandım. Ayrıca toplumsal ayrımların karakteristiğini ortaya çıkarmayı amaçlayan sınırlı sayıdaki çalışmalardan, farklı grupları Türkiye bağlamında birbirinden ayıran değişkenleri belirlemeyi hedefledim.

Bir SES endeksi geliştirerek farklı toplumsal tabakaları belirlemek ve bu tabakalara özgü sosyal ve ekonomik özellikleri betimlemeyi amaçlayan çalışmalarında Kalaycıoğlu, vd. (2010: 191-192) “demografi, eğitim, iş, gelir, mülkiyet” gibi temaların önemli olduğunu vurgulamışlardır. Orta sınıf bölünmelerini inceleyen bir başka çalışmada ise üst kesitlerin, “önceki kuşaklardan getirdikleri orta sınıflık geçmişi, seküler değerler ve yüksek kültürel/ekonomik sermaye konusunda ortaklaşmalarına rağmen, kültürel/sosyal katılım konusunda farklılaştıklarını” (Kalaycıoğlu, vd., 2016) ifade etmektedirler. Bir tarafın, bilinen haliyle yüksek kültür aktivitelerine katılımlarını sürdürürken diğer tarafın popüler zevkler ve “ayrıştırmayan türde beğenilere” yönelmesi dikkat çekici bir tespittir. Bu grubun kendini diğerlerinden ayırma stratejisi “yerel-mahalli-geleneksel-dini olan ile arasına koyduğu mesafedir.” Türkiye’deki sosyal farklılıklar büyük oranda ebeveynlerin ve hatta önceki nesillerin eğitim durumları, kendinden sonrakileri kendi sembolik sermayeleri ekseninde nasıl yönlendirdikleri ekseninde şekillenmiştir ve şekillenmektedir. Bu doğrultuda kendilerini kültürel ürünlere yönelim, ev dışında geçirilen zaman -kısacası- tercihler, beğeniler ve en önemlisi de geleneksel tutumlara ve dine olan mesafe temelinde ayırmaktadırlar. Üst iki tabakada sosyal hayata katılım önemli ölçüde fazlayken, daha orta ve alt katmanlara gidildikçe akraba-komşu ziyaretleriyle dini faaliyetler ve toplantılara katılımın yaygınlaştığı görülür (Kalaycıoğlu, vd., 2016).

Bu araştırmanın temel gereçlerinden biri olan demografik bilgi formunu, araştırmanın amaç ve hedeflerine paralel olarak tasarladım. Bu kısımda yer alan sorular araştırmanın bağımsız değişkeni olan toplumsal sınıfı oluşturan değişkenleri bir araya getirmeye yöneliktir. Bu doğrultuda günümüz yaşam standartları açısından neyin ayırt edici olduğunu bulmaya yönelik bir bakış açısıyla hareket ettim. Güncel çalışmalarda kullanılan değişkenlerden de faydalanarak; eğitim, gelir, meslek ve mülkiyet olmak üzere dört ana temayı ortaya çıkarmaya yönelik demografik soruları, hane halkını, ebeveynlerin anne

babalarını da içerisinde alacak şekilde bir araya getirdim. Ardından her bir maddenin beslenme tutumları üzerindeki etkisini ortaya çıkarmak üzere Sıralı Lojistik Regresyon modelini uyguladım.

3.2.4.2.Çocuk beslenme anketi

Demografik soru formunun ardından, Birch, vd. (2001) tarafından 2 – 11 yaş arası çocukların beslenmesine yönelik ebeveyn düşünce ve kaygılarını ölçme amacıyla geliştirilmiş “*Child Feeding Questionnaire (CFQ)*” yer aldı. Ölçek 2010 yılında Camcı, vd. tarafından “Çocuk Beslenme Anketi (ÇBA)” adıyla Türkçe’ye tercüme edilmiş, güvenilirlik ve geçerlik çalışması da yine kendileri tarafından 2014 yılında yapılmıştır. Birçok çalışmada çocukluk çağı obezitesi ve beslenme kalitesi ile SES arasındaki ilişkiyi ölçmeye yönelik olarak kullanılan ölçek bu çalışmada anne ve/veya babanın çocuğun beslenmesiyle ilgili tutumunu algılanan sorumluluk, izlem, çocuğun ağırlığı hakkında ilgi, kısıtlama ve yeme baskısı alt boyutlarıyla ortaya çıkaracaktır. Aynı zamanda, sonraki aşamada hangi sınıfsal konumun ne tür kaygılarla çocuklarını yemeye zorladıkları ya da serbest bıraktıkları; hissettikleri sorumluluk düzeyinin temelleri gibi konularda oluşturacağım soruların da temelini sağlayacaktır.

3.2.4.3.Ailede beslenme ve aktivite alışkanlıkları ölçeği

Beslenmenin yalnızca bir açlık tokluk meselesi olmadığını vurgulayan ve çeşitli çevresel uyarıcıların etkilerini öne çıkaran birçok çalışma ve yaklaşım bulunmaktadır. Bu çalışmalar özellikle de konu çocukların beslenme alışkanlıkları olunca, yiyecek tercihlerinin büyük oranda çevreleri tarafından ve çevreleriyle birlikte şekillendiğini göstermeleri sebebiyle bu araştırma için önem taşır. Golan ve Weizman (1998) tarafından “*Family Eating and Activity Habits*” adıyla tasarlanan ölçek de ailedeki yeme davranışları, alışkanlıklar, evdeki beslenme ve fiziksel aktivite ortamı gibi etkenleri kullanmakta, beslenme üzerindeki çevresel faktörlere odaklanmaktadır. Ölçekte yer alan sorular, her bir aile üyesinin beslenme alışkanlıklarını ortaya çıkarırken, bu araştırma kapsamında aile içerisindeki ilişkilerin beslenme üzerinden nasıl kurulduğunu anlayabilmemiz açısından işlevsel sorular

barındırmaktadır. ölçeğin güvenirlik ve geçerlik çalışmaları, geliştirildikten 15 yıl sonra tamamlanmış ve gözden geçirilmiş versiyonu yayınlanmıştır. Ölçeğin Türkçe güvenirlik ve geçerliği 2012 yılında Erdim, Ergün ve Kuğuloğlu tarafından bir tez çalışması kapsamında çalışılmıştır. İç tutarlılık, kapsam geçerliği ve test tekrar test güvenirliği ise 2019 yılında yine bir tez çalışması kapsamında Aslan ve Kurdak tarafından gerçekleştirilmiştir.

3.2.4.4. Ana – baba tutum ölçeği

Kuzgun (1972) tarafından geliştirilen ve Eldeleklioğlu (1993) tarafından yeniden düzenlenen ölçek, çocukların anne babalarını değerlendirdikleri sorulardan oluşmaktadır. Ölçek, 1999’da kendileri tarafından yeniden düzenlenmiş; alt boyutlar Demokratik, Otoriter ve Koruyucu-İstekçi olmak üzere üçe indirilmiş, soru sayısı ise 119’dan 40’a düşürülmüştür.

Bu araştırma kapsamında resmî kurumlardan alınacak izinlerde bir problem çıkmaması ve yanıtlayacak çocukların yaş aralıkları göz önünde bulundurularak, 31. madde olan “Cinsellik konusunda karşılaştığım sorunları kendisine anlatmak istediğimde hep ilgisiz kalmıştır” ve 35. madde olan “Cinsel konularda çok tutucu olduğu için onun yanında bu konulara ilgi gösteremem.” ifadelerini soru formundan çıkardım, yerine iki adet kontrol sorusu ekledim. Bağımsız değişkenler olarak kullanmak üzere de ayrıca çocuğun yaşı ve cinsiyetine yönelik iki soru ekledim. Ayrıca analizde diğer bir bağımsız değişken olarak öğrenim görmekte olduğu okulun sosyoekonomik düzeyini dahil ettim. Burada araştırma yaptığım okulların birbirlerine göreli konumlarını baz aldım. Ölçeğin otoriter, demokratik ve koruyucu-istekçi alt boyutları da araştırmanın bağımlı değişkenleridir. Araştırmanın amacı, yaş, cinsiyet ve öğrenim görülen okulun sosyoekonomik düzeyi noktasında farklı kategorik özelliklere sahip çocukların anne babalarını yorumlama biçimlerinin hangi noktalarda farklılaştığını keşfetmektir. Bu doğrultuda çocuklar soru formunu hem anne hem de babaları için ayrı ayrı yanıtlamıştır. Diğer bir deyişle aynı sorular hem anne hem de baba düşünülerek, çocuklar tarafından ayrı ayrı yanıtlanmıştır.

3.2.5. Araştırma Teknikleri: Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşmeler

Nicel aşamanın ardından derinlemesine görüşmeleri, anketi yanıtlayıp son sayfadaki derinlemesine görüşme davetine olumlu yanıt veren ve bu sebeple de iletişim bilgilerini paylaşan katılımcılarla gerçekleştirdim. İlk olarak sosyoekonomik kompozisyon itibariyle, araştırma yaptığım her bir okulun düzeyiyle uyumlu katılımcıları belirleyip sıra sıra paylaştıkları iletişim bilgileri aracılığıyla kendilerine ulaştım. Araştırmayı ve kendimi kısaca tekrardan tanıtip bu aşamaya da katılmaya istekli olup olmadıklarını sordum. Aldığım geri dönüşlerin bilhassa yoğun bir güvensizlik barındırması ve buna da bağlı olarak katılım oranının beklentimin aksine oldukça düşük kalması sebebiyle stratejimi gözden geçirip tekrar düzenledim. Bu kez katılımcıları, herhangi bir kritere bağlı kalmayarak sırayla arayıp araştırmaya davet ettim. Aynı zamanda okulun rehberlik birimleriyle tekrardan görüşüp, mümkünse anket uygulanan velileri araştırmayla ilgili tekrar bilgilendirmelerini, hiç değilse de kendilerine ulaşan velilere benden ve araştırmadan haberdar olduklarını tekrar iletmelerini rica ettim. Bu sayede katılım oranını bir nebze olsun yükseltebildim ancak hedeflediğim kompozisyonundan ziyade araştırmayı ulaşabildiğim katılımcılarla gerçekleştirmiş olduğumu söyleyebilirim.

Diğer bir sorun ise çocuklarla görüşme oldu. Her ne kadar görüşmeyi gerçekleştirdikten sonra her bir ebeveyn çocuklarıyla da görüşebileceğimi belirtse de planlanan gün ve saatte kendilerine ya bir daha ulaşamadım ya da belli mazeretler sebebiyle görüşme ötelendikten sonra yeniden planlanan tarihte tekrar ulaşamadım. Bazı ebeveynlerden “çocuğum çekiniyor, katılmak istemiyor” cevabı aldıktan sonra zaten ısrarcı olmadım. Neticede görüşmelerimi 13 ebeveyn ve çocuk çifti ile gerçekleştirdim. Geri kalan 6 ebeveynin çocuğuyla ise görüşebilmem mümkün olmadı. Son durumda 19 görüşmenin, bazıları görüşme kayıtlarından, bazı durumlarda ise görüşme şekli ya da teknik problemler sebebiyle kaydın mümkün olmaması sebebiyle hızlıca aldığım notlardan derlediğim transkripsiyonlar üzerinden analiz ettim. Her bir transkripsiyonda ise katılımcıyla görüşme öncesi, sonrası, ya da esnasına dair gözlemlerim, diyaloglarımız ve sürece dair dikkatimi çeken detayların olduğu notlara yer verdim. Bunların özellikle nitel ve karma analiz esnasında birtakım boşlukları doldurduğunu ve kimi kategoriler arasındaki ilişkileri çok daha anlamlı bir bağlama oturttuğunu söyleyebilirim.

Görüşmelerin tümünü yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler olarak gerçekleştirdim. Sorularımı ve sorun alanlarını önceden belirlemiş olmakla birlikte, görüşmelerin ve araştırmanın doğası gereği, bunlara tamamen bağlı kalmadım. Katılımcıların belirtmek ya da detaylandırmak istediği konuları, araştırma kapsamının dışında kalsa dahi sonuna kadar bölmeden dinledim ve devam etmeleri yönünde hareket ettim. Derinlemesine görüşmelerin, insanların sosyal dünyaya ilişkin inşa ettiği öznel bakış açılarını anlama amacı taşıması (Layder, 2016: 95) görüşmelerin her birini benzersiz kılmakla birlikte, her defasında görüşmeyi, o anki karşılıklı diyalog ekseninde şekillendirmeyi teşvik eder. Bu aşamayı tasarlarken sorularıma yön veren temel perspektif aynı olmakla birlikte ilk olarak ev içi ilişkilere ve gündelik hayatın tasvirine odaklandım. Burada özellikle kendilerini nasıl bir ebeveyn olarak tanımladıklarını hem kendilerinden hem de görüşme boyunca kullandıkları ifadelerden yola çıkarak anlamaya çalıştım. Ardından ebeveynin çocuğun beslenmesine yönelik tutum ve davranışlarını anlamaya yönelik sorular yönelttim. Nihayetinde ebeveynin kendi çocukluk yaşantısını ve besinlerle kurduğu ilişkiyi, kendi ebeveynleriyle beslenme üzerinden kurduğu ilişkiyi açığa çıkarmaya yönelik hareket ettim. Buradaki temel amacım öncelikle aileyi ve aile yapısını, ebeveynlerin tutum ve inançlarından hareketle anlamaya çalışıp sosyoekonomik bağlama oturtmaktı. Bu açıdan görüşmelerin genelinde farklı düzeylerde bulunan ailelerin çocuğun beslenmesine yönelik fikirleri, beslenmeye yönelik bilgi kaynakları, çocukla kurulan ilişkinin niteliği ve hangi kaygı ve motivasyonlar ekseninde şekil aldığı noktaları öne çıktı.

Çocuklarla gerçekleştirdiğim görüşmeler ise onların gözünden ev içi ilişkilerin tekrar değerlendirilmesi olarak başlayıp, besinlerle kurdukları ilişkileri ve genel olarak beslenmeye yönelik düşüncelerini anlamaya yönelikti. Ayrıca yine onların ifadelerine dayanarak farklı ortamlarda beslenme alışkanlıklarının nasıl şekillendiğini, farklı ortamlarda maruz kaldıkları otoriteye ya da güç biçimlerine hangi noktalarda uyumlu hareket edip hangi noktalarda karşı çıktıklarını ve nasıl hangi araç ve dayanaklarla karşı koyduklarını, ya da koyup koyamadıklarını görmektir. Nihayetinde sosyoekonomik bağlam ve aile içi ilişkiler temelinde ele aldığım çocukluk yapısı içerisinde çocuğun kendini bir fail olarak inşa etme stratejilerini tartıştım.

3.2.6. Nicel analiz stratejisi: Sıralı lojistik regresyon modeli

Günümüzde küreselleşme, teknolojik ilerlemeler, göç, ekonomik değişimler ve demografik değişiklikler gibi faktörler, toplumu etkileyen birçok değişkenin bir arada etkileşimini ve ilişkilerini içeren karmaşık bir sistem yaratır. Buna bağlı olarak araştırma problemleri de git gide daha girift bir hal almaktadır. Sosyal bilimlerde büyük miktarda veri ve değişkenler arası söz konusu ilişkilerin incelenmesinde çok değişkenli regresyon analizi, yapısal eşitlik modellemesi, faktör analizi gibi yöntemler yaygın olarak kullanılır ve toplumun ve araştırma problemlerinin karmaşıklığını anlamak, açıklamak ve doğrulamak için güçlü bir araç sağlar. Bu yöntemler, birden çok bağımsız değişkenin, bağımlı değişken üzerindeki etkisini kontrol etmek ve ilişkilerin doğasını anlamak için kullanılır.

Sıralı lojistik regresyon modeli basit lojistik regresyon modelinin bir uzantısıdır. Basit lojistik regresyon modelinde bağımlı değişken kategoriktir ve Bernoulli dağılımını takip eder. Fakat sıralı lojistik regresyonda bağımlı değişken sıralıdır, kategorilerde açık bir sıralama vardır. Örneğin devlet kurumlarından aldığımız hizmeti ya da *App Store*'da bir uygulamayı 5 üzerinden değerlendirmemiz istenebilir. Burada kategorik bağımlı değişkende net bir sıralama olduğundan sıralı lojistik regresyon kullanışlı hale gelir. Sosyal bilimlerde bireylerin tutumları, tercihleri veya durumlarını ifade eden değişkenler de genellikle sıralı kategoriler şeklinde ifade edilir ve bu tür veriler sıralı lojistik regresyon modeli ile analiz edilebilir. Örneğin, düşük, orta, yüksek düzeylere sahip bağımlı değişken, lojistik sıralı regresyon uygulaması için oldukça uygun bir bağlamdır. Öte yandan model, eğitim dereceleri, gelir düzeyleri, sağlık durumları gibi sıralı kategorilere ayrılan değişkenlerin analizinde hayati önem taşır. Örneğin, bireylerin siyasete katılım düzeylerini “düşük”, “orta” ve “yüksek” olarak sınıflandıran bir çalışmada, bu katılım düzeylerinin demografik özellikler ve politik inançlar gibi bağımsız değişkenlerce nasıl etkilendiğini analiz edebiliriz.

Sıralı model basit lojistik regresyonun daha kapsamlı bir versiyonu olmakla birlikte, temel varsayımlarında başka birtakım farklılıklar da söz konusudur. Basit lojistik regresyonda kategorik değişkenin sırası göz ardı edilirken sıralı lojistik regresyonda bir olayın olasılığı ve sıralı hiyerarşide odak olayın altındaki tüm olaylar dikkate alınır (Gelman

& Hill, 2007). Genel olarak sıralı lojistik regresyon, *LogOdds* hesaplaması dikkate alınarak aşağıdaki gibi ifade edilebilir¹¹:

$$\text{Logodds}Y = \alpha_i + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_n X_n$$

Y ; sıralı bağımlı değişken

i ; kategori sayısı -1

$X_1, X_2, \dots, X_n$; bağımsız değişkenler

$\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_n$ tahmin edilen parametrelerdir, i sıralı kategoriler için $i - 1$ denklemleri elde edilir.

Sıralı lojistik regresyon modellerinde olasılık değerlerini tahmin etmek için en çok olabilirlik (*maximum likelihood*) yöntemini kullanır. En çok olabilirlik, veri setinde gözlemlenen sınıflandırma durumuna en uygun model parametrelerini tahmin etmeye çalışır. Bu teknik, modelin temelini oluşturan “orantısal odds modelini” (*proportional odds model*) kullanır ve bağımlı değişkenin farklı sınıf kombinasyonları arasında geçişlerin olasılıklarını tahmin eder. Bu yöntem, veri setindeki sınıflandırma durumlarına en uygun model parametrelerini tahmin etmeye çalışır ve tahmin edilen olasılıkları gerçek gözlemlerle uyumlu hale getirir (Brant, 1990). Aynı zamanda modelin en temel varsayımlarından biri, kategoriler arası geçiş olasılıklarının bağımsız değişkenlerce homojen bir biçimde etkilenmesidir, yani orantılı odds veya paralel doğrular varsayımdır. Ancak bu varsayımın geçerliliği de test edilmelidir, çünkü gerçek dünya verileri her zaman bu varsayıma uymayabilir.

- Orantılı Odds (Paralel Doğrular) Varsayımı: Bağımlı değişkendeki herhangi bir kategori çifti için log-odds’lerinin aralarındaki farkın bağımsız değişkenlere bağlı olmadığı varsayımdır. Bu, farklı kategoriler arasındaki oranın, bağımsız değişken(ler)in herhangi bir değeri için sabit olduğu anlamına gelir.
- Bağımlılık Yokluğu: Gözlemler birbirinden bağımsızdır.

¹¹<https://www.r-bloggers.com/2019/06/how-to-perform-ordinal-logistic-regression-in-r/> (Erişim Tarihi: 04.04.2022).

- Doğrusal İlişki: Bağımsız değişkenlerin log-odds üzerinde doğrusal bir etkiye sahip olduğu varsayılır.

Modelin sınırlılıkları ise;

- Modelin yalnızca kategorik ve sıralı veriler için uygun ve anlamlı sonuçlar üretmesi.
- Paralel Doğrular Varsayımının İhlali: Eğer bu varsayım ihlal ediliyorsa, modelin tahminleri yanıltıcı olabilir. Varsayımın geçerliliği, varsayım testleri yardımıyla kontrol edilmelidir.
- Örneklem Büyüklüğü: Bağımsız değişken sayısının örneklem büyüklüğünden fazla olması halinde, modelin istatistiksel gücü azalabilir.

Modelin yapılandırılmasında kullanılan beş farklı bağlantı fonksiyonu vardır. Bu fonksiyonlar, bağımlı değişkenin lineer kombinasyonunu alarak, bu kombinasyonu belirli bir aralığa (genellikle [0, 1] aralığına) sıkıştırmak için kullanılır. Bu sıkıştırma, olasılıkları ifade etmek için önemlidir.

Tablo 2.2. Bağlantı fonksiyonları (Kaynak: Şerbetçi & Özçomak)

Fonksiyon	Gösterim	Uygulama Alanı
Logit	$\ln\left(\frac{\gamma}{1-\gamma}\right)$	Tüm kategorilerin olasılık değeri eşit ise kullanılır.
Tamamlayıcı Log Log	$\ln(-\ln(1-\gamma))$	Yüksek kategorilerde olasılık değeri yüksek ise kullanılır.
Negatif Log Log	$-\ln(-\ln(\gamma))$	Düşük kategorilerde olasılık değeri yüksek ise kullanılır.
Probit	$\phi^1(\gamma)$	Normal dağılmış gizli değişken söz konusu ise kullanılır.
Couchit	$\text{Tan}(\pi(\gamma-0,5))$	Birçok uç değer olduğu kategori varsa kullanılır.

Sıralı lojistik regresyon modeli, bağımlı değişkenin sıralı olasılıklarını tahmin etmek üzere tasarlanmıştır. Dolayısıyla, belirli bir kategorinin olasılığını diğer kategorilerin olasılıkları ile karşılaştırır ve bu ilişkiyi model içinde ifade eder. Araştırmacılar tarafından toplanan veri setinin modellemeye uygunluğu, bağımlı değişkenin daha sonra etkileyen

bütün bağımsız değişkenlerle birlikte detaylı analiz gerektirir. Veri seti içinde eksik ya da aykırı değerlerin olup olmadığı kontrol edildiği gibi, orantılı odds varsayımının test edilmesi de kritik bir adımdır. Son olarak, sıralı lojistik regresyon modelinin sonuçlarının yorumlanması, bulguların, araştırmanın özgün sorununa odaklanarak açıklanması önemlidir.

Sıralı lojistik regresyon modeli, en çok olasılık prensibiyle çalışır ve tahmin edilen kategorilerin olasılıklarını maksimize eden parametreleri belirler. Bu modeli benzersiz kılan, her bir sıralı kategori arasındaki geçişlerin olasılığını tahmin etme yeteneğidir. Model, bağımsız değişkenlerin etkilerini *log-odds* ölçeğinde ölçerek, olasılığı yüksekten düşüğe veya tersine çevirebilen faktörlerin ağırlığını belirler.

Bu doğrultuda ilk adım analizin amacı, her bir ebeveynin, çocuğun beslenmesi konusundaki tutumlarını tahmin etmektir. Bağımlı değişkenler, Çocuk Beslenme Anketinde yer alan algılanan sorumluluk, izlem, çocuğun ağırlığı hakkında ilgi, kısıtlama ve yeme baskısı alt boyutlarından oluşmaktadır. Değişkenler sıralı bir ölçekte ölçülmüş ve düşük olasılık, orta olasılık ve yüksek olasılık olmak üzere üç seviyeden birine tekabül etmektedir. Bağımsız değişken olarak sosyoekonomik düzey; hane geliri, katılımcı ve ailesinin eğitim seviyesi ile çocuğun öğrenim görmekte olduğu okulun sosyoekonomik düzeyini gösteren değişkenlerdir. Bunlar kategorik değişkenler olup, algılanan sorumluluk, izlem, çocuğun ağırlığı hakkında ilgi, kısıtlama ve yeme baskısı alt boyutları içerisinde yer alan öncüllerin düzeyleri 1 ile 5 arasında derecelendirilmiştir (1: Hiçbir zaman, 5: Her zaman).

3.2.7. Nitel analiz stratejisi: ön/geçici ve ana/uydu kodlar ile kategoriler

İlk olarak 19 görüşmenin her birinin dökümünü alıp, Maxqda Analytics Pro yardımıyla nitel kodlama sürecine başladım. Görüşmelerin büyük çoğunluğunda kayıt alma şansım olduğu için, bu görüşmeleri dinleyerek baştan sona yazıya döktüm, ardından olası hatalar açısından tekrar gözden geçirdim. Bazı görüşmelerde ise öncelikle katılımcının yüz yüze görüşmeye zamanının olmaması, ilgili teknolojik donanımına sahip olmaması ya da internet bağlantısında yaşanan problemler sebebiyle kayıt alma şansım olmadı. Bir katılımcım ise yüz yüze görüşme esnasında kayıt almama izin vermedi. Dolayısıyla telefonda ya da whatsapp

üzerinden gerçekleştirmek durumunda kaldığımız görüşmeler ile kayıt için izin alamadığım görüşmeleri, görüşme boyunca hızlı hızlı aldığım notlarla oluşturdum.

Tüm belgeleri Maxqda Analytics Pro yazılımına aktardıktan sonra ön kodlama ve geçici kodlama aşamasına geçtim. Toplam 19 görüşme ve 231 sayfa transkripsiyondan oluşan görüşmeleri, her bir satırı okuyarak ve etiketleyerek yaklaşık 650 kodla tamamladım. Bu süreçte açıkça bir farkındalığa sahip olup olmadığımı bilmaksızın, konu için önemli görünen ya da ileride önemli bir bağlantı olabileceğini düşündüğüm her ifadeyi kodladım. Bu açıdan açık kodlama prensibiyle oldukça benzer bir strateji izledim. Layder'e göre (2015: 98) temellendirilmiş kuram çalışmasında kullanılan açık kodlama ile uyarlayıcı teorideki ön/geçici kodlama yalnızca sürecin ilk aşamalarında ikisinin de yeni ve geçici kodların geliştirilmesine açık olmalarından ibarettir. Açık kodlamaya dair temel eleştirisi ise işe tamamen temiz bir sayfayla başlama anlamında açıklık ve ardından önem derecelerine göre ayıklama yapılarak sayının azaltılmaya çalışılması noktalarındadır. Ona göre tüm gözlemler ve yorumlar bir dereceye kadar teori yüklüdür ve tamamen boş bir zihinle işe başlamak mümkün değildir (2015: 99). Dahası araştırmacının önceki teorik fikirlerle hareket etmesi teori geliştirme potansiyeline ket vurmak bir yana, bunu güçlendirir.

Öte yandan Layder, her ne kadar bu yaklaşımda da yeni kodların ya da kavram ve fikirlerin keşfedilmesine yönelik bir açıklık olsa da bunun ilk aşamada en fazla sayıda kod üretmekle ya da kodları yoktan var etmekle ilişkisi olmadığını altını çizer. Aksine teori oluştururken mevcut teorik varsayımların ve kavramların, kısacası mevcut materyalin kullanılması gerektiğini ifade eder (2015: 98). Layder ayrıca, ön kodlama sürecinin sona erdirilmesi ve eksenel kodlama aşamasında elenmesine de karşı çıkarken, geliştirilen analitik ürünlerin tekrar düzenlemeye kapalı hale getirilmesinin ve heba edilmesinin hem gereksiz hem anlamsız olduğunu belirtir. Ön ya da geçici kodlar, “tesadüfen keşfetme” fırsatlarını barındırır ve sürekli olarak araştırma sürecinde yer almalıdır. Bu, yeni teorik fikirlerin keşfedilmesine ve önemli bağlantıların ortaya çıkarılmasına olanak tanır (2015: 100).

Kodlama sürecinin ileri aşamasında, bulguların zenginliğini ve karmaşıklığını daha iyi anlamak için, Layder'in (2015) önerdiği yaklaşıma uygun olarak, ortaya çıkan önemli noktaları ve bu noktalar arasındaki ilişkileri dikkatle incelerken, ana ve uydu kodları ayırt

etmeye başladım. Bu süreç, veri setindeki kalıpları ve temaları keşfetmeye ve bunları daha büyük bir anlatıya dönüştürmeye yönelikti. İlk olarak, her bir transkripsiyon ve kodlanmış parça üzerinde tekrar tekrar düşünerek, verinin kendiliğinden ortaya çıkardığı anlam katmanları ve potansiyel ilişkileri detaylı bir şekilde sorguladım. Önemli görünen her noktayı, olası daha geniş bağlamlar içinde değerlendirilerek, araştırmanın genel soru ve hedefleriyle nasıl ilişkili olabileceğini düşündüm. Bu detaylı değerlendirme süreci, gözlemlenen veri parçalarının sadece yüzeysel yorumlarına odaklanmak yerine, altta yatan derin yapıları ve anlamları keşfetmeye yönelikti. Bu, özellikle katılımcıların yaşadıkları deneyimleri ve anlatılarına yansıyan ince farkları anlamlandırmada kritikti. Sadece bireysel veri noktalarının değil, aynı zamanda bu verilerin oluşturduğu geniş hikayelerin ve anlatıların, araştırmanın daha geniş teorik çerçevesi içinde nasıl yer aldığını ya da alabileceğini görmeye başladım. İlişkiler, temalar ve kategorilerin bu ikinci ve üçüncü dereceden analizi, araştırma verilerinin daha derin bir anlayışını ve ayrıca, katılımcıların yaşadıkları sosyal gerçekliklerin daha zengin bir tasvirini ortaya çıkardı.

Son olarak, elde ettiğim bulguların daha geniş sosyal teorilerle nasıl ilişkilendirilebileceğini ve araştırma soruları ile hedefleri arasındaki köprüleri nasıl güçlendirebileceğini anlamak için, analitik ürünlerin sürekli olarak yeniden değerlendirilmesi ve gidişata göre uyarlanması sürecini yürüttüm. Araştırma ve analiz sürecim birbirine zıt çoklu adımlardan oluştuğu için prensipte nicel bulguların nitel bulgularla açıklanmasını gözetsem ve çoğunlukla buna göre hareket etsem de nitel bulguların ya da güncel bir araştırma bulgusunun, araştırmamı yeni baştan düşünmeme sebep olmasına da izin veren esnek bir yaklaşım benimsedim. Bu, verinin anlattığı hikâyenin, araştırma soruları ve amacı ışığında nasıl şekillendiğini, fakat öte yandan araştırma sorum ve amacımın da elde ettiğim bulgular ışığında nasıl gelişip dönüşebileceğini görmeme de olanak tanıdı. Bu süreç, hem teorik açıdan zenginleştirici hem de metodolojik olarak sağlam bir analiz yapısını garanti altına almayı amaçlamaktadır. Böylece, nitel verinin anlatısını ve bu anlatının araştırma sorularıyla nasıl uyum sağladığını görselleştirerek, bulguları ve analizleri, araştırma evreninin geniş ve karmaşık sosyal dokusunu yansıtacak şekilde düzenledim.

3.3.Araştırmacının Konumu, Çocuklarla Araştırmanın Etik ve Metodolojik

Boyutları

Araştırmacı olarak ilgim, deneyimlerim, bilgi birikimim ve bu araştırma sürecindeki mevcudiyetim, araştırmanın başından sonuna çeşitli şekillerde etkide bulundu. Kimi zaman bunlar araştırmaya yeni boyutlar kazandıracak şekilde avantaj sağlasa da önemli ölçüde kısıtlamaların ve dezavantajların da ortaya çıktığını belirtmeliyim.

Özellikle çocukların konu edildiği bir araştırmada anne olmam ve çocukların beslenmesi konusunda oldukça uzun zamandır devam eden bir araştırma içerisinde olmam, araştırmanın başından itibaren konuya bakış açımı şekillendirmede ve hatta bilhassa bu konuyu çalışmak istememde etkili oldu diyebilirim. Özel olarak ebeveyn çocuk etkileşimini her gün yeniden düşünmem ve en önemlisi de var olan bakış açıları ve normları tekrar tekrar sorgulamam, konuya kimi zaman içeriden fakat çoğu zaman da dışarıdan bakmamı sağladı. Diğer bir yandan gerek sosyal bilimler gerekse uygulamalı bilimler literatürü hem beslenmeye hem beslenme etrafında kurulan norm, değer ve anlayışlara yönelik zengin bir bakış açısı edinmemi sağladı. Bu açıdan ne yendiğinden ziyade ve bunun ötesinde, toplum içerisindeki hangi farklılıkların hangi davranış örüntüleriyle ilişki içerisinde olduğu ya da olabileceği ile tüm bu sürecin ailenin hem içerisinden hem de dışarısından beslenme ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini analitik ve kuramsal bir şekilde sorgulamamı sağladı.

Katılımcılarla en başından itibaren kurduğum iletişim, zaman zaman görüşmelere kızımın gitmem ve zaman zaman da görüşmenin “içeriden biriyle” yapılıyor olması hissi, hiç şüphesiz katılımcıları rahatlatan bir etki yarattı. Zaman zaman konunun epey dışarısına çıksak da bu durum dahi katılımcının konuşma ve detay verme eğilimini arttırıp araştırmayı zenginleştirdi. Öte yandan özellikle katılımcılardaki güven eksikliği düşünüldüğünde, en başta genç bir kadın olmamın bir nebze olsun süreci kolaylaştırdığına inanıyorum.

Araştırmayı kurgulama ve yürütme aşamalarında en büyük dezavantajlarımdan biri, öncelikle makro bir bakış açısıyla yaklaşp katılımcıları, araştırmanın amaç ve gereklilikleri doğrultusunda hiç tanımadığım ve bağlantımın da olmadığı çevrelerden bulup çıkarmadaki ısrarımdı diyebilirim. Bu durum araştırmanın yapılacağı okulları kâğıt üzerinde belirlememi gerektirirken, gerekli izinlerin alınması Kartal ve Beykoz arasında çoğu zaman

sonuç bile almaksızın defalarca gidip gelmemi gerektirdi. Sonraki süreçte, araştırma problemi açısından en uygun olarak belirlediğim okullardan, okul yönetimlerinden birebir izin almam gerekti. Bu süreçte devlet okulları, özellikle de alt sosyoekonomik düzeyde bulunanlar araştırmaya katılmayı kabul edip sürecin en verimli şekilde tamamlanması konusunda önemli yardım ve yönlendirmelerde bulundular. Ancak özel okullarda bu durumun tam aksi söz konusu oldu. Örneklemedeki bu beklenmedik değişim araştırmanın tüm kompozisyonunu etkilediğinden aynı seviyedeki birçok farklı okulla daha görüşmem ve elbette hepsinden ret yanıtı almam sonucunda araştırma devlet okullarıyla sınırlı kaldı. İstanbul’da tüm semtlerdeki ortaöğretim kurumlarını seviyelerine göre listeleyip, araştırma kompozisyonuna uygun okulların iletişim bilgilerine ulaştıktan sonra tek tek iletişim kurma, randevu alma ve yüz yüze görüşme aşamaları tekrar etti ve neticede anlaştığım son okulu da örnekleme dahil ettim. Ancak ilk anketleri dağıtmam ve son anketleri de toplayıp veri setlerini oluşturmam arasında geçen uzun süre araştırma sahamla bağımlı, katılımcılarla iletişim kurma anlamında oldukça zedeledi. Bir yandan araştırmanın pandemi dönemine denk gelmesi ve pandeminin yarattığı kısıtlama ve olumsuzlukların halen canlılığını koruması, diğer yandan araştırmanın doğasından kaynaklanan, nitel araştırma için nicel bulguları elde etmiş olma gerekliliği eklenince derinlemesine görüşmelere başlama tarihim epey gecikti.

Sahayla zayıflayan bağlarım öncelikle kendini, ebeveynlerin araştırmayı hatırlamamasıyla gösterdi. Kendi paylaştıkları iletişim bilgileri ile ulaşıp araştırmayla ilgili tekrar bilgi verdikten sonra birçoğu hatırladı fakat bu sefer de kararlaştırılan tarih ve/veya saatte kendilerine ulaşmaya çalıştığımda, okulda hocalarla ya da yönetimle görüştüklerini, böyle bir araştırmadan kimsenin haber olmadığını ve benim neyin peşinde olduğumu sorgulayan potansiyel katılımcılarım da oldu. Bu durumla karşılaştığımda il MEM izni ve bunun Anadolu Üniversitesi’nin desteklediği bir bilimsel araştırma projesi olduğunu gösteren resmî belgelerle etik kurul onayını katılımcılara gönderdim ve belki bir yanlışlık olabileceğini, okuldaki her öğretmenin haberdar olmayabileceğini açıkladım. Neticede bu olumsuzluğu yaşayıp görüşmemizin çok iyi ve verimli geçtiği katılımcılar da oldu, hala güven eksikliği yaşayıp katılmayı reddedenler de.

Bu aşamadan sonra tekrar okullarla ve rehberlik birimleriyle görüşmeye karar verdim ve kendilerinden, tekrar araştırmayla ilgili velilere küçük bir hatırlatma yapıp yapamayacaklarını sordum. Veya en kötü ihtimalle kendilerini ararlarsa araştırma yapanın ben olduğumu, hiç değilse diğer öğretmenlere bilgi vermelerini rica ettim. Her defasında içtenlikle kabul edip yardımlarını esirgemeyeceklerini belirttiler. Gerçekten de bu noktadan sonra katılımcılara ulaşma ve görüşme sürecim bir nebze kolaylaştı.

Bu dönem özel bir üniversitede çalışıyor olmam saha araştırmamın ilerlemesini, tek gün kullanabildiğim akademik iznim dışında hafta içi en az 4 günümü işte geçirmek zorunda olmam sebebiyle, akşamları çevrimiçi görüşme yapmadığım sürece sekteye uğratiyordu. Fakat diğer bir yandan gerek araştırma için izin alma sürecinde gerekse katılımcıları görüşmeye ikna etme sürecimde bir üniversitede araştırmacı olarak çalışıyor olma halimin yarattığı güven bu konuda yaşanan tüm problemler düşünüldüğünde kolaylaştırıcı da oldu. Ancak aylarca haftanın bir gününe sıkıştırdığım yüz yüze görüşmeler ile olabildiğince çalıştığım günlerin akşamlarına organize ettiğim çevrimiçi ya da telefon görüşmeleri, ardından çocuklarla yaptığım görüşmelerin büyük çoğunlukla farklı bir tarihe ertelenmesiyle benim için uzadıkça uzayan bir süreç oldu diyebilirim.

Çocuklarla yapılan araştırmalar ise hem etik hem de metodolojik açıdan önemli zorluklar içermektedir. Bu tür araştırmaların kendine özgü zorluğu öncelikle bireylerin yapabilme kapasitelerini, haklarını ve deneyimlerini geniş toplumsal bağlam içinde anlamayı hedefleyen özel bir yaklaşım gerektirmesinden gelir. Bu araştırma süresince ve kendim deneyimlediğim kadarıyla, çocukları eksik varlıklar olarak gören genel anlayış, yetişkin merkezli bakış açısının katı ağırlığı ve bunlara da bağlı olarak güç dengelerinin her konuda ve süreçte göz ardı edilmesi, çocukları işin içine katmanın ve esasında onların “sesi olmayı” amaçlayan bir araştırmanın önündeki en büyük engellerden biriydi diyebilirim. Gelişimsel yaklaşımlar ve aslında toplumsal tutum, çocukları yetişkinlerin eksik versiyonları olarak algılamak, onları olgunlaşmamışlıkları nedeniyle güvenilmez ve etkisiz bilgi kaynakları olarak kabul eder. Bu yaklaşım, çocukların yeteneklerini ve deneyimlerini göz ardı ederek, onları sadece araştırmanın nesnesi olarak ele alır. Dolayısıyla genellikle çocukları yetişkin beklentilerine uymaya yönlendirir, gerçek deneyimlerini ve düşüncelerini yansıtmaktan da bir o kadar aciz bırakır.

Sosyal ve teorik kısıtlamalar bu anlamda, araştırma süreci başladığında, kâğıt üzerindeki tasarımlardan çok farklı ve karmaşık sorunlara yol açar. Literatürde en sık tartışılan ve kabul gören katılım sorunlarından biri, çocuğu birey olarak kabul etme engelleridir. Ancak, çocukların kendilerini temsil etme konusundaki engellerin, uygulama aşamasına yönelik hazırlık sürecinden başlayarak, çok daha karmaşık bir yapı oluşturduğunu fark ettim. Sorunun ilk boyutu, işleri nedeniyle sürekli olarak çocuklarla iletişim halinde olan yetişkinlerin, çocuklara kendilerini ifade etmeleri için herhangi bir alan sağlamamalarıydı. Birçok farklı bağlamda birçok farklı yetişkin tarafından “zorlanmadıkça hiçbir şey yapmayacakları” değerlendirmesi genellikle “iyi niyet” ve “yardım etme isteğine” referans veriyordu. Bunun pratikteki içerimlerine göre ise çocuklarla bir araştırma söz konusu olduğunda, araştırmacı bir anlamda onları “katmak” için öğretmenlerinin otoritesini kullanma, onları bir şeye zorlama, katılmaya zorlayan bir şey bulma gibi konular etrafında dönmeye zorlanmaktadır adeta. Ancak öte yandan, bu seçenek çocuklara bırakıldığında Bucknail’in (2014: 76) de belirttiği gibi, genellikle açık sözlü, kendine güvenen ve katılımcı bireyleri öne çıkartan, nispeten homojen bir grup oluşmaktadır. Bu da elbette ortaya çıkan bulguları onların yararına manipüle eder. Dolayısıyla ortaya hem kuramsal hem düşünsel anlamda bir açmaz ortaya çıkar; onu zorlanmadan hiçbir şey yapmayacak eksik bir varlık olarak konumlandırma pahasına ve aslında bizzat bu anlayıştan faydalanarak en yüksek sayıda çocuk katılımını mı hedeflemeliyim, yoksa tüm ön kabul, karşı çıkış ve mücadele motivasyonunu koruyup araştırmayı çoğunluğunu en girişken çocukların ağırlıklı olarak oluşturduğu homojen bir grup üzerinden mi götürmeliyim?

Tam da bu noktada benim müdahalem, “çocukların sessizliklerinin, perspektiflerini anlamak açısından, gerçekte söylediklerinden daha bilgilendirici olabileceği” düşüncesini (Spyrou, 2011) aklımdan ve görüş açımdan asla çıkmayacak şekilde tekrar tekrar okumak, yazmak, kendi çocuğumu da içeren her tür ortamda yüksek sesle dile getirmek ve buna göre hareket etmek oldu. Bu açıdan, araştırma sahasında yaptığım sınırlı ve parçalı gözlemlerin hem nicel hem nitel araştırma bulgularının ardındaki gizli gerçekleri ortaya çıkarma potansiyeline sahip olduğuna özellikle inanıyorum. Gerçeklik algısının sağladığı bu avantaj ile eleştirel dünya görüşünün bana kattığı o yüzeyin altındakini keşfetme, ulaşabildiğimin ötesine geçme tutkusu, çeşitli tekniklerle metodolojik uyum içindedir ve görünenin

arkasındaki mekanizmaları çözmeye izin verir. Çünkü “sayıların ardındaki sessizliği not etmek ve yorumlamak, söylenenleri yorumlamak kadar önemlidir” (Bucknail, 2014: 73). Hatta belki daha da fazla... Kimi zaman ebeveynin çocuğun araştırmaya katılması için zor kullanması, kimi zaman onun adına katılmaması yönünde karar vermesi, kimi zamansa anketleri yanıtlarken çocukların yanıtları birbirinden kopya çektikleri yönündeki gözlemlerim, kendi topladığım, her aşamasını bilhassa titiz biçimde kendi yürüttüğüm veri ve bulgularıma dahi eleştirel yaklaşmama ön ayak oldu. Kişisel hayatımın aksine, neticede olayları yorumlama biçimimde, bir şeylerin ters gittiği hissinden çok daha fazlasına ihtiyacım vardı. Bu malzemeyi de araştırma öncesi, sonrası ya da esnasındaki her türlü gözlemimden ve araştırma dışındaki her türlü etkileşimimden anlık olarak alıp derlediğim notlarımda buldum, hala da bulmaktayım. Derinlemesine görüşmelere geçmeden önce 10.04.2022 tarihinde yaptığım bir pilot görüşme sonrası aldığım notlar ve çıkardığım dersler bu anlamda oldukça yönlendirici olabilir:

Otorite ve müdahale bugünkü görüşme tecrübemde ortaya çıkan en net bilgiydi. Anne görüşme boyunca çocuğuna müdahale etme ihtiyacı hissetmediğini, çocuğunun da zaten bunu gerektirecek hiçbir şey yapmadığını ısrarla belirtti. Çocukla görüşme kısmına geldiğimizde ise çocuğunu aradı ve bir hocanın onunla görüşmek istediğini söyledi. Çocuk önce bunun neyle ilgili olduğunu sordu ve ardından katılmayı reddetti. Anne buna karşılık sesini önemli seviyede alçaltarak ve bana belli etmemeye çalışarak “hadi hadi bak çok ayıp olur” gibi direktiflerle çocuğu ikna etmeye çalıştı. Ortamda o esnada ben olmasaydım ya da bu duruma göz yumsaydım görüşme çok yüksek ihtimalle gerçekleşecekti. Fakat bunun aslında tam olarak karşı olduğum şey olduğunu, ayrıca önemli bir tecrübe olacağını ve zaten pilot görüşmeler yapmamdaki amacın da bu olduğunu düşünerek, “müsaade ederseniz ben teklif edeyim” önerisinde bulundum. Anne her ne kadar bunu kendisinin yapması gerektiği konusunda ısrarcı olsa da çocuğa araştırmadan kendim bahsedip katılmak isteyip istemediğini sordum, oldukça utangaç bir şekilde istemediğini söyledi. Vakit ayırdığı için teşekkür edip görüşmeyi sonlandırdım. Anneye de gerek yetişkin gerekse çocuk için, katılmak istemiyorum dediğinde ısrar edemeyeceğimi ve bunun araştırma etiği konusunda en önemli kurallardan biri olduğunu, görüşmememizin bir problem olmadığını tekrar hatırlattım. Bize düşen onun kararına saygı duymaktan ibaretti.

Bu derinlemesine görüşme, ebeveyn davranışlarının çok katmanlı ve kişisel anlam dünyaları tarafından nasıl şekillendirildiğini ortaya koymakta bana yol gösterdi. Özellikle annenin, çocuğuna yönelik müdahale, özerklik sağlama ve yönlendirme süreçlerinde kendi

yüklediği anlamları ve bu sürecin, çocuğu araştırmaya dahil etmeye çalışan bir araştırmacıyı bir konum almaya ya da tercih yapmaya zorlaması durumu, araştırmanın temel odaklarından biri haline geldi. Ayrıca, ebeveynler arasında bu süreçlere yönelik anlamlandırma ve yorumlama biçimlerindeki farklılaşmaların, onların ebeveynlik pratiklerinin benzersiz yönlerini nasıl ortaya çıkarabileceğine yönelik daha detaylı bir bakış açısı edinmemi sağlarken ek soruları da açığa çıkardı. Bunlardan en önemlisi olan:

“Çocuğu anne veya herhangi bir yetişkinin yönlendirmesiyle araştırmaya dahil etmek mi daha önemlidir, yoksa çocuğun kendi tercihine saygı duyup, katılmama kararını da bağımsız bir veri olarak mı değerlendirmek gereklidir?”

sorusuna verdiğim cevap, çalışmanın niteliğini ve katılımcıya yaklaşımımı belirleyici bir biçimde şekillendirmiştir.

Sonuç olarak, bu bölümde, araştırma sürecimin başından itibaren etkili olan bilgi ve anlayış birikimi, yanı sıra içsel ve dışsal faktörlerin bu sürece nasıl yön verdiğini ve araştırmacı olarak benim karşılaştığım zorlukların ve fırsatların bir değerlendirmesini sundum. Elde ettiğim bulguların, katılımcıların sosyoekonomik profilleri ve ebeveynlik stratejileri bağlamında nasıl yorumlanacağını ise bir sonraki bölümde detaylı bir şekilde tartışacağım.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SINIFSA BAĞLAM VE KATILIMCILARIN TOPLUMSAL KONUMLARI

4.1.Sınıfın ve Eşitsizliğin Anlamı

Toplumsal tabakalaşma, toplumdaki farklı ve hiyerarşik dereceleri ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Macionis ve Plummer (2002: 178-179) toplumsal tabakalaşmanın dört ana özelliğini şu şekilde ifade eder: ilk olarak, basitçe bireysel farklılıkların bir ifadesi olmaktan ziyade ve bunun ötesinde, toplumun bir karakteristiğidir. Buna göre ne fakir ne de zengin insanlar toplumsal tabakalaşmanın yaratıcısıdır, ancak toplumsal sistem herkesin yaşamını önemli ölçüde şekillendirir. Zengin ve fakir ailelerin çocuklarının kaynaklara ve iyi yaşam şartlarına erişimindeki sosyal süreçler örneğinde olduğu gibi. İkincisi, toplumsal tabakalaşma nesiller boyu devam etme eğilimindedir. Hemen her toplumda ebeveynler, şu ya da bu şekilde sosyal konumlarını çocuklarına aktarır. Böylelikle söz konusu eşitsizliğin ya da farklılığın örüntüleri nesilden nesile kendilerini yeniden üretir. Üçüncü olarak toplumsal tabakalaşma evrenseldir ancak değişkendir de. Hemen her toplumda insanlar ya da gruplar arası ayrışma ve farklılaşma mevcuttur fakat eşitsizliğin hangi noktalarda olduğu ve birbirinden nasıl farklılaştığı toplumdan topluma değişmektedir. Son olarak toplumsal tabakalaşma yalnızca eşitsizliği değil, inançları da içerir. Tıpkı eşitsizliğin içeriğinin toplumdan topluma değişmesi gibi, eşitsizliğin neden var olduğu, kimin neden eşitsizliğe maruz kaldığı ya da kalması gerektiği de farklılık arz eder. Toplumsal tabakalaşmanın, eşitsizliğin kapsam ve boyutuna vurgu yapan bu dört temel özelliği bize sınıf kavramının sadece bir zenginlik yoksulluk meselesinden ibaret olmadığını, aksine çok daha geniş çapta bir toplumsal olgu olduğunu ve nesiller boyunca çeşitli süreçler aracılığıyla kendini devam ettirdiğini göstermektedir. Bu devamlılık, sınıfın tarihsel köklerini ve sosyal yapıyı şekillendirme biçimlerini değerlendirmeyi gerektirir.

Amerikan Psikoloji Derneği'nin (American Psychological Association: APA) sosyoekonomik statü (SES) tanımı, birey ya da toplulukların toplumsal konum ya da sınıfları olarak ifade edilirken SES ve sınıf kavramlarını bir anlamda özdeşleştirir. Literatürde genel kabul gördüğü haliyle ise toplumsal sınıf, sosyoekonomik statüyle ilişkili olarak, kişinin toplum içerisinde nerede konumlandığını gösterir. Buna karşılık sosyoekonomik statü,

genellikle eğitim, gelir ve mesleğin birleşimiyle, ölçülebilir bir zeminde tanımlanır. Sosyoekonomik statünün ötesinde toplumsal sınıf, grup üyeliği, normlar ve sosyalizasyon kalıplarını taşıyan bir kültür olarak düşünülür (Deutsch, 2017: 712).

Buradan hareketle toplumsal sınıfın genellikle iki bileşeni olduğu kabul edilir (Deutsch, 2017: 712). Bunlardan ilki maddi ikincisi ise kültürel boyutu oluşturur. Sınıfın maddi boyutu gelir ve meslekle ilgiliyken, maddi boyutun etkisiyle ortaya çıkan kültürel boyut ise ekonomik konumlarının kişilerin inanç ve sosyalizasyon süreçlerini nasıl etkilediğiyle ilgilidir. Basitçe maddesel olanın para ve ekonomik konumla, kültürel boyutun ise ekonomik konumun etkisiyle şekillenen inançlar ve davranış setleriyle (2017: 2) ilgili olmasından, araştırma kapsamında kültürel boyuta odaklanan ve kişilerin tavır ve davranış kalıplarına atıfta bulunan süreçleri tartışırken sınıf kavramını, mahallelerin, okulların ve hanelerin hesaplanabilir konumlarına odaklanan tartışmalarda ise sosyoekonomik statü (SES) ve sosyoekonomik düzey (SED) kavramını kullanacağım.

Güncel çalışmalarda eğitim sosyoekonomik durumun bir göstergesi olarak kullanılırken meslek ve mülk sahipliği de sınıfın operasyonel göstergeleri olarak kullanılır (Garner, vd., 2013). Bir bireyin sınıf konumu nihayetinde, onun mesleği ve varlıkları hakkında sahip olduğumuz somut bilgilerden yola çıkan bir soyutlamadır. Genellikle sınıfın tek ve üzerinde uzlaşılmış bir tanımının olmadığı söylenir. Toplumsal sınıfın tanımının nasıl yapılacağının da ötesinde, gerçekten varlar mı yoksa bilimsel bir inşadan mı ibaretler sorusuna verdiğimiz cevap dahi, Bourdieu'nün de belirttiği gibi (1987: 2), benimsediğimiz politik duruşla ilişkili düşünülür. Toplumsal tabakalar ve farklılıklarının konu edinildiği çalışmalarda tabakalar, sosyoekonomik statü, sosyoekonomik düzey ya da seviye kavramlarıyla işlemselleştirilir. Sınıf ve statü kavramları üzerinden; sınıfların varlıklarının gerçek olup olmadığı, tabakaları birbirinden ayıran sınırların keyfi olup olmadığı, ölçüm için kullanılan değişkenlerin temsil edici olup olmadığı (Kalaycıoğlu, vd., 2010) gibi sorular toplumsal tabakalaşmayı merkeze alan araştırmalarda sıklıkla tartışılır. Bunun yanı sıra böyle bir araştırmayı yürütürken hangi kavramın kullanılacağı ve hatta kullanılması gerektiği de çoğu zaman net değildir. Ancak en nihayetinde buraya kadar olan tartışmanın da işaret ettiği gibi inşa edilmiş sınıflar, toplumsal alanda (güç ilişkileri açısından) benzer konumları işgal

etmeleri nedeniyle, benzer varoluş faktörlerine tabi olan ve bunun bir sonucu olarak, onları benzer yönde gelişmeye teşvik eden benzer özelliklerle donatılmışlardır (Bourdieu, 1987).

Sınıfı insanların bireysel özellikleri ve yaşam koşulları arasındaki etkileşim olarak tanımlayan Wright öncelikle yaş, ırk, dil, din, coğrafya, vb. doğuştan edinilen özelliklerden örnek verir. Bunlar bazen sonradan kazanılır ve bir kez edinildikten sonra çoğunlukla sabit kalır. Seyahat alışkanlıklarından oy verme davranışına, çocuk yetiştirme uygulamalarına kadar birçok şeyi açıklamak için önemlidir. Öte yandan maddi koşullar da insanları tanımlama noktasında sıklıkla kullanılır; malikaneler, gecekondular ya da site içerisindeki daireler; yoksulluk, yeterli gelir veya aşırı zenginlik; sağlık hizmetlerine yetersiz erişim ya da mükemmel sağlık sigortaları... Bireylerin kişisel özellikleri ve maddi yaşam şartları arasındaki ilişkiyi vurgulayan sınıf kavramı, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları fırsatları ve seçimleri etkiler. Bu nedenle, sınıfı anlamak, sadece bireysel özelliklere veya yaşam koşullarına odaklanmak değil, bu iki boyut arasındaki karmaşık bağlantıları anlamayı gerektirir (2015: 4).

Buna bağlı olarak şekillenen çocuğun yaşam koşulları ise çok boyutlu, bütünsel ve son derece karmaşık ilişkilere atıfta bulunur. Her ne kadar günümüz çeşitlilik ve karmaşıklığın “sınıfın sonuna” ya da en iyi ihtimalle sınırları belirlemenin imkansızlığına yol açtığı tartışmaları yoğunlaşsa da toplumsal eşitsizlikler sosyoekonomik durum, sınıf ve tabakalaşma gibi kavramlar, ana akım bir analizin konusu olmaya devam etmektedir. Ve daha da önemlisi sınıfın, kökleri baskı, sömürü ve tahakküm fikirlerine dayanan, normatif olarak yüklü bir kavram olduğu (Wright, 2000:251) unutulmamalıdır. Maddi öğeler gibi sembolik değerlerin üretilmesi, bölüşülmesi ve yeniden üretilmesi de iktidar ve sınıf ilişkilerine bağlı olarak eşitsiz dağıtılır (Bernstein, 2003b: 125-130). Bu doğrultuda sınıf; “ekonomik ilişkilerin ekonomik olmayan sosyal yapılara dönüşmesi” (Giddens, 1999) anlamında, “insanları farklı tabakalara ayıran gizli değerler sistemini ortaya çıkarma” (Sennett & Cobb, 2018: 86) amacı açısından kullanılmış olup, bu çalışmanın temel teorik perspektifidir.

Toplumsal sınıfın ekonomik ve sosyal yapılar içindeki yerini tespit etme noktasında, klasik sosyolojinin öncülerinden Karl Marx ve Max Weber'in teorileri kaçınılmaz bir başlangıç noktasıdır. Bu sebeple ilk olarak modern toplumu niteleyen eşitsizlik biçimlerini

Marx ve Weber'den faydalanarak değerlendirirken, araştırmam özelinde çocukların ve ebeveynlerin bulundukları farklı ve çelişkili konumlara bağlı olarak sahip oldukları farklı yatkınlıklar ve sermaye türlerinin aile içi beslenme süreçlerini nasıl etkilediğini çözümlerken Bourdieu'nün ve Wright'ın kavram ve yaklaşımlarından faydalanacağım. Bu teorik yapı, sınıfsal yapı bağlamında çocukların beslenme alışkanlıklarının altında yatan ilişkiyel dinamikleri aydınlatmak için geniş bir perspektif sunacaktır.

4.2.Sınıfın Kavramsal Temelleri: Marx ve Weber

Marx, kapitalizmin doğasını ve onun tarihsel evrimini bilimsel bir çerçevede gösterme niyetiyle, temeli çelişki ve sömürüye dayanan bir toplum kuramı geliştirmiştir. Marx'a göre, tarihsel kurumlar ve yapılar, insanlığın evrimsel sürecinin kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkar. Bu görüşünde Hegel'in diyalektik anlayışından önemli ölçüde etkilenmiştir, ancak onun idealizmine karşın Marx bu yapıları materyalist bir temele oturtmuştur. Öte yandan ekonomik değerin kaynağının emek olduğunu savunan İngiliz iktisatçılarından, özellikle Adam Smith ve David Ricardo'nun görüşlerinden etkilenmiştir. Bu entelektüel etkileşim, Kapital'de (1867/2015) formüle ettiği emek değer teorisinde merkezi öneme sahiptir. Çoğu düşünüre göre Marx'ın tarihsel materyalizm teorisi ve sınıf mücadelesine dayalı tarih anlayışı, modern toplumların karmaşık yapısını açıklamak için hala geçerli olan araçlardır (Cohen, 1978).

Toplum ona göre üretim güçleri ve ilişkilerinden oluşan ekonomik bir altyapı ile buna bağlı şekillenen siyasi, felsefi ideolojiler ve düşünme biçimlerinden oluşan bir üst yapıdan oluşur. Marx tarihsel materyalizm temelinde eşitsizliğin maddi yönünü vurgular. Toplumsal sınıflar üretim araçlarına sahip olanlar (burjuvazi; sermaye) ve emeğiyle geçinenler (proletarya; emek) olmak üzere iki boyutludur. Bu çelişki, sınıflar arası ilişkilerin ve mücadelenin motoru olarak işlev görür ve toplumun ekonomik, politik ve ideolojik yapısını şekillendirir. Ancak sınıf kendi içinde bir bütünlük oluşurmaz. Özellikle “patates dolu bir çuval” metaforuyla (Hahamovitch & Halpern, 2004) benzer konum ve koşullarda bulunmanın bir sınıf olmanın gerekli ancak kesinlikle yeterli koşulu olmadığının altını çizer. Bir topluluğun sınıf olması için birlik bilinci, kendilerini başka topluluklardan ayıran ayrılık

ve hatta düşmanlık duygusu olmalıdır. Topluluklar ancak bir başka topluluğa karşı yürüttükleri bir savaş ya da mücadele söz konusuysa bir sınıfa dönüşürler; yani “sınıf bilinciyle”.

Marx, proletaryanın kendi sınıfsal konumunu ve burjuvazi ile olan ilişkisini fark ettiği zaman, tarihsel bir aktör olarak ortaya çıkacağını savunur. Sınıf bilinci, sınıf mücadelesinin kritik bir unsuru olarak ortaya çıkar ve proletaryanın kapitalist toplumda yaşadığı sömürüyü aşmasının yolunu aydınlatır. Yanlış bilinç ise, bireylerin ve sınıfların kendi gerçek çıkarlarını yanlış anlaması veya algılaması durumudur. Ne var ki kapitalist ideoloji, işçi sınıfının gerçek durumunu ve çıkarlarını gizleyerek, mevcut toplumsal ve ekonomik düzeni doğal ve değişmez gibi sunma eğilimindedir. Yanlış bilinç, egemen sınıfların ideolojik araçlar kullanarak, alt sınıfların dünyayı gerçek durumuna uygun bir şekilde görmesini engellemesinin bir sonucudur (Marx & Engels, 1848/2017; Lukács, 1923; Althusser, 2019).

Modern sınıf tartışmalarının önemli isimlerinden diğeri ise Weber’dir. Sınıfın toplumsal yapıdaki yerini ve nasıl işlediğini kapsamlı bir biçimde ele almıştır. Modern toplumun eşitsizlik üzerine kurulu doğasını Marx emek ve sermaye çatışması olarak iki boyutlu ele alırken, Weber sınıfa ek olarak statü ve parti kavramlarıyla çok boyutlu olarak ele almıştır. Buna göre sınıf ekonomik faktörlere göre belirlenirken statü; sosyal prestij ve siyasi güç ile ilişkilidir. Bireyler her bir alanda farklı sosyal konumlara sahip olabilir. Bu açıdan “yaşam şansları” (*life chances*) bireylerin ekonomik refaha ulaşma fırsatlarını ve bu fırsatların sınıf pozisyonları tarafından nasıl etkilendiğini ifade eder (Weber, 2012). Kavram özellikle sınıf yapısının bireylerin hayatlarındaki somut etkilerini anlamak için önemli bir çerçeve sağlar.

Ona göre toplumsal ilişkileri ortaya çıkan insan etkinlikleri, doğal olgularda ve doğa bilimlerinde yeri olmayan bir niteliğin yani “anlamın” etkisi altındadır. Dolayısıyla gözlemlenebilecek olan nedenler değil, sonuçlardır. İnsanlar davranışlarına anlam yükler ve toplumsal ilişkiler de kolektif anlamların bir bileşkesi olarak ortaya çıkar. Nedensel zincirde kopmalara yol açacak bir “insan istenci” ihtimali her zaman vardır ve bu durum, insan bilimlerinde katı bir nedenselliği imkânsız kılar.

Sınıf ona göre bir topluluktan ziyade grup üyelerinin ortak durumlarıdır ve grup eyleminin mümkün ya da olağan temelidir. “Sınıf durumu” kavramıyla Weber, bireylerin ve

grupların ekonomik durumlarını, bir anlamda piyasa içerisindeki konumlarını ifade eder. Bu da sadece gelir veya servet değil, aynı zamanda ekonomik güç, mesleki statü ve eğitim gibi faktörlerin bir kombinasyonunu içerir; bireylerin ve grupların toplumdaki güçlerini, etkileşimlerini ve ilişkilerini şekillendiren ekonomik temelli bir konumlamayı temsil eder (2012).

Statü ise topluluklara işaret eder. Pozitif ya da negatif, “spesifik bir toplumsal onur takdiri” tarafından belirlenir ve bir yaşam tarzıyla bağlantılıdır (Özlem, 2008). Sınıf üretimle ve bölüşümle ilgili statü, üretilen malların tüketimiyle ilgilidir. Statü hiyerarşisinde sınıf durumuyla bağlantılı olarak farklı konumlarda bulunanlar farklı yaşam tarzlarına sahiptir. Sınıf ekonomik, statü toplumsal düzende bulunurken parti siyasal düzende bulunur. Bu yalnızca siyasi alanın ötesinde egemenlik ya da güç için mücadele edilen her tür toplumsal alanda bulunur ve temelde iktidara sahip olmaya yöneliktir.

Rasyonalizasyon teorisi, modern kapitalist toplumlardaki sınıf dinamiklerinin ve sosyal hareketlerin anlaşılmasında önemli bir çerçeve sunar. Ona göre, rasyonalizasyon - yani her şeyin mantık ve verimlilik üzerine kurulduğu bir düzen - toplumun her alanını kaplar ve bu durum sınıf yapılarını ve bireylerin yaşam şanslarını derinden etkiler. Weber’in bu görüşleri, Marx’ın yabancılaşma teorisiyle bazı paralellikler taşır. Ancak Weber, sınıf kavramını, yukarıda da bahsedildiği gibi yalnızca ekonomik koşullarla sınırlı görmez; bürokratikleşme gibi sosyal ve kültürel faktörlerin de sınıf yapılarını ve bireylerin kaderini belirlediğine dikkat çeker. Weber, sınıfların ve sosyal hareketliliğin modern toplum içindeki yerini ve etkileşimlerini bu şekilde analiz eder (2012).

Marx’ın yaklaşımı, ekonomik ilişkiler ve mülkiyet ilişkileri üzerine yoğunlaşır ve sınıfı ekonomik güç ve mülkiyet açısından saf bir biçimde ele alır. O, sınıflar arası ilişkileri temelde çatışmacı olarak görür ve toplumsal değişimin kaynağı olarak sınıf mücadelesini öne sürer. Weber ise, ekonomik faktörlerin yanı sıra sosyal prestij ve siyasi gücü de sınıf analizine dahil eder. Bu çok boyutlu yaklaşımıyla, bireylerin farklı alanlardaki konumlarının çeşitliliğini ve karmaşıklığını vurgular. Durkheim’in farklı sınıfların toplumsal dayanışma için işlevsel olarak gerekli olduğu düşüncesinin aksine, Weber, sınıf ilişkilerinin çatışmacı yanını kabul ederken, bu ilişkilerin bireylerin yaşam şansları üzerindeki etkisinin altını çizer.

Weber'in yaşam şansları kavramı, bireysel eylemlilik kapasitesi ve yapısal sınırlamaları birleştiren bir anlayışı ortaya koyar ve bu, Marx'ın ekonomik yapılara olan vurgusundan ve Durkheim'ın toplumsal normlara odaklanmasından farklıdır. Marx, kapitalist sistem içinde bireylerin eylem özgürlüklerinin sınırlı olduğunu ve toplumsal değişim için sınıf bilincinin gelişmesinin gerekli olduğunu savunurken, Weber, bireylerin sınıflar arası geçişler yapabileceği ve kendi yaşam şanslarını şekillendirebileceği bir alan bırakır. Sonuç olarak, Marx'ın sınıf mücadelesini ve toplumsal değişimin motoru olarak gören ekonomik determinist yaklaşımı ile Weber'in sınıfı ekonomik, sosyal ve siyasi boyutlarıyla ele alarak bireylerin hem yapısal kısıtlamalar hem de birer fail olarak aralarındaki etkileşimde yer aldığını gösteren çok boyutlu analizi, sosyal sınıfın anlaşılması ve toplumun yapısal dinamikleri üzerine derinlemesine düşünmemiz için zengin bir zemin sunar.

Bugün çağdaş toplumların karmaşık yapısı sınıf analizinde ekonomik faktörlerin yanı sıra toplumsal ilişkileri, kültürel sermaye ve sosyal hareketlilik potansiyellerini de içermektedir. Kesişimsellik teorisi örneğin, Crenshaw (1991) tarafından geliştirilmiş olup, sınıfın ırk, cinsiyet, cinsel yönelim ve diğer kimlik eksenleriyle birlikte anlaşılması gerektiğini vurgular. Bu çok katmanlı yaklaşım, sosyal sınıfın tek bir boyutta incelenemeyeceğini ve bireylerin deneyimlerinin bu çoklu kimlikler tarafından şekillendirildiğini gösterir. Sassen vd. küreselleşmeyi sınıf yapısını etkileyen bir faktör olarak inceler. Küreselleşmenin getirdiği yeni eşitsizlik biçimleri ve ulus ötesi sınıf yapılanmaları, sınıfın geleneksel sınırlarını aşarak, dünya çapında bir çeşitlilik ve karmaşıklık sunar (2001). Daniel Bell'in (1973) post-endüstriyel toplum analizi, hizmet sektörüne geçişin sınıf yapılarını nasıl yeniden şekillendirdiğini gösterir. Bu değişim, işgücü piyasasını ve dolayısıyla sınıfın kendisini tanımlama biçimini dönüştürür. David Harvey vd., (2005) neoliberal ekonomik politikalarının sınıf üzerindeki etkilerini analiz eder. Neoliberal politikalar eşitsizlikleri derinleştirir ve sosyal sınıflar arasındaki uçurumu genişletir.

Teknolojinin yükselişi öte yandan, sınıf yapısını şekillendirmede yeni bir boyut olarak ortaya çıkar. Dijital bölünme bunun ötesinde, teknolojiye erişim ve dijital okuryazarlık aracılığıyla yeni sosyal tabakalaşma formlarının bir ifadesidir. DiMaggio, vd. (2004) Bourdieu'nün kültürel ve sosyal sermaye kavramlarını, dijital çağda nasıl biriktiği ve kullanıldığı üzerine bir tartışma yürütüp genişletmiş, sınıf ayrımlarının çevrimiçi ortamlarda

nasıl devam ettiğini ve dönüştüğünü incelemiştir. Teknolojiye erişimin ötesinde, bireylerin bu teknolojileri nasıl kullandıkları ve nasıl bir sosyal etkiye sebep oldukları incelenmiştir. Jan A.G.M. Van Dijk'ın (2020) işaret ettiği gibi, teknolojiye erişim, bireylerin ekonomik ve sosyal imkânlarını genişleten ya da sınırlayan önemli bir faktördür. Dijital bağlantı artık bir lüks değil, bir zorunluluktur ve teknoloji çağdaş dünyada sosyal eşitsizlikleri hem yansıtır hem de bunlara katkıda bulunur.

4.3.Eşitsizliğin Çağdaş Biçimleri: Wright ve Bourdieu

Marx ve Weber'den hareketle modern toplumu karakterize eden eşitsizlik biçimlerinin ardından, çağdaş toplumsal sınıf analizinin daha incelikli ve çok katmanlı yapısını anlamak için Erik Olin Wright ve Pierre Bourdieu'nün teorilerine yönelmek faydalı olacaktır. Wright, Marksist gelenekten gelen ve onu çağdaş dünya ile ilişkilendiren bir sosyal teorisyendir. O, sınıflar arası çelişkileri ve ekonomik yapıları, Marksist terminolojiyi modern kapitalist toplumların karmaşıklığı ile harmanlayarak ele alır. Öte yandan, Bourdieu, sosyal dünyayı anlamak için ekonomik faktörlerin ötesine geçen ve kültürel sermaye, habitus ve alan gibi kavramları içeren zengin bir teorik çerçeve sunar. Bourdieu'nün yaklaşımı, bireylerin sosyal dünyada nasıl konumlandıklarını ve toplumsal sınıfın nasıl içselleştirildiğini ve yeniden üretildiğini detaylı bir şekilde incelememize olanak tanır. Bu iki düşünürün çalışmaları, sınıfın sadece ekonomik bir gerçeklik olmadığını, aynı zamanda sosyal ilişkiler, kültürel değerler ve simgesel güç mücadeleleri içinde yoğunluğunu gözler önüne serer. Bu doğrultuda çocukların toplum içerisindeki çelişkili ve dolayimli konumları ile sınıf ilişkilerini aile bazında inceleme girişimimde Wright'ın kavram ve yaklaşımlarından; yapının içselleştirilmesi ve kendini nesiller boyu yeniden üretmesi konularında ise Bourdieu'nün kavramsal zenginliğinden faydalanıyorum.

4.3.1. Wright: sınıf, cinsiyet ve aile

Erik Olin Wright'ın sınıf analizi ve sosyal sınıflandırmanın çeşitli boyutlarına dair çalışmaları, sınıfın sosyoekonomik faktörlerin yanı sıra sosyal ilişkiler ve kimlikler üzerinden de şekillendiği fikrini ortaya koyar. Wright'ın bu yaklaşımı, özellikle hane halkının

sınıf bileşimi gibi kavramları merkeze alarak sınıf analizini daha geniş bir perspektifle ele alır. Sınıf tartışmalarının yoğunlaştığı meslek ve iş merkezli görüşlere değinen Wright, bu durumda hane halkı bazındaki araştırmaların, sınıf analizinde nispeten ikincil bir sorun haline geleceğinden bahseder. Öte yandan, sınıfın merkezi açıklayıcı gücünün, sınıf konumlarının maddi çıkarları şekillendirme biçimleriyle bağlantılı olduğu düşünülürse, o zaman hane halkı sınıf bileşimi daha belirgin bir konu haline gelecektir. Dolayısıyla bu sınıflandırma sorununu çözmek, sınıfın açıklayıcı olmasını sağlayan mekanizmaların açıklığa kavuşturulmasına bağlıdır (2000: 127). Wright'ın özgün yanı bu anlamda, sınıfın, bireylerin sosyal ilişkileri ve kimlikleri üzerinden de şekillendiğinin altını çizmesidir. Analizinde yer alan beş temel mikro kavram, bireylerin çeşitli ekonomik, sosyal ve kişisel faktörlerle nasıl etkileşimde bulunduğunu ve bu etkileşimlerin sosyal sınıfın anlaşılmasında nasıl kritik bir rol oynadığını gözler önüne serer:

Çelişkili Mevkiler: Bireylerin aynı anda birden fazla sınıfa ait olabileceği veya farklı sınıf özelliklerini taşıyabileceği durumlardır. Küçük işletme sahiplerinin hem sermayedar hem de emekçi özellikler gösterebilecekleri gibi.

Çoklu Sömürüler: Bir bireyin, farklı sınıf mekanizmaları yoluyla aynı anda birden fazla sömürü biçimine maruz kalması durumudur. Kavram, kesişimsellik teorisine yakın bir anlayışla, farklı kimliklerin ve sosyal konumların bir araya geldiğinde nasıl birbirleriyle iç içe geçerek karmaşık sömürü yapıları oluşturabileceğini açıklar. Örneğin, bir kadın işçi cinsiyetine dayalı ücret eşitsizliği ve iş yerinde cinsiyet ayrımcılığı ile karşı karşıya kalabilirken, aynı zamanda sınıf temelli ekonomik sömürüye de maruz kalabilir. Eğer bu kadın işçi aynı zamanda bir azınlık etnik gruptan geliyorsa, etnik kökenine dayalı ayrımcılık ve önyargılarla da mücadele etmek durumunda kalabilir. Bu durum, ekonomik sömürü ile toplumsal cinsiyet, ırk ve etnisite temelli ayrımcılıkların bir arada oluşturduğu çoklu sömürüler örneğidir.

Çoklu Mevkiler: Bireylerin farklı sosyal sınıf konumlarına eş zamanlı olarak sahip olabilecekleri pozisyonları ifade eder. Bu, kısmi zamanlı işler veya birden fazla işte çalışan bireyler için geçerli olabilir.

Dolayımlı Mevkiler: Sosyal sınıf konumlarının dolaylı etkilerini ifade eder. Genellikle doğrudan üretim süreçleriyle ilişkili olmayan, ancak sosyal sınıf dinamikleri tarafından şekillendirilen ve etkilenen rolleri ifade etmesi açısından bu araştırma için temel bir perspektif sağlar. Örneğin doğrudan üretim sürecine katılmayan çocukların ailesinin sınıf konumu tarafından etkilenmesi ve bunun onun sosyalizasyonunu, eğitimi ve gelecekteki sınıf konumunu etkilemesi durumunu ifade eder. Bir çocuğun dolaylı mevkisi, onun ailesinin ekonomik imkanları, sosyal ağları ve yaşadığı toplumun kültürel değerleri ile dolaylı olarak ilişkilidir.

Geçici Mevkiler: Sosyal sınıf konumlarının zaman içinde değişkenlik gösterdiği ve bireylerin farklı zamanlarda farklı sınıf özellikleri taşıyabileceği durumları ifade eder. Örneğin ekonomik krizler veya kişisel durum değişiklikleri nedeniyle işini kaybeden bir birey önceden orta sınıfa aitken işsiz kaldığında ve belki de iş bulma mücadelesi verirken geçici olarak alt sınıfın koşullarını yaşayabilir. İş bulduğunda veya kendi işini kurduğunda tekrar sosyal sınıf konumunda bir yükseliş yaşayabilir.

Class Counts'ta (2000) Marksist gelenek için toplumsal sınıfın, açıkça söz edilmemiş olsa da toplumsal cinsiyete göre öncelikli konumunun sürekli ima edildiğini belirtir. Sınıf buna göre toplumsal yapının, üstü kapalı da olsa toplumsal cinsiyete göre çok daha önemli bir boyutu olarak kabul edilmektedir. Bazı problemler için sınıfın, bazıları içinse toplumsal cinsiyetin daha önemli olabileceğini kabul eden Wright, aralarındaki etkileşimi beş madde halinde tartışır (2000: 115-124). Bunlardan ilkinde göre toplumsal cinsiyet sınıfsal bir form olarak ele alınabilir. Kavramsal olarak ikisi de birbirinden ayrı olsalar da, toplumsal cinsiyetin kendisini sınıfsal bir form olarak ele alabilmeyi sağlayan empirik olanaklar mevcuttur. İkinci olarak cinsiyet ve sınıf birbirini etkiler. Buna göre belirli türden sınıf konumları ancak toplumsal cinsiyet ilişkilerinin belirli biçimlerinin mevcut olması nedeniyle var olabilir. Benzer şekilde bazı sınıf ilişkileri toplumsal cinsiyet ilişkilerinin daha eşitlikçi bir yöne evrilmesini sağlarken, bazılarında geleneksel anlayışlar farklı formlar altında kendilerini yeniden üretmeye eğilimlidirler. Üçüncü olarak cinsiyetin insanları sınıf konumlarına ayırma şekli muhtemelen sınıf ve cinsiyet arasındaki karşılıklı bağlantının en belirgin yönüdür. Toplumsal cinsiyet ilişkileri içindeki güç ve kaynakların dağılımı, erkeklerin ve kadınların belirli sınıfsal konumları işgal etme olasılığını etkiler. Dördüncüsü

çocukların sınıfsal konumları, onları kendi “işlerinden” değil, aile içindeki, onları ebeveynlerinin sınıfına bağlayan sosyal ilişkilerden türemektedir. Sınıf yapısı özellikle evlilikler yoluyla düzenlenir. O halde, sınıf ve toplumsal cinsiyetin birbirine bağlanma yollarından biri, aile içindeki toplumsal cinsiyet ilişkileri ve akrabalık ağlarının, insanları sınıf yapısı içindeki çeşitli konumlarla ilişkilendirme biçimidir. Son olarak toplumsal cinsiyet ve sınıf, yalnızca birbirlerini etkilemenin çeşitli yolları aracılığıyla değil, aynı zamanda çok çeşitli toplumsal olgular üzerindeki karşılıklı etkileri yoluyla da birbirine bağlıdır. Sınıf ve toplumsal cinsiyetin siyasi bilinç üzerindeki etkileri örneğini, çok değişkenli regresyon analizinde kullanılan türden basit bir denklemle detaylandırır:

$$\text{Bilinç} = a + B1(\text{Sınıf}) + B2(\text{Cinsiyet}) + B3(\text{Sınıf} \times \text{Cinsiyet})$$

$B1$, $B2$ ve $B3$ katsayıları her bir terimin bilinç üzerindeki etkisinin büyüklüğünü gösterir. $B3$ ise sınıfın etkilerinin cinsiyete göre ne ölçüde değiştiğini (ya da tersi) gösterir. Örneğin kapitalistler ile işçiler arasındaki ideolojik farklılığın erkekler arasında kadınlara göre daha fazla olduğu bir durum böyle bir denklemden çıkarılabilir (2000: 123).

“Özellikle, yaptıkları işler kocalarınınkinden farklı bir sınıf karakterine sahip olduğunda, evli kadınların işgücündeki sınıfsal konumunu nasıl anlamalıyız?” diye soran Wright, sınıf analizlerinde, bireylerin mesleki rolü kadar aile düzeyindeki ilişkilerin de önemini vurgular ve bu özellikle sınıfı çocukluk bağlamında düşünme yolunda önemli olanaklar sağlar. Eşi fabrika işçisi olan bir ev kadınıyla eşi avukat olan bir ev kadınının ya da bir fabrika işçisiyle evli olan bir sekreterle bir doktorla evli olan bir sekreterin sınıfsal konumları aynı gibi görünmemektedir. Peki ya bir işçiyle evli olan kadın avukat? Bir fabrika işçisiyle evli olan sekreterle aynı sınıfta olduğunu söylemek biraz tuhaf değil mi? Bu ve bunun gibi sorularla sınıfı aile düzeyinde düşünmek, çocukların sınıfını, ailenin sınıfsal konumu ve çocuklarına aktardıkları yaşam şansları ile düşünüp genişletebilecek analitik bir çerçeve sunar.

Sınıf konumunun binadaki bir odadan ziyade “ilişkiler ağındaki bir düğüm” olarak tarif eden Wright, gerçek bireylerin maddi çıkarlarının, yalnızca üretken kaynaklarla olan doğrudan, kişisel ilişkilerle değil, aynı zamanda onları üretim sistemine bağlayan çeşitli diğer ilişkilerle de şekillendiğini önemle vurgular. Aile ilişkileri ya da devletle ilişkiler gibi bu

dolaylı ilişkiler başta çocuklar olmak üzere ev kadınlarının, işsizlerin, emeklilerin ve öğrencilerin sınıfsal çıkarlarının anlaşılmasında büyük önem taşımaktadır. İsveç ve ABD’deki evli kadınların sınıf mevkilerini tartıştığı varsayım ve örneklerinde, bunun nasıl hem mikro hem de makro ilişkilere bağlı olarak değiştiğini çarpıcı biçimde gösterir. Öncelikle kadın ve erkeklerin ücret seviyelerini karşılaştırır. Buna göre İsveç’te cinsiyetler arası ücret eşitliği daha yüksek düzeydedir ve buna bağlı olarak kadınların ekonomik bağımsızlıkları ABD’deki kadınlara kıyasla daha güçlüdür. Bu durum, İsveçli kadınların kocalarının gelirine olan ekonomik bağılıklarının daha sınırlı olduğunu ve kendi ekonomik refahlarını daha bağımsız bir şekilde sağlayabildiklerini gösterir. Dolayimli sınıfsal konumlar bakımından bu, İsveçli kadınların kendi sınıfsal konumlarını eşlerinininkine kıyasla daha özerk bir şekilde tanımlayabilecekleri anlamına gelir. İsveç’te devletin uyguladığı güçlü sosyal refah politikaları sayesinde, tüm İsveç vatandaşları - kadın ve erkek - genel yaşam standartları bakımından aile gelirlerine Amerikalılardan daha az bağımlı hale gelmiştir. İş dünyasındaki sınıfsal örgütlenmenin daha fazla olması ise, İsveç’te bireylerin kendi sınıf bilinçlerinin ve kimliklerinin oluşumunda kendi işlerinin daha önemli bir rol oynadığına işaret eder. Bu durum, bir kadının sınıf kimliğinin, kocasının sınıf konumundan ziyade kendi bağımsız sınıfsal konumuyla daha yakından ilişkili olduğunu; İsveç’te, ABD’ye kıyasla kadınların sınıf kimliğinin daha belirgin bir şekilde kendi ekonomik faaliyetleri ile tanımlanabileceğini gösterir. Neticede teorik ve ampirik analizlerinin ardından, sorunun farklı şekilde sorulması gerektiğini belirterek tamamlar:

“X kişisi hangi sınıftadır?” sorusunu sormak yerine, "doğrudan ve dolayimli sınıf ilişkileri ağı içerisinde X kişinin konumu nedir?" sorusunu sormalıyız. Soru oldukça kaba olsa da çağdaş kapitalizmin sınıf yapılarının karmaşıklığının kritik boyutlarını tanımlamaktadır.” (2000: 145)

Neticede Wright’ın analizleri, çağdaş kapitalizmde sınıf yapılarını daha kapsamlı bir şekilde inceleme ve anlama arayışında, bireyin hem mikro hem makro sistemlerle nasıl bir etkileşim halinde olup sınıfsal örüntüleri inşa ettiğini anlamak adına önemli olanaklar barındırmaktadır.

4.3.2. Bourdieu: bedene işlemiş yatkınlıklar

Bourdieu'nün yaklaşımına göre aile, habitusun inşa edildiği ya da kazanıldığı ve kültürel sermayenin aktarıldığı temel birimdir. Bir ailedeki günlük rutinler, tatil geleneği, sofrada adabı, sanat ve müzik zevkleri, hatta dilin kullanımı ve bedenin istemli ya da istemsiz hareketleri dahi, çocukların algıları ve tercihleri üzerinde derin bir etki yaratır. Bir çocuğun çaldığı müzik aleti, yaptığı spor, vakit geçirmeyi sevdiği arkadaş ve ortamlar veya bir sanat eserini takdir etme kapasitesi, yalnızca bireysel yetenek ya da ilgiler olarak değil, aynı zamanda ailenin sınıfsal konumunun bir tezahürüdür. Aile kültürel sermayesini nesilden nesile aktararak sınıfın sürekliliğini sağlar ve sosyal yapıya etkide bulunur. Çocuklar, ebeveynlerinin sosyal dünyasını taklit ederken ya da yeniden üretirken, o sınıfsal bağlama özgü “doğru” ve “yanlış”ları öğrenirler. Bourdieu'nün “toplumsal oyun”u böylece devam eder; ebeveynler, çocuklarını kendi sınıfsal habituslarına göre şekillendirirken, çocuklar da bu habitusları içselleştirerek büyürler ve bu durum, çocukların kendi sınıfsal konumlarını anlamalarını ve diğer sınıflarla nasıl etkileşim kuracaklarını öğrenmelerini sağlar.

Sınıfsal konum gelir, meslek ve eğitimle olduğu kadar cinsiyet, ırk, coğrafi dağılım -ki bunun da toplumsal anlamda asla değerden bağımsız olmadığını ayrıca belirtir- vb. özelliklerin toplamıyla da tanımlanabilir. Bunları genel olarak yardımcı özellikler olarak adlandıran Bourdieu, açıkça dile getirilmeksizin bir dışlama ilkesi olarak işlediklerini de vurgular. En önemlisi de aslında resmi kriterlerin, bu gibi üstü örtülü ya da yazılı olmayan kriterleri maskeleyerek için kullanılmasıdır; belli bir diploma kriterinin aslında belli bir toplumsal kökeni gerekli kılması gibi (2015: 157-8).

Ayırım'da (2015) statü farklılıklarının sınıf farklarının bir tezahürü olacağı, ayrımı ortaya çıkaranın üretim ilişkilerini unutmaksızın tüketim ilişkilerinden temellendiğini savunan Weber'ci bir noktadan hareket eder. Sınıf mevki ve habitus arasında nedensel bir bağlantı bulmaya çalışır: habitus ile farklı tüketim sahalarında konumlanmış pratikler çeşitliliği arasında bir ifade ilişkisi. Pratiklerin farklı sınıfsal mevkileri işgal eden bireyler arasında sembolik sınırlar kurarak toplumsal kolektiviteleri yani statü gruplarını kurmaya hizmet ettiği “sınıflandırıcı mücadeleden” bahseder.

Sosyal dünyadaki güç, hiyerarşi ve tahakküm ilişkileri ile şekillenen sınıf yaklaşımı ise bunu takiben, farklı sermaye biçimlerinin göreceli hacmi ve kompozisyonundan gelir. Ekonomik sermaye, bireylerin veya grupların maddi varlıklarına; ekonomik kaynaklara erişme ve sahip olma durumlarına atıfta bulunurken; kültürel sermaye “simgesel kaynakların bir simülasyonudur”. Sahip olanların diğerlerinden üstün görüldüğü çeşitli simgesel ve kültürel değerlerin birikimini ifade eden kavram, formel eğitimle okullardan (edinilmiş sermaye) ve miras yoluyla aileden (miras alınmış sermaye) gelir (2015: 127). Sosyal sermaye, bireylerin ağırları, grup üyelikleri ve ilişkileri aracılığıyla eriştikleri kaynaklara işaret eder, bu, kişilerin ya da grupların farklı sermayeleri dolaşıma sokma ve dönüştürmede kullanabilecekleri ilişki ağıdır. Tüm bunların yanında simgesel sermaye ise kişilerin başkalarının gözündeki konumunu tanımlar; prestij, tanınırlık ve meşrulaştırılmış otorite gibi toplum tarafından takdir edilen, ancak diğer sermaye türlerinden türetilen bir sermayedir.

Sınıf konumları ve bu sınıf konumu içerisindeki farklı pozisyonlar ya da fraksiyonlar; sahip olunan sermayenin hacmine, kompozisyonuna ve yörüngesine göre şekillenir. Sermayesinin toplam hacmi kişiyi bir sınıf konumuna yerleştirirken, farklı sermaye türlerinin oransal ağırlıkları ise kişinin o sınıf mevkii içerisindeki pozisyonu ile ilişkilidir. Burada egemen sınıflar açısından profesörler ve sanatsal üreticilere karşılık sanayiciler ve ticari işverenler ayrımı yapan Bourdieu, ekonomik ve kültürel sermayenin oransal ağırlığını temel alır. Öte yandan bireyin sınıf mevkii ile fraksiyonel mevkii (Weininger, 2014: 119) değişken nitelikte olabilir. Sermayenin tahvili olarak adlandırdığı bu süreç sermayenin hacim ve kompozisyonunda zaman içerisinde ortaya çıkabilecek olan değişikliklere atıfta bulunur.

Sermaye türleri arasındaki etkileşim, sembolik şiddetin bir aracı olarak işlev görür. Bourdieu'ya göre sembolik şiddet, sınıfın hâkim kültürel ve sosyal normlarının daha az güçlü olanlara “doğal” veya “hak edilmiş” gibi görünerek dayatılmasıdır. Çocuklar, örneğin, öğretmenlerin övgülerinden, medyanın mesajlarına ve hatta arkadaş gruplarının beklentilerine kadar her şey aracılığıyla, bu sembolik şiddeti içselleştirirler; toplumun değer yargılarını, hangi kültürel pratiklerin “yüksek” veya “düşük” olduğunu, hangi sosyal davranışların kabul edilebilir ve hatta talep edilir olduğunu öğrenirler. Dolayısıyla ailelerinin ve çevrelerinin sermaye birikimlerine ve sosyal pozisyonlarına uygun bir habitus

geliştirirlerken sadece sosyal sınıfın mirasçıları değil, aynı zamanda sınıf sınırlarını ve toplumsal yapıları koruyup yeniden üreten aktif eyleyenler haline de gelirler.

Bourdieu için tüm sosyolojinin başlangıç noktası “kollektivitelerin varoluşu ve varoluş tarzı”dır (Weininger, 2014). Bu açıdan sınıfları birbirinden ayıran sınırlar teorik sınırlardan ziyade toplumsal pratiklere dayanmalıdır. Bu noktada devreye pratik kuramı girer. Yapı ve fail arasında köprü kurmak için Bourdieu (1977 & 2015) merkeze toplumsal eylemlerin rutinleşmiş biçimleri olarak “pratikleri” koyar. Beden, pratik kuramında toplumsalın doğrudan bir yansıması olarak merkezi önemdedir. Örneğin “beden teknikleri” (*techniques of the body*) ile Mauss da insanların toplumdan topluma ve kültürden kültüre bedenlerini nasıl kullanacaklarını bilmesine atıfta bulunur. Burada sadece toplum ya da kültürden kaynaklı farklılıkların ötesinde, cinsiyet ve nesil farklılıkları da söz konusudur. Beden ve onun bir şeyleri yapma biçimleri; yemek, içmek, doğurmak, dans etmek, vb. her ne kadar evrensel olsalar da hangi insan topluluğunun bunları nasıl eyleme döktüğü noktasında geniş bir kültürel çeşitlilik barındırır.

Öte yandan Giblett (2008) “beden kültürü” (*body culture*) ifadesiyle bedenlerimize yönelik ve bedenlerimizin aracılığıyla anlama, bir anlam yaratma ve uygulama (*perform*) yollarına atıfta bulunur. Aynı zamanda biyolojik, fiziksel ve psikolojik kapasitelerimizi ve yeteneklerimizi nasıl şekillendirdiğimiz, bunlara nasıl tepki verdiğimiz ve nasıl değiştirdiğimizi ifade eder. Moda, giyim tarzları, dövme, piercing, spor yapma veya oyun oynama, egzersiz yapma, diyet yapma, yemek yeme, uyuma, yürüme, sağlıklı olma yoluyla bedeni değiştirme ve gerçekleştirme, vb. süreçler “beden kültürü”nün geniş alanına giren alanlardan bazılarıdır. Bunun yanı sıra bedenin nasıl konumlandırıldığı, ona nasıl bir şekil verildiği, hastalığın ve genel olarak kusurun ya da “istenmeyen” metaforlarla nasıl tasvir edildiği...

Pratik kuramı açısından da benzer şekilde beden, toplum içerisindeki konumsal farklılıklara göre özel biçimde eğitilir ve pratiklerle kendini gösterir. Zihin öte yandan dünyayı anlamanın ve öğrenmenin mahali olarak eylemlerin düşünülme-sizin tekrarlanmasını sağlar. Beden ve zihin toplumsal pratiklerin taşıyıcısıdır, ancak pratik kuramının odaklandığı failler ya da bireyler değil, pratiklerin kendisidir. Beden ve zihnin bu

etkileşimi çoğu zaman nesnelerin (şeyler) kullanımını içerir. Bu hem bedenin hem de zihnin hareketini ya da eylemliliğini gerektirir. Bilgi öte yandan pratiğin meydana gelmesi için gereklidir. Pratiği ortaya çıkaran bilgi şeyler ve bunlar arasındaki ilişkiyi bilmeyi ve anlamayı, onları bir açıdan yorumlamayı gerektirir. Ancak pratik, bu bilginin farkında olmaksızın, tüm süreçler baştan sona düşünülmeksizin gerçekleştirilir. Yapı ise dışarıda, insanların zihinlerinde ya da “oralarda bir yerlerde” değil, eylemin rutin doğası içinde var olur. Onlar pratiklerin rutin işleyişiyle, tam da pratiklerin merkezindeki rutinler tarafından yapılaştırılır (1977).

Özetle pratikler, sınıfsal yapıların somut tezahürleridir ve ebeveyn-çocuk ilişkileri bu pratiklerin aktarımında merkezi bir yer tutar. Bu araştırmanın konusu olan beslenme aile içi toplumsal pratiklerin ve sınıfsal ayrımların önemli bir yansımasıdır. Bir ailenin beslenme düzeninde organik gıdalara verilen önem, bu ailenin ekonomik sermayesinin (maddi varlıkların satın alma gücü) yanı sıra kültürel sermayenin (sağlıklı beslenme ve gıda seçimleri hakkında bilgi) ve sosyal sermayenin (sağlık bilinci yüksek bir çevreyle ilişkiler) bir birleşimini temsil eder. Bu beslenme tercihleri, aile bireylerinin bedenlerine ve zihinlerine kazınmış pratiklerdir ve çocuklar bu alışkanlıkları, ebeveynlerinin yönlendirmesi ve günlük ritüeller aracılığıyla içselleştirirler. Beden algısı ve kontrolü de bu aktarımın merkezi bir parçasıdır. Ebeveynler, çocuklarına - bazen sözlü, çoğunlukla model olarak - bedenlerini nasıl kullanacaklarını, nasıl oturup kalkacaklarını, nasıl konuşacaklarını öğretirler. Bu bedensel alışkanlıklar, çocukların sınıfsal habitusunu oluşturur ve onların gerek aile içerisinde gerekse toplumsal alanda nasıl hareket edeceklerini belirler. Bilgi ve şeylerin kullanımı da sınıfsal pratiklerin aile içinde nasıl yeniden üretildiğini açıklar. Örneğin, bir ailenin evindeki kitaplar, sanat eserleri, müzik aletleri gibi nesneler, çocuklara bilinçli veya bilinçsiz olarak belirli kültürel değerler ve beceriler aktarır. Bir ailede piyano çalmanın teşvik edilmesi veya sanat galerilerine düzenli ziyaretler, çocukların kültürel sermayeyi içselleştirmesini sağlar. Yapı ise Bourdieu'ya göre bu rutin pratiklerin içindedir. Çocuklar, ebeveynlerinin günlük rutinlerini taklit ederek ve katılarak - okula gitmek, ödev yapmak, aile etkinliklerine katılmak gibi - toplumsal dünyayı ve kendi yerlerini anlamaya başlarlar. Bu rutinler, çocukların dünyaya dair algılarını ve pratiklerini şekillendirir, böylece toplumsal

yapılar ve sınıf ilişkileri, bireylerin bedenleri ve zihinleri aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilir.

Toplumsal ilişkiler şeylerde ve kişilerde nesneleşir, farkında olmadan içselleşir ve hiçbir şeyde “varoluşun en sıradan seçimlerinde olduğu kadar” belirgin değildir. Sermaye biçimlerine bağlı olarak benzer konumlarda bulunan bireyler sonuç olarak, benzer sosyal koşulları deneyimlemektedir. Bu deneyimler farklı inançlarla ve kültürel tercihlerle ilişkilendirilir. Çocuklar da bireylerin habitus ya da yaşam tarzlarını şekillendiren bu eğilimlere göre sosyalleştirilir. Bu durum benzer konumda bulunan bireylerle etkileşim sonucunda ya da vesilesiyle, paylaşılan grup kimlikleri veya sosyal sınıfa dayalı kimliklerle sonuçlanır:

Beethoven ve Mozart’ı yaratmış olan ve sürekli bir biçimde onların yapıtlarını icra edip tadını çıkarmaya muktedir olan insanları yeniden üreten bir dünyaya ait olma duygusudur. Sonuçta bu, ifade edilen düşüncelerden çok bilinç dışında bir sınıfın birliğini kuran, beğenilere ve iğrenmelere, sempatilere ve tiksintilere, düşlere ve korkulara, habitusun en derininde kayıtlı olan aracısız bir katılımdır. (...) lüksleri ya da fakirlikleri, ayrıcalıkları ya da avamlıkları, güzellikleri ya da çirkinlikleri ile ailevi nesnelerde nesnelleştirilmiş olan toplumsal ilişkilerin kendilerini bedensel deneyimler aracılığıyla çok derin bir biçimde bilinç dışı olarak dayatmasındandır. (2015: 122)

Ne var ki tüm bu ilişkiler ağı içerisinde bireyin eylemlilik kapasitesi sınırsız değildir. Bireylerin eylemleri aracılığıyla yapıyı nasıl şekillendirebileceğine odaklanan Giddens’in aksine (1979, 1984) Bourdieu, habitus ve alanın; aslında “yapının” davranışı nasıl şekillendirdiğine vurgu yapar. Benzer şekilde Giddens, toplumsal eylemin düşünümsel doğasını vurgulayarak sosyal değişime daha dinamik bir bakış açısı sunarken Bourdieu, değişimin olasılığını reddetmemekle birlikte, toplumsal yapıların ve pratiklerin zaman içinde nasıl yeniden üretildiğini vurgulama eğilimindedir.

4.4.Çocuklar ve Toplumsal Kategoriler

Çocukların içerisinde bulundukları kategorileri algılama ve bu kategorilerin kendilerine özgü pratik ve kurallarıyla etkileşime girme biçimleri, onların dünyayı keşfetme ve anlamlandırma süreçleridir. Yaşamlarının ilk yıllarından itibaren toplumsal norm ve

kategorilere maruz kalan çocuklar, ait oldukları grupların normlarını, kurallarını ve dahası varoluş biçimlerini en başta ebeveynleriyle ve daha sonra akraba ve arkadaşlarından başlayarak insanlarla olan günlük etkileşimlerinden öğrenir. Erken çocukluk döneminde başlayan bu süreç sosyalizasyon teorileri çerçevesinde, çocukların sosyal dünya ile kurdukları etkileşimin benzersiz doğasını ve bu etkileşimlerin onların bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimleri üzerindeki etkilerini gösterir (Bandura, 1977; Vygotsky, 1978). Ancak onlara bir zenginin, bir fakirin, bir işçinin ne olduğunu anlatmak oldukça zordur (Halbwachz, 2019: 120). Sosyalizasyon süreci olarak adlandırılan çocuğun toplumun bir üyesi olma süreci onların, içinde bulundukları sosyal grubun bir parçası olduklarını anlama (Köymen & Tomasello, 2020: 233) ve buna uyum sağlama ya da bunla mücadele etme anlamında etkileşime girme süreci olması açısından kritiktir. İnsanların belli koşul ya da ortamlarda nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen kurallar olarak sosyal normlar her zaman oradadırlar, kültürden kültüre farklılık gösterirler ve toplumun yeni üyelerini kendilerine göre biçimlendirici bir etki gösterirler.

Benlik gelişiminin ait olunan kategoriden ne derece etkilendiği açısından Ambady vd. (2001) ile Spencer vd.'nin (1999) bulguları oldukça dikkat çekicidir. Çocuklara ait oldukları kategorinin, kendilerine uygulanan testlerden önce ne kadar başarılı oldukları bilgisi verildiğinde, bu bilgiye göre aldıkları netice değişmektedir. Gülgöz (2019: 262) sözgelimi, çarpıcı bir örnekle, yapılacak bir matematik sınavından önce çocuklara, erkeklerin matematikte daha başarılı olduğuna yönelik kalıp yargılar hatırlatıldığında dahi kızların normalden düşük, erkeklerin normalden yüksek skorlar elde ettiğini aktarmıştır. Yine sosyokültürel bağlamı ön plana çıkaran Göncü vd. (2019), son yıllarda yapılan araştırmalardan hareketle toplumun ekonomik yapısı, yetişkin değer ve tutumları ile çocukların cinsiyeti gibi bağlamsal özelliklerin, çocuklara yönelik etkinlik ve bu etkinliklerden kazanılan beceriler konusunda oldukça önemli olduğunu vurgulamaktadır. İlişkisel bir bakış açısıyla, çocuğun içinde bulunduğu sosyokültürel zeminin, katılacağı etkinliklerin sağlanıp sağlanmaması ya da desteklenip desteklenmemesi gibi noktalarda çocuğun becerilerini kendi kapasite ya da yeterliklerinden daha fazla etkilediğini ifade etmektedir.

Çocukların sosyal sınırlar algısının nasıl şekillendiğini araştıran Mughal da (2020), bunun yaşları ve sosyal grup bağlarıyla etkileşim içerisinde olduğunu söyler. Buna göre çocuklar, birbirinden farklı sosyal gruplara ait olduğu için, kendi yaşadıkları yerle diğer yerler arasındaki farklılıkları algılama şekilleri, içinde bulundukları sosyo-mekansal düzenlemelere göre şekillenmektedir. Aynı zamanda yaşları ve sosyal grup bağları da çocukların hareketliliklerini ve sosyal ilişkilerini şekillendirir. Öte yandan, üç yaş gibi erken bir dönemde dahi çocukların sosyal norm ihlallerine yönelik tavır aldığına yönelik çalışmalar vardır (Riedl vd., 2012; Rossano vd., 2011; Vanish vd., 2011b; Schmidt vd., 2013; Tomasello, 2018). Dahası, kuralların yokluğunda ise onları yaratma eğilimindedirler. Çocuklara yalnızca bazı nesneler verilerek, herhangi bir kurala tabi olmaksızın serbestçe oynayabilecekleri söylenen bir deneyde, örneğin, belli bir süre sonunda kuralları kendilerinin icat ettikleri ve sonradan gelenlere de normatif bir dille aktardıkları gözlenmiştir (Göckeritz vd., 2014).

Çocukların dolayısıyla, kurallara ve onlara uymaya, daha da ötesinde başkalarından da bunlara uymalarını beklemeye yönelik bir eğilimleri olduğu söylenebilir. Tomasello (2018: 124) bunun üç temel sebebi olduğunu ifade eder. Bunlardan birincisi başkaları tarafından grup içi üyeler olarak tanımlandıklarından emin olmak, ikincisi grupla eşgüdüm içinde olmak ve üçüncüsü ise her türlü cezalandırılma ve yaptırımdan kaçınmaktır. Dolayısıyla çocuklar da ait oldukları toplumsal grupla uyum içerisinde olmak, dışlanmaktan ya da diğer her türlü olumsuz yaptırımdan kaçınmak adına kuralları benimsemektedir. Dahası bu, onların gelişimlerinin önemli bir parçasıdır.

Tomasello'nun (2018: 128) “amaçlı olarak kurallar yaratma sürecinde zirve noktası” olarak tanımladığı toplumsal kurumların tamamına yakını bize önceki kuşaklar tarafından hazır olarak aktarılmıştır ve aslında onların şekil almasında hiçbir payımız yoktur (Durkheim, 2020: 18). Bu doğrultuda çocuklar, içine doğdukları andan itibaren dünyanın, toplumsal grubun ve bilhassa tüm bunlara tabi olan aile kurumunun önceden oluşturulmuş kurallarına tabidirler. Zheng (2023: 170) küçük çocukları aile içinde “zayıf ve çaresiz” olarak tanımlar. Onlar istedikleri aile türünü seçemezler ve ancak ailenin yönetim tarzına uyum sağlamalıdır. Bu açıdan ailenin karmaşık kurallarıyla uğraşmak küçük çocuklar için son derece gerçekçi ve hayatta kalma odaklı bir iştir. İlişki içerisinde oldukları yetişkinlerin bakış

aıllarını, davranış ve inançlarını görerek ve bunları kural ya da norm olarak benimseyerek gelişim aşamalarını takip ederler. Aynı esnada da bulundukları ortam ve kurallara müdahil olurlar. Bu açıdan farklı sosyal sınıflarda çocuklar, farklı yaşam yörüngelerine gitmeye eğilimli olurlar. Çocukların deneyimlediğı en erken sınıf farklılıklarından bazıları, daha yüksek veya daha düşük “statü kazanımına” yol açan koşullardır. Gerek eğitimsel kazanımı teşvik eden ve destekleyen durumlar gerekse entelektüel uğraş, ilgi alanları ve başarı beklentilerine yönelik ebeveyn tutumları sınıfsal olarak farklılaşır (Gabrenya, 2003).

Toplumsal sınıf bu anlamda, öyle ya da böyle onlar için “aile-düzeyinde” bir göstergedir (Deutsch, 2017: 2), ve onlar aslında ailelerinin sınıflarını “miras alırlar”. Wright da (2014: 33) sınıf ilişkilerinin aile ve akrabalar yoluyla da kurulduğunu altını çizerken, “dolayimli mevkiler” kavramıyla evli kadın ve çocukların çıkar ve seçimlerinin de söz konusu sınıf ilişkileri içerisinde şekillendiğini ifade eder. Yine Deutsch’a dönersek, çocuklar, hane halkının dâhil olduğı sosyal sınıfının mirasçıları olduklarından (2017: 712) doğımlarından itibaren kurdukları ilişkilerde, içlerinde yaşadıkları ve sosyalizasyon süreçlerini biçimlendiren aile içi ilişkiler ağırlıklı olarak yer tutar. Ancak bu noktada, çocukların sınıfsal konumlarının ailelerinden doğırudan ve kaçınılmaz bir şekilde miras alındığını söylemek yerine, bu varsayımı sorgulamak gerekmektedir. Çocuklar, toplumsal kategori ve sınıfların yalnızca pasif alıcıları değıl, aynı zamanda bunların anlamını ve kapsamını kendi özgün sosyal etkileşimleri ve deneyimleri yoluyla aktif olarak şekillendirebilen bireylerdir. Bu süreç, sınıfın aile içi ilişkilerin ötesindeki toplumsal dinamiklerle de etkileşim içerisinde olduğunu gösterir. Sosyalizasyon süreçleri yalnızca aile içinde gerçekleşmez, okul, akran grupları, medya ve çocukların katıldığı diğerk sosyal kurumlar gibi birden fazla etken bu süreçte aktif olarak rol oynar ve bu etkenlerin her biri çocuğun sınıfsal konum algısını ve değıerler sistemini şekillendirir. Onlar bu etkileşimlerle sınıfın yeniden üretimine katkıda bulunabilecekleri gibi, sınıf yapısına direnebilecekleri ve alternatif sınıfsal pratikler ve değıerler geliştirebilecekleri bir potansiyele de sahip olurlar. Dolayısıyla ocukların üzerinde ve onları katı biçimde şekillendiren değıer ve pratikleri ne çıkarmak yerine, çocukların sınıfsal sınır ve yapılara karşı eleştirel bir bilinç geliştirebilecekleri ve sosyal değıişim için aktif katılımcılar olabilecekleri mücadele

alanlarına odaklanmak, araştırmanın daha geniş bir perspektif kazanmasına olanak tanıyacaktır.

Kruger ve Tomasello (1986) çocukların ebeveyn ve akran iletişimlerine odaklandıkları bir çalışmada, çocukların ebeveynleriyle iletişimlerinde daha pasif, akranlarıyla ise daha aktif rol oynadıklarını gözlemlemişlerdir. Buna göre çocuğun ebeveynleriyle ya da diğer yetişkinlerle kurduğu iletişimi akran iletişiminden ayıran temel neden akran ilişkisinin eşitliğe dayanmasıdır. Çocuklar ebeveynleriyle kurdukları iletişimde yalnızca onların sorularını cevaplamakla yetinmiş, öte yandan akranlarıyla iletişimlerinde çok daha aktif olup çok daha fazla argüman üretmişlerdir. Bu etkileşim tarzı, Piaget'in (1965) erken çocukluk dönemindeki kural algısının katılığına karşın, okul yıllarında çocukların kuralların insan yapımı olduğunu ve gerektiğinde değişebileceğini kavradıkları gözlemleriyle paralellik gösterir. Köymen ve Tomasello'nun (2018) belirttiği gibi, çocuklar yaş aldıkça, kişisel ilişkiler ve toplumsal beklentiler arasında manevra yaparak, normların esnek olduğunu ve bazı durumlarda ihlal edilebileceğini anlarlar. Bu şekilde, çocukların sosyal etkileşimleri ve normlar hakkındaki anlayışları, eşitlikçi akran ilişkileri aracılığıyla gelişir ve evrimleşir; bu da onların toplumsal sınıf gibi kavramları algılama ve bu kavramlarla etkileşimde bulunma biçimlerini derinden etkiler.

Bu noktada onlar, “hem sınıflandırılan hem de sınıflandıran, ancak sınıflandırmaları da içinde bulundukları sınıflandırmaya göre (veya buna bağlı olarak) gerçekleşen” (Bourdieu, 1987) faillerdir. Söz konusu ilişkisel bağlam, en başta onların da araştırmanın bir parçası olduğunu kabul etmeyi ve buna bağlı olarak da söz hakkı vermeyi doğrudan gerektirir. Çocuk aile içi ilişkiler açısından biçimlendirilen ve biçimlendirendir. Aileyi bir yapı olarak ele aldığımızda çocuk konumu itibarıyla pasif bir alıcı olmaya çok müsaittir. Ancak çocukluk kategorisi içerisinde norm, davranış ve kuralların belirlenmesinde aktif bir eyleyendir de- çocukluğa göre ve ona bağlı bir biçimde. Öte yandan aile de toplumsal yapının bir yansıması olmanın ötesinde, bu yapı içerisinde aktif bir fail olarak işlev görür. Bu bağlamda, bir ailenin toplumsal hiyerarşide işgal ettiği pozisyon, ilgili aile üyeleri tarafından benimsenen ve paylaşılan norm ve değerlerle yakından ilişkilidir. Aynı zamanda, aile içi dinamikler, toplumsal yapıya yönelik müdahalelerde bulunarak, bu yapının sürekliliğini veya dönüşümünü etkiler. Bu nedenle, ailenin toplumsal pozisyonunun ve bu pozisyonun

toplumsal yapı üzerindeki etkilerinin analizi, benzer konumlardaki ailelerle paylaşılan değer ve davranış örüntülerini de hesaba katan, karşılıklı ve ilişkisel bir metodoloji gerektirir. Bu metodoloji, aile içi etkileşimleri ve bunların toplumsal yapıya olan etkisini kapsamlı bir şekilde incelemeyi amaçlamalıdır.

Aile yapısı içerisinde çocuklar, beslenme normları ve kurallarının belirlenmesinde hem biçimlendirici hem de biçimlenen roller üstlenirler. Mevcut literatürde, çocukların beslenmesi üzerindeki ebeveyn tercih ve yönlendirmelerinin sosyal bilimlerin ilgi alanına girmeye başladığı gözlemlense de bu dinamiklerin sınıfsal tutum ve davranış örüntüleri bağlamında karşılıklı ilişkiler ekseninde incelenmesi konusunda belirgin bir boşluk mevcuttur. Bu araştırma, söz konusu boşluğu doldurmayı hedefleyerek, çocuklarda beslenme pratiklerinin sınıfsal yapının etkisiyle nasıl şekillendiğini ve aile içi etkileşimlerin bu süreçte nasıl merkezi bir rol oynadığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece, bu çalışma, ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin ve beslenme süreçlerinin sınıfsal bağlamda nasıl anlaşılması gerektiği üzerine özgün bir perspektif sunmaktadır.

Çocukların beslenmesi üzerine mevcut çalışmalar çoğunlukla ulusal veri setlerini kullanır ve genel bir resim çizmeyi amaçlar. Literatürde çocuk, sosyoekonomik statü ve beslenme kavramları genel olarak obezite, toplum sağlığı ve beslenme bozuklukları ana başlıklarında birleşmektedir. Öte yandan çocukluğu yetişkinlikle ilişkileri ve ilerideki yaşam olanaklarını biçimlendirmesi anlamında sosyoekonomik statü ve sınıfsal konum ile ele alan çalışmalar son yıllarda Çin sosyoloji literatüründe yoğunlaşmaktadır.

Ebeveynlerin, çocukların beslenmesi üzerindeki etkisinin daima görmezden gelinen bir ilişki olduğunu ifade eden Yee (2021), ebeveynlik tarzı ve ebeveynlik rehberliğinin, çocukların yiyeceklere yönelik inançları üzerinde nasıl etkileri olduğunu, “bağlam olarak ebeveynlik tarzı modeli” ile test etmiştir. Çocukların besinlere yönelik inançları ve ebeveynin çocuğun gıda tüketimine dair yönlendirmeleri arasındaki ilişkiye odaklanan bu çalışmada, 9-18 yaş arası 1113 çocuğa anket uygulanmıştır. Bulgular özellikle çocuğun beslenmesi üzerindeki etkinin otoriter ebeveynlik söz konusu olduğunda çok daha güçlü olduğunu göstermektedir. Buna göre otoriter ebeveynin aktif yönlendirmesi, hoşgörölü ve ihmalkâr ebeveynliğe göre, çocukta bir inanç yaratma konusunda daha etkili bulunmuştur. Ancak

araştırmanın en dikkat çekici bulgusu, çocukta yaratılması planlanan davranış değişikliğinin (sağlıklı yiyecekler yemenin) tek başına ebeveynin otoritesine değil, aynı zamanda genel ebeveyn çocuk ilişkisine göre şekil aldığıdır. İlişkinin kalitesi yüksek değilse, çocuk ilişkiden gerekli özen ya da sıcaklığı almıyorsa veya ebeveynin gerçekten onun sağlığını önemseydiğini düşünmüyorsa, ebeveyn yönlendirmesi tam tersi yönde etki yaratabilmekte ve bu durum çocukta tam tersini yapma isteğiyle sonuçlanabilmektedir (2021: 560). Andersson'ın (2016) çocuklukta SED ile orta yaşta kronik hastalıklar üzerindeki etkisini incelediği bir başka araştırma da yine duygusal bağların önemini işaret etmektedir. Bulgulara göre çocuklukta SED ileriki yaşlardaki sağlık durumu üzerinde etkilidir. Ancak yüksek SED'in koruyucu etkisi ancak ebeveyn çocuk arasında duygusal yakınlık mevcutsa geçerlidir. Diğer bir deyişle SED ve ebeveyn çocuk bağlarının her ikisi de orta yaşta sağlık üzerinde bağımsız olarak etkide bulunmaktadır. Ancak ebeveyn ve çocuk arasındaki duygusal bağların kalitesi yükseldikçe yüksek SED'deki çocuğun ileride kronik bir sağlık sorunu yaşama olasılığı azalmaktadır.

Hong ve Liu (2021) çocuk sağlığının toplumsal tabakalaşmadan nasıl etkilendiğini yapısal eşitlik modeliyle incelemiştir. 14 yaşından önceki beslenme, hijyen ve sağlık koşullarının; eğitim, ilk iş ve mevcut işin uluslararası sosyoekonomik endekslerdeki yeri, yani kişinin belli bir sosyoekonomik düzeye ulaşması üzerindeki etkisini değerlendirmek için *Urbanization and Labor Migrant National Survey* (2012) verilerini analiz eden araştırmacılar, çocuk sağlığına yapılan yatırımın, sosyal sınıfın yeniden üretimi ve hareketliliğini etkileyen bir mekanizma olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Buna göre ilk olarak aile geçmişinin çocuklukta beslenme, hijyen ve sağlık üzerinde önemli düzeyde olumlu etkisi vardır. İkincisi, çocukluk sağlığının eğitim üzerinde önemli etkisi vardır. Üçüncüsü, “çocuklukta beslenme ve hijyen” ile “çocukluk sağlığı”nın ilk işin kazanılmasında anlamlı bir etkisi yoktur; ancak “çocuklukta beslenme ve hijyen”in, eğitimin doğrudan etkisine benzer bir etkiyle, mevcut işin sosyoekonomik düzeyi üzerinde önemli bir etkisi vardır.

Yang (2023) ise Çin'de ailelerin cinsiyete dayalı çocuk yetiştirme pratiklerini ve bunun sosyoekonomik faktörler tarafından nasıl şekillendiğini *Chinese Childbearing and Parenting Intentions and Behaviors Survey (CCPIBS)* verileri üzerinden değerlendirmiştir. Çocuk yetiştirme konusunda cinsiyet temelinde ortaya; “anne merkezli”, “baba merkezli” ve

“ebeveyn işbirlikli” olmak üzere üç farklı aile tipi çıktığını ifade eden Yang, anne merkezli ailenin hala baskınlığını korumasıyla birlikte, baba merkezli ve ebeveyn işbirlikli ailelerin de kabul gördüğünü belirtmiştir. Bulgulara göre cinsiyetten temel alan tutumlar sosyoekonomik faktörler tarafından şekillenmektedir. Eğitimsel ve mesleki açıdan avantajlı gruplar ve genç gruplar çocuk yetiştirme konusunda daha eşitlikçi ve liberal görüşlere sahiptir. Gabrenya’nın (2003) da altını çizdiği gibi üst-orta sınıflar, bu araştırmanın bulgularıyla da paralel olarak, geleneksel olmayan yenilikçi fikirlere çok daha açık ve esnek bir tutum sergilemektedir.

Yine Çin’de göçmen çocukların akademik performansları ve bilişsel olmayan yeterliklerini inceleyen bir başka çalışmada Zhang vd. (2019) 2011 nüfus sayımı ve *Hong Kong Panel Study of Social Dynamics* verilerinden yola çıkarak 14 ve altı yaşlarındaki göçmen çocukları değerlendirmişlerdir. Çin’li göçmen çocukların düşük akademik performanslarının dezavantajlı aile geçmişlerinden ve ebeveynlik uygulamalarından kaynaklandığını bulan araştırmacılar, ebeveyn eğitiminin yükselen Çince ve İngilizce performansı ile ilişkili olduğunu, daha da önemlisi ebeveynlerin çocuklarıyla okul hakkında konuşmalarının Çince, matematik ve İngilizce performanslarını önemli ölçüde artırdığını bulmuşlardır.

Bodovski (2020) Amerika’daki orta üst sınıflarda ebeveynliğin bugünkü anlamını oldukça çarpıcı bir olay üzerinden tartışmıştır. 2019 yılında aralarında üniversite personeli ve ebeveynlerin bulunduğu 53 kişi, çocuklarını rüşvet ve dolandırıcılıkla iyi üniversitelere kaydettirdikleri gerekçesiyle suçlanmış ve olay basında geniş yankı bulmuştur.¹² Ona göre bu olay üniversite ve kabul kriterlerinden ziyade iyi ebeveyn olmanın ne anlama geldiği algısıyla ilişkilidir ve bu, çocuğun kapasite ve ilgileriyle uyumlu olup olmadığından bağımsız olarak belli başlı üniversitelere girmelerini garanti altına alma motivasyonunu ortaya çıkarmaktadır. Allatt (1993), Reay (2004) ve Gillies’in (2006) çalışmalarından “duygusal sermaye” kavramını ödünç alan Bodovski (2020: 43-45), annelerin çocuklarının öğrenim hayatına yönelik hissettikleri heyecan, tatmin ve gururun yanı sıra öfke, suçluluk ve hayal kırıklığının da altını çizer. Orta sınıf anneler çocuklarına sunabilecekleri kaynakları olduğundan alt sınıflardaki annelerden daha fazla duygusal sermaye üretebilmektedir. Alt

¹²<https://www.bestcolleges.com/blog/operation-varsity-blues-college-admissions-scandal/> (Erişim Tarihi: 10.02.2023).

sınıf annelerin ise suçluluk ve stres altında bir telafi olarak kullandıkları duygusal sermayeleri yeterli gelmemektedir. Neticede ortaya çıkan tablo aslında ebeveynlerin çocuklarına duydukları derin güvensizliği açığa çıkarır ki ebeveyn ve çocuk ikileminin merkezinde duran güven eksikliği ve bunun nasıl yönetilebileceği de sınıfsal olarak farklılaşır. Bu durum çocuğun kendi yeteneklerine olan inancını da sorgulamasına neden olurken, çocuğun duygusal sermayesini tehlikeye atmaktadır.

Yeni çocukluk sosyolojisinin genellikle 10-12 yaş grubu çocukları fail olarak konumlandığını söyleyen Zheng (2023), kendi ebeveynlik günlüklerini veri olarak aldığı çalışmasında 4 yaşında bir çocuğun da “kendi yaşamının inşasında aktif olma” kriterine göre bir fail olması gerektiğini iddia eder. Ev içi ebeveynlik süreçleri ile çocuğun aile kurallarına tepki verme, karşı çıkma, meydan okuma ve bu kurallarla müzakere etme süreçlerini, ortaya çıkan çatışma biçimlerini mercek altına alarak değerlendirmiştir. Bulgulara göre her ne kadar 4 yaşında bir çocuk ebeveynlerin kurallarına meydan okuma konusunda önemli bir yeteneğe sahip olsa da bariz bir itaatsizliği nadiren gösterir. Çoğu durumda, çocuklar evdeki kuralları uyarılma ve içselleştirme eğilimindedirler. Bilgileri ve sözlü kuralları kendi başlarına müzakere etme ve takip etme becerileri sınırlıdır, ancak dolaylı yollarla ebeveyn yasaklarını aşmaya çalışmaları, artan özerklik ve gelişen eylemlilik duygusunu yansıtır. Çocuklar için beden önemli bir ifade aracı olduğunun altını çizen yazar, onların kurallarla etkileşime girme süreçlerini de oyun, hareket, jest gibi fiziksel etkinlikler üzerinden okumayı önerir. Çocuğun mutfakta oynamak yasak olmasına rağmen “yardım edeceğim” diyerek yetişkinlerin yaptığı işe dahil olması ve ilk fırsatta suyla oynamaya başlaması ya da yasak olan keke uzanmak için çeşitli eşyaları merdiven olarak kullanması gibi örnekler onun bir fail olarak yapı ve kurallara karşı bir tepki gösterdiğini ve onları değiştirmeye çalıştığını gözler önüne serer. Dolayısıyla çocuktan ne anladığımız ve ona nasıl bir bakış açısıyla yaklaştığımız, tıpkı onun kendinden ne yarattığı gibi, neticede elde edeceğimiz bulgulara da doğrudan etki etmektedir.

4.5. Türkiye’de Aile Yapısı ve Çocuk Yetiştirme Pratikleri

Türkiye, siyasal, kültürel ve ekonomik anlamda doğu ile batı arasında yer alan, çok çeşitli kültürlerle ve bakış açılarına ev sahipliği yapan ve iç gerilimler ile hâkim söylemin hem yoğun hem de son derece değişken olduğu bir ülkedir. Geleneksel ve modern arasında gidip gelen ve buna da bağlı olarak kırsal kentsel, dinci seküler gibi ayrımların sürekli canlı kaldığı bir yapı arz eder. Çocuk yetiştirme pratikleriyle sıkı sıkıya ilişki içerisinde olan hâkim söylemler ve bakış açıları ise çok küçük bir coğrafi alanda dahi derin farklılıkların gözlemlenebilmesine sebep olur. Göncü, vd. (2019: 326) bu durumu, “birkaç kilometre çapında bir alanda bir mahalleden diğerine değişiklik gösterebilen çocukluk bağlamları” olarak ifade etmişlerdir. Bölümün ilerleyen kısımlarında detaylarıyla değineceğim gibi, saha araştırmasını gerçekleştirdiğim Beykoz, bu durumu açık bir biçimde yansıtan en iyi örneklerden biridir.

Türkiye’de ailenin modernleşme sürecini tartışan Aytaç (2015: 175) ailenin aynı zamanda hiç kimse tarafından görülemeyen davranışların ortaya çıktığı bir alan olması özelliğini vurgulayarak, dönüşümün burada başlamasının mevcut yapının sürekliliğine vurulması planlanan en önemli darbe olduğunu ifade eder. Özel yaşam, bireysellik ve ilericilik temalarının baskın olduğu modern aile fikri bu doğrultuda, 19. yüzyıl civarında oluşmaya başlar. Ne var ki batıda kendiliğinden gelişen bu süreç, Türk toplumunda “siyasi ve iradi bir seçim” niteliğinde (2015: 175), ilerleme yolunda atılması zorunlu bir adım olarak uygulamaya geçer. Modern aile fikrinin üzerine bina edildiği toplumsal zemini Onur (2009: 183-209) çeşitli tarihsel metinlerden araştırmış ve aile içi ilişkiler ile ailenin toplum içerisinde ve karşısındaki konumuna dair dikkat çekici çıkarımlarda bulunmuştur. Buna göre baba geleneksel olarak çocuk eğitiminden uzak kalmakta, anne ise çocuğu yetiştirirken geleneksel yöntemlere bağlı kalmaktadır. Aile içi ilişkiler katı bir disiplin ve otoriteyle korunan ataerkil bir niteliktedir. Çocuk yetiştirirken ona aşılana temel değerler güç karşısında susma, itaat etme ve saygı göstermedir.

Yine Onur, genel çocukluk yazınındaki en temel eleştiri maddelerinden birinin, yani çocuğun “geleceğin yetişkini” olarak kabul edilip bu doğrultuda değer görmesinin, tarihte çocukları konu edinen yazının temel bir bileşeni olduğunu aktarır. İkinci meşrutiyet dönemi çocukluk dergilerinde çocuğun kendi içerisinde bir değer olmaktan ziyade yetişkinlik

yolunda ona bir hazırlık evresi olarak ele alınması söz konusudur. Özellikle de çocukluğun uzamaması gereken bir dönem olduğu ve çocuğun bir an önce ulusal değerler ekseninde yetişip ülkesine ve ailesine hizmet etmesi yükümlülükleri oldukça baskındır. Bu merkezi anlayış bir uçta çocuğa, yetişkinliğe eriştiğinde ailesini destekleme sorumluluğu yüklerken, ebeveynlere de onu belli bir görüş ekseninde yetiştirme görevi ve ileriye yönelik beklentiler yükler. Çocuk da bu toplumsal ortamın doğrudan bir ürünü olarak adeta bir “yatırım kalemi” haline gelmektedir.

Çocuğun maddi katkısının önemsendiği toplumsal konumlarda çocuğa doğal olarak faydası ekseninde bir değer biçilecektir. Kağıtçıbaşı'nın (1980, 1990, 1994 & 2012) çalışmaları bu noktada, artan ebeveyn eğitim seviyesi ve bununla paralel olarak değişen yaşam tarzlarının çocuğun nasıl algılandığı ve ona nasıl bir değer atfedildiği konusunda değişime sebep olduğunu, daha da ötesinde farklı sosyoekonomik düzeylerdeki ailelerde çocuğun anlamının ve yerinin nasıl değiştiğini çarpıcı biçimde göstermiştir. Buna göre çocuklarda bireyselliğin ve özerkliğin desteklenmesi ya da buna uygun ailesel iklimin ortaya çıkması, nesiller arası ekonomik bağımlılığın azalmasıyla mümkün hale gelmektedir (1994: 37). Bu süreç içerisindeki kritik değişim ise çocuğun aileye maddi katkısına verilen değerden çocuğun ihtiyaçlarına verilen öneme doğru bir geçişin söz konusu olmasıdır (2012).

Önceki bölümde farklı ülkelerin yazınlarından örneklerle de tartışıldığı gibi ve bu araştırmanın savunduğu temel fikirlerden biri olarak ebeveynlerin amaç, hedef ve beklentileri toplumsal değerlerle ilişki içerisinde olup sınıfsal olarak farklılaşmaktadır. Kağıtçıbaşı'na göre de bu değer ve anlayışlar çocuk üzerinde, toplumsal değerlere kıyasla daha etkilidir (2012). Öte yandan ebeveynler toplumsal değerler ve inançları süzen, biçimlendiren ve bir anlamda kendi filtreleriyle onu yeniden dönüştürüp çocuğa aktaran bir aracı konumundadır. Dolayısıyla toplumsal olanı alıp onu tekrar şekillendiren ebeveynler, aileye ve çocuğa dair toplumsal norm ve inançların dolaylı aktarıcısıdır bu araştırmaya göre. Bourdieu, *College de France*'taki derslerinden birinde bu dolayimli süreci şu sözlerle tarif etmiştir:

Babanın ne kadar kazandığının bilindiği toplumsal sınıflar vardır ama ne kadar kazandığının bilinmediği, bilmenin gerekmediği başka toplumlar da vardır. Bununla birlikte “Babanın işleri iyi mi?” sorusunun söylenme biçimi çok önemlidir ve sonrasında *habitus* düzeyinde işleyecek ve kırk yıl sonra etkilerini gösterecek (örneğin girişimcilik ruhu gibi) bir sürü şeye yol açacak,

çocukların dünyasıyla ilişkide karşımıza çıkar (...) Düzene çağrı biçiminde işleyen ve anne ya da baba tarafından gerçekliğinin ihanet etmek zorunda olduğu bu sonsuz küçük şeyler, bana kalırsa ses tonu değişiklikleri, sesin giderek zayıflama biçimi, yarım kalan cümleler, vurgulamalar gibi olgularla, yani günümüzde sosyologların ıskaladıkları bir dizi şeyle ilgilidir (2021: 306).

Dolayısıyla ebeveynlerin ebeveynlik biçimleri, toplumsal sınıf konumlarıyla ilişkili olarak toplumu aile içerisine ve çocuk yetiştirme pratiklerinde ifadesini bulacak biçimde birçok farklı şekilde yansıtır ve bunu gözlemlenebilen şekilde olduğu kadar gözlemlenemeyen ya da dikkate dahi alınmayan yollarla yapar. Zira tüm bu süreçler birçok farklı gerekçelendirme, meşrulaştırma ve “öyle olduğuna koşulsuz inanmalar” ekseninde şekillenir ve bunların her biri yetişmekte olan çocuğun değer, inanç ve hatta güven duygusunu şekillendirir. Örneğin annenin annelik rolünü sadece çocuğunu sevmek ve onunla ilgilenmek olarak mı yoksa aynı zamanda onu okula ve gelecekteki okul başarılarına da hazırlamak olarak mı tanımladığı, annenin gündelik davranışları bakımından olduğu kadar çocuğun hayatındaki sonuçları bakımından da kritik önemdedir (Kağıtçıbaşı, 2012).

Onur (2009: 175-183) çocuğa yönelik katı disiplin ve umursamazlığın el ele yürüdüğü ikircikli tutumu eleştirirken, “olumsuz yöntemlerle (korku, ceza, kötüleme, vb.) olumlu sonuç beklemenin” yaygınlığına dikkat çeker. Esasında çocuğu çok sevmenin her zaman dillendirildiği ve yeterli görüldüğü bu toplumsal ortamda çocuğa yönelik tutumlarda eksik olan “ilgi”dir. Bu noktada yetersizlik duygudan ziyade bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Neticede “ebeveyn çocuğu için canını bile verir ancak onunla verimli ve etkili vakit geçirmeyi bilmez” (2009: 180).

Sunar (2002, 220-1) istikrar ve durağanlığın tutkudan daha fazla önemsendiği, bireyin bir grupta (bilhassa da aileyle) ilişkisi temelinde var olduğu, gelenek ve otoriteye başkaldırının her zaman hüsrana mahkûm kabul edildiği kolektivist ya da toplulukçu değerlerin altını çizip, bu ortamda kentli ailelerin çocuk yetiştirme pratiklerine odaklanır. Öncelikle geleneksel Türk aile yapısının, ona karakterini veren temelin sistematik biçimde incelenmesi gerektiğini ifade eden Sunar’a göre (2002), iki temel özelliğin altı çizilmelidir: erkek egemenliği ve karşılıklı bağımlılık. Bunlardan ilki olan erkek egemenliğine göre, ailedeki nihai otorite babaya aittir. Ailedeki erkekler de buna bağlı olarak otorite anlamında sıralı bir üstünlüğe sahiptir. Namus ve şeref sistemin baskın özelliğidir ve ailedeki

kadın(lar)ın cinselliğinin kontrolü temelinde şekillenir. Aileye dair ikinci özellik, yüksek düzeyde maddi ve duygusal bağımlılık içermesidir. Özellikle hem Kağıtçıbaşı'nın altını çizdiği hem de ulusal çapta araştırmaların tekrar tekrar gösterdiği gibi yetişkinlik yıllarında çocuklardan, yaşlanan ebeveynlerinin bakımını üstlenmesi beklenir ve hatta bu durum bir nevi norm kabul edilir. Çocuklar sosyalizasyon sürecinde, en başta ebeveynlerine ve genel olarak “büyüklerine” olarak ifade edilen çeşitli otorite figürlerine (mahallede komşu yetişkinler, okulda öğretmen, işyerinde patron, vb.) sevgi, saygı ve bağlılık odaklı yetiştirilmektedir. Bu durum doğrudan aile sistemi içerisinde cinsiyete dayalı bir ayrım yaratır ve çocuğun aileye bağımlılığını destekler.

Yine Sunar'ın altını çizdiği üzere Türk ailelerinde otoriterlik belli başlı kurallara sıkı sıkıya bağlı olma ya da disiplin şeklinde gerçekleşmez. Daha ziyade kişisel ve sezgisel anlamda bir kontrol mekanizması uygulanır (2002: 230). Gerçekten de sorunun çocuğun fazla kilosuna olduğu durumlarda dahi herhangi bir fiziksel aktiviteye (yürüyüş ya da spor) başlamayı en etkili çözüm olarak değerlendiren ve hatta bundan kısa sürede sonuç da aldığını belirten ebeveynler, buna bağlı kalma ve sürdürme konusunda problem yaşamaktadır. Bu kimi zaman boş zamanın olmamasıyla gerekçelendirilirken kimi zamansa çocuğun isteksizliği, teknoloji bağımlılığı ya da yaşanan bölgedeki sosyal olanakların yetersizliğidir bkz. Yedinci Bölüm).

Her ne kadar son yıllarda ve sınıfsal açıdan farklılaşsa da ülkemizde baba figürü halen, Yavuzer'in 1989'da belirttiği gibi ailedeki korku ve saygı simgesi olarak düşünülmektedir. Sunar'ın (2002: 230) çalışmasında da benzer şekilde, babalar daha otoriter algılanırken, anneler daha yakın kontrol uygulamaya eğilimlidir. Beslenme konusunda da büyük çoğunlukla çocuğun yemeyi reddettiği durumlarda babanın varlığı bu durumu değiştirmektedir. Veya anne, son çözüm olarak babanın varlığına ve o etraftayken çocuğun yemek seçme konusunda o kadar da rahat olamamasına güvenmektedir. Diyebiliriz ki, çocuğa yönelik sert kararların uygulanmasında kimi zaman ağırlıklı olarak fakat çoğu zamansa son çare olarak sert baba figüründen yararlanılır. Anne beslenme de dahil herhangi bir konuda çocuğa “söz geçiremediğinde” topu babaya atmakta ve problemi “baba zoruyla” çözmektedir (Bkz. Yedinci Bölüm).

Alt sosyoekonomik gruplarda çocukluğun özel ve korunaklı bir anlamı söz konusu değilken, eğitim ve gelir düzeyi yükseldikçe ailenin, statüsünü de korumak ve geliştirmek adına çocuklarını, mümkün olan en iyi olanaklarla desteklediği görülür. Bu ailelerde duygusal ifade ve sıcaklık yoğunlaşırken otoriter kontrolde azalma söz konusudur (Sunar, 2002). Alt sınıflara kıyasla orta sınıf ailelerde fiziksel cezalandırmaya başvurulmaz. Daha ziyade doğru algılanan davranışın ödüllendirilmesi, utandırma ya da sevginin geri çekilmesi tehdidi (küsmeye, tavır yapma gibi) gibi davranışlar söz konusudur ki bulgular da çocuğun yememesi konusunda ebeveynin sıklıkla başvurduğu bir yöntemdir.

Türkiye'nin siyasi, kültürel ve ekonomik çeşitliliği, çocukluk deneyimlerinin farklılaşmasına yol açmaktadır. Beykoz'u bu çeşitliliği gösteren bir örnek olarak seçmem hem toplumsal çeşitliliği hem de çocuk yetiştirme pratiklerindeki farklılıkları vurgulamak için stratejiktir. Buraya kadarki tartışma, Türk toplumunun modernleşme süreci ve ailenin bu süreçteki rolüne ışık tutmakta, günümüzde ise geleneksel değerlerin korunmasının yanı sıra, çocuklara atfedilen rollerin ve beklentilerin sınıfsal ve toplumsal bağlamda nasıl farklılaştığını göstermektedir. Öte yandan ebeveyn eğitim seviyesinin ve yaşam tarzlarının çocuklara yönelik algıda nasıl değişim ve dönüşümlere yol açtığını açıkça ortaya koymaktadır. İzleyen kısımda, katılımcıların sosyoekonomik profillerini aktaracağım. Ardından aile ve toplum bağlamında beslenme üzerine ev içi müzakere süreçlerinin, eğitim düzeyi, gelir ve SED gibi faktörlerle nasıl şekillendiğini derinlemesine ele alacağım.

4.6.Betimsel Analiz: Katılımcıların Sosyoekonomik Profili

Tüm yanıtları toplayıp geçersiz yanıtları ayıkladıktan sonra, ankete katılan ve cevapları geçerli sayılan çocuk sayısı 352 oldu. Ankete katılan ve cevapları geçerli sayılan ebeveyn sayısı ise 263 oldu. Okullara göre geçerli ebeveyn ve çocuk cevap sayıları Tablo 4.1.'deki gibidir.

Tablo 4.1. Okullara göre anket uygulanan katılımcı sayıları

	Alt SED	Orta SED	Üst SED
Ebeveyn	94	70	99
Çocuk	93	151	79

Derinlemesine görüşmeleri ise Tablo 4.2.'de görüldüğü gibi, toplamda 19 ebeveyn ve 12 çocuk ile gerçekleştirdim. Yine okul bazında görüşmelere katılan ebeveyn ve çocuk sayıları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4.2. Okullara göre derinlemesine görüşme sayıları

	Alt SED	Orta SED	Üst SED
Ebeveyn	8	7	4
Çocuk	5	5	2

Tablo 4.3. anket uygulanan ve cevapları geçerli sayılan ebeveynlerin sosyoekonomik bilgilerini içermektedir.

Tablo 4.3. Katılımcıların sosyoekonomik profili (hepsi)

	Alt SED		Orta SED		Üst SED	
Yaş	n	%	n	%	n	%
	38.96		40.22		43.57	
Cinsiyet						
Kadın	64	68,8172	61	88,4058	77	77,77778
Erkek	29	31,1828	8	11,5942	22	22,22222
Cinsiyet (Çocuk)						
Kız	58	62,36559	84	55,62914	43	59,72222

Tablo 4.3. Katılımcıların sosyoekonomik profili (hepsi) (devamı)

Erkek	35	37,63441	67	44,37086	29	40,27778
Eğitim Seviyesi						
Mezun değil	2	2,222222	0	0	0	0
İlköğretim	35	38,88889	2	2,857143	2	2,197802
Ortaöğretim	16	17,77778	9	12,85714	5	5,494505
Lise	32	35,55556	27	38,57143	16	17,58242
Yükseköğretim	5	5,555556	32	45,71429	68	74,72527
Gelir Seviyesi (Bireysel)						
0	36	46,15385	17	43,58974	9	16,66667
0-2500	7	8,974359	0	0	0	0
2500-5000	27	34,61538	4	10,25641	9	16,66667
5000-7500	7	8,974359	12	30,76923	13	24,07407
7500-10000	1	1,282051	5	12,82051	3	5,555556
10000 ve üzeri		0	1	2,564103	20	37,03704
Gelir Seviyesi (Partner)						
0	22	29,72973	2	5,882353	7	15,21739
0-2500	2	2,702703	0	0	0	0
2500-5000	35	47,2973	7	20,58824	12	26,08696
5000-7500	12	16,21622	14	41,17647	5	10,86957
7500-10000	2	2,702703	2	5,882353	5	10,86957
10000 ve üzeri	1	1,351351	9	26,47059	17	36,95652
Gelir Seviyesi (Hane)						

Tablo 4.3. Katılımcıların sosyoekonomik profili (hepsi)(devamı)

0	2	2,5	0	0	0	0
0-2500	6	7,5	0	0	0	0
2500-5000	40	50	3	13,15789	7	12,06897
5000-7500	21	26,25	12	31,57895	1	1,724138
7500-10000	9	11,25	5	13,15789	9	15,51724
10000 ve üzeri	2	2,5	18	47,36842	41	70,68966

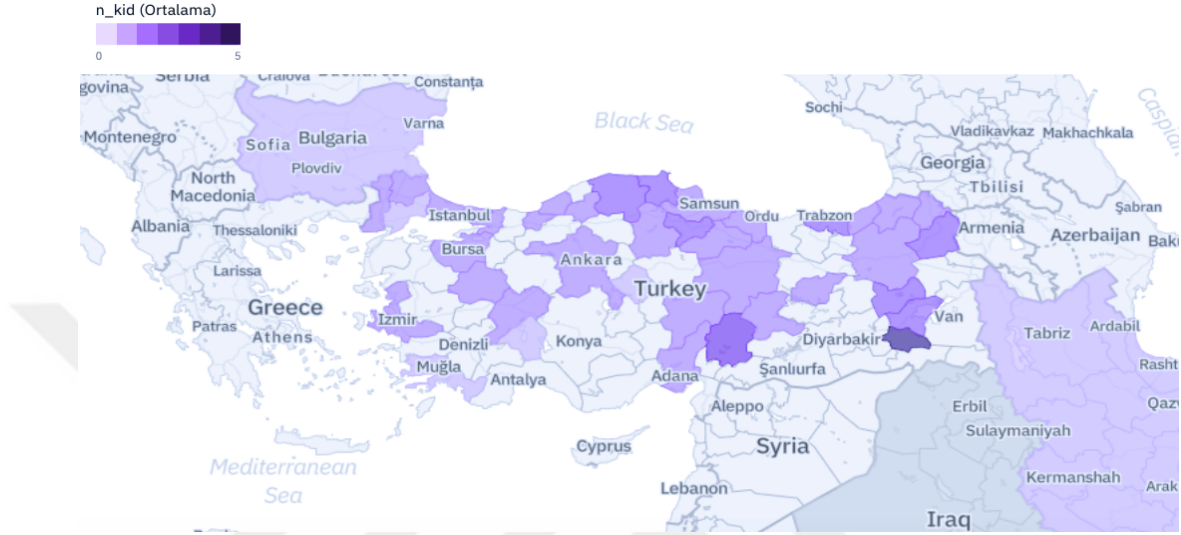
Çocuğun cinsiyetine göre, derinlemesine görüşmelere katılmak isteyip istemeyen ebeveyn sayılarına bakıldığında ise; kız çocuk ebeveynlerinin bunda çok daha istekli olması dikkat çekicidir. Erkek çocuk ebeveynleri ise çok yüksek oranda görüşmelere katılmak istememektedir. Bu duruma dair sayılar ve oranlar Tablo 4.4.'te gösterilmiştir.

Tablo 4.4. Çocuğun cinsiyetine göre ebeveynin araştırmaya ilgisi

	Evet	%	Hayır	%
Kız	68	42	91	57
Erkek	22	22	76	77

Benzer tercihler kendilerini, anketi cevaplama oranında da göstermektedir. Ankete cevap verenlerin %61'i kız çocuk ebeveyni iken, %38'i erkek çocuk ebeveynidir. Buna ek olarak, “çocuğun beslenmesinden birincil olarak sorumlu görülen ebeveynin” yanıtlamasını istediğim soru formlarını, 202 anne, 59 baba yanıtlamıştır. %77'lik bir oranla annelerin, %22'lik bir oranla babalardan çok daha fazla sorumlu görüldükleri yorumu yapılabilir. Sosyoekonomik düzeylere göre değerlendirildiğinde alt SED en yüksek baba katılım oranını yansıtmaktadır. En düşük baba katılımı orta SED'te gerçekleşirken yüksek SED'teki katılım alt SED'teki katılım oranına yakındır. Üst SED'te, derinlemesine görüşmelerin de gösterdiği gibi, baba çok daha fazla ev içi süreçlere dahil olmakta ve sorumluluk almaktadır.

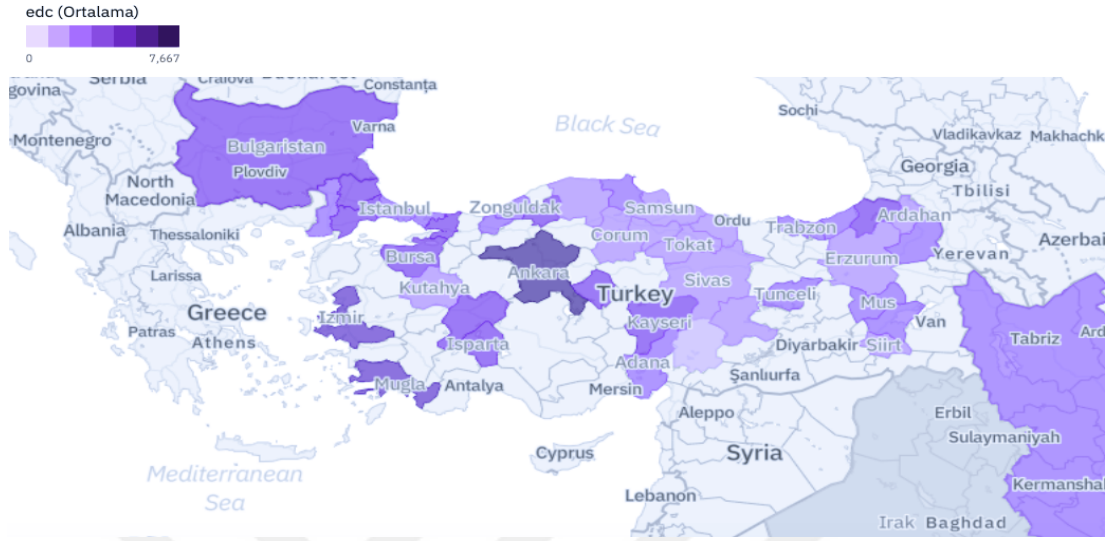
Görsel 4.1. katılımcıların doğum illerine göre ortalama çocuk sayılarını göstermektedir.

Görsel 4.1. Doğum yerine göre ortalama çocuk sayısı

Önceki bölümlerde de değindiğim gibi, Beykoz'da nüfus yapısı çeşitlilik arz etmektedir. Katılımcıların da benzer şekilde, Türkiye'nin her bölgesinden gelmektedir. 122'si doğum yerinin İstanbul olduğunu belirtirken kalan 140'ı farklı bir il belirtmiştir. Ortalama çocuk sayısı 2.15 iken ortalama hane halkı büyüklüğü 4.15'tir. 4'ten fazla çocuk sayısına yalnızca alt SED'deki katılımcılarda rastlanır. Ortalama çocuk sayıları alt SED için 2,52; orta SED için 2,04 ve üst SED için 1,85 olup sosyoekonomik düzey yükseldikçe düşmektedir. Doğum yerlerine göre ortalama çocuk sayısını gösteren Görsel 4.1.'e göre de çocuk sayısı, Karadeniz ve Güneydoğu bölgelerinden gelen ailelerde daha fazladır. Ebeveynlerin yaş ortalamalarına bakıldığında da benzer bir tablo ortaya çıkmaktadır. Alt SED 'te 38,96; orta SED'te 40,22 ve üst SED'de 43,57 olan yaş ortalamaları da SED yükseldikçe yükselmektedir. SED yükseldikçe çocuk sayısı düşüş eğilimine girmekte ve ortalama evlenme ve çocuk dünyaya getirme yaşı yükselmektedir. Evlilik süreleri ise her üç seviyede, çocukların da yaşlarıyla paralel olarak 16 yıldır.

Görsel 4.2. katılımcıların doğum yerlerine göre ortalama eğitim seviyelerini göstermektedir.

Görsel 4.2. Doğum yerlerine göre ortalama eğitim seviyesi

Herhangi bir okul mezunu olmayanlardan doktora sonrası düzeyine kadar katılımcıların eğitim seviyesi büyük bir çeşitlilik arz eder. 76 kişi ile en sık görülen eğitim düzeyi lise mezuniyeti iken, ikincisi 52 kişi ile lisans mezuniyetidir. Hiçbir okul mezunu olmayan 4 kişi bulunurken, 3 kişi doktora ve 2 kişi ise doktora üzeri dereceye sahiptir. Bu durum okullardaki ailelerin sosyoekonomik çeşitliğini açıkça göstermektedir. Ortalama eğitim, doğum yeri Ankara olan katılımcılarda en yüksek seviyedeyken, Karadeniz ve Doğu illerinden gelen katılımcılar için azalmaktadır.

Partner eğitim seviyesinde de durum hemen hemen aynıdır. Yine 79 kişi ile en sık mezun olunan okul lise iken bunu 61 kişi ile ilköğretim mezuniyeti, ardından 55 kişi ile lisans mezuniyeti takip etmektedir. Katılımcıların anneleri ağırlıklı olarak ilköğretim mezunlarından oluşurken (111), bunu herhangi bir okul mezunu olmayanlar takip etmektedir (65). Ortaöğretim ve lise mezunları sırasıyla 38 ve 34 kişiyken 5 kişi ön lisans, 8 kişi lisans, 1 kişi ise yüksek lisans mezunudur. Baba eğitiminde ise bir okul mezunu olmayanlar 35 kişiyken, ortaöğretim ve lise mezunları 46’şar kişidir. 98 kişi ilköğretim mezunu, 7 kişi ön lisans, 27 kişi lisans ve 3 kişi ise yüksek lisans derecesine sahiptir. Bu durumun, bu dönemlerde kadın ve erkeğin eğitime erişimlerinin eşit olmamasından kaynaklandığı yorumu yapılabilir.

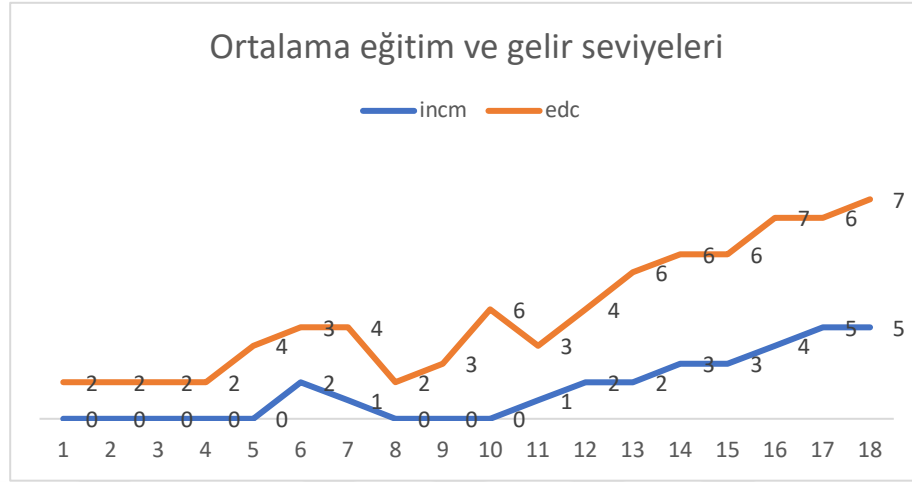
Katılımcılar dijital yayın platformlarını (Netflix, vb.) yüksek oranda (150) kullandıklarını belirtmişlerdir. Evinde 1’den fazla TV’nin bulunduğunu belirten kişi sayısı

101'dir. Evinde aktif bir internet bağlantısı olan katılımcı sayısı ise 248 gibi yüksek bir sayıdır. 247 kişinin evinde bulaşık makinesi vardır. 202 kişinin ise oturduklarından başka bir evi yoktur.

4.7.Derinlemesine Görüşmelerde Katılımcı Profili

Katılımcıları olabildiğince farklı toplumsal kesimlerden seçmeye özen göstersem de önceki bölümlerde detaylarıyla belirttiğim gibi, çoğunlukla araştırma sahası ve araştırmanın zamanlamasıyla ilgili dinamikler, en sonunda araştırmayı ulaşabildiğim katılımcılarla gerçekleştirmemle neticelendi.

En başta mahalleler ve okullar bazında SED'leri belirlemeye yönelik hamlemin yüksek oranda isabetli olacağını, ancak yine çevresel sebeplerden dolayı devlet okullarıyla sınırlı kalmanın da buradaki tüm çocukların aynı grupta olmasını engelleyici bir etki yaratacağını biliyordum. Neticede tüm okullarda belli oranda karışık düzeylerin bulunduğu ve katılımcılarımı eğitim, meslek ve gelir düzeylerini baz alarak tekrar gruplandırmam gerektiği bilinciyle hareket ettim ve analizimi de bu prensibe göre şekillendirdim. Alt SED'de çoğunluk uyumlu bir biçimde alt düzey özelliklerini yansıtırken üst SED'te bundan daha yüksek oranda alt düzeyde değerlendirilebilecek katılımcı vardı (devlet okulu olmasının etkisiyle). Türkiye'de orta ve orta üst düzey ailelerin çok yüksek oranda çocuklarını özel okulda okumaya yönlendirmesi bunda en etkili sebeplerden biri. Öte yandan en yüksek hane geliri ve eğitim düzeyine sahip katılımcılar da bu okuldaydı. Orta SED'de ise her seviyeden katılımcı vardı ancak ağırlıklı olarak orta üst düzey özellikleri yansıtıyorlardı. Tam da bu sebepten, yani bu okuldaki çeşitliliğin çok olması, birbirinden oldukça farklı kesimlerden gelen çocukların birlikte eğitim görüyor olması gelir ya da maddi kaynaklar (telefon, kıyafet, ayakkabı, vb.) üzerinden gerçekleşen çatışmaları ve akran zorbalığını diğer okullara göre çok daha baskın bir biçimde ortaya çıkıttı. Öte yandan yalnızca gelir, meslek ve eğitimle sınırlı kalmak yerine, ailelerin yaşadıkları hanelerin olanakları da onların düzeylerini ve bulgularımı yorumlamamda son derece yönlendirici oldu.

Grafik 4.1. Katılımcıların ortalama gelir ve eğitim seviyeleri

Grafik 4.1.'i yalnızca katılımcının geliri ve eğitim seviyesi arasındaki ilişkiyi görebilmek için oluşturdum. Her ne kadar tamamıyla doğrusal bir ilişki olmasa da ortalama eğitim ve ortalama kişisel gelir seviyesi birbiriyle uyumlu bir örüntüyü izlemektedir. Dolayısıyla buradan yola çıkarak öncelikle katılımcıları gelir düzeylerine göre sıraladım ve eğitim, meslek ile hane olanakları açısından kontrol ettim. Partnerin gelir ve eğitim seviyesiyle katılımcının anne ve babasının sosyoekonomik özelliklerini birlikte değerlendirdikten sonra sıralamada bir iki düzeltme yaparak katılımcıları tekrar gruplandırımdım. Nihayetinde katılımcıların temel sosyoekonomik özelliklerine göre sıralanmış hali Tablo 4.5.'deki gibi oldu.

Tablo 4.5.: Katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri

id	Gelir	Partner Gelir	Toplam Gelir	Eğitim	Partner Eğitim	Anne Eğitim	Baba Eğitim
P13	0	2	2	2	2	1	1
P48				2	2	2	2
P44	0	2	2	2	2	1	2
P53	0	3	3	2	2	2	2
N59	0	2	2	4	2	2	2
N27	2	2	4	3	3	2	2
P11	1	2		4	4	2	3

Tablo 4.5.: Katılımcıların sosyoekonomik düzeyleri(devamı)

P92	0	2	2	2	4	2	2
S20	0	3	3	3	4	1	1
S57	0	5	5	6	6		
P41	1		1	3		2	2
P28	2	2		4	2	2	6
S35	2	3		6	6	2	3
S22	3	2		6	3	2	2
S33	3	5	5	6	6	2	2
S66	4	2	5	7	4	2	2
N66	5	5	5	6	4	4	6
N10	5		5	7		4	4
S54				6	6	4	4

Tablo 4.5. katılımcı, partneri ve anne baba olmak üzere aile üyelerinin gelir ve eğitim seviyelerini gösterirken Tablo 4.6. mesleklerini içerir. Katılımcılardan 7’si çalışmamaktadır ve herhangi bir gelirleri yoktur (0). 2’sinin geliri 0-2500 TL aralığındadır (1). 3’ü 2500-5000 (2), 2’si 5000-7500 (3), 1’i 7500-10000 (4) ve 2’si 10000 ve üzeri (5) aylık gelir elde etmektedirler.¹³ Partner geliri ise en düşük 2 seviyesindedir. Bu durum da genel olarak

¹³Araştırmayı Ocak-Şubat, 2022 yılında yaptığım için buradaki gelir seviyeleri günümüz koşullarında bir anlam ifade etmemektedir. T.C. Merkez Bankası enflasyon hesaplama aracına göre Ocak, 2022 tarihindeki parasal gelirin Kasım, 2023’teki karşılığı şu şekildedir:

- 2500 = 5917
- 5000 = 11,834.57
- 7500 = 17,751.86
- 10000 = 23,669.14

Yine de daha gerçekçi bir değerlendirme için Ocak, 2022 tarihinde net 4253 TL olan asgari ücretin Kasım, 2023 tarihinde 11,402 TL olduğu ayrıca göz önünde bulundurulabilir. Gelirin rakamsal olarak bir anlam ifade etmeyeceği günümüz ekonomik koşullarında, yine gelir gruplarını belirlerken kullandığım mantıktan yola çıkarak 1: asgari ücretin altı, 2: asgari ücrete kadar, 3: asgari ücretin üstü, 4 ve 5 ise ortalama üstü gelir seviyesi olarak düşünülebilir.

Hesaplama aracı: <https://herkesicin.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ekonomi/hic/icerik/enflasyon+hesaplayici>
Asgari ücretteki değişimler:

<https://www.csgeb.gov.tr/cgm/haberler/2022-yili-asgari-ucreti-brut-5-004-tl-net-4-253-40-tl-olarak-belirlendi/>
<https://www.csgeb.gov.tr/haberler/2023-yili-ikinci-alti-ay-icin-yeni-asgari-ucret-11-bin-402-tl-olarak-belirlendi/#:~:text=%E2%80%9C2023%20y%C4%B1%C4%B1n%C4%B1n%20ikinci%20yar%C4%B1s%C4%B1nda%20ge%C3%A7erli,oranla%20ara%20zamm%C4%B1%20ger%C3%A7ekle%C5%9Ftirmi%C5%9F%20bulunuyoruz.>

erkeklerin kadınlardan daha fazla kazandığını göstermektedir. Hane geliri olarak bakıldığında da yine en düşük gelir 2 seviyesindedir.

Eğitim seviyelerine¹⁴ bakıldığında katılımcıların genellikle lisans mezunu olduğu görülür. 5 kişi ilköğretim, 3 kişi ortaöğretim, 4 kişi lise, 6 kişi lisans, 2 kişi ise lisansüstü mezunudur. Bu açıdan katılımcıların eğitim seviyelerinin, tüm katılımcılarda olduğu gibi çeşitlilik gösterdiği söylenebilir. Partnerin eğitim seviyelerinde de benzer bir çeşitlilik söz konusudur. Katılımcının anne ve babasının eğitim seviyelerinde bakıldığında ise anne eğitim seviyesinin babayla kıyaslandığında aşağı yukarı aynı olduğu, ancak terzi ve reklamcı olan iki anne dışındaki tüm annelerin ev hanımı olduğu görülür. Katılımcılara gelindiğinde ise 7 kişi çalışmamakta, diğerlerinin meslekleri ise çeşitlilik göstermektedir. Öte yandan meslek kısmında ev hanımı olduğunu belirten katılımcıların birçoğu derinlemesine görüşmelerde belirttikleri üzere evlere temizliğe gitmekte ve günlük ücret üzerinden çalışmaktadır.

Tablo 4.6.: Katılımcı ve ailelerinin meslekleri

id	Meslek	Partner Meslek	Anne Meslek	Baba Meslek
P13		Serbest çalışan	Terzi	Pazarcı
P48	Ev hanımı	Güvenlik görevlisi	Ev hanımı	Emekli
P44	Ev hanımı	Serbest çalışan	Ev hanımı	Serbest çalışan
P53	Ev hanımı	Aşçı	Ev hanımı	
N59	Ev hanımı	Bina görevlisi	Ev hanımı	Çiftçi
N27	İşçi	Mutfak görevlisi	Ev hanımı	Çiftçi
P11	Serbest çalışan	Kurye	Ev hanımı	Esnaf
P92	Ev hanımı	Motor teknisyeni	Ev hanımı	Emekli galerici
S20	Ev hanımı	Güvenlik görevlisi		
S57	Halkla ilişkiler	Gümrük müşaviri		
P41	Ev hanımı		Ev hanımı	Fırıncı
P28	Vakıf personeli	Oto yıkamacı	Ev hanımı	Öğretmen
S35	Muhasebeci	Elektronik teknisyeni	Ev hanımı	Esnaf
S22	Memur	Serbest çalışan	Ev hanımı	Terzi

¹⁴ 1- bir okul mezunu değil / 2- İlköğretim / 3- Ortaöğretim / 4- Lise / 5- Ön lisans / 6- Lisans / 7- Yüksek lisans / 8- Doktora / 9- Doktora üzeri

Tablo 4.6.: Katılımcı ve ailelerinin meslekleri(devamı)

S33	Kimyager	Mühendis	Ev hanımı	Serbest çalışan
S66	Mühendis	Stilist	Ev hanımı	Şoför
N66	Gayrimenkul danışmanı	Gayrimenkul danışmanı	Ev hanımı	Gayrimenkul danışmanı
N10	Reklamcı		Reklamcı	Reklamcı
S54	Satın alma yöneticisi	Satış müdürü	Ev hanımı	Serbest çalışan

Tablo 4.7’de ifade edildiği gibi, derinlemesine görüşmeleri gerçekleştirdiğim katılımcıların yaş ortalaması 41’dir ve yarısından fazlası İstanbul’da doğmuştur. Üç katılımcı dışında herkes evlidir ve beraber yaşamaktadır. Ailelerde 1, 2 ya da 3 çocuk bulunmaktadır ancak büyük çoğunlukla çocuk sayısı 2’dir. Öte yandan, bir katılımcı dışında tüm katılımcılar kadındır.

Tablo 4.7. Temel demografik özellikler

id	Yaş	Medeni durum	Cinsiyet	Doğum yeri	Çocuk sayısı
P13	50	2	1		3
P48	38	2	1		2
P44	39	2	1	Kastamonu	2
P53	45	2	1	İstanbul	3
N59	33	2	1	Çorum	1
N27	38	2	2	Ardahan	2
P11	40	2	1	Düzce	2
P92	42	2	1	İstanbul	2
S20	39	2	1	İstanbul	2
S57	40	2	1	İstanbul	2
P41	31	3	1	İstanbul	1
P28	42	2	1	Çorum	2
S35	42	2	1	Kırklareli	2
S22	43	2	1	İstanbul	3
S33	53	2	1	İstanbul	2
S66	49	2	2	İstanbul	3
N66	43	2	1	İstanbul	2
N10	39	4	1	İstanbul	2
S54	39	3	1	İstanbul	1

Tablo 4.8’den izlenebileceği gibi, katılımcıların yarıdan çoğu kendi evlerinde oturmaktadır, ancak yalnızca 4 tanesi oturdukları ev dışında bir başka eve daha sahiptir. Yarısından azı araba sahibidir. Sadece alt SED’te bulunan ve soba ile ısınan katılımcılar dışında ısıtma sistemi olarak doğalgaz kullanılmaktadır. Üç katılımcı dışında herkesin evinde bulaşık makinesi mevcuttur. Yalnızca 5 kişinin evinde birden fazla TV bulunmaktadır. Bir katılımcı dışında herkes aktif bir internet bağlantısına sahipken, 7 katılımcının da dijital yayın platformu üyeliği bulunmaktadır.

Tablo 4.8. *Hanenin sosyal ve ekonomik olanakları (1: evet, 2: hayır)*

id	Evin mülkiyeti	Birden fazla ev sahipliği	Araba	Isınma tipi	Bulaşık makinesi	Birden fazla TV	İnternet bağlantısı	Dijital yayın platformları
P13	1	2	2	3	1	2	1	2
P48	1	2	2	3	1	2	1	2
P44	1	2	2	3	2	2	1	2
P53	1	2	2	1	1	2	1	2
N59	2	2	2	1	1	1	2	2
N27	2	2	2	1	2	2	1	2
P11	1	2	2	1	1	2	1	1
P92	1	2	1	1	1	2	1	2
S20	2	2	1	1	1	2	1	2
S57	1	2	1	1	1	2	1	1
P41	2	2	2	1	2	2	1	2
P28	1	2	1	1	1	2	1	2
S35	2	1	1	1	1	2	1	1
S22	1	2	1	1	1	2	1	2
S33	2	1	2	1	1	2	1	1
S66	2	1	1	1	1	1	1	2
N66	1	2	1	1	1	1	1	1
N10	1	1	1	1	1	1	1	1
S54	2	2	2	1	1	1	1	1

Katılımcıların sosyoekonomik düzeylerini başlangıçta belirlemiş olsam da çevresel faktörler ve özellikle devlet okullarının demografik yapısı, bu düzeyleri yeniden değerlendirilmeyi zorunlu kılmıştır. Analizim, katılımcıların eğitim, meslek ve gelir düzeylerinin kompozisyonu üzerinden yeniden gruplandırılmasını ve Türkiye'deki özel okullara yönelim gibi sosyoekonomik eğilimleri dikkate almayı da gerektirmiştir. Orta

SED'deki çocuklar arasında yaşanan sosyal çatışma ve akran zorbalığı, çeşitliliğin ve maddi kaynaklar üzerinden yaşanan gerilimin bir göstergesi olmuştur. Katılımcıların aile yaşam koşulları, bulguların yorumlanmasında ek bir boyut eklemiştir. Grafik 4.1 katılımcıların gelir ve eğitim seviyeleri arasındaki ilişkiyi vurgularken, Tablo 4.5, 4.6 ve 4.7'deki veriler katılımcıların ve aile bireylerinin gelir, eğitim ve meslek gibi çeşitli özelliklerini detaylı bir şekilde sergilemektedir. Katılımcıların zengin demografik ve sosyoekonomik profilleri, Türkiye'nin karmaşık toplumsal dokusuna dair önemli ipuçları sunmaktadır. Tüm bu bilgiler ışığında bir sonraki bölümden başlayarak bulguları derinlemesine inceliyorum. Araştırmamın Türkiye toplumunun sosyal yapısı ve farklı toplumsal tabakaların tutum ve davranış örüntüleri arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılmasına olanak tanıyacağına ve yazına katkı sağlayacağına inanıyorum.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. NİCEL BULGULAR I: EBEVEYNLİK BAĞLAM

5.1.Sıralı Lojistik Regresyon Modelinin Uygulanması

Bu araştırmada, öncelikle ebeveynin, çocuğunun beslenmesiyle ilgili tutum ve anlayışlarını, toplumsal sınıf konumuyla ilişkileri temelinde anlamak amacıyla sıralı lojistik regresyon modelini uyguladım. Ardından çocukların ebeveynlerini toplumsal sınıf konumu temelinde nasıl algıladıklarını da modeli bir kez de onların yanıtlarına uygulayarak açıklamaya çalıştım. Ebeveynlerin yanıtlarına yönelik ilk modelde kullandığım bağımsız değişkenler; çocuğun cinsiyeti, yanıt veren ebeveynin cinsiyeti, eğitim düzeyleri (ebeveyn, partner, anne, baba), çocuğun öğrenim görmekte olduğu okulun sosyoekonomik düzeyi ve hanenin toplam gelir seviyesidir. Çocuk yanıtlarının analizinde ise, çocuğun yaşı ve cinsiyeti ile öğrenim görmekte olduğu okulun sosyoekonomik düzeyidir.

5.1.1. Betimsel analiz, kayıp veriler ve değişkenlerde yapılan düzenlemeler

Betimsel analiz ve istatistiksel yöntemlerin uygulanmasında, nicel araştırmalarda sıkça karşılaşılan kayıp verilerin yönetimi kritik önem taşır. Kayıp veri, veri setinin bütünlüğünü ve dolayısıyla analiz sonuçlarının geçerliliğini ve güvenilirliğini etkileyebilir. Rubin (1976) ve Little ve Rubin (2002) tarafından tanımlanan kayıp veri mekanizmaları; tamamen rastgele kayıp (*Missing completely at random: MCAR*), rastgele kayıp (*Missing at random: MAR*) ve rastgele olmayan kayıp (*Not missing at random: NMAR*), kayıp verinin analizde nasıl ele alınması gerektiğini belirler. Örneğin, MAR veya NMAR koşullarında kayıp veri, gelir gibi kritik değişkenlerde örüntüler gösterebilir ve bu örüntüler, kayıp verinin tahmin edilmesi için özel tekniklerin (Harrell, J., 2015) kullanılmasını gerektirir. Anketlerde gelire yönelik soruların yanıtsız bırakılması, Yan ve diğerleri (2010) tarafından bildirilen %20-40 gibi yüksek oranlarda olabilir, bu da analistlerin kayıp veriyi doldurma (*impute* etme) konusundaki kararlarına etki eder. İstatistiksel analizde, kayıp veri problemlerinin üstesinden gelmek için Rubin ve Little'in (2002) kapsamlı çalışmalarıyla desteklenen çoklu imputasyon

gibi tekniklerin kullanılması önemlidir. Bu teknikler, eksik veri problemlerinin ele alınmasında etkili ve güvenilir yöntemler sunar.

Kişisel ve hane gelirine ilişkin doğru ve eksiksiz veriler, resmi istatistikler, hükümet politikaları ve genel olarak sosyal bilim araştırmaları için kritik önemdedir. Hane halkı gelirine ilişkin eksik verilerin varlığı veya maddelerin yanıtlanmaması, gelir dağılımı tahminlerini çarpıtabilir ve geliri ortak değişken olarak kullanan analizleri karmaşıktırabilir. Öte yandan toplumsal sınıf konumunu ana odak noktası olarak belirleyen böylesi bir araştırma söz konusu olduğunda, değişkeni öylece analizden çıkarmak yerine dahil edebilmenin yollarını bulmayı tercih ettim. Gelir verilerinin anket yoluyla toplandığında büyük miktarda kayıp veriyle ilişkilendirilmesinin İstatistik literatüründe halihazırda tartışılan bir konu olduğunu bu sayede gördüm. Yan, vd. (2010: 145) anket literatüründe, gelir sorularına tipik yanıt vermeme oranının %20-40 arasında olduğunu belirtmektedir. Kayıp veriyle baş etmenin, verinin niteliği ve araştırma açısından ilgili değişkenin önemine de bağlı olmak üzere çok farklı yolları vardır. Bu doğrultuda benim tercih ettiğim yol, %20 üzerinde kayıp veri içeren ve araştırma için kritik olmayan değişkenleri analizden çıkarmak, % 20 altında olanlarda ise kayıp verileri, kaybın türünü de göz önünde bulundurarak uygun yöntemlerle doldurmak (*impute*) oldu. Bu işlem için R’da *amelia*¹⁵ ve *mice*¹⁶ paketlerini kullandım. Ardından yanıtların niteliğine göre modelde kullanabileceğim ve kullanamayacağım değişkenleri belirleyip, kullanabileceklerim için yanıt kategorilerinde bazı düzenlemelere gittim.

- Ankete konu olan çocukların yaşları 9-14 arası değişmektedir. Ancak 9-13 ve 14 yaşları için yalnızca 1’er yanıt olduğundan, yaşları 10-11-12 olarak birleştirdim.
- Katılımcının cinsiyetini, “ebeveynin kadın olması” olarak düzenledim.
- Ankete yanıtlayan ebeveyn ve partner yaşları normal dağılım gösterdiğinden bu değişkenlerde kayıp verilerin doldurmak dışında bir düzenleme yapmadım.
- Doğum yeri büyük bir çeşitlilik içermekteydi. Ankete yanıtlayanların 122’si İstanbul’da, 17’si Kastamonu’da doğmuş, geri kalan katılımcılar, çok sayıda şehre

¹⁵<https://cran.r-project.org/web/packages/Amelia/index.html> (Erişim Tarihi: 02.05.2022)

¹⁶<https://cran.r-project.org/web/packages/mice/index.html> (Erişim Tarihi: 02.05.2022)

birer ikişer dağılmış durumdaydı. Dolayısıyla bu değişkeni modele dahil etmeyip, betimsel olarak kullanmayı tercih ettim.

- Katılımcıların tamamına yakını evliydi ve yalnızca çok küçük bir kısmı boşanmış durumdaydı. Bunun dışında beraber yaşama, eşin kaybı gibi bir yanıt mevcut olmadığından medeni durum değişkenini, “ebeveynin evli olması” olarak düzenledim.
- Ebeveyn ve partner eğitim seviyeleri geniş bir aralığa yayıldığı için bunları oldukları haliyle derecelendirdim (Bir okul mezunu olmamak (1) ile doktora üzeri (9) arasında). Büyükanne ve büyükbaba eğitim seviyelerinin ise 1-2 örnek dışında uç bir değer içermemesi sebebiyle ilk, orta ve yüksek öğrenim olarak yeniden gruplandırımdım.
- Meslek özü itibarıyla nominal, nitel bir değişkendir. Dolayısıyla istatistik analizde kullanılması için öncelikle yanıtların sayısal biçimde ifade edilmesi gerekir. Bu noktada kullanmayı planladığım mesleki itibar puanları skalasında¹⁷ birçok mesleğin yer almaması, aynı zamanda yanıtlar içerisinde belirtilen bazı mesleklerin derece olarak belirsiz kalması (örneğin katılımcının yalnızca “müşteri ilişkileri” yanıtını vermiş olması), bulguların geçerliğini tartışmalı kılıyordu. Bu durum olası bir alt grup analizini de tartışmalı hale getireceğinden katılımcıların ve eşlerinin mesleklerini modele direkt olarak dahil etmektense betimsel analiz ile katılımcıların sosyoekonomik düzeylerini incelerken kullanmakla yetindim. Katılımcının anne ve babası olarak büyükanne ve büyükbaba meslekleri için ise çoğu yanıtın uygun olmayan şekilde “emekli” ya da “rahmetli” olarak verilmesi gibi bir problemle karşılaştım. Aynı zamanda bu yanıtlarda kayıp verinin %20’nin çok üzerinde olması sebebiyle de her iki değişkeni de veri setlerinden ve analizden çıkardım.
- Yine yanıtların dağılımı sebebiyle ısıtma şeklinde bir ayrıma gitmedim, bu değişkeni evde bir ısıtma olup olmaması şeklinde düzenledim.

¹⁷[https://tyap.net/mediaf/Mesleki_%C4%B0tibar_Skorlar%C4%B1_\(Skora_G%C3%B6re_Dizili\).pdf](https://tyap.net/mediaf/Mesleki_%C4%B0tibar_Skorlar%C4%B1_(Skora_G%C3%B6re_Dizili).pdf),
<https://tyap.net/mediaf/T%C3%BCrkiye-Mesleki-%C4%B0tibar-Skalas%C4%B1-Sunumu-Son.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2019).

- Toplam gelir değişkenini önceki kısımda detaylandırdığım gibi (bkz. Betimsel Analiz) asgari ücret seviyesini baz alarak belirli bir aralık içinde kategorik olarak düzenledim.
- Tüm bunlara ek olarak hem ebeveyn hem çocuk için cinsiyet boyutunu modele ekledim. Keşfedici analiz esnasında, yine önceki bölümde belirttiğim gibi, ebeveynin kadın olması ve çocuğun kız olması, beslenmeye yönelik algıları etkileyebilecek önemli faktörler olarak ortaya çıkmıştı. Dağıtılan anketi yanıtlayarak bu araştırmaya istekli olduğunu gösteren katılımcıların, tesadüfe yer bırakmayacak şekilde ağırlıklı olarak kadınlardan oluşması ya da çocuğunun kız olması, ilgili değişkenlerin ikisini de modele dahil etmem gerektiğini düşündürdü. Yine nitel bulgularda da tartışacağım gibi ayrıca derinlemesine görüşmelerde kız ve erkek çocuklara yönelik ortaya çıkan tutum farklılıkları bedenle sıkı sıkıya ilişkili bir biçimde “istesem de istemesem de oradaydı”. Bu nedenle, cinsiyet boyutu da modelde yer almaktadır.

Sonuç olarak sıralı lojistik regresyon modelini, Demografik Bilgi Formu ve Çocuk Beslenmesi Araştırması (ÇBA) kapsamında elde edilen yanıtlara dayanarak, ebeveynlerin çocuklarına yönelik algılanan sorumluluk, izlem, ağırlığa yönelik ilgi, kısıtlama ve yeme baskısı alt boyutlarındaki tutumlarını sınıflandırmak amacıyla kullandım. Neticede ortaya çıkan tahminler sosyoekonomik özelliklerin, cinsiyetin ve diğer faktörlerin beslenme tutumları üzerindeki etkisini anlamak ve bu konuda sınıfsal farklılıkları belirlemek adına önemli bir perspektif sunacaktır. Modelin çocuk yanıtlarına uygulanmasıyla ise, Ana Baba Tutum Ölçeği kapsamında elde edilen yanıtlar üzerinden, çocukların anne ve babalarını ayrı ayrı demokratik, otoriter ve koruyucu-istekçi alt boyutlarındaki tutumlarını sınıflandırdım. Buradan ortaya çıkan tahminler de çocukların yaş, cinsiyet ve SED’lerinin anne ve babalarının ebeveynlik tarzlarını değerlendirirken nasıl etki gösterdiğini anlamaya yöneliktir.

5.1.2. Keşfedici Analiz, Bağımlı / Bağımsız Değişkenler

Araştırmanın varsayım ve amaçlarına uygun olarak modellemeye dahil etmeyi düşündüğüm bağımlı ve bağımsız değişkenleri tanımladıktan sonra, bu değişkenlerin

birbiriyle olan ilişkilerini net bir şekilde gözlemlemek amacıyla korelasyon ısı haritalarını (*correlation heatmap*) kullanarak keşfedici bir analiz gerçekleştirdim. Korelasyon ısı haritası, veri analizinde farklı değişkenler arasındaki ilişkinin gücünü görsel bir temsildir, sayısal değişkenler arasındaki ilişkilerin gücünü ve yönünü, renkler aracılığıyla görsel olarak ifade eden önemli bir araçtır. Bir veri kümesindeki değişkenler arasındaki bağlantının gücünü ve yönünü göstermek için tercihe bağlı olarak farklı renkler kullanılır. Genelde, pozitif korelasyon kırmızı tonlarla (iki değişkenin birlikte artması durumu), negatif korelasyonu ise mavi tonlarla ifade edilir (biri artarken diğerrinin azalması). Renk tonlarının yoğunluğu, ilişkinin gücünü temsil eder; beyaz ve beyaza yakın tonlar, ilişkinin zayıf veya yok olduğunu gösterir. Hücrelerin renk kodlaması, değişkenler arasındaki ilişkilerin bir bakışta tanımlanmasını kolaylaştırır. R, Python ve Excel gibi farklı platformlarda hazırlanabilen korelasyon ısı haritaları, değişkenler arasındaki doğrusal ve doğrusal olmayan bağlantıları keşfetmekte etkilidir ve analiz sürecinin kritik bir parçasını oluşturur (Friendly, 2002; Wilkerson, 2017).

Modelde kullandığım bağımsız değişkenler aşağıdaki gibidir:

- c_female: çocuğun kız olması
- female: katılımcının kadın olması
- edc: katılımcının eğitim seviyesi
- prt_edc: partnerin eğitim seviyesi
- m_edc: büyükanne eğitim seviyesi
- d_edc: büyükbaba eğitim seviyesi
- tot_inc: toplam hane geliri

Bağımsız değişkenlerin etkisini tahmin etmek istediğim bağımlı değişkenler ise aşağıdaki gibidir:

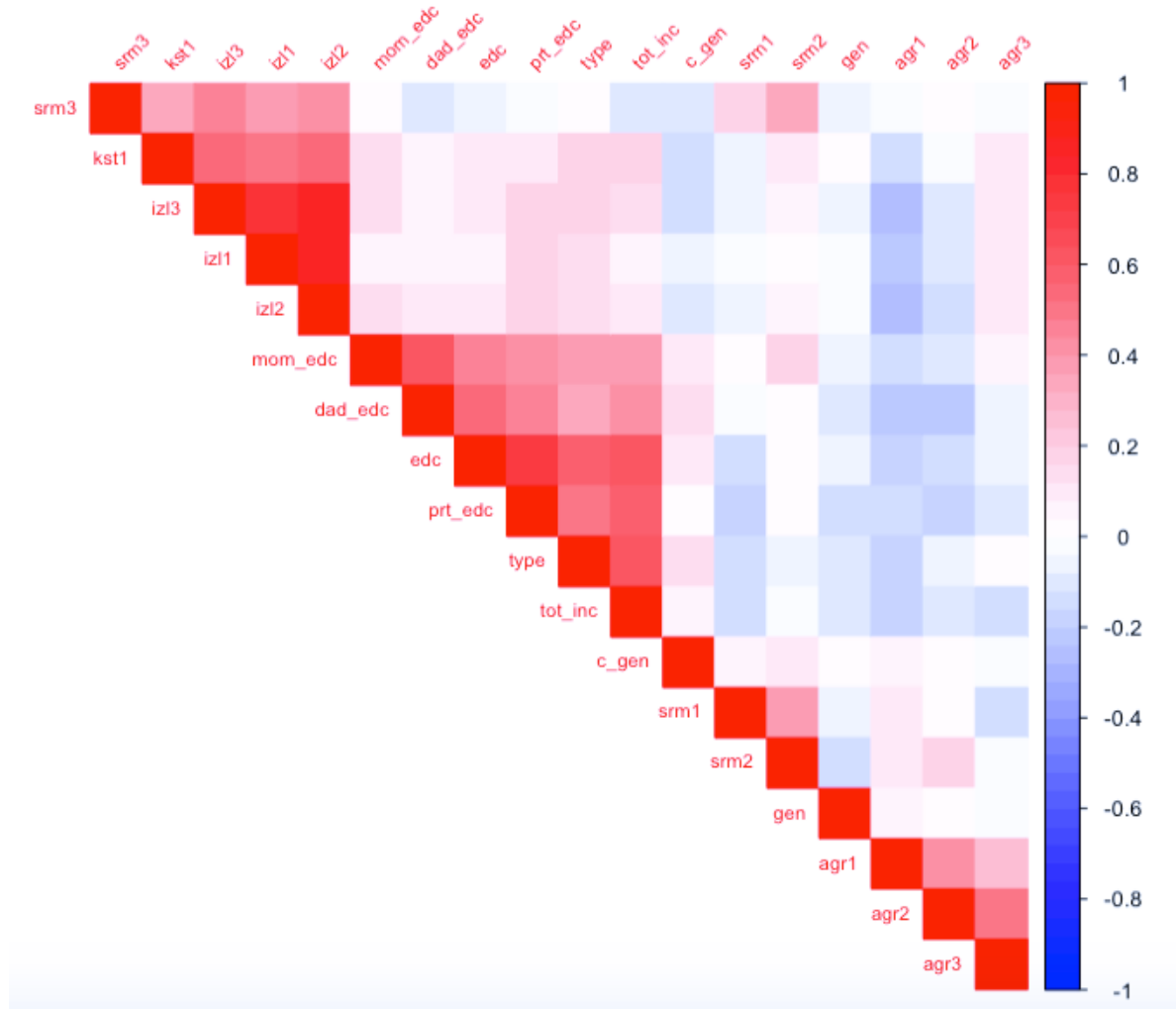
- srm: algılanan sorumluluk
- izl: izlem
- agr: ağırlık hakkında ilgi
- kst: kısıtlama
- bsk: yeme baskısı

Tablo 5.1 Bağımlı değişkenler

<i>srm1</i>		Çocuğunuz evdeyken, onu ne sıklıkla siz yedirirsiniz?
<i>srm2</i>	Algılanan sorumluluk	Çocuğunuzun yediği yiyeceğin miktarına ne sıklıkla siz karar verirsiniz?
<i>srm3</i>		Çocuğunuzun doğru yiyecek çeşitlerini yemeye karar vermesinde ne sıklıkla siz sorumlusunuz?
<i>iz11</i>	İzlem	Çocuğunuzun yediği şekerli besinlerden (dondurma, kek, şeker, pasta) ne sıklıkla haberiniz olur?
<i>iz12</i>		Çocuğunuzun yediği abur cubur besinlerden ne sıklıkla haberiniz olur?
<i>iz13</i>		Çocuğunuzun yediği yüksek yağlı besinlerden ne sıklıkla haberiniz olur?
<i>agr1</i>	Çocuğunuzun ağırlığı hakkında ilgi	Çocuğunuzun siz yanında değilken çok yemesi konusunda ne sıklıkla endişelenirsiniz?
<i>agr2</i>		Çocuğunuzun arzu edilen kiloyu korumak için diyet yapmak zorunda olmasından ne sıklıkla endişelenirsiniz?
<i>agr3</i>		Çocuğunuzun kilolu olma konusu sizi endişelendirir mi?
<i>kst1</i>	Kısıtlama	Çocuğumun şekerli besinleri (dondurma, kek, şeker, pasta) gereğinden çok yemediğinden emin olmalıyım
<i>kst2</i>		Çocuğumun yağlı besinleri gereğinden çok yemediğinden emin olmalıyım
<i>kst3</i>		Çocuğumun kendi sevdiği yiyecekleri (favori besinlerini) gereğinden çok yemediğinden emin olmalıyım
<i>kst4</i>		Bazı yiyecekleri bilerek çocuğumun ulaşamayacağı yerlerde saklarım.
<i>kst5</i>		Çocuğumun yaptığı iyi davranışlara ödül olarak ona şekerli besinler (dondurma, kek, şeker, pasta) veririm.
<i>kst6</i>		Çocuğuma istediğim şeyi yaptırabilmek için ona kendi sevdiği favori besinini sunarım
<i>kst7</i>		Eğer çocuğumun yediklerini kontrol etmezsem veya ona rehberlik yapmazsam, çok fazla abur cubur yer
<i>kst8</i>		Eğer çocuğumun yediklerini kontrol etmezsem veya ona rehberlik yapmazsam, çok fazla kendi favori besinini yer
<i>bsk1</i>	Yeme baskısı	Çocuğum tabağındaki yemeği her zaman bitirmelidir
<i>bsk2</i>		Çocuğumun yeterince yediğinden emin olmak için özellikle dikkatli olmak zorundayım
<i>bsk3</i>		Çocuğum aç değilim dese bile, ben ona yemek yedirmeye uğraşırım
<i>bsk4</i>		Eğer çocuğumun yediklerini kontrol etmezsem veya ona rehberlik yapmazsam, yemesi gerekenden daha az yer

Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve şiddetini gösteren ısı haritaları aşağıdaki gibidir. Grafikleri, okunabilirliklerini kolaylaştırmak adına iki alt küme olarak gruplandırıdığım değişkenlerle, iki parça halinde oluşturdum. Grafik 5.1 ilk grup değişkenler arasındaki korelasyonu göstermektedir. İlk olarak bağımsız değişkenler arasındaki ilişkileri değerlendirmek gerekirse, katılımcının eğitim seviyesi (*edc*), partnerin eğitim seviyesi, çocuğun öğrenim görmekte olduğu okulun sosyoekonomik düzeyi (*type*) ve hane toplam geliri (*tot_inc*) güçlü bir ilişki göstermektedir. Büyükanne ve büyükbaba eğitim seviyesi ise (*mom_edc* ve *dad_edc*) yine tüm bu değişkenleri etkilemekte ve katılımcı ile hanenin sosyoekonomik düzeyine dair bir önceki kuşakları da içerisine alacak şekilde tutarlı bir resim çizmektedir.

Grafik 5.1. Korelasyon ısı haritası -1

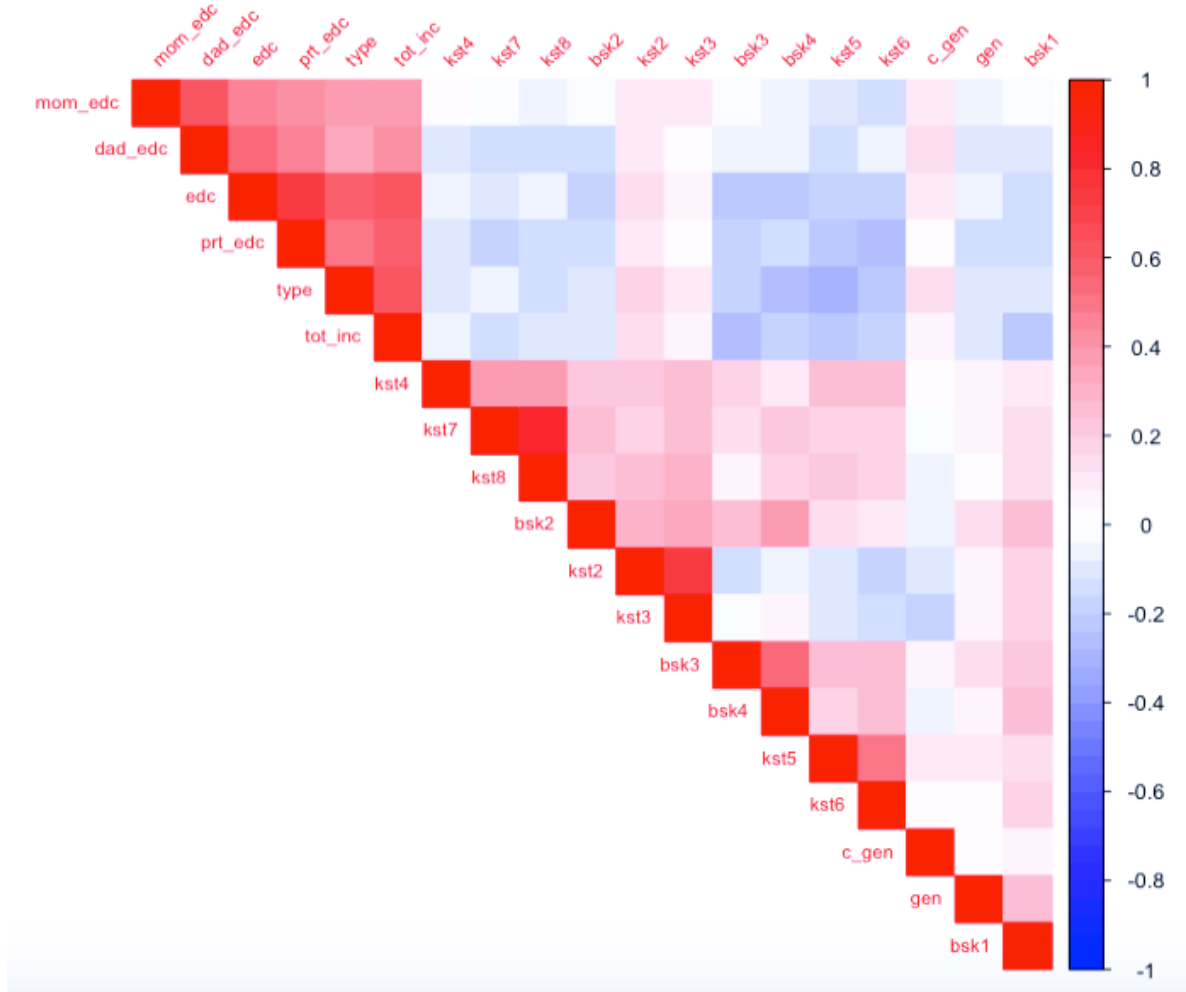
Bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiyi değerlendirdiğimde, grafiğin işaret ettiği önemli bir bulgu izl1, izl2 ve izl3 değişkenleri arasında çoklu bağlantı problemi (*multicollinearity*) var gibi görünmesiydi. Daha yakından baktığımda, çocuğun yediği yüksek yağlı, abur cubur ve şeker oranı yüksek besinlerden ebeveynin ne sıklıkla haberdar olduğuna dair ayrı ayrı üç soru içermekteydi bu bölüm. Soruları ve ebeveynlerin yanıtlarını tekrar incelediğimde, aslında çocuğun istenmeyen ya da zararlı addedilebilecek yiyecekleri yiyip yemediğinden ebeveynin ne kadar haberdar olduğunu vurgulamaktaydı üçü de. Dolayısıyla şekerli besinden haberdar olan ebeveynin yüksek yağlı besinden haberdar olmaması gerçeği yansıtmaktan uzak olurdu. Değişkenler arasındaki ilişki çok yüksek korelasyon gösterdiği ve aslında temelde aynı şeyi ifade ettiği için, modelin tahmin gücünü arttırmak, gereksiz karmaşıklığı önlemek ve yorumlanabilirliği kolaylaştırmak için (Hair, vd., 2010) üçünü de izl1 altında birleştirip kullanmayı tercih ettim.

Modeli oluşturmak için temeli sağlayacak olan, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkileri değerlendirirken, öncelikle çocuğun cinsiyeti (*c_gen*) ile hangi değişkenlerin ne yönde ilişkili olduğuna dair bulgular dikkatimi çekti, çünkü harita çocuğun kız olmasının kısıtlama ve baskıyla ilgili tutumları azaltması gibi araştırmanın bu zamana kadarki birikimine tamamen zıt sonuçlar veriyordu. Sonrasında bunun veri setim ve korelasyon arasındaki bir problemden kaynaklandığını gördüm. Korelasyon ısı haritası yalnızca numerik değişkenleri dikkate alır. Veri setimde çocuğun cinsiyetini kızlar için 1, erkekler için 2 olarak kodlamış olmam arada, normalde olmaması gereken bir hiyerarşi ilişkisi kurup ilişkinin yönünü buna göre vermişti. Dolayısıyla sonuçları “çocuğun kız olması” olarak değerlendirmek için haritada görünenin aksini düşünmek gerekiyor.

- srm;1 edc, prt_edc, type ve tot_inc ile negatif yönde bir ilişki göstermektedir. Srm2; mom_edc, gen ile pozitif yönde, type ile negatif yönde, srm3; tot_inc ile negatif yönde ilişki göstermektedir.
- izl1 değişkeni prt_edc, type ve tot_inc ile pozitif yönde, c_gen ile negatif yönde ilişki göstermektedir.
- agr1, 2 ve 3 tot_inc, dad_edc ve mom_edc ile negatif yönde ilişki gösterir
- kst1 çocuğun cinsiyeti ile ilişkilidir

Grafik 5.2 yine aynı prensiple ikinci grup bağımlı değişkenlerin, bağımsız değişkenler ve birbirleriyle olan korelasyonlarını göstermektedir.

Grafik 5.2: *Korelasyon Isı Haritası 2*

Bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiye bakıldığında; kst7 ve kst8 değişkenlerinin arasında yine çoklu bağlantı problemi mevcut gibi görünmektedir. Bu durum yine ebeveyn için ikisinin de aynı şeyi ifade ettiği şeklinde yorumlanabilir, yani ebeveynler tarafından çocuğun favori besininin abur cuburla eş değer olarak düşünülmüş olması olasılığı yüksektir. Sonradan nitel bulgulara da görüleceği ve doğrulanacağı gibi, çocuğu, özellikle de beslenme konusunda özgür ya da kendi haline bırakmak adeta kabul edilemez bir şeydir. Zira bu durumda çocuk kimi ebeveyne göre sadece patates kızartması, kimine göreyse sadece abur cubur; kısacası yalnızca “kendi favori besinini” yiyecektir. Dolayısıyla burada da iki

sorunun, özünde farklı olsalar da ebeveynler için çağrıştırdığı anlam aynıdır yorumu yapılabilir. Bu durumda tıpkı izlem alt boyutundaki değişkenlerde olduğu gibi iki değişkeni kst7 olarak birleştirip modele dahil ettim.

Buna ilaveten bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler ise şöyledir:

- kst3 çocuğun cinsiyetiyle ilişki gösterirken kst4'te partner eğitimi ile bir ilişki söz konusudur. kst5 ve kst6 edc, prt_edc, type ve tot_inc ile negatif yönde ilişki gösterirken kst2 ve kst3'te bu ilişki pozitif yöndedir.
- bsk4 type ile negatif yönde, bsk1 ve bsk3 tot_inc ile negatif yönde ilişki gösterir.

5.1.2.1. Araştırma ve analize yön veren sorular

Modeli uygularken kullanacağım değişkenleri belirlerken, aslında adım adım da belirttiğim gibi, araştırma sorularımı ve amaçlarımı, araştırma süreci içerisindeki görüşmelerden aldığım notları, bilimsel literatür ve diğer kaynaklar ile değişkenler arası korelasyonları birlikte göz önünde bulundurdum. Nihayetinde modelden elde edeceğim bulguların, arada bir ilişki olduğunu göstermesi kadar göstermemesi de önemliydi. Öte yandan araştırmanın ilişkisel ve karma yapısı, yöntem-literatür-bulgular ve yorum gibi çizgisel bir seyir hiçbir zaman izlemedi. Dolayısıyla her ne kadar nicel analizden başlayıp nitel araştırma ve analize ilerlesem de bazen nitel bulgularda dikkatimi çeken bir şey, bazense iki taraftaki bulguları da birbirine bağlayan başka bir araştırma bulgusu beni sürekli bir oraya bir buraya götürüp bazen her şeyi baştan düşünmeye sevk etti. Bazense nitel bulgular ya da görüşmelerden elde ettiğim saha notları nicel analize bakışımı değiştirip modelde bazı ek düzenlemeler yapmamı gerektirdi.

Bu doğrultuda elde ettiğim bulgular ve değerlendirmeleri aşağıdaki gibidir.

5.1.3. Bulgular

Katılımcıların cinsiyet ve sosyoekonomik özellikleri kapsamında hangi özelliğin (bağımsız değişken) hangi tür tutum ve davranışı etkilediğini (bağımlı değişken), etkileyip etkilemediğini ve nihayet ne yönde etkilediğini tahmin etmeyi amaçlıyor bu bölüm. Bu

sayede araştırmanın bana ayrıca hiçbir seçim yapma şansı vermeyen gidişatı sebebiyle her aşamada tesadüfi olarak belirlenen katılımcıların, çocuklarının beslenmesi konusundaki tutum ve davranışlarının üzerinde çeşitli kategorik özelliklerinin etkisi olup olmadığına dair bulgular; bunlardan bir çıkarım yapma ve konuyla ilgili gelecekteki gözlemleri tahmin etme olanağı sunacak.

Bundan sonraki bölümlerde nihai bulgularımı tartışıyorum. Modeli tüm değişkenler için, kategorileri baz alarak ayrı ayrı uyguladım. İlk olarak her bir bağımlı değişkene yönelik tahminleri göz önünde bulundurup, herhangi bir bağımsız değişken tarafından etkilenmeyen bağımlı değişkenleri tablolara ve değerlendirmelere dahil etmedim. En az bir bağımsız değişkenin istatistiksel olarak anlamlı etkisi olduğunu gördüğüm bağımlı değişkenleri ise kategorileri baz alarak anlamlı ya da anlamsız tüm tahminler kapsamında değerlendirdim. Nihayetinde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerini; odds oranları (*odds ratio*), p değerleri (*p-values*), t değerleri (*t-values*), katsayılar (*coefficients*), ve standart hatalar (*standard errors*) istatistikleri ile değerlendirdim.

- Odds Oranları (Odds ratio, OR), lojistik regresyon analizinde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini ölçen bir istatistiktir; bir olayın olasılığının, o olayın olmama olasılığına oranıdır. Eğer bir değişkenin odds oranı 1'den farklı ise, bu değişkenin bağımlı değişken üzerinde etkisi olduğunu gösterir.

OR = 1 olduğunda, değişkenin etkisinin olmadığı sonucuna varılır;

OR > 1 ise, değişkenin olayın olasılığını artırdığını;

OR < 1 ise, olayın olasılığını azalttığını ifade eder.

- p değerleri, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin istatistiksel anlamlılığını değerlendirir. Genellikle 0.05 anlamlılık düzeyi kullanılır. Eğer p değeri 0.05'ten küçükse, bağımsız değişkenin etkisi istatistiksel olarak anlamlı kabul edilir (* $p < 0.1$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$).
- t değerleri, tahmini katsayının standart hatası ile bölünmüş halidir. Büyük t değerleri, tahmini katsayının standart hatasına göre belirgin bir etkiye işaret eder. t değeri pozitifse, etki pozitif; negatifse, etki negatif olarak yorumlanır. t değeri ve ilişkili p

değeri aynı zamanda, modeldeki her bir değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin güvenilirliğini ve anlamlılığını anlamamıza yardımcı olur.

- Katsayılar, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini sayısal olarak ifade eder. Standart Hatalar ise bu katsayı tahmininin ne kadar kesin olduğunu gösterir.

5.1.3.1. Algılanan sorumluluk

Cinsiyet ve sosyoekonomik düzeyi ifade eden açıklayıcı değişkenlerin algılanan sorumluluk alt boyutu tahminleri Tablo 5.2.'de gösterilmiştir. Buna göre algılanan sorumluluğu pozitif yönde etkileyen değişkenler; ebeveynin kadın olması ve artan büyükanne eğitim seviyesidir. Negatif yönde etkileyenler ise; çocuğun kız olması, artan toplam hane geliri ve okulun yükselen sosyoekonomik düzeyidir. Katılımcılara yöneltilen sorular ebeveynin çocuğu ne sıklıkla bilhassa yedirdiği (srm1), yediği miktardan ne ölçüde sorumlu olduğu (srm2) ve doğru yiyecekleri yemesinden ne derece sorumlu hissedildiğini (srm3) anlamaya yöneliktir.

Tablo 5.2.: Algılanan sorumluluk alt boyutu için parametre tahminleri ve istatistikler

		c_female	female	m_edc2_sec	m_edc3_high	tot_inc	type2	type3
srm1	Katsayı	-0.309	0.303	0.297	1.090**	-0.103	-0.559	-0.519
	Std. Hata	(0.247)	(0.286)	(0.335)	(0.553)	(0.129)	(0.372)	(0.377)
	Odds Oranı	0.734	1.354	1.345	2.974	0.902	0.572	0.595
	p değeri	0.21	0.29	0.38	0.05	0.43	0.13	0.17
	t değeri	-1.25	1.05	0.88	1.97	-0.79	-1.50	-1.37
srm2	Katsayı	-0.527**	0.743***	0.630*	1.449***	-0.046	-0.816**	-0.850**
	Std. Hata	(0.236)	(0.277)	(0.322)	(0.322)	(0.123)	(0.322)	(0.384)
	Odds Oranı	0.590	2.102	1.878	4.258	0.955	0.442	0.427
	p değeri	0.03	0.01	0.05	0.01	0.71	0.02	0.03
	t değeri	-2.22	2.68	1.95	2.65	-0.37	-2.26	-2.21
srm3	Katsayı	0.253	0.175	-0.066	0.491	-0.354***	-0.038	0.443
	Std. Hata	(0.247)	(0.298)	(0.325)	(0.574)	(0.130)	(0.378)	(0.400)
	Odds	1.288	1.191	0.936	1.635	0.702	0.963	1.558

<i>Oran</i>							
<i>p</i> <i>değeri</i>	0.31	0.56	0.84	0.39	0.01	0.92	0.27
<i>t</i> <i>değeri</i>	1.02	0.58	-0.20	0.85	-2.71	-0.09	1.10

- Çocuğun kız olması, ebeveynin onun beslenmesi konusunda hissettiği sorumluluğu etkilemektedir. Bu özellikle çocuğun yiyeceği miktara karar verme sorumluluğu konusundadır. Çocuğun kız olmasıyla ebeveynin onun yiyeceği miktara karar vermesi arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur; ebeveynlerin, kız çocukları söz konusu olduğunda çocuğun yediği miktara karar vermede hissettikleri sorumluluk azalmaktadır. Denebilir ki ebeveynlerin, kızlara kıyasla erkek çocuklarının yiyeceği miktara karar vermede hissettikleri sorumluluk daha fazladır.

Odds oranları da benzer bir tablo çizmektedir. Çocuğun kız olması söz konusu olduğunda srm1; 0.734 (1'den küçük), srm2; 0.590 (1'den küçük), ve srm3; 1.288 (1'den büyük) değeri vardır. Bu durum algılanan sorumluluk açısından çocuk kız olduğunda ebeveynin çocuğa bilhassa yedirmesi ve onun yiyeceği miktara karar vermesinin düşük olasılık olduğunu göstermektedir. Çocuğun sağlıklı besinler yemesi konusunda algılanan sorumluluk ise daha yüksektir.

- Katılımcının kadın olması, çocuğun yiyeceği miktara karar verme sorumluluğunu arttırmaktadır. Ankete katılım oranlarından başlayarak (kadın ebeveynin ve kız çocuk ebeveynlerinin katılım oranının yüksek olması) araştırmanın şimdiye kadar gösterdiği ve çeşitli şekillerde de desteklediği gibi çocuğun beslenmesi ağırlıklı olarak kadının sorumluluğundadır.

Katılımcının kadın olması, tüm modellerde 1'den büyük değerlere sahiptir (sırasıyla 1.354, 2.102, ve 1.191), bu da yanıtlayan ebeveynin kadın olmasının referans kategorisine göre daha yüksek olasılığını gösterir.

- Katılımcının ya da partnerin eğitim seviyesinin, çocuğun beslenmesi konusunda hissedilen sorumluluğu anlamlı düzeyde etkilediğine dair bir bulguya rastlanmamıştır.

- Büyükanne eğitim seviyesinin orta seviyeden yüksek seviyeye yükselmesiyle algılanan sorumluluk kademeli şekilde yükselmektedir. Dolayısıyla katılımcının annesinin eğitim düzeyi yükseldikçe, çocuğun yediği miktara karar verme konusunda hissettiği sorumluluk artmaktadır.

Yine büyükanne eğitim seviyesinin yüksek olması, srm1 ve srm2’de yani çocuğa yedirme ve yiyeceği miktara karar verme noktalarında önemli oranda büyük (> 2.5) odds oranlarına sahipken, srm3’te yani çocuğun sağlıklı besinler yemesi konusunda algılanan sorumluluk açısından bu değer 1.635’e düşmüştür.

- Katılımcının babasının eğitim seviyesinin, ebeveynin algıladığı sorumluluk ile arasında bir ilişki bulunamamıştır.
- Hane toplam geliri arttıkça ebeveynin, çocuğun doğru yiyecekleri seçmesinde kendini sorumlu hissetme olasılığı azalmaktadır. Hanenin gelir düzeyi yükseldikçe ebeveynler, doğru yiyecekleri seçebilmeleri anlamında çocuklarına daha fazla sorumluluk yükleme ya da güvenme eğilimindedirler.
- Çocuğun öğrenim gördüğü okulun sosyoekonomik düzeyi yükseldikçe ebeveynin onun yiyeceği miktar konusunda sorumlu hissetme olasılığı kademeli olarak azalmaktadır. Yine hane toplam geliriyle ilişkili bir biçimde SED yükseldikçe ebeveynlerin çocuklarına daha fazla sorumluluk ve özerklik tanımakta olduğu yorumu yapılabilir.

factor(type)2 ve *factor(type)3* değişkenlerinde yani okulun sosyoekonomik düzeyine göre ise çocuğun yiyeceği miktara karar verme konusunda odds oranları düşüken (0.442 ve 0.427), sağlıklı yiyecekler yemesi konusunda algılanan sorumlulukta 0.963 ve 1.558 olarak yükselmiştir. Bu da okulun sosyoekonomik düzeyinin algılanan sorumluluk açısından çocuğun yiyeceği miktar konusunda daha düşük, sağlıklı besinler yemesinde ise çocuğa ebeveynin yedirmesi durumuna kıyasla daha yüksek olasılıklara sahip olduğunu gösterir.

5.1.3.2. İzlem

Bu kategoride katılımcının yanıtladığı soru çocuğun yediği yüksek oranda şekerli, yağlı besinlerden ve abur cuburlardan ne kadar haberdar olduğuyula ilgilidir.¹⁸ İzlem boyutuna yönelik tahminler tablo 5.3.'te gösterilmiştir. Buna göre izlem boyutunu pozitif yönde etkileyen değişkenler; çocuğun kız olması ve yükselen partner eğitim seviyesidir. Negatif yönde etkileyen tek değişken ise büyükbabanın artan eğitim seviyesidir.

Tablo 5.3. İzlem alt boyutu için parametre tahminleri ve istatistikler

		c_female	prt_edc	d_edc2_sec
izl1	<i>Katsayı</i>	0.560**	0.244**	-0.587**
	<i>Std. Hata</i>	(0.261)	(0.115)	(0.326)
	<i>Odds Oranı</i>	1.750	1.169	0.556
	<i>p değeri</i>	0.03	0.03	0.07
	<i>t değeri</i>	2.14	2.11	-1.79

- Çocuğun kız olması, ebeveynin onun yediği sağlıksız yiyeceklerden haberdar olma olasılığını arttırmaktadır.
- Partnerin eğitim seviyesi yükseldikçe ebeveynin çocuğun yediği sağlıksız yiyeceklerden haberdar olma olasılığı artmaktadır.
- Katılımcının babasının eğitim seviyesi yükseldikçe ebeveynin, çocuğun yediği sağlıksız yiyeceklerden haberdar olma olasılığı azalmaktadır.

Bu kategorideki en güçlü etki, yani çocuğun yediklerinden ebeveynin haberdar olmasını en güçlü şekilde etkileyen değişken çocuğun kız olmasıdır (1.750). Ardından partnerin eğitim seviyesi (1.166) ve yükselen büyükbaba eğitim seviyesi (0.566) gelmektedir.

- Çocuğun öğrenim görmekte olduğu okulun sosyoekonomik düzeyi ile yanıtlayan ebeveynin eğitim seviyesinin ve cinsiyetinin izlem boyutu açısından herhangi bir anlamlı etkisi olduğu sonucuna ulaşılammıştır.

¹⁸ İz1, 2 ve 3 değişkenlerinin birleştirildiğinden önceki kısımda bahsetmiştim.

5.1.3.3. Ağırlık hakkında ilgi

Bu kategoride katılımcıların yanıtladığı sorular; ebeveyn yanında değilken çocuğun fazla yemesinden duyulan endişe (agr1), çocuğun ileride diyet yapmak durumunda kalmasından duyulan endişe (agr2) ve çocuğun kilolu olmasından duyulan endişedir (agr3). Ağırlık hakkında ilgi boyutuna yönelik tahminler Tablo 5.3.'te gösterilmiştir. Çocuğun ağırlığı hakkındaki ilgi boyutunu pozitif yönde etkileyen tek değişken büyükanne eğitim seviyesinin yükselmesidir. Negatif yönde etkileyen değişkenler ise; artan toplam gelir ve büyükbabanın artan eğitim seviyesidir.

Tablo 5.4. Ağırlığa yönelik ilgi alt boyutu için parametre tahminleri ve istatistikler

		m_edc3_high	d_edc3_high	tot_inc
agr1	Katsayı	0.305	-0.660	-0.080
	Std. Hata	(0.566)	(0.440)	(0.123)
	Odds Oranı	1.357	0.517	0.923
	p değeri	0.63	0.84	0.40
	t değeri	0.48	0.20	-0.84
agr2	Katsayı	0.459	-0.992**	-0.087
	Std. Hata	(0.624)	(0.486)	(0.121)
	Odds Oranı	1.582	0.371	0.916
	p değeri	0.46	0.04	0.47
	t değeri	0.73	-2.04	-0.72
agr3	Katsayı	1.341**	-0.609	-0.219*
	Std. Hata	(0.596)	(0.442)	(0.122)
	Odds Oranı	3.822	0.544	0.803
	p değeri	3.822	0.544	0.803
	t değeri	0.02	0.17	0.07

- Çocuğun kilolu olması konusunda duyulan endişe, büyükanne eğitim seviyesi yükseldikçe artmaktadır. Büyükanne eğitim seviyesinin yüksek olması aynı zamanda 3.822 gibi yüksek bir odds oranıyla bu kategoride en çok etkide bulunan değişkendir.
- Toplam gelirin artışı ve artan büyükbaba eğitim seviyesi, çocuğun kilolu olmasından ve ileride diyet yapmak durumunda kalmasından endişe duyulması olasılığını düşürücü etki göstermektedir.

- Katılımcıların eğitim seviyesi ve cinsiyeti ile okulun sosyoekonomik düzeyi gibi diğer bağımsız değişkenlerin ise çocuğun ağırlığına yönelik olarak duyulan endişe üzerinde herhangi bir etkisi bulunamamıştır.

5.1.3.4.Kısıtlama

Bu kategoride katılımcılar; çocuğun yediği şekerli (kst1), yağlı (kst2) ve favori besinlerini (kst3) gereğinden çok yemediğine emin olma, çocuktan bilerek bazı yiyecekleri saklama (kst4), ödül olarak şekerli besinler sunma (kst5), istediği şeyleri yapması için favori besinini sunma (kst6) ve rehberlik edilmezse favori besinlerini gereğinden çok yiyeceğine dair endişedir (kst7). Kısıtlama boyutuna yönelik tahminler Tablo 5.4.'te gösterilmiştir. Buna göre kısıtlama boyutunu pozitif yönde etkileyen, yani ebeveynin çocuğu kısıtlama eğilimini arttıran değişkenler çocuğun kız olması ve okulun yükselen sosyoekonomik düzeyidir. Negatif yönde etkileyen tek değişken ise partnerin artan eğitim seviyesidir.

Tablo 5.5. Kısıtlama alt boyutu için parametre tahminleri ve istatistikler

		c_female	prt_edc	factor(type)3
kst1	<i>Katsayı</i>	0.673**	-0.127	0.529
	<i>Std. Hata</i>	(0.317)	(0.138)	(0.502)
	<i>Odds Oranı</i>	1.960	0.881	1.696
	<i>p değeri</i>	0.03	0.36	0.29
	<i>t değeri</i>	2.12	-0.92	1.05
kst2	<i>Katsayı</i>	0.487	-0.135	0.571
	<i>Std. Hata</i>	(0.334)	(0.147)	(0.531)
	<i>Odds Oranı</i>	1.628	0.873	1.771
	<i>p değeri</i>	0.15	0.36	0.28
	<i>t değeri</i>	1.45	-0.91	1.07
kst3	<i>Katsayı</i>	0.742**	-0.063	-0.221
	<i>Std. Hata</i>	(0.284)	(0.121)	(0.443)
	<i>Odds Oranı</i>	2.101	0.939	0.802
	<i>p değeri</i>	0.01	0.60	0.62
	<i>t değeri</i>	2.61	-0.52	-0.49
kst4	<i>Katsayı</i>	-0.111	-0.200*	-0.440
	<i>Std. Hata</i>	(0.240)	(0.109)	(0.389)
	<i>Odds Oranı</i>	0.895	0.818	0.644
	<i>p değeri</i>	0.64	0.07	0.26

	<i>t değeri</i>	-0.46	-1.83	-1.13
kst5	<i>Katsayı</i>	0.673**	-0.127	0.529
	<i>Std. Hata</i>	(0.317)	(0.138)	(0.502)
	<i>Odds Oranı</i>	1.960	0.881	1.696
	<i>p değeri</i>	0.03	0.36	0.29
	<i>t değeri</i>	2.12	-0.92	1.05
kst6	<i>Katsayı</i>	-0.168	-0.296**	0.709*
	<i>Std. Hata</i>	(0.265)	(0.123)	(0.428)
	<i>Odds Oranı</i>	0.845	0.744	0.492
	<i>p değeri</i>	0.03	0.36	0.29
	<i>t değeri</i>	-0.63	-2.41	-1.65
kst7	<i>Katsayı</i>	0.074	-0.255**	0.296
	<i>Std. Hata</i>	(0.240)	(0.107)	(0.394)
	<i>Odds Oranı</i>	1.077	0.775	1.344
	<i>p değeri</i>	0.76	0.02	0.45
	<i>t değeri</i>	0.31	-2.37	0.79

- Çocuğun kız olması, çocuğun şekerli, yağlı ve kendi sevdiği herhangi bir yiyeceği gereğinden fazla yemediğinden emin olma konusundaki motivasyonu artırır. Fakat aynı zamanda çocuğun yaptığı iyi davranışları şekerli besinlerle ödüllendirme konusundaki eğilimi de artırır.

Gerek sağlıksız yiyeceklerde (1.960 ve 2.101), gerekse ödül olarak çocuğun favori besinini sunma konusunda en güçlü etkiyi gösteren değişken, partner eğitim seviyesi ve okulun sosyoekonomik düzeyine kıyasla, çocuğun kız olmasıdır.

- Partnerin eğitim seviyesi arttıkça çocuktan belli başlı besinleri bilhassa saklama eğilimi azalır. Aynı zamanda bu değişken, çocuğa istediği şeyi yaptırabilme adına favori besinleri sunma eğilimi ile kontrol edilmezse / rehberlik yapılmazsa çok fazla abur cubur yiyeceğine yönelik inancı da zayıflatmaktadır.
- Çocuğun öğrenim görmekte olduğu okulun sosyoekonomik düzeyinin yüksek olması da ebeveynin, istediği şeyi yaptırabilme adına çocuğa favori besinini sunma eğilimini artırır.

5.1.3.5.Yeme baskısı

Bu kategoride katılımcıların yanıtladığı sorular çocuğun tabağındaki yiyeceği her zaman bitirmek zorunda olması (bsk1), yeterince yediğinden emin olma (bsk2), aç değilse bile yedirmek için uğraşma (bsk3) ve rehberlik edilmezse gerekenden az yiyeceği inancıdır (bsk4). Yeme baskısına yönelik tahminler Tablo 5.5.'te gösterilmiştir. Buna göre yeme baskısı boyutuna pozitif yönde etki eden tek değişken, büyükanne eğitim seviyesinin orta düzey olmasıdır. Yanıtlayan ebeveynin kadın olması, büyükbaba eğitim seviyesinin orta düzey olması, artan toplam gelir ve okulun artan sosyoekonomik düzeyi değişkenlerinin tamamı yeme baskısı konusunda negatif etki göstermektedir.

Tablo 5.6. Yeme baskısı alt boyutu için parametre tahminleri ve istatistikler

		female	m_edc2_sec	d_edc2_sec	tot_inc	factor(type)2	factor(type)3
bsk1	Katsayı	-1.241***	0.365	-0.581*	-0.261**	-0.090	0.021
	Std. Hata	(0.301)	(0.313)	(0.307)	(0.126)	(0.370)	(0.393)
	Odds Oranı	0.289	1.441	0.559	0.770	0.914	1.021
	p değeri	0.00	0.24	0.06	0.04	0.81	0.96
	t değeri	-4.11	1.16	-1.89	-2.07	-0.24	0.05
bsk2	Katsayı	-0.459	0.398	-0.219	0.099	-0.456	-0.463
	Std. Hata	(0.281)	(0.309)	(0.300)	(0.128)	(0.367)	(0.380)
	Odds Oranı	0.632	1.490	0.803	1.104	0.634	0.629
	p değeri	0.10	0.20	0.47	0.44	0.21	0.22
	t değeri	-1.63	1.28	-0.73	0.77	-1.24	-1.21
bsk3	Katsayı	-0.616**	0.623*	0.136	-0.243*	-0.664	-0.530
	Std. Hata	(0.292)	(0.345)	(0.333)	(0.133)	(0.405)	(0.413)
	Odds Oranı	0.540	1.864	1.146	0.784	0.515	0.588
	p değeri	0.04	0.07	0.68	0.07	0.10	0.20
	t değeri	-2.10	1.80	0.40	-1.82	-1.64	-1.28
bsk4	Katsayı	0.006	0.351	0.094	-0.016	-0.895**	-1.023***
	Std. Hata	(0.239)	(0.313)	(0.303)	(0.129)	(0.376)	(0.396)
	Odds Oranı	0.737	1.421	1.098	0.984	0.409	0.360
	p değeri	0.29	0.26	0.76	0.90	0.02	0.01
	t değeri	-1.06	1.12	0.30	-0.12	-2.38	-2.58

- Yanıtlayan ebeveynin kadın olması, çocuğun tabağındaki yemeği her zaman bitirmesi gerektiğine yönelik inancı önemli ölçüde zayıflatır. Öte yandan aç değilse dahi ona bir şeyler yedirmeye yönelik eğilimi zayıflatıcı etki gösterir.
- Büyükanne eğitim seviyesinin orta düzeyde olması, çocuk aç değilse dahi ona yemek yedirme olasılığını artırır.
- Büyükbaba eğitim seviyesinin orta düzeyde olması çocuğun tabağındaki yemeği her zaman bitirmesi gerektiğine yönelik inancı zayıflatır.
- Hane toplam gelirinin artması çocuğun tabağındaki yemeği her zaman bitirmesi gerektiğine yönelik inancı zayıflatır. Ayrıca aç değilse dahi ona bir şeyler yedirmeye yönelik eğilimi zayıflatıcı etki gösterir.
- Rehberlik edilmezse çocuğun gerekenden az yiyeceğine yönelik inanç ise çocuğun öğrenim gördüğü okulun sosyoekonomik düzeyinden etkilenmekte, SED yükseldikçe zayıflamaktadır. p değerlerine göre orta düzeyden üst düzeye gidildikçe istatistiksel olarak güçlü bir ilişki gözlemlenir. SED bir birim yükseldiğinde bu inanç odds oranına göre 0.409 kat, bir birim daha yükselip üst düzeye ulaşıldığında 0.360 kat zayıflamaktadır.

5.2.Özet

James, vd. (2009), aile yapısı ya da türünün besin ve beslenmenin günlük aile yaşamıyla iç içe geçme biçimlerinin veya çocukların bu yaşama katılma biçimlerinin bir göstergesi olmadığını ifade eder. Onlara göre bu daha ziyade, ebeveynlerin - ve bir dereceye kadar çocukların kendilerinin - çocukluğun doğası ve çocukların kimlikleri hakkında sahip oldukları fikirlerdir. Dolayısıyla aile yemeklerinin üretimi ve tüketimiyle ilgili aile içi çeşitli süreç ve uygulamalar, çocukluk kimliklerini ve aile katılımcıları olarak çocuklara ilişkin farklı anlayışları ortaya çıkarmaktadır. Araştırmamın iddiası ise çocuktan ne anladığımızın ve onu nasıl yorumlayıp nasıl muamele ettiğimiz toplum içerisinde işgal ettiğimiz konumlarla ilişkili olduğudur. Söz konusu anlamlar ve tutumlar zamana, topluma ve toplum içerisindeki farklı gruplara göre değişmekte ve kendi davranış setlerini inşa etmektedirler.

Morgan (1996), ailenin en iyi benimsediği uygulamalarla ilişkili olarak anlaşıldığını ileri sürerken aileyi, statik bir bütün olarak değil, müzakereci ve aktif olarak yaşanan ve devam eden dinamik bir sosyal ilişkiler dizisi olarak tasavvur eder.

“Bilişsel ortam/çevre” kavramıyla Gabrenya (2003), aile yaşam koşulları ve olanaklarıyla birlikte ailenin değer ve inançlarının da yer aldığı, ekolojik ve ideolojik unsurların bir araya getirdiği kompleks bir yaşam ortamına atıfta bulunur. Buna göre farklı toplumsal sınıflara göre evdeki ebeveynlerin özellikleri farklılık gösterir. Değerler, davranış tarzları, ilgi alanları, boş zaman etkinlikleri, konuşma biçimleri, vb.; çocukların yetişmesindeki ana temeli sağlarken çocukların yemek masasında ebeveynlerinin konuşmalarına nasıl dahil olduğundan ne konuştuklarına kadar birçok süreci etkisi altına alır.

Sosyoekonomik düzey ve cinsiyet, ebeveynlerin çocukların beslenme davranışlarına yönelik tutumları üzerinde çeşitli şekillerde etkide bulunmaktadır. Araştırmadan çıkan önemli sonuçlardan bir tanesi çocuğun cinsiyetinin, ebeveynin çocuğun beslenmesine yönelik tutum ve inançlarını şekillendirmedeki etkisidir. Yüksek oranda kız çocuk ebeveynlerinin ilgi gösterdiği araştırmada, ebeveynlerin kız çocuklara kıyasla erkek çocukların yiyeceği miktara karar verme konusunda daha fazla sorumluluk hissetme eğiliminde oldukları bulgusu dikkat çekicidir. Öte yandan çocuğun kız olması, yediği sağlıksız yiyeceklerden ebeveynin haberdar olma sorumluluğunu arttırmaktadır. Aynı şekilde çocuğun yediği sağlıksız yiyecekler ya da onun favori besinlerini kısıtlama eğilimi de erkek çocuklara oranla kız çocukları için daha yüksek olasılık olarak bulunmuştur. Bu durum kız çocukları üzerindeki beden kontrolünün daha yoğun olduğunu göstermektedir.

Cinsiyete dair bir diğer önemli bulgu annelerin babalara göre çocukların yedikleri miktara karar verme konusunda daha fazla sorumlu hissetme eğiliminde olmalarıdır. Yine bu bulgu da araştırmaya daha yüksek oranda annelerin katılması ve derinlemesine görüşmelerden de paralel şekilde çocuk beslenmesinin esas olarak kadının sorumluluğunda olması bulgularıyla uyumludur. Fakat çocuğun her zaman tabağındaki yemeği bitirmesi gerektiği inancı babalara kıyasla annelerde zayıflama eğilimindedir. Sağduyu ile çok da uyumlu olmayan bu bulgu ise yine sayısız araştırma ve derinlemesine görüşmelerin gösterdiği gibi babanın aile içindeki otorite konumuyla açıklanabilir.

Katılımcılar ve ailelerinin sosyoekonomik düzeyleri ise özellikle çocuğun beslenmesi üzerindeki kontrol üzerinde etkide bulunmaktadır. Şaşırtıcı şekilde katılımcının eğitim seviyesinin genel olarak bağımlı değişkenler üzerinde herhangi bir etkisi bulunamamış olsa da büyükanne ve büyükbaba eğitim seviyelerinin etkilerinin çoğu zaman birbirinin tam zıttı olduğu görülmüştür. Örneğin büyükanne eğitim seviyesi yükseldikçe çocuğun kilolu olmasından duyulan endişe artarken büyükbaba eğitim seviyesi ve toplam gelir artışı bu olasılığı düşürücü etki yapar. Yine büyükanne eğitiminin orta seviye olması çocuk aç olmasa dahi ona yedirme eğilimini arttırırken orta düzey büyükbaba eğitim seviyesi buna tam tersi etki yapar. Büyükanne eğitim seviyesi arttıkça, öte yandan, çocuğa yedirme ve yiyeceği miktara karar vermede algılanan sorumluluk artmaktadır.

Partner eğitim seviyesi arttıkça çocuğun kendi haline bırakılırsa çok fazla abur cubur ya da kendi favori besinini yiyeceğine yönelik inanç zayıflar. Toplam gelir arttıkça çocuğun sağlıklı besinleri seçmesi konusunda ebeveynin kendini sorumlu hissetme eğilimi azalmaktadır. Aynı eğilim çocuğun okulunun SED'i yükseldikçe de gözlemlenir. Benzer şekilde artan hane toplam geliri ve okulun yükselen SED'i çocuğun her zaman tabağındaki yemeği bitirmesi gerektiği yönündeki otoriter bakış açısını zayıflatır.

Lambert vd.'nin (1979'dan akt. Gabrenya, 2003) toplumsal sınıf konumu ve çocuk yetiştirme biçimleri üzerine birçok farklı ülkede yürüttükleri karşılaştırmalı araştırma, ebeveynin uyguladığı disiplinin ne derece katı ya da hoşgörülü olduğunu belirleyen çocuk ya da ebeveynin cinsiyeti ya da kültürden ziyade toplumsal sınıf olduğunun altını çizmektedir. Konu ve bağlam farklı olsa da Harrits ve Pedersen'in 2019 yılında yürüttükleri araştırma da bu çarpıcı bulguyu destekler: sosyoekonomik kategoriler hem kültürel hem ahlaki kategorilerden daha yaygındır (2019: 874). Araştırmacılar ayrıca, az sayıda istisnalar olmakla birlikte farklı ülkelerde olup aynı sınıfsal konumda bulunan ebeveynlerin, çocuk yetiştirme ve onu disipline etme konusunda benzer davranış örüntüleri sergilediklerini, Amerikalı fabrika işçisinin Fransız fabrika işçisiyle, her ikisinin de kendi ülkelerindeki beyaz yakalı işçilerle olduğundan daha fazla ortak noktaları olduğu bulgusuyla somutlaştırır.

Kohn'un (1983'ten akt. Gabrenya, 2003) araştırması öte yandan, orta sınıf ebeveynlerin çocuklarına öz yönetim değerleri aşılama eğilimli olduğunun altını çizirken,

işçi sınıfından ebeveynlerde daha ziyade uyumluluğa yönelik davranış kalıpları öne çıkar. Orta sınıf ebeveynler çocuğun bağımsız düşünebilmesine yönelik bir motivasyona sahipken işçi sınıf ebeveynlerde bu durum itaatkarlık, doğruyu yapmak ve iyi huylu olmak gibi değerler etrafında döner. Orta sınıf ebeveynler çocuklarını eylemlerin niyetlerine göre cezalandırma eğilimindeyken işçi sınıf ebeveynler sonuçları cezalandırma eğilimindedir.

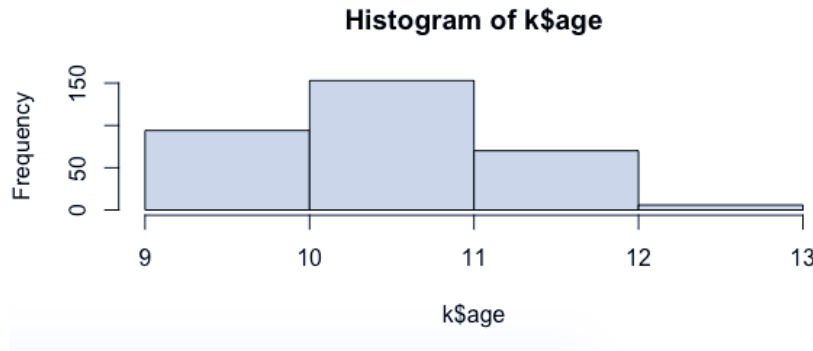
Bu araştırmanın şimdiye kadarki bulgularının da gösterdiği gibi nihayetinde ailenin sınıfsal konumu, en temel aile içi kontrol süreçlerinden biri olan beslenmeye yönelik ebeveyn tutum ve anlayışlarını şekillendirmekte son derece önemlidir. Sosyoekonomik düzey yükseldikçe ikili düşünce yerini çoklu düşünceye, katı otorite yerini görece esnek bir anlayışa bırakmakta ve beslenmeye yönelik sorumluluk çocukla da paylaşılacak şekilde bölünmektedir. Daha da ötesinde, bundan sonraki kısımlarda açılacağı gibi, çocuğa ve onun seçimlerine duyulan saygı ile güven de sınıfsal konumdan ayrı değildir.

ALTINCI BÖLÜM

6. NİCEL BULGULAR II: ÇOCUKLUK BAĞLAMI

Bu bölümdeki analizin amacı, çocukların toplumsal sınıf konumlarına göre aile içi kontrolü nasıl algıladıklarını incelemektir. Ebeveyn yanıtlarına uygulanan model ebeveynlerin çocukları toplumsal sınıf konumlarına göre nasıl yönlendirdiklerini gösterirken bu bölüm çocukların onları genel olarak nasıl değerlendirdiğini gösterecektir. Anketi 190 kız ve 133 erkek çocuk yanıtlamıştır. Çocukların yaşları 9-13 arası değişmektedir fakat Grafik 6'dan da görüleceği gibi, ağırlıklı olarak 10-11 yaş aralığındadırlar.

Grafik 6. *Çocukların yaş dağılımı*

Bağımsız değişkenler çocuğun yaşı, cinsiyeti ve öğrenim görmekte olduğu okulun sosyoekonomik düzeyiyken, bağımlı değişkenler Ana Baba Tutum Ölçeğinin demokratik, otoriter ve koruyucu-istekçi alt boyutlarından oluşmaktadır. Bu kapsamda katılımcılara yöneltilen tüm sorular Tablo 6.'da gösterildiği gibidir.

Tablo 6. *Bağımlı değişkenler*

dem1	<i>demokratik</i>	Bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmiştir
dem2		Çok yönlü gelişmem için beni olanakları ölçüsünde desteklemiştir.
dem3		Arkadaşlarımı eve çağırma izni verir, geldiklerinde onlara iyi davranır
dem4		Elinden geldiği kadar, her konuda fikrimi almaya özen gösterir
dem5		Sorunlarımı onunla rahatlıkla konuşabilirim.
dem6		Neden bazı şeyleri yapmam ya da yapmamam gerektiğini bana açıklar.

dem7		Birlikte olduğumuz zamanlar ilişkimiz çok arkadaşçadır.
dem8		Evde bir konu tartışılırken görüşlerimi söylemem için beni teşvik eder.
dem9		Küçük yaşımdan itibaren ders çalışma ve okuma alışkanlığı kazanmam konusunda bana yardımcı olmuştur.
dem10		Küçüklüğümde bana yeterince vakit ayırır; parka, sinemaya götürmeyi ihmal etmezdi.
dem11		Ona yaklaşmak istediğimde daima bana sıcak bir biçimde karşılık verir.
dem12		Bana önemli ve değerli bir kişi olduğum inancını aşılamıştır.
dem13		Aile ile ilgili kararlar alınırken benim de fikrimi öğrenmek ister.
dem14		Beni olduğum gibi kabul etmiştir.
dem15		Günlük olaylar hakkında anlattıklarımı ilgi ile dinler ve bana açıklayıcı cevaplar verir.
otr1	otoriter	Her yaptığım işin olumlu yanlarını değil kusurlarını görmüş ve beni eleştirmiştir.
otr2		Aramızdaki ilişki ona içimi açmaya cesaret edemeyecek kadar resmidir.
otr3		Çevremizdeki çocuklarla beni karşılaştırır, onların benden daha iyi olduklarını söyler.
otr4		Fiziksel ve duygusal olarak kendisine yakın olmak istediğim zaman soğuk ve itici davranır.
otr5		Kendi istediği mesleği seçmem konusunda beni zorlamıştır
otr6		Benim gibi bir evladı olduğu için kendini rahatsız hissettiğini sanıyorum.
otr7		Başkalarına benden daha çok önem verir ve onlara daha nazik davranır.
otr8		Benimle genellikle sert bir tonda ve emrederek konuşur.
kor1	koruyucu - istekçi	Her zaman başıma kötü bir şey gelecekmiş gibi beni koruyup kollamaya çalışır
kor2		Bana hükmetmeye çalışır.
kor3		Bugün bile alışverişe çıkacağım zaman, kandırılacağımı düşünerek benimle gelmek ister.
kor4		Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir.
kor5		Sevmediğim yemekleri, yarayacağı düşüncesiyle, zorla yedirir.
kor6		Sınavlarda hep üstün başarı göstermemi istemiştir.
kor7		Kendimi yönetebileceğim yaşlarda bile her gittiği yere beni de götürür, evde yalnız kalmamdan kaygılanır.
kor8		Okulda başarılı olmama konusunda beni zorlar, kırık not aldığımda cezalandırır.

kor9	Beni kendi emellerine ulaşmak için bir araç olarak kullanır.
kor10	Beni daima yapabileceğimden fazlasını yapmaya zorlamıştır.
kor11	Paramı nerelere harcadığımı ayrıntılı bir biçimde denetler.
kor12	Her zaman, her işte kusursuz olmam gerektiği inancındadır.
kor13	Benim iyiliğimi istediğini, benim için neyin iyi olduğunu ancak kendisinin bileceğini söyler.
kor14	Her zaman nerede olduğumu ve ne yaptığımı merak eder.
kor15	İyi bir iş yaptığımda beni övmekten çok daha

6.1. Anneye Yönelik Bulgular

6.1.1. Otoriterlik

Tablo 6.1. çocukların yaş, cinsiyet ve öğrenim görmekte oldukları okulun sosyoekonomik düzeyine göre otoriter özellikler kapsamında annelerini nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bulguları içermektedir. Buna göre çocuğun yaşı ve orta SED’de öğrenim görüyor olması algılanan otoriteyi pozitif yönde etkilerken çocuğun kız olması negatif yönde etkide bulunmaktadır.

Tablo 6.1. Otoriterlik (anne) alt boyutu için parametre tahminleri ve istatistikler

		age	female	type2	type3
aotr1	<i>Katsayı</i>	0.316**	0.098	0.077	-0.387
	<i>Std. Hata</i>	(0.156)	(0.223)	(0.261)	(0.307)
	<i>Odds Oranı</i>	1.371	1.103	1.080	0.679
	<i>p değeri</i>	0.04	0.66	0.77	0.21
	<i>t değeri</i>	2.02	0.43	0.29	-1.26
aotr2	<i>Katsayı</i>	0.056	-0.488***	0.768***	-0.372
	<i>Std. Hata</i>	(0.151)	(0.218)	(0.260)	(0.317)
	<i>Odds Oranı</i>	1.057	0.614	2.156	0.690
	<i>p değeri</i>	0.71	0.03	0.00	0.24
	<i>t değeri</i>	0.36	-2.23	2.95	-1.17
aotr3	<i>Katsayı</i>	0.316**	0.098	0.077	-0.387
	<i>Std. Hata</i>	(0.156)	(0.223)	(0.261)	(0.307)
	<i>Odds Oranı</i>	1.371	1.103	1.080	0.679
	<i>p değeri</i>	0.04	0.66	0.77	0.21
	<i>t değeri</i>	2.02	0.43	0.29	-1.26

aotr5	<i>Katsayı</i>	0.168	-0.519*	0.627	0.610
	<i>Std. Hata</i>	(0.224)	(0.313)	(0.418)	(0.463)
	<i>Odds</i>	1.183	0.595	1.873	1.857
	<i>Oranı</i>				
	<i>p değeri</i>	0.45	0.10	0.13	0.18
	<i>t değeri</i>	0.75	-1.65	1.49	1.33

- Çocuğun yaşı arttıkça, annesinin, onun her yaptığına olumlu değil de olumsuz yanlarını gördüğü ve eleştirmeyi tercih ettiği düşüncesiyle, annesinin onu başkalarıyla kıyasladığı, başkalarının daha iyi olduğunu söylediği düşüncesi güçlenmektedir.
- Çocuğun kız olması annesiyle arasındaki ilişkinin erkek çocuklara kıyasla resmi algılanması olasılığını azaltmaktadır.
- Çocuğun orta SED’de öğrenim görüyor olması, annesiyle arasındaki ilişkinin diğer kategorilere kıyasla daha resmi algılanması olasılığını arttırmaktadır. Ayrıca odds oranları orta SED’te öğrenim görüyor olmanın (2.156) bu olasılığı yaş, cinsiyet ve üst SED’de öğrenim görüyor olma kategorilerine göre önemli ölçüde güçlü etkilediğini göstermektedir.
- Üst SED’te öğrenim görüyor olmanın ise algılanan otoriteyle ilişkisi bulunamamıştır.

6.1.2. Demokratik

Tablo 6.2. çocukların yaş, cinsiyet ve öğrenim görmekte oldukları okulun sosyoekonomik düzeyine göre demokratik özellikler kapsamında annelerini nasıl değerlendirdiklerine ilişkin tahminleri içermektedir. Çocuklar tarafından algılanan demokrasiyi pozitif yönde etkileyen tek değişken okulun yükselen sosyoekonomik düzeyidir ve anneyi demokratik algılama konusunda neredeyse tüm bağımlı değişkenler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etki görülmüştür. Çocuğun yaşı ve orta sosyoekonomik düzeyde öğrenim görüyor olması ise negatif yönde etkide bulunmaktadır.

Tablo 6.2. Demokratik (anne) alt boyut için parametre tahminleri ve istatistikler

		age	female	type2	type3
ad3	<i>Katsayı</i>	-0.151	0.276	-0.739**	0.047
	<i>Std. Hata</i>	(0.189)	(0.268)	(0.334)	(0.404)
	<i>Odds Oranı</i>	0.860	1.318	0.478	1.048
	<i>p değeri</i>	0.42	0.30	0.03	0.91
	<i>t değeri</i>	-0.79	1.02	-2.21	0.11
ad4	<i>Katsayı</i>	-0.301**	0.021	0.016	1.079***
	<i>Std. Hata</i>	(0.145)	(0.211)	(0.247)	(0.302)
	<i>Odds Oranı</i>	0.774	1.088	0.953	2.430
	<i>p değeri</i>	0.09	0.70	0.85	0.01
	<i>t değeri</i>	-1.71	0.37	-0.18	2.77
ad7	<i>Katsayı</i>	0.096	0.266	0.462*	0.343
	<i>Std. Hata</i>	(0.153)	(0.222)	(0.258)	(0.292)
	<i>Odds Oranı</i>	1.101	1.304	1.587	1.410
	<i>p değeri</i>	0.53	0.23	0.07	0.24
	<i>t değeri</i>	0.62	1.19	1.78	1.17
ad8	<i>Katsayı</i>	-0.301**	0.021	0.016	1.079***
	<i>Std. Hata</i>	(0.145)	(0.211)	(0.247)	(0.302)
	<i>Odds Oranı</i>	0.740	1.022	1.017	2.941
	<i>p değeri</i>	0.04	0.92	0.95	0.00
	<i>t değeri</i>	-2.07	0.10	0.06	3.57
ad9	<i>Katsayı</i>	-0.262	0.247	-0.312	0.821*
	<i>Std. Hata</i>	(0.208)	(0.291)	(0.336)	(0.463)
	<i>Odds Oranı</i>	0.769	1.280	0.732	2.273
	<i>p değeri</i>	0.21	0.40	0.35	0.08
	<i>t değeri</i>	-1.26	0.84	-0.92	1.77
ad10	<i>Katsayı</i>	0.136	0.300	0.194	0.854***
	<i>Std. Hata</i>	(0.160)	(0.228)	(0.263)	(0.328)
	<i>Odds Oranı</i>	1.145	1.350	1.215	2.349
	<i>p değeri</i>	0.39	0.19	0.46	0.01
	<i>t değeri</i>	0.85	1.31	0.73	2.60
ad11	<i>Katsayı</i>	-0.029	0.406	0.277	1.271***
	<i>Std. Hata</i>	(0.183)	(0.264)	(0.295)	(0.423)
	<i>Odds Oranı</i>	0.972	1.501	1.320	3.563
	<i>p değeri</i>	0.87	0.12	0.35	0.00
	<i>t değeri</i>	-0.15	1.53	0.93	3.00
ad12	<i>Katsayı</i>	-0.010	-0.197	-0.055	0.857**
	<i>Std. Hata</i>	(0.174)	(0.252)	(0.283)	(0.368)
	<i>Odds Oranı</i>	0.990	0.821	0.946	2.356

	<i>p değeri</i>	0.95	0.43	0.85	0.02
	<i>t değeri</i>	-0.05	-0.78	-0.19	2.33
ad13	<i>Katsayı</i>	-0.196	0.312	0.186	0.708**
	<i>Std. Hata</i>	(0.155)	(0.223)	(0.260)	(0.315)
	<i>Odds Oranı</i>	0.822	1.366	1.204	2.030
	<i>p değeri</i>	0.21	0.16	0.48	0.02
	<i>t değeri</i>	-1.26	1.39	0.71	2.24

- Yaş değişkeni temelde, çocuğun ev içerisindeki söz hakkıyla ilişkilidir. Çocuğun yaşı arttıkça, annenin, elinden geldiğince her konuda çocuğun fikrini aldığı görüşü ile bir konu tartışılırken çocuğun fikrini alma konusunda teşvik ettiği görüşü zayıflama eğilimine girmektedir. Bu durum çocukların artan yaşlarıyla birlikte artan otonomi isteğiyle açıklanabileceği gibi, ergenlik öncesi ve ilk ergenlik dönemlerinde yaşanan ebeveyn çocuk çatışmasıyla da açıklanabilir.
- Orta SED’de öğrenim görmekte olan çocuklara göre annelerinin, diğer SED’lere kıyasla arkadaşlarını eve çağırmasına izin verme ve geldiklerinde onlara iyi davranma ihtimali azaltır. Fakat diğer bir yandan anne çocuk ilişkisinin arkadaşça yorumlanması olasılığı da artmaktadır.
- Üst SED’te öğrenim görmekte olan çocuklar için ise bulgular dikkat çekicidir. Çocuğun üst SED’te eğitim görüyor olması annenin her konuda elinden geldiğince çocuğun fikrini aldığı görüşünü önemli ölçüde artırır. Bu kategoride odds oranı çocuğun kız olmasının neredeyse hiçbir etkisi olmadığını gösterirken bu oran üst SED için 2.430 gibi yüksek bir seviyededir ve en büyük etkiyi gösteren değişkenin üst SED’de okuyor olmak olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde evde bir konu tartışılırken annenin, çocuğu görüşünü söylemeye teşvik etmesi olasılığını da (2.941) en güçlü şekilde etkileyen değişkendir.
- Çocuğun üst SED’te öğrenim görüyor olması küçük yaşından itibaren ders çalışma ve okuma alışkanlığı kazanması konusunda annesinin ona yardımcı olma olasılığını artırır (2.273). Aynı zamanda küçüklüğünde ona yeterince vakit ayırdığı; parka, sinemaya götürmeyi ihmal etmediği düşüncesini de önemli ölçüde güçlendirir (2.349). Annelerine yaklaşmak istediğinde annenin sıcak biçimde karşılık verme olasılığı diğer kategorilere kıyasla önemli ölçüde yükselirken (3.563), ona önemli

ve değerli bir kişi olduğu inancını aşıladığı düşüncesini de güçlendirmektedir (2.356). Ayrıca aile ile ilgili önemli kararlar alınırken annenin, çocuğun fikrini de öğrenmek istemesi olasılığı da diğer SED'lere göre yüksek bulunmuştur (2.030).

6.1.3. Koruyucu - istekçi

Koruyucu – istekçi anne tutumu, çocuğun yaşından, cinsiyetinden ve öğrenim görmekte olduğu okulun SED'inden etkilenmektedir. Tablo 6.4. yaş, cinsiyet ve öğrenim görülen okulun sosyoekonomik düzeyine göre koruyucu-istekçi özellikler kapsamında annelerini nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bulguları içermektedir.

Tablo 6.3. *Koruyucu-istekçi (anne) alt boyut için parametre tahminleri ve istatistikler*

		age	female	type2	type3
ak1	<i>Katsayı</i>	-0.144	-0.336	-0.373	-0.731**
	<i>Std. Hata</i>	(0.156)	(0.230)	(0.275)	(0.309)
	<i>Odds Oranı</i>	0.866	0.715	0.689	1.048
	<i>p değeri</i>	0.36	0.14	0.17	0.02
	<i>t değeri</i>	-0.92	-1.46	-1.35	-2.36
ak3	<i>Katsayı</i>	-0.305**	0.463**	0.047	-0.080
	<i>Std. Hata</i>	(0.146)	(0.209)	(0.249)	(0.284)
	<i>Odds Oranı</i>	0.737	1.590	1.048	0.929
	<i>p değeri</i>	0.04	0.03	0.85	0.78
	<i>t değeri</i>	-2.08	2.21	0.18	-0.28
ak4	<i>Katsayı</i>	-0.013	-0.381*	-0.267	-1.602***
	<i>Std. Hata</i>	(0.141)	(0.208)	(0.246)	(0.289)
	<i>Odds Oranı</i>	0.987	0.683	0.765	1.410
	<i>p değeri</i>	0.93	0.07	0.28	0.00
	<i>t değeri</i>	-0.09	-1.82	-1.08	-5.54
ak6	<i>Katsayı</i>	-0.012	-0.681***	-0.128	-1.195***
	<i>Std. Hata</i>	(0.150)	(0.227)	(0.265)	(0.298)
	<i>Odds Oranı</i>	0.988	0.506	0.880	0.303
	<i>p değeri</i>	0.94	0.00	0.63	0.00
	<i>t değeri</i>	-0.08	-2.99	-0.48	-4.01
ak7	<i>Katsayı</i>	0.0003	0.105	-0.111	-0.719**
	<i>Std. Hata</i>	(0.144)	(0.205)	(0.237)	(0.282)
	<i>Odds Oranı</i>	1.000	1.110	0.895	0.487
	<i>p değeri</i>	1.00	0.61	0.64	0.01

	<i>t değeri</i>	0.00	0.51	-0.46	-2.54
ak9	<i>Katsayı</i>	-0.164	-0.569	1.603**	0.183
	<i>Std. Hata</i>	(0.267)	(0.377)	(0.521)	(0.656)
	<i>Odds Oranı</i>	0.849	0.566	2.894	1.201
	<i>p değeri</i>	0.54	0.13	0.04	0.78
	<i>t değeri</i>	-0.61	-1.50	2.04	0.27
ak10	<i>Katsayı</i>	0.454***	-0.426*	0.583**	-0.269
	<i>Std. Hata</i>	(0.156)	(0.221)	(0.267)	(0.315)
	<i>Odds Oranı</i>	1.574	0.653	1.791	0.764
	<i>p değeri</i>	0.00	0.05	0.03	0.39
	<i>t değeri</i>	2.90	-1.92	2.18	-0.85
ak11	<i>Katsayı</i>	-0.031	-0.361*	-0.150	-0.255
	<i>Std. Hata</i>	(0.139)	(0.204)	(0.237)	(0.277)
	<i>Odds Oranı</i>	0.970	0.697	0.861	0.775
	<i>p değeri</i>	0.83	0.08	0.53	0.36
	<i>t değeri</i>	-0.21	-1.76	-0.63	-0.92
ak12	<i>Katsayı</i>	0.188	-0.438**	0.164	-1.034***
	<i>Std. Hata</i>	(0.145)	(0.210)	(0.248)	(0.288)
	<i>Odds Oranı</i>	1.207	0.645	1.178	0.356
	<i>p değeri</i>	0.19	0.04	0.51	0.00
	<i>t değeri</i>	1.29	-2.08	0.65	-3.59
ak15	<i>Katsayı</i>	0.010	-0.401*	-0.090	-0.967***
	<i>Std. Hata</i>	(0.140)	(0.206)	(0.245)	(0.284)
	<i>Odds Oranı</i>	1.010	0.669	0.914	0.380
	<i>p değeri</i>	0.94	0.05	0.71	0.00
	<i>t değeri</i>	0.07	-1.94	-0.36	-3.40

- Çocuğun yaşı arttıkça annenin, alışverişe çıkacağı zaman, kandırılacağını düşünerek çocukla gitmek istemesi olasılığı azalır. Öte yandan annenin, onu yapabileceğinden fazlasını yapmaya zorladığı inancı önemli ölçüde artar.
- Çocuğun cinsiyetine göre elde edilen tahminlere bakıldığında ise kız çocuklar söz konusu olduğunda annenin, alışverişe çıkacağı zaman, kandırılacağını düşünerek çocukla gitmek istemesi olasılığı önemli ölçüde artar. Bu kategoride en güçlü etkiyi çocuğun kız olması göstermektedir (1.590).

- Öte yandan çocuğun kız olması, ondan her zaman gücünün üzerinde başarı beklenmesi, sınavlarda hep üstün başarı göstermesini ve onu yapabileceğinden fazlası için zorlaması olasılığını düşürür. Benzer şekilde onun her zaman ve her koşulda kusursuz olmasının beklenmesi olasılığını da düşürür. Diğer bir yandan çocuğun cinsiyeti, çocuğun parasını nerede harcayacağını denetlenmesi üzerinde de etkilidir. Kız çocukları için, parasını nerede harcayacağını denetlemesi olasılığı referans kategori olan erkek çocuklara göre daha düşük bulunmuştur. İyi bir iş yaptığında övülmesi ihtimali artarken daha iyisini yapması için eleştirel ifadelerin kullanılması olasılığı da düşer. Dolayısıyla çocukların gözünden anneler, kız çocuklarına yönelik daha korumacı özellikler sergilerken, başarı beklentileri ve denetim yüksek oranda erkek çocuklara odaklıdır.
- Orta SED’te öğrenim gören çocuklar için annenin onu kendi emelleri için bir araç olarak kullandığı düşüncesi güçlenmektedir(2.894). Aynı zamanda bu çocuklar, annelerinin onları yapabileceğinden fazlası için zorladıkları inancında olmaya, alt ve üst SED’e göre daha eğilimlidirler (1.791).
- Çocuğun üst SED’te öğrenim görüyor olması koruyucu-istekçi anne davranışlarının olasılığını diğer seviyelere göre önemli ölçüde azaltmaktadır. Annenin sürekli başına kötü bir şey gelecekmiş gibi onu koruyup kollaması ve ondan her zaman gücünün üstünde başarı beklemesi olasılığı bu düzeyde önemli ölçüde düşer. Benzer şekilde sınavlarda üstün başarı beklemesi ile her zaman için kusursuz olması gerektiği inancı önemli ölçüde zayıflar. Bu çocuklar açısından, iyi bir iş yaptığında övülmesi ihtimali diğer SED’lere göre daha yüksektir. Aynı zamanda kendini yönetebileceğine inandığı yaşlarda dahi annenin, çocuğu her gittiği yere götürmesi, evde yalnız kalmasından kaygılanması olasılığı da önemli ölçüde düşmektedir.

6.2.Babaya Yönelik Bulgular

6.2.1. Otoriterlik

Tablo 6.6. çocukların, yaş, cinsiyet ve öğrenim görmekte oldukları okulun sosyoekonomik düzeyine göre otoriter özellikler kapsamında babalarını nasıl

değerlendirdiklerine ilişkin bulguları içermektedir. Çocuğun yaş ve cinsiyetinin babanın otoriter algılanması üzerinde anlamlı bir etkisi gözlemlenmezken orta SED’de öğrenim görüyor olmak ile pozitif yönde, üst SED’le ise negatif yönde ilişki söz konusudur.

Tablo 6.4. Otoriterlik (baba) alt boyutu için parametre tahminleri ve istatistikler

		age	female	type2	type3
botr2	<i>Katsayı</i>	-0.064	-0.269	0.634**	-0.632**
	<i>Std. Hata</i>	(0.161)	(0.211)	(0.250)	(0.297)
	<i>Odds Oranı</i>	0.938	0.764	-0.1514	0.1534
	<i>p değeri</i>	0.67	0.20	0.01	0.03
	<i>t değeri</i>	-0.43	-1.27	2.53	-2.12
botr7	<i>Katsayı</i>	0.135	0.021	0.130	-0.641*
	<i>Std. Hata</i>	(0.166)	(0.245)	(0.279)	(0.356)
	<i>Odds Oranı</i>	1.144	0.979	1.139	0.527
	<i>p değeri</i>	0.42	0.93	0.64	0.07
	<i>t değeri</i>	0.81	-0.08	0.46	-1.79

- Orta SED’te eğitim gören çocuklar için baba çocuk ilişkisinin, çocuğun içini açamayacağı kadar resmi olması olasılığını artmaktadır.
- Üst SED’te ise tam tersi şekilde ve neredeyse aynı oranda bu olasılık düşmektedir. Yine üst SED’teki çocuklar için babanın, başkalarına çocuğundan daha çok değer verdiği düşüncesi diğer kategorilerdeki çocuklara göre daha düşüktür.

6.2.2. Demokratik

Tablo 6.7. çocukların yaş, cinsiyet ve öğrenim görmekte oldukları okulun sosyoekonomik düzeyine göre demokratik alt boyut kapsamındaki sorular açısından babalarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bulguları içermektedir. Tek bir madde dışında yaş, cinsiyet ve SED değişkenlerinin hepsi babanın demokratik algılanması konusunda negatif etki göstermektedir.

Tablo 6.5. Demokratik (baba) alt boyutu için parametre tahminleri ve istatistikler

		age	female	type2	type3
bdem4	<i>Katsayı</i>	-0.299**	-0.081	0.095	0.252
	<i>Std. Hata</i>	(0.150)	(0.219)	(0.264)	(0.306)

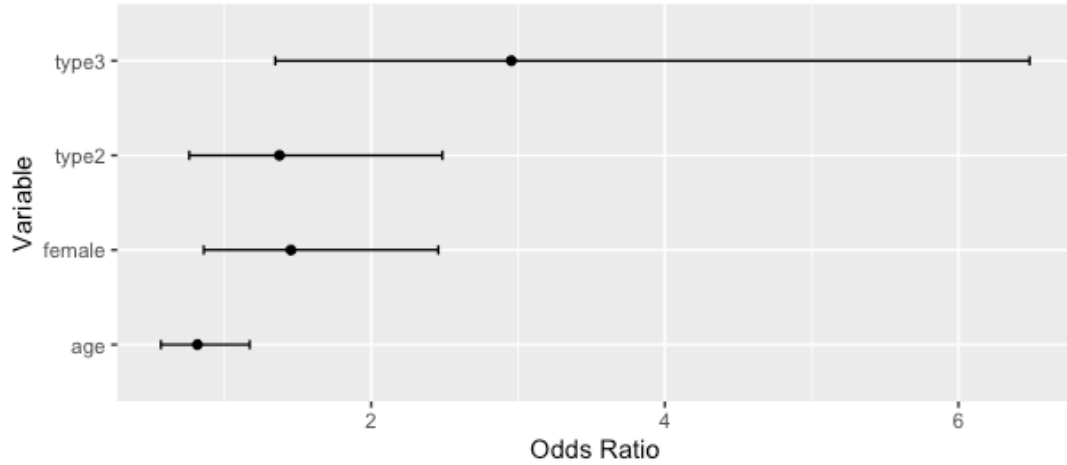
	<i>Odds Oranı</i>	0.741	1.085	0.910	1.287
	<i>p değeri</i>	0.05	0.71	0.72	0.41
	<i>t değeri</i>	-1.99	0.37	-0.35	0.82
bdem5	<i>Katsayı</i>	-0.246	-0.830***	-0.542**	0.061
	<i>Std. Hata</i>	(0.154)	(0.233)	(0.270)	(0.313)
	<i>Odds Oranı</i>	0.782	0.436	0.582	1.063
	<i>p değeri</i>	0.11	0.00	0.04	0.85
	<i>t değeri</i>	-1.60	-3.55	-2.00	0.19
bdem6	<i>Katsayı</i>	-0.057	-0.264	-0.759**	-0.844**
	<i>Std. Hata</i>	(0.168)	(0.242)	(0.309)	(0.335)
	<i>Odds Oranı</i>	0.944	0.768	0.468	0.430
	<i>p değeri</i>	0.73	0.27	0.01	0.01
	<i>t değeri</i>	-0.34	-1.09	-2.45	-2.52
bdem7	<i>Katsayı</i>	0.067	0.198	0.452*	0.149
	<i>Std. Hata</i>	(0.156)	(0.220)	(0.258)	(0.284)
	<i>Odds Oranı</i>	1.069	1.219	1.571	1.161
	<i>p değeri</i>	0.67	0.37	0.08	0.60
	<i>t değeri</i>	0.42	0.90	Jan.74	0.52
bdem8	<i>Katsayı</i>	-0.245*	-0.005	-0.014	-0.749**
	<i>Std. Hata</i>	(0.147)	(0.210)	(0.249)	(0.295)
	<i>Odds Oranı</i>	0.783	0.995	0.988	2.114
	<i>p değeri</i>	0.09	0.98	0.96	0.01
	<i>t değeri</i>	-1.66	-0.02	-0.05	2.53
bdem11	<i>Katsayı</i>	-0.203	0.374	0.319	1.084***
	<i>Std. Hata</i>	(0.185)	(0.268)	(0.302)	(0.401)
	<i>Odds Oranı</i>	0.816	1.453	1.375	2.955
	<i>p değeri</i>	0.27	0.16	0.29	0.01
	<i>t değeri</i>	-1.09	1.39	1.05	2.70

- Çocuğun artan yaşı, annede de olduğu gibi babanın her konuda çocuğun fikrini alması, aynı zamanda fikirlerini söylemesi için onu teşvik etme olasılığını düşürmektedir.
- Çocuğun kız olması ise sorunlarını babasıyla rahatlıkla konuşabilmesi olasılığını önemli ölçüde düşürmektedir.
- Çocuğun orta SED’te eğitim görüyor oluşu sorunlarını babasıyla rahatlıkla konuşabiliyor olma olasılığını düşürür. Aynı zamanda babasının, neden bazı şeyleri yapması ya da yapmaması gerektiğini açıklaması ihtimalini düşürür. Fakat öte

yandan bu SED’de öğrenim gören çocuklar için, beraberken baba çocuk ilişkisinin arkadaşça olma ihtimali de yükselmektedir.

- Üst SED’e gelindiğinde ise anneye kıyasla babaya yönelik tahminler oldukça farklıdır. Çocuğun üst SED’de yer alması, babanın neden bazı şeyleri yapması ya da yapmaması gerektiğini açıklama ihtimali ile evde bir konu tartışılırken görüşlerini söylemesi için teşvik edilmesi olasılığını azaltır. Çocukların anneleriyle babalarını değerlendirmelerindeki bu fark, babanın aile içerisinde halen otorite figürü olmasından ileri geliyor olabilir. Ancak, çocuklar babalarından yakınlık beklediklerinde, üst SED'deki çocuklar, diğer SED düzeylerine kıyasla babalarından önemli ölçüde daha sıcak bir karşılık alma olasılığına sahiptir. Bu bulgular, Grafik 1'de de gösterildiği üzere, çocuğun okulunun SED'inin, babayla ilişkinin algılanan sıcaklığını en güçlü yordayan faktör olduğunu ortaya koymaktadır; odds oranı 2.955 ile bu ilişki, diğer tüm incelenen değişkenler arasında en güçlü korelasyona sahiptir.

Grafik: *Çocuk-Baba İlişkisinin Sıcaklığında Okulun Sosyoekonomik Düzeyinin Merkezi Rolü*

6.2.3. Koruyucu istekçi

Tablo 6.8. çocukların yaş, cinsiyet ve öğrenim görmekte oldukları okulun sosyoekonomik düzeyine göre koruyucu-istekçi özellikler kapsamında babalarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bulguları içermektedir. Otoriterlik ve demokrasi bağlamında yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik özelliklerin annenin aksine babayı değerlendirirken yoğun bir

etkisi olmamıştır. Ne var ki koruyucu-istekçi alt boyuta gelindiğinde model, yaş, cinsiyet ve sosyoekonomik düzeyle istatistiksel olarak anlamlı birçok farklı ilişkiye işaret etmektedir.

Tablo 6.6. Koruyucu istekçi (baba) alt boyut için parametre tahminleri ve istatistikler

		age	female	Type2	Type3
bkor1	Katsayı	-0.055	-0.127	-0.510*	-1.223***
	Std. Hata	(0.155)	(0.225)	(0.279)	(0.307)
	Odds Oranı	0.946	0.881	0.600	0.294
	p değeri	0.72	0.57	0.07	0.00
	t değeri	-0.35	-0.56	-1.83	-3.97
bkor3	Katsayı	-0.435***	-0.407*	-0.163	-0.333
	Std. Hata	(0.147)	(0.211)	(0.251)	(0.289)
	Odds Oranı	0.648	1.503	0.850	0.717
	p değeri	0.00	0.05	0.52	0.25
	t değeri	-2.96	1.92	-0.64	-1.15
bkor4	Katsayı	0.036	-0.383*	-0.302	-1.418***
	Std. Hata	(0.143)	(0.206)	(0.245)	(0.287)
	Odds Oranı	1.036	0.682	0.739	0.242
	p değeri	0.80	0.06	0.22	0.00
	t değeri	0.24	-1.85	-1.23	-4.95
bkor6	Katsayı	0.049	-0.522**	-0.307	-1.373***
	Std. Hata	(0.145)	(0.218)	(0.263)	(0.298)
	Odds Oranı	1.050	0.594	0.736	0.253
	p değeri	0.73	0.02	0.24	0.00
	t değeri	0.33	-2.39	-1.16	-4.61
bkor7	Katsayı	-0.025	0.089	-0.369	-1.006***
	Std. Hata	(0.144)	(0.205)	(0.239)	(0.281)
	Odds Oranı	0.975	1.093	0.691	0.366
	p değeri	0.86	0.66	0.12	0.00
	t değeri	-0.17	0.43	-1.54	-3.58

bkor9	<i>Katsayı</i>	0.151	-0.023	0.862**	0.131
	<i>Std. Hata</i>	(0.235)	(0.338)	(0.436)	(0.527)
	<i>Odds Oranı</i>	1.163	0.977	2.368	1.140
	<i>p değeri</i>	0.52	0.95	0.05	0.80
bkor10	<i>t değeri</i>	0.64	-0.06	1.97	0.24
	<i>Katsayı</i>	0.394**	-0.611***	0.477*	0.016
	<i>Std. Hata</i>	(0.306)	(0.223)	(0.273)	(0.316)
	<i>Odds Oranı</i>	1.483	0.543	1.611	1.016
bkor11	<i>p değeri</i>	0.1	0.1	0.08	0.96
	<i>t değeri</i>	2.46	-2.73	1.74	0.05
	<i>Katsayı</i>	-0.055	-0.459**	-0.257	-0.471*
	<i>Std. Hata</i>	(0.141)	(0.205)	(0.237)	(0.281)
bkor12	<i>Odds Oranı</i>	0.946	0.632	0.773	0.625
	<i>p değeri</i>	0.70	0.03	0.28	0.09
	<i>t değeri</i>	-0.39	-2.23	-1.08	-1.67
	<i>Katsayı</i>	0.165	-0.411**	-0.259	-1.188***
bkor14	<i>Std. Hata</i>	(0.143)	(0.207)	(0.246)	(0.287)
	<i>Odds Oranı</i>	1.179	0.663	0.772	0.305
	<i>p değeri</i>	0.25	0.05	0.29	0.00
	<i>t değeri</i>	1.15	-1.98	-1.04	-4.13
bkor15	<i>Katsayı</i>	0.066	0.049	-0.469*	-0.447
	<i>Std. Hata</i>	(0.144)	(0.207)	(0.248)	(0.285)
	<i>Odds Oranı</i>	1.068	1.050	0.626	0.640
	<i>p değeri</i>	0.65	0.81	0.06	0.12
bkor15	<i>t değeri</i>	0.45	0.23	-1.89	-1.56
	<i>Katsayı</i>	-0.026	-0.476**	-0.295	-1.145***
	<i>Std. Hata</i>	(0.144)	(0.208)	(0.248)	(0.290)
	<i>Odds Oranı</i>	0.974	0.621	0.744	0.318
bkor15	<i>p değeri</i>	0.86	0.02	0.23	0.00
	<i>t değeri</i>	-0.18	-2.28	-1.19	-3.94

- Çocuğun yaşı arttıkça alışverişe çıkacağı zaman dahi babanın, kandırılacağını düşünüp yanında gitmesi olasılığı önemli ölçüde düşer. Yine çocuğun artan yaşı, babanın çocuğu yapabileceğinden fazlası için zorlaması olasılığını arttırır.
- Çocuğun kız olması ise öte yandan, alışverişe çıkacağı zaman dahi babanın, kandırılacağını düşünüp yanında gitmesi olasılığını arttırır. Yine kız çocuklarında babanın ondan gücünün üzerinde başarı beklemesi olasılığı düşer. Aynı zamanda sınavlarda hep üstün başarı beklemesi olasılığını ve onu yapabileceğinden fazlası için zorlaması olasılığını da önemli ölçüde düşürür. Benzer şekilde her zaman kusursuz olması baskısını düşürürken iyi bir iş yaptığında övülmesi ihtimalini arttırır. Yine kız çocuklarında paralarını nelere harcadıklarının babaları tarafından denetlenmesi olasılığı da düşer. Bu açıdan bulgular anneye ilişkin bulgularla paralellik gösterir. Çocukların gözünden tıpkı anneler gibi babalar da söz konusu kız çocuk olduğunda korumacılık eğilimindeyken, erkek çocuklardan her alanda başarılı ve kusursuz olmalarını beklerler. Aynı zamanda yapabileceklerinden fazlasını yapmaları için kızlara kıyasla erkek çocukları zorlama eğilimindedirler.
- Orta SED’te öğrenim görmekte olan çocuklarda babanın, her zaman çocuğun başına bir şey gelecekmiş gibi onu korumaya çalışması olasılığı düşer. Buna paralel şekilde her zaman nerede ne yaptığını merak etmesi olasılığının da düştüğü görülmüştür. Fakat diğer bir yandan bu kategorideki çocuklar babalarının, çocuğu kendi emellerine ulaşmak için bir araç olarak kullandığı düşüncesinde olmaya, tıpkı annelerinde olduğu gibi, diğer SED’lere göre daha yatkındırlar. Aynı zamanda babanın onu, yapabileceğinden fazlasını yapmaya zorladığı inancı da bu çocuklar arasında daha yüksektir. Çocuğun her zaman nerede olduğunu merak etme olasılığı da azalmaktadır.
- Üst SED’e bakıldığında, babanın çocuğu her zaman başına kötü bir şey gelecekmiş gibi koruyup kollama olasılığı önemli ölçüde azalır. Orta SED’te görece azalan bu olasılık, SED yükseldikçe kademeli olarak azalmaktadır. Ondan her zaman gücünün üzerinde başarı beklemesi olasılığı da önemli ölçüde azalmaktadır ki bu ihtimal orta SED’te yüksek bulunmuştur. Benzer şekilde ondan sınavlarda her

zaman üstün başarı bekleme olasılığı da önemli oranda azalmaktadır. Her zaman her işte kusursuz olması gerektiği inancını da önemli ölçüde azaltır. İyi bir iş yaptığında övülmesi ihtimalini artırır. Daha iyisini yapması gibi eleştirel ifadelerin olasılığını önemli ölçüde düşürür. Yine bu çocuklarda, diğer kategorilerin aksine, kendini yönetebileceğini düşündüğünde dahi her gittiği yere yanında götürmesi, evde yalnız bırakmaması olasılığı önemli ölçüde azalmaktadır. Aynı şekilde babanın, çocuğun parasını nereye harcayacağını denetlemesi olasılığını da azaltır.

6.3.Özet

Genel olarak yaşları arttıkça çocuklarda, anne ve babalarının onların yaptıklarının hep kötü yanlarını görüp eleştirdiği inancı güçlenme eğilimindedir. Aynı zamanda her konuda fikirlerini alma, tartışırken fikirlerini sorma olasılığı düşerken, onu yapabileceğinden fazlası için zorladıkları inancı güçlenir. Ayrıca yaşları arttıkça çocuklar, annelerinin onları başkalarıyla kıyasladığını düşünmeye daha çok eğilimlidir.

Çocuğun kız olması anneyle aradaki ilişkide resmiyeti azaltmakta ve fakat babayla rahatlıkla konuşabilmesi olasılığını da önemli ölçüde azaltmaktadır. Öte yandan annenin de babanın da kandırılacağını düşünüp alışverişe onunla birlikte gitme olasılığı önemli ölçüde artar. Artan yaşla birlikte zayıflayan bu olasılık için en güçlü etkiyi çocuğun kız olması değişkeni verir. Diğer bir yandan ise söz konusu kız çocuklar olduğunda hem anne hem babanın ondan gücünün üzerinde başarı beklenmesi, okulda ve sınavlarında üstün başarı beklentisi ile parasını nereye harcayacağını denetlenmesi olasılığı önemli ölçüde azalır.

Orta SED’de hem anneyle hem babayla ilişkinin diğer referans kategorilerine göre resmi olması olasılığı artar. Bu gruptaki çocuklar için ayrıca sorunları babayla rahatça konuşabilme olasılığı da zayıflar. Fakat aynı zamanda yine hem anne hem babayla ilişkinin arkadaşça yorumlanması olasılığı da artar. Annenin de babanın da kendi amaçları için onu bir araç olarak kullandığı düşüncesi güçlenirken, anne ve babanın ondan gücünün üzerinde başarı beklediği düşüncesi ile babanın onu yapabileceğinden fazlası için zorlama olasılığı yükselir.

Üst SED değişkeni için bulgular, diğer değişkenlerle karşılaştırıldığında önemli ölçüde farklılaşır. Bu gruptaki çocuklar için annenin her zaman çocuğun fikrini aldığı görüşü oldukça güçlenmektedir. Tartışılırken çocuğun fikrinin sorulmasında da üst SED en güçlü etkiyi gösteren değişken olarak ortaya çıkar. Ayrıca bu SED, ebeveynlerin koruyucu istekçi davranışlarını da önemli ölçüde azaltıcı etkide bulunmaktadır. Buradan hareketle SED yükseldikçe çocuklara atfedilen yapabilme kapasitesinin, tıpkı çocuğa olan güven gibi güçlendiği yorumu yapılabilir. Çocuktan gücünün üzerinde başarı beklentisi, tıpkı kusursuz olma, üstün başarı gösterme gibi beklentiler gibi önemli oranda azalır. Çocuğun iyi bir iş yaptığında övülmesi ihtimali artar. Babayla ilişkideki resmiyet azalır, ayrıca babanın başkalarına çocuğundan daha çok değer verdiği düşüncesi diğer kategorilere göre zayıflama eğilimine girer. Çocuk ona yaklaştığında babanın sıcak karşılık vermesi olasılığı önemli ölçüde yükselir, bunda en güçlü etkiyi gösteren değişken okulun yükselemn SED'idir. Babanın çocuktan gücünün üzerinden başarı bekleme, ya da üstün başarı beklentisi olasılığı azalır. Çocuğun parasını nereye harcayacağını ebeveyn tarafından denetlemesi, başına bir şey gelecekmış gibi her an onlar tarafından koruyup kollaması olasılıkları da düşer.

Neticede çocukların anne ve babalarını demokratik, otoriter ve koruyucu-istekçi özellikler kapsamında nasıl değerlendirdikleri yaş ve cinsiyet ile birlikte en çok öğrenim görmekte oldukları okulun sosyoekonomik düzeyinden etkilenmektedir. Ebeveynlik bağlamında SED yükseldikçe beslenme üzerinde azalan kontrol ve otorite çocukların bakış açısından ebeveynleri daha demokratik bir tutuma yaklaştırmaktadır. SED düştükçe çocuklar ebeveynlerini daha resmi, kontrolcü ve otoriter olarak algılama eğilimindedirler. SED yükseldikçe çocukların üzerindeki kusursuzluk ve üstün başarı baskısı da zayıflamaktadır. Ancak söz konusu beklentilerin çocuğun cinsiyetine göre de istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermesi dikkat çekicidir. Kız çocuklar için daha ziyade kandırılacağına yönelik inanç artıp onu korumaya yönelik eğilimler güçlenirken, erkek çocuklar söz konusu olduğunda başarı beklentileri öne çıkmaktadır.

YEDİNCİ BÖLÜM

7. NİTEL ARAŞTIRMA BULGULARI

“Medeniyet ebeveynlere küçük çocuğun büyük isteklerine hayır demek zorunda olan hayırcılar rolünü vermiştir.”

Ginott, 2021: 157

Çocuklukla ilgili çalışma ve araştırmalar, önceki bölümlerde de bahsedildiği gibi genellikle teorik düzeyde, çocuklarla araştırmanın nasıl yapılacağı, yapılması gerektiği ve çocuğun ne olduğu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Türkiye’de çocuk, beslenme ve toplumsal sınıf ilişkisine değinen araştırmalar ise toplum sağlığı odaklı olup geniş ölçekli nicel çalışmalar kapsamında yürütülmekte, sosyoekonomik düzey bazındaki değişkenlerin etkisine yönelik sonuçları tartışmaktadır. Çocuklar da aslında tıpkı sınıf gibi, akademik araştırmalarda bu anlamda bir görünüp bir kaybolur. James (2009) tarafından eleştirildiği gibi, beslenme üzerine yapılan mevcut araştırmaların okul yemekleri, tüketim alışkanlıkları ve obezite riski gibi faktörlere aşırı yoğunlaşması, çocuk ve beslenmenin sorunlu bir alan olarak algılanmasına ve dolayısıyla “sorunlu çocuk” imajının pekiştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu durum, çocukluk ve beslenme arasındaki ilişkiyi tek boyutlu bir sorun olarak değil, daha geniş bir bağlamda ele almanın gerekliliğini gösterir.

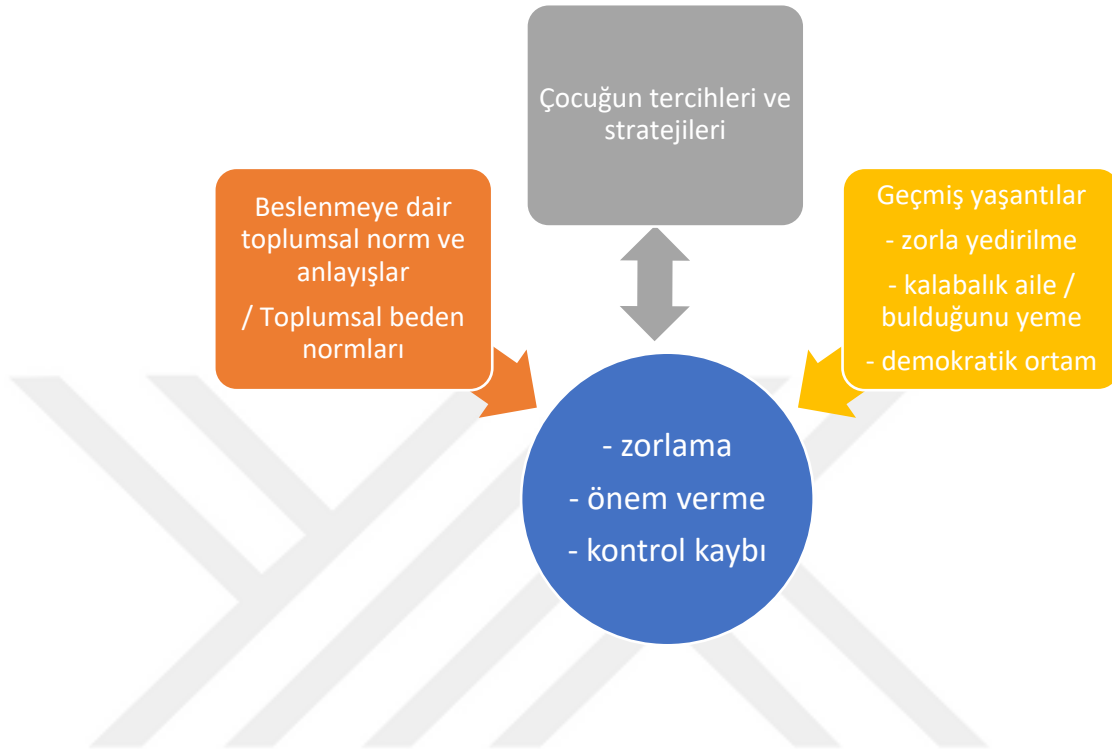
Öte yandan beslenmenin toplumsal anlamı; yapı ve süreçlerin zevk ve tercihlerimizi nasıl şekillendirdiği son yıllarda sosyolojik dikkatin, giderek artan şekilde odağı olmaktadır. Bu konuda yapılan geniş kapsamlı araştırmaların verileriyle beslenen çalışmalar nitel ve nicel araştırmalarla, beslenmenin basitçe yalnızca bireysel bir mesele olmadığını ve çok daha karmaşık ve geniş çapta mekanizmalardan etkilendiğini ortaya koymaktadır. Diğer bir yandan konu çocuklar olduğunda ağırlıklı olarak bedene yönelik algılar devreye girmekte, ebeveynlerin kaygı ve motivasyonlarını şekillendirmekte ve daha da önemlisi çocuk üzerindeki kontrolünü meşrulaştırmaktadır. Toplum, bireysellik (öznellik) ve beden; beslenmeye yönelik tutum, inanç ve yönlendirmeler temelinde birbiriyle nasıl ilişkili olduğu ya da olabileceği bu anlamda tüm bu birbiriyle ilişkisiz görünen boyutları birbiriyle eklemlayebilen gelişmiş bir farkındalık gerektirmektedir. Nitel araştırma bulgularını nicel

araştırma bulguları ve konuyla ilişkili çalışmalar kapsamında değerlendireceğim bu bölüm, böyle bir girişimin ürünüdür.

Beslenme, özellikle de sağlıklı beslenme bireysel ve toplumsal beklentilerin kesiştiği noktada yer alır. Katılımcılarının günlük yaşamlarını ve çocuklarıyla ilişkilerini şekillendirmede oldukça önemli bir yere sahip olmasının yanı sıra ebeveynler ve çocuklar arasındaki diyaloglar, toplumsal normlar ve beklentiler ile iç içe geçen ve nesilden nesile aktarılan değerleri barındırır. Bu kritik ilişkiler ağı içerisinde yetişkinler, kendi çocukluklarıyla bağlantı kurup, bunu toplumsal norm ve beklentilerle ilişkilendirir ve aile içi ilişkileri inşa ederler. Katılımcılarının anlatıları ayrıca, beslenmenin sadece bir sağlık meselesi olmadığını, aynı zamanda aile içi güç dinamikleri, eğitimsel ve sosyal beklentilerin bir yansıması olarak hizmet ettiğini de ortaya koymaktadır.

Yetişkin ve çocuk katılımcılarımla gerçekleştirdiğim tüm görüşmelerin ön ve geçici kodlama sürecinin ardından ortaya çıkan ana/esas ve uydu kodlar ile aralarındaki ilişkiler Görsel 7.2.'deki gibidir. Buna göre ebeveynlerin çocukların beslenmesi konusundaki tutum ve anlayışlarını besleyen iki önemli kanaldan birincisi kendi geçmiş çocukluk deneyimleri, diğeri ise toplumsal beslenme ve beden normlarıdır. Öte yandan ebeveynler, toplumsal anlayışlar ekseninde hem kendi çocukluk bedenleri hem bugünkü bedenleri hem de çocuklarının bedenleri üzerinde bitmek bilmeyen bir mücadele ve düzenleme eğilimi içerisindeyler. Neticede ortaya çıkan zorlama, önem verme ve kontrol kaybı durumları ise çocukla olan etkileşimleriyle şekillenen, dinamik davranış örüntüleridir ve çocukların inatçılık, uyumluluk ve müzakerecilik eğilimlerine göre yeniden şekillenirler. Beslenmeye dair bilgi kaynakları, çocuk üzerindeki kontrolün dayanakları ile imkân ve olanaklar kapsamında şekillenen sosyalleşme ve paylaşım biçimleri ise sınıfsal konuma göre farklılaşmakta ve beslenme süreçleri açısından ebeveyn çocuk ilişkisinin niteliğini değiştirmektedir.

Grafik 7.2. Beslenmeye dair anlam ve değerler

Bulguları yorumlarken öncelikle yine yetişkin ve çocuk katılımcılarının beslenme alışkanlıkları, boş zamanlarını değerlendirme biçimleri ve aile içi iletişimlerinden söz edeceğim betimsel bir girişle başlıyorum. Ardından beslenmeye dair toplumsal norm ve anlayışlar ile ebeveynin geçmiş yaşantıları ana başlıklarını, alt kategoriler ve birbirleriyle etkileşimleri ile detaylandırıyorum. Nihayetinde beslenme ilişkileri kapsamında ortaya çıkan davranış örüntülerini, çocukluk ve yetişkinlik ilişkiselliği açısından tartışıyorum.

7.1.Düzenin Tasviri: Beslenmenin Anlamı ve Müzakeresi

Alt sosyoekonomik düzeydeki ebeveynlerle başlattığım görüşmeler çoğunlukla, araştırmanın kendileri için somut faydalarını sorgulama ile açıldı. Bilimsel çalışmanın doğasını ve amaçlarını açıklamama rağmen, önceden katılımı onaylayan bazı ebeveynler bilgi sahibi olduktan sonra katılım kararlarını tekrar gözden geçirdiler. “*Peki benim ne çıkarım olacak bu araştırmadan?*” sorusuyla sıklıkla karşılaştım. Bunu açıkça dile getirmeyen katılımcılar ise süreci bir uzman danışmanlığına dönüştürme eğilimindeydi; “*Gizem Hanım, bu çocuğu nasıl zayıflatacağız?*” ya da “*Yemek yemiyor, ne yapmalıyım,*

lütfe yardım edin” gibi ifadelerle destek talebinde bulunuyorlardı. Her bir durumda, konu hakkında bir otorite olmadığımı ve görüşmenin temel amacının, onların deneyim ve görüşlerini detaylı bir şekilde anlamak olduğunu vurguladım. Sosyoekonomik düzey arttıkça, karşılık beklentisi olmadan katılım gözlemledim; sohbet ederken bazen beslenme konusunu aşan, daha geniş yaşam deneyimlerine dair içten paylaşımlara tanık oldum. Gerek alt gerekse üst SED’den bazı katılımcılar ise, bir bilimsel araştırmaya katkıda bulunmanın ötesinde bir beklenti içerisinde olmadan sürece dahil oldu. Ebeveynlerin araştırma sürecine ilişkin beklenti ve arayışları araştırma sürecinin zorluklarına işaret etmesinin yanı sıra beslenme temelinde ev içi ilişkilerin hangi kaygılar temelinde ve nasıl inşa edildiğine dair de ipuçları sağladı.

Ev içi iletişim, boş zamanın değerlendirilmesi ve beslenme alışkanlıkları, aile bireylerinin birbirleriyle ve dış dünya ile olan ilişkilerini şekillendirmede oldukça etkilidir. Aile içi etkileşimlerin daha geniş toplumsal normlarla olan ilişkisini ortaya koyarak, beslenmenin bireysel ve toplumsal boyutlarını anlamayı amaçladığım bu bölümde, çocuk ve yetişkin katılımcıların bu dinamikler içindeki yerlerini, bireylerin sosyal ve bireysel ihtiyaçlarına nasıl cevap verdiğini ve aile içi ilişkileri nasıl biçimlendirdiğini derinlemesine inceleyeceğim.

7.1.1. Beslenme ve besleme sorumluluğu, sorumluluğun cinsiyeti

Konu çocuğun beslenmesi olunca, ebeveynler genellikle çocuklarının beslenmesindeki sorunları ve bunda kendi sorumluluklarını düşünme eğilimindedirler. Nicel araştırma bulgularının da gösterdiği gibi ebeveynin algıladığı sorumluluğun yükselmesi, tüm diğer değişkenlerden çok ebeveynin kadın olmasıyla ilişkilidir. Araştırmamda ankete katılım oranından başlayarak ev içi beslenme ilişkilerinde sorumlu görünen tarafın büyük çoğunlukla anne olması, kız çocuk ebeveynlerinin yanıtlama oranının erkek çocuk ebeveynlerine göre yine çok daha yüksek olması ve nihayetinde derinlemesine görüşmelerin 1 katılımcı dışında kadınların katılımıyla şekillenmesi cinsiyet boyutunun beslenme süreçleri açısından önemli olduğunu gösterir.

Benim araştırmamda 1 kişi dışında erkek katılımı olmadığı için arada bir karşılaştırma ya da bu noktayı derinleştirme şansım olmadı. Ancak SED'lerine göre annelerin ev içi beslenme ilişkilerine yönelik anlatımları ile erkeklik ve babalığa yönelik güncel çalışmalar, konuya dair daha detaylı bir inceleme yapma şansı sunabilir. Örneğin erkek katılımcıların çocuklarıyla ilişkilerine değindikleri araştırmalarında Boratav, vd. (2018: 228-9), bakım hiyerarşisi olarak adlandırdıkları süreçlere erkeklerin ilgisinin çocuğun yaşına, yaşanan bölgenin gelişmişliğine ve eğitim düzeyine göre değiştiğini ifade etmiştir. Burada söz konusu olan beslenmeden ziyade ve bundan daha geniş bir kapsamda bakım, şefkat, koruma ve yönlendirmedir. Üst SED'deki babaların özellikle çocuğun eğitimine yoğunlaştığını belirten araştırmacılar görece daha az gelişmiş bölgelerde yaşayanların ise çocuğu oyalamak, gezdirmek üzerinden bakım süreçlerine dahil olduklarını; bazılarının ise kendi geçmiş yoksunluklarından yola çıkarak çocuklarına da aynısını yaşatmama motivasyonunu ima eden anlatımlarda bulunduklarını belirtmişlerdir. Öte yandan iş hayatı sebebiyle bunun kadının sorumluluğu olması gerektiğini belirten katılımcılar da vardır. Beşpınar ve Beşpınar (2018) ise babalık tutum ve pratiklerini orta üst sınıf erkeklerin laik ve muhafazakâr kimlikleri açısından değerlendirmiştir. Sahip oldukları sermayeler ve statü anlamında birbirine benzer olan bu gruplar referans aldıkları değerler sistemi açısından birbirinden ayrılır. Bu durum muhafazakâr ailelerde aile içi dinamikleri geleneksel hiyerarşi ve otorite ekseninde, seküler ailelerde ise rasyonel ve eşitliğe dayalı değerlere referansla şekillendirir. Yine muhafazakâr ailelerde kız çocukları aile kontrolü ve denetimiyle ilişkilendirilmiştir.

Kendi katılımcılarımın ifadelerine göre ve SED'lerinden bağımsız olarak, babanın zaman zaman dahil olduğu senaryolarda dahi erkeğin katkısı destekleyici bir nitelikten öteye hiçbir zaman geçmemiştir. Öte yandan katılımcılar, bunun kendi çocukluklarında deneyimledikleri türden katı bir cinsiyet ayrımı olmadığını da belirtmişlerdir. Alt SED'de bulunanlar eşlerinin beslenme ve çocuğun tercihleri konusunda bilgi sahibi dahi olmadığını belirtmişlerdir. Üst SED'lerde ise babanın az ya da çok destekleyici katkısı (ara sıra akşam yemeklerinde salata yapma, bulaşıkları yıkama ya da tatil günlerinde yemek ya da mangal yapma, vb.) vardır. Bu durumda açıkça ifade edilmemiş olsa da alt SED'de kadınların büyük çoğunlukla çalışmıyor olmasının, Boratav, vd.'nin bulgularında olduğu gibi erkeğin alt

SED’de, ev içi işleri ve çocuk bakımından kadını sorumlu görmesinden kaynaklandığı yorumu yapılabilir.

Alt SED’deki annelerin açık ya da örtülü ifadelerinde çocuğun beslenmesi konusunda yoğun bir sorumluluk hissi vardı. P92 beslenme denince aklına sorumluluk geldiğini ifade ederken;

“Beslenme deyince yani o öğün... Benim aklıma hemen o öğün geliyor yani. Çünkü çocuklarımda ben 12 yıldır onu gördüm, evet beslenmesi lazım, niye, bir şeyler hazırlamam lazım. Kendimi ona adapte etmişim. Beslenme deyince bana öğün yani, o anki yiyeceği yemek aklıma geliyor.”
P92

P53 aslında katılımcıların tamamına yakını için geçerli olan “kendi için bir şey yapmama” eğilimini, ancak çocuklarını doyurması sorumluluğu bulunduğunu ifade ediyor:

Kendime bir şeyler yapmak zor geliyor, uğraşmak istemiyorum. Fırsatım olsa tabi kendime özel de yaparım ama onlar varken tek derdim doysunlar oluyor. Kendimi düşünmüyorum. P53

Öte yandan nicel bulguların da işaret ettiği gibi yükselen gelir düzeyi ve SED algılanan sorumluluk ile negatif ilişki içerisindedir. Ebeveynlerin refah düzeyleri arttıkça algıladıkları sorumluluk azalmaktadır. Sonradan detaylandırılacağı gibi bu ailelerde çocuğun spora ve hobilere yönlendirilmesi, iletişim ve ilişkide artan samimiyet ile bir sorun olup olmadığına bakılmaksızın uzman desteği alma gibi durumların varlığı, sorumluluğun ebeveyn, çocuk ve kurumlar arasında paylaştırılmasını sağlar. Fakat kısıtlı maddi olanaklar ve sınıfsal olarak farklılaşan dünya görüşleri; kadını özellikle de çocuklarla ilgili ev içi süreçlerin birincil (ve çoğu zaman tek) sorumlusu olarak konumlandırırken sosyal olanakların yetersizliği aile bireylerinin diğer sınıfsal konumlara kıyasla daha izole bir hayat yaşamalarına neden olur.

Çocuk, beslenme, ebeveyn etkisi ve beden algıları üzerine odaklanan çalışmalar, çocuğun hem beslenmesi hem de kendi bedeni üzerindeki algısı üzerinde anne etkisinin babaya göre çok daha güçlü olduğunu, ayrıca kız çocukları üzerinde de erkek çocuklara göre çok daha etkili olduğunu işaret etmektedir (Chng & Fassnacht, 2016; Solano-Pinto, vd., 2021; Izydorczyk & Sitnik-Warchulska, 2018). Toplumsal koşullar ve insan ilişkilerinin doğası dinamik karakterde olup durmaksızın yeniden şekillenmekte olsa da farklı sınıfsal konumlar pratikleri kendi süzgeçlerinden geçirip yorumlamaktadır. Yine Beşpınar ve

Beşpınar'ın (2018) belirttiği gibi seküler kesim değişime daha açıkken muhafazakâr kesimde bunları dini bir referans sistemine göre uyarlama ve direniş söz konusudur. Dolayısıyla beslenme konusunda annenin sorumluluğu da bir nevi norm olageldiğinden, söylemsel düzeyde de çocuk üzerindeki etkisi daha yüksektir. Aile için bir koruma ve denetim nesnesi olarak kız çocukları ise daha yoğun bir kontrole maruz kalırlar.

7.1.2. Ev içi ilişkiler ve sosyalleşme

Çocukların sosyalleşmesi ve ailelerin boş zamanlarını değerlendirme biçimleri ait olunan toplumsal kategoriye göre farklılık göstermektedir. Nicel araştırma bulgularına göre çocukların, SED yükseldikçe anne ve babalarının onlara yeterince zaman ayırdıkları, onlarla parklara, sinemaya vb. gittikleri ifadesine katılma oranı yükselmekteydi. Derinlemesine görüşmeler ise bu sürecin nasıl şekillendiğini detaylı biçimde göstermektedir. Bazı aileler çocuklarını özel eğitim kursları ve hobilere yönlendirirken, bazıları da olanakları ölçüsünde ve düzensiz bir şekilde tenis, yürüyüş, paten gibi aktivitelerde bulunur. Alt SED'de yer alan aileler, çocuklarıyla birlikte vakit geçirebilecekleri yerlerin sınırlı olduğunu, sosyal olanakların da yetersiz olduğunu vurgulayarak genellikle evde vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. Yine yaşanan çevrenin de belirleyici olduğu bu durumda, gecekondu gibi yerlerde yaşayan aileler hala mahalle kültürünü koruyup çocuklarının sokakta vakit geçirmesini sağlayabilmekle birlikte, görece daha şehir içerisinde yaşayan ailelerde bu durum da söz konusu değildir. Bu durumda olanakları ölçüsünde aileler haftada birkaç kez dışarı çıkıp *fastfood* tüketmeyi tercih ederken yeterli maddi kaynağa sahip olmayan aileler ise evde vakit geçirmekte, çocuklarıyla birlikte sinema izleme, kitap okuma gibi aktivitelerde bulunmaktadır. Zaman zaman akraba ziyaretleri yapmak ya da çocuğu birkaç saatliğine akrabalara bırakıp sonra almak hem anne hem çocuk için kendilerine zaman ayırabilmelerini sağlayan yegâne seçenek gibi görünmektedir.

Dışarıda vakit geçirme, AVM ya da sahil ve parklara gitme genel anlamda katılımcılar tarafından en çok ifade edilen sosyalleşme biçimiyken dışarıda yeme bunu takip eder. Ancak dışarıda yeme genellikle orta SED'de yaygındır. Bu anlamda dışarıda vakit geçirmek bir dereceye kadar tüm SED'lerin "yapabildiği" bir şeyken, dışarıda ne yapıldığı ya da ne amaçla

çıkıldığı farklılık gösterir. Yeme içme orta SED'in belirgin eğilimiye alt SED'teki katılımcılar istisnalar dışında dışarıda yemediklerini ya da sipariş vermediklerini, her şeyi evde hazırladıklarını ifade etmektedirler. Onlar için dışarıda geçirilen vakit ve sosyalleşme biçimleri; park ya da bahçelerde vakit geçirme, düğüne gitme, akraba ziyaretleri, çocuğu camiye gönderme şeklindedir.

Tabi, yaratmaya çalışıyorum. Parka götürürüm, oyun oynarım, şimdi yaz olduğu için sahile götürürüm yani çocukların hoşlanabileceği en çok park alanları, yeşillik alanlar, piknik, o tür aktivitelerde bulunurum yani. N27

Çok fazla onların da gezebilecekleri yerler değil aslında, düğüne falan gidiyorum dışarıda vakit geçirme anlamında. Parka falan çok gidemiyoruz, zaman olmuyor. Beraber geçirdiğimiz vaktin tamamına yakını evdedir. P28

Çocukların arkadaş ve aileleriyle vakit geçirme, hobilere vakit ayırma ve düzenli olarak müze ziyaretleri gibi kültürel etkinliklerde bulunma ise yalnızca üst SED'den katılımcıların ifadelerinde yer almaktadır.

Esasında biz çok vakit geçiriyorduk birlikte ben 1 senedir çalışıyorum, çalışmaya başladığımdan beri de vakit bulunca onların arkadaşları ve anneleriyle -hepsini tanıdığım için ya ev ortamında ya parkta hani böyle bir buluşmamız oluyor. Ama tabi havalar soğuktu vs. 5-6 ay buna ara verdik şimdi tekrar başlarız. N66.

Kitap okuruz, sinemaya, alışverişe gideriz, standart şeyler aslında. Yürüyüş ve spor yaparız, bunun dışında dinlenmeye ve hobilerimize vakit ayırırız. Akraba ziyaretleri yaparız, çeşitli aktiviteler dahil oluruz. S54

Kışın hafta sonları müzeleri, sergileri gezdirirdim. Hatta biraz size kendini beğenmiş gibi gelebilir ama büyük kızım 10 yaşında, diğeri 6 yaşındayken birçok insanın gezmediği kadar müze ve sergi gezmişlerdir. S66

Sık sık yemek yemeye çıkarız, müzeleri gezeriz, vb. N10

Çocukların kendi sosyal hayatlarına yönelik aktarımları da bu durumu doğrular nitelikte. Özellikle arkadaş çevrelerinden bahsederken alt SED'teki çocukların arkadaş çevreleri okulla ve kimi zaman okul ve mahalle ile sınırlıyken üst SED'teki çocukların yapmayı en çok sevdikleri şeyler arasında kurslardan edindikleri arkadaşlarıyla beraber spor yapmak, aileleriyle buluşup vakit geçirmek öne çıkıyor.

En çok arkadaşlarımla gezmeyi seviyorum. Voleybol oynuyoruz, özellikle sahilde voleybol oynamayı çok seviyorum. Beraber AVM'ye gitmeyi, konuşmayı, birşeyler paylaşmayı seviyorum. Nc10

Tenistekilerle tenis oynamayı seviyorum. Yazlıktakilerle geziyoruz, oyun oynuyoruz. Sohbet etmeyi seviyorum bir de Sc54

Ev içi ilişkiler bağlamında katılımcıların birbirlerine yönelik anlayışları da kısa bir değerlendirmeyi hak ediyor. Çocuğun karakteri ebeveynlere göre pek farklılık arz etmemektedir. Çoğunlukla çocuklarını inatçı, sinirli ya da sessiz sakın olmak üzere baskın iki özellik -uysal ya da asi- üzerinden tanımlama eğilimindedirler. Çocuklarını inatçı olarak tanımlayan ebeveynler genellikle günün sonunda kendilerinin geri adım atmak zorunda kaldıklarını ifade ederler. Sessiz sakın olarak tanımlayanlar ise bunu aslında bir nevi olması gereken gibi tanımlarlar ki bu durum öncesinde de tartışıldığı gibi karşı çıkma, mücadele etme ve kabullenmeme gibi durumların ebeveynler tarafından yalnızca olumsuz çağrışımlar yaptığını doğrular niteliktedir. *“İyi, arkadaşlarıyla durumu iyi. Sessiz sakın öyle kavgacı, itip kakan biri değil yani, sessiz.”* diyor örneğin P13.

Çocuğunu içine kapanık olarak tanımlayan P44 için ise durum biraz daha farklı. Burada daha ziyade çocuğun olumsuzluklardan kaçınma sebebiyle arkadaşlarından da uzak durduğunu anlatıyor:

Öğretmenleriyle iyi ama arkadaşlarıyla çok fazla kuramıyor arkadaşlık ortamı çok grupta, çok haşır neşir olamıyor çocuklarla. Biraz kıyıda köşede kalan bir çocuk. Sorunlardan çok korkuyor mesela bir arkadaşıyla sorun yaşamaktan çok korkuyor, o yüzden uzak duruyor. Kavga esnasında bir şey, bir tartışma bile yaşamak istemediği için uzak duruyor arkadaşlarından.

Çocuklar ise kendilerini tanımlama ve ifade etme konusunda daha büyük bir çeşitlilik göstermekle birlikte, kullandıkları sıfatlar da ebeveynlerine kıyasla daha olumlu çağrışımlar yapmaktadır. Çoğu kendini tanımlarken *“iyi bir insanım”* dedi öncelikle. Ardından kimi özgüvenli/girişken oluşunu kimi ise hayvan sevgisini ve yardımseverliğini ön plana çıkardı. Öte yandan “sessiz sakın”lık burada daha ziyade “utangaçlık” ya da “kırılganlık” olarak karşılık buldu. Yine çoğu çocuk zaman zaman, özellikle de okul gibi kurumsal ortamlarda utangaç olabildiklerini samimi bir şekilde vurguladı:

Kırılgan biriyim ya ben. Mesela benim hakkımda kötü bir şey söylendiğinde hemen gözlerim dolar. Pc11

Bazen uslu ve utangaç olurum ama genellikle arkadaş canlısı ve samimi bir insanım. Utangaçlığım genellikle ev dışı ortamlarda oluyor, okulda falan. Ev içinde öyle değilim ama. Sc54

7.2.Beslenmenin toplumsal ve sınıfsal anlamı

7.2.1. Algılanan sorunlar

Mentinis (2021: 25) yemeğin maddi bir form olduğu kadar bedenlerimizin maddeselliğini ve başka bedenlerle iç içe geçişimizi etkilediğini vurgular. Buna göre o tıpkı dil gibi bizi celbeder ve konumlandırır. Bize ne olduğumuzu ve olmadığımızı söyler ve ayrıca ne olmamız ve ne olmamamız gerektiğini buyurur. Beslenme her ne kadar beden maddeselliği üzerinde etkiliyse de sosyal ve kültürel normlar, değerler ve kimliklerin ifade edildiği bir alan olarak da bir o kadar etkili bir işlev görür. Ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişim, beslenme pratikleri üzerinden inşa edilirken, bu etkileşim sadece sağlık ve beslenme ile ilgili bilgilerin aktarımını değil, aynı zamanda aile içi değerlerin, tutumların ve beklentilerin iletişimini ve müzakeresini de kapsar. Bu bölüm ebeveynlerin beslenmeye dair toplumsal norm ve anlayışları içselleştirme ve çocuklarına aktarma biçimlerine yoğunlaşmaktadır.

Çocuklarda yeme alışkanlıklarının inşası, aile içindeki rol modeller ve otorite figürlerinin tavsiyeleri, onayları ve yasakları ile şekillendirilir. Çocuklar, ailedeki yetişkinlerin beslenme tercihleri ve yeme davranışları aracılığıyla neyin yenip neyin yenmeyeceğini, hangi besinlerin tercih edilmesi veya hangilerinden kaçınılması gerektiğini görür, deneyimler ve tüm bu kurallar setiyle etkileşime girer. Yine Mentinis'ten yola çıkarak denebilir ki ebeveyn ve çocuk arasındaki beslenme ile ilgili etkileşim süreci, yemeğin ne olduğu kadar çocuğun kim olduğu ve toplum içindeki yerinin ne olması gerektiği hakkında derinlemesine bir diyalog ve eğitim mecrasıdır. Ayrıca tüm bu ilişkiler ağı içerisinde çocuklar, sosyal normlar ve değer yargılarıyla nasıl mücadele ve müzakere edeceklerini öğrenirler. Ne var ki bazı nedensel süreçler, yalnızca bazı sosyal ve kültürel bağlamlarda doğrulanabilir (Baydar, vd., 2017).

Kültürel normlar bakım verenin biliş gelişimini etkileyerek çocuk yetiştirme hedeflerine ulaşmada kullanılan bakım pratiklerine tercüme edilmektedir (Bornstein & Güngör, 2018: 106). Bu açıdan bakımın kendisi kültür tarafından inşa edilir. Kişiler kendi kültürel bağlamlarını temel gerçekler olarak kabul eder. İçinde yaşanılan toplumsal normlarla çevrili yaşam alanı ebeveynlerin (benim araştırmamda daha ziyade annelerin) beklentilerini şekillendirmede temel dayanak noktalarını sunar. Dolayısıyla çocuklarla ne şekilde etkileşime girildiği, ebeveynin içinde bulunduğu kültürel inanç sistemleriyle ilişkilidir (Bernstein & Güngör). Tam da bu sebepten SED, ebeveynlerin tutum ve beklentilerini, dahası bunları ifade edişleri ve gerekçelendirme biçimlerini dahi, aşağıdaki örnek ve değerlendirmelerden de açıkça görüleceği gibi birbirinden ayırır.

Bu araştırma, kendi isteğiyle katılan ebeveynlerden oluştuğu için katılımcıların bu konuyla şu ya da bu şekilde ilgili ya da bu konuda bir sorun olduğunu düşünen ebeveynlerden oluşması da muhtemeldir. Bazen direkt olarak çocuklarının nasıl beslendiğini düşündüklerini sormama karşılık verdikleri cevaplardan, bazense görüşme boyunca kullandıkları serbest ifadelerden yola çıkarak ebeveynlerin çocuklarının beslenmesinde gördükleri sorunlar üç ana başlık altında toplanabilir: “faydalı/vitaminli” yiyecekleri yememesi, “yeteri kadar yememesi” ya da “gereğinden fazla yemesi”. Çocuğunun beslenmesinde problem görmeyen hiçbir ebeveyne rastlamadığımı da ayrıca eklemeliyim.

Ebeveyn katılımcılar tarafından beslenme, özellikle de çocuklar düşünüldüğünde ağırlıklı olarak faydası ekseninde tanımlanır. Bir fayda denge ilişkisi kurulan beslenmede “vitaminli besinler” önemli bir yer tutar. Görece alt düzeyde yer alan ebeveynler beslenmeyle kurulan fayda ilişkisinde “vitamin alma”, “sağlıklı beslenme”, “faydalı/vitaminli yiyecekler” kavramlarını genellikle birbiri yerine kullanırken, üst düzeylerde bu durum yerini daha detaylı açıklamalara bırakır. Yine alt düzeylerde vitaminli ya da faydalı yiyeceğin ne olduğu da pek açık değildir. Buradaki temel referans noktası, katılımcının ona atfettiği fayda ve anlamdır. Yani başka bir ifadeyle aslında faydalı yiyeceği oluşturan çoğunlukla annenin “o yiyeceğe verdiği anlam”dan ibarettir. Bu da yüksek oranda pırasa, kabak, ıspanak, vb. sebze ağırlıklı tencere yemeklerinden, çoğunlukla da ebeveynin kendi annesinin yemeklerinden oluşur.

“Yani biraz benimki sebzeyi pek sevmez hani sebze yemeklerini, o konuda yani faydalı şeyleri. Yani onun için hani sağlıklı şeyler yedirmeye çalışıyorum, vitaminli şeyler.” N59

Bunun üzerine hangi yemekleri neden yemesini istediği sorusunu yöneltip biraz daha detaylandırmasını istiyorum:

“Nedeni bilmiyorum ama hasta olmamak için, sağdan soldan TV’den izliyoruz, bir şeyler okuyoruz işte. Çevreden, işe gittiğim yerlerden hani sağdan soldan görüyorum. Çoğunluk hani bir öğünde sebze, hani illa bir sebze olması lazım.” N59

Bir diğer katılımcı ise çocuklarının yeşillikli çorbaları sevmemelerinin nedenini anlayamadığını ve neden sevmeleri gerektiğini bu şekilde ifade ediyor:

“Ama çok güzel yani çok da faydalı, yemiyorlar. Alıştırdım zamanla ama. Menüde bu var bu yenecek, çok faydalı. Gelişimi, büyümesi ve her şeyden tat alması, her şeyden vitamin alması tabi ki çok önemli, değil mi?” N27

Üst SED’de ise daha ziyade “sağlıklı ve dengeli beslenme” olarak ifadesini bulan beslenme düzeni detaylı açıklamalarla ortaya konmaktadır:

“Dengeyi sağlamak lazım aslında. Kilo almamak için atıyorum karbonhidrat varsa yanına protein sokmak gerekir. Karbonhidrat çabuk acıktırır ya, diyelim pişi. Pişi varsa yanına peynir yerine ya yumurtayla tüketseniz, bir 6 saat belki yemek yemeyeceksiniz. Ama tek başına yiyince 2 saatte yiyeceksiniz. Karbonhidrat basit şeker, direk hızlıca glikoza dönüşüyor. Karbonhidratı tek tüketmemek önemli, mesela yoğurtla. Makarnayı yoğurtla tüketirseniz de acıkmazsınız.” S33

Daha alt SED’de ise durum bir nevi çocuğa güvenilmemesi gerektiği üzerinden normatif bir hal almaktadır. Çocukların sevdiği şeylerin genel olarak birbirinin aynı, sağlıklı yiyecekler olduğu ve çocukların doğal olarak faydalı/vitaminli yiyeceklere karşı olduğu inancı hâkimdir:

“Çok sağlıklı bir beslenme, aynı zamanda çok zoraki bir beslenme geliyor. Kızımda da var bu, alıştığı için o tür gıdalara tabi, doğal gıdalara gelince alışamıyor, yemek istemiyor. Damak tadı doğala karşı resmen.” P41

“Sağlık, hastalık gelir. Yemeyince hastalıklar geliyor. Vücut gelişimi, kendi gelişimi, kemik yapısı, diş sağlığı... Yemezseniz böyle şöyle olacak diyorum ama umursamıyorlar, alıştılar artık. Sevmiyorum, canım istemiyor diyorlar.” P28

Çocuk ve ebeveynin bir arada olduğu bir görüşmede ise ben çocuğa hangi tür yemekleri sevdiğini sorduğumda anne araya girip cevap veriyor:

“Patates, köfte. Patates kızartması özellikle. Pirinç pilavı favorisi. Çorbalardan da sadece erişte, şehriye çorbası. Yeşillik olarak, işte onlarda biraz sıkıntı yaşıyorum. Pırasaydı, işte brokoli bir de bu sene brokoliye başladık yani geçtiğimiz yıl. Öbür şeylerde böyle et yemez. Balık işte ucundan. Tavuk desen... ama inşallah benim kızım bundan sonra bütün yaptığım yemekleri yiyecek.” P92

Ardından yine çocuğa dönüp bazı besinlere karşı mesafeli olmasının sebeplerini öğrenmeye çalışıyorum. Tat, koku ya da ona hitap etmeyen ne olduğunu anlamaya yönelik sorum yine anne tarafından kesiliyor:

“Mesela ıspanağı niye sevmiyorsun, pırasayı niye sevmiyorsun?” P92

Çocuğun bunun üzerine verdiği *“ağızımda garip bir tat bırakıyor, midemi bulandırıyor”* cevabı anne için ikna edici olmuyor ve bana dönüp:

“E soğan da yemiyor, sarımsak da yemiyor... Çok, çok baskı hissediyorum üzerimde bu konuyla ilgili... Çocuklarımın sağlıklı olması için mesela, atıyorum muz yemiyor, ben onun sağlıklı olması için ne yapar eder onu bir şekilde nasıl yedirebilirim, hep bunu düşünürüm. Kendimi çok baskıcı hissediyorum bu konuda. Evet iyi mi, yine değil ama çocuğum açısından bakarsam evet iyi. Mesela ben çocukluğumda hiç brokoli yememiştım veya bir brüksel lahanası yememiştım. Çok büyük değilim, 41 yaşındayım, ama şimdi biliyorum onun faydalı olduğunu. Neden benim çocuğum bunu yemesin? Yesin, avokado hani, hiç değilse 10 günde bir kere yediririm, mecbur yemek zorundalar. Sevmiyorum diye bir şey yok. Limonlarım, şeker muz bir şeyler yaparım üstüne bal dökerim tahin dökerim, her şekilde diyorum ya şöyle iki parça da olsa yediririm.” P92

Yukarıdaki örnekler, burada yer almayan diğerleriyle birlikte alt SED’de problemin çoğu zaman, ebeveynin belli bir yiyeceğe yönelik faydalı ya da gerekli olarak attettiği anlamın çocuk tarafından paylaşılmıyor olmasından kaynaklandığına işaret ediyor. Ebeveynlerin yemeğin önemi üzerindeki ısrarı, çocuğun ilgisi olmadığında çatışmaya yol açıyor. Ebeveynlerin tutumunun bir “olmazsa olmaz” haline gelmesi ise güç mücadelesine ve çocukları üzerinde mutlak bir otorite kurma eğilimine dönüşme riskini taşıyor. Bodovski’nin (2020) belirttiği gibi, ebeveyn ve çocuk ikileminin merkezinde duran güven problemi, tıpkı genel olarak güven duygusunda olduğu gibi (bkz. Gabrenya, 2003) sınıfsal farklılıklarla derinleşir. Bu durum, çocukların kendi beceri ve içgüdülerine olan inancını ve duygusal gelişimini sınıfsal temelde etkileme potansiyeline sahiptir.

Genel itibariyle güven düzeyinin orta sınıfsal seviyelerde daha yüksek olduğunu aktaran Gabrenya (2003), Kohn'un çalışmaları ve NORC araştırmalarının bulgularını, sınıfsal değer ve anlayışların nasıl birbirinden farklılaştığını açıklarken bir araya getirmiştir. Söz konusu saptamalar bu araştırma açısından hem oldukça yönlendirici hem de açıklayıcıdır. Buna göre güven, kadercilik ve otorite; toplumsal sınıfları içlerinde bulundukları ilişkilerin nitelik çeşitliliği içerisinde birbirinden ayırmaktadır. Orta sınıflar genellikle başkalarına karşı daha yüksek bir güven duygusu besler. Bir yandan kültürlerarası araştırmaların bu yargıyı doğrulayan bulgularına değinen yazar hem nesiller boyu aktarılan sosyal inançlara hem de işyerinde, mahallede ya da ekonomik sisteme ilişkin gündelik karşılaşılan olaylar dizisine atıfta bulunarak tüm bunlara sınıfsal temelde verilen yanıtların birbirinden farklı olduğunu vurgular.

Görüşmeyi çok zor şartlarda gerçekleştirdiğim, ancak etik açıdan bu araştırmaya dahil etmeyi de uygun bulmadığım bir katılımcıyla, araştırma sürecine dair aramızda geçen bir diyalogu da ayrıca paylaşmak istiyorum. Bu ve buna benzer diyaloglar, katılımcıları araştırmaya katılmaları için davet etme sürecimde alt SED'de sıklıkla tekrarlandı.

Görüşmeyi çok zor gerçekleştirdik, hatta gerçekleştirebildik dahi diyemiyorum... Formu eşi (baba) doldurmuştu fakat şehir dışına çıkacağı için eşine (anneye) yönlendirdi. Hemen ertesi gün saat 12:00'da yüz yüze görüşebileceğimizi söyledi. Dolayısıyla ertesi gün Kartal'dan Kadıköy'e yola çıktım. Yolda kendisini 10 dakika arayla iki sefer aradım, açmadı. Sonrasında Whatsapp üzerinden yola çıktığımı belirtip bir değişiklik olup olmadığını sordum. Bunun üzerine aradı ve aramızda şu diyalog geçti:

Katılımcı (K): Gizem Hanım, neden okulda görüşmüyoruz (önceki gün görüşmeyi planlarken bir cafede oturup çay kahve içerken görüşebileceğimizi söylemiştim, bunun üzerine yakınlarda bir yerde çalıştığını, orada görüşebileceğimizi söylemişti)?

Araştırmacı (A): Okulda da görüşebiliriz fakat kapalı olabilir (hafta sonu olduğu için).

K: Yoo kapalı değil. Ayrıca ben okula sordum, bu araştırmadan haberleri yok, herkese sordum.

A: Müdür beyden iznim var. Ayrıca İl Milli Eğitim'den aldığım izinle sizlere anket formunu ulaştırdım. Sizin paylaştığımız iletişim bilgileriyle size ulaştım. Şu an yoldayım, isterseniz gelince müdür beyle beraber görüşebiliriz, okul bahçesinde de oturabiliriz. Ayrıca size tüm yasal izin belgelerini de göndereceğim şimdi, aklınızda soru işareti kalmamasın.

K: Peki tamam o zaman.

Ardından kendisine etik kurul onayı ve resmi izinler de dahil olmak üzere araştırmanın "gerçekten" bir araştırma olduğunu gösteren belgeleri ilettim. Okula ulaştığımda müdür bey okuldaysa birlikte görüşebileceğimizi söyledim, yokmuş. Katılımcı da bu esnada anket formunu doldurduklarını hatırladığını, sonradan okul yönetiminin de bilgisinin olduğunu öğrendiğini söyledi ve özür diledi. Ben tekrardan bir cafede oturabileceğimizi söyledim, bana tekrar:

K: Neden burada oturmuyoruz?

diye şüpheli bir şekilde sordu. Bunun üzerine kendisini nerede rahat hissedecekse öyle yapabileceğimizi söyleyip tekrar sormadım.

Gönüllü katılım formunu imzalamayı istemedi. Baştan sona okuyabileceğini, bunun yalnızca araştırmaya kendi isteğiyle katıldığını gösterdiğini söyledim. Baştan sona okusa da imzalaması gerekiyorsa araştırmaya katılmayacağını söyledi. Bunun üzerine başka türlü görüşmeyi yapmamızın zaten etik olarak uygun olmadığını belirttim. Beni buraya kadar boşuna yorduğu için özür dileyip hiç değilse sorularımı yanıtlayabileceğini söyledi. En azından tamamen boşuna gelmemiş olmak için araştırma kapsamındaki sorular üzerinden yaklaşık yarım saat boyunca sohbet ettik.

Wright (2014: 28) “ilişkileri” ön plana çıkardığı sınıf analizinde “insanların üretken kaynaklar üzerindeki hakları ve yetkilerinin insan eyleminin yapılandırılmış etkileşimli niteliği açısından” merkezi önemde olduğunu altını çizmektedir. Yine alt sınıflarda daha yüksek oranda kadercilik söz konusudur. Bu durum özellikle işçi sınıfından insanların hayatları ve işleri üzerinde daha az kontrol sahibi olmalarından ileri gelir. Alt SED’deki ebeveynlerin çoğunun özellikle geleceğe yönelik bir beklenti ya da isteklerini belirtirken “kısmet”, “nasip”, “Allah izin verirse/nasip ederse” gibi ifadelerle sıklıkla başvurmaları da bunu doğrulamaktadır. Bu ifadeler dini referans yoğunluğuyla alt SED’leri orta ve üst düzeylerden ayırırken, içerisinde en başta kendilerine ve sonrasında bugüne ve geleceğe dair yoğun bir kontrol eksikliği ve güvensizlik barındırmaktadır.

“İnşallah okutabilirsem... tabi ki birini doktor birini öğretmen yapmak istiyorum da Allah nasip ederse. Sonuna kadar okusunlar istiyorum, çabaıyorum...” P48

“Bir tane abisi var bir tane ablası var üniversiteyi bitirdiler. Bir tane daha abisi var lisede şu an, su ürünlerinde. Onlar da okuyacak Allah’ın izniyle.” P13

“Ben çok isterim benim kız kardeşlerimin 4’ü de okudu biri Marmara biri Bilgi Üniversitesi’nden mezun, biri hukukçu, biri şu anda doktor olacak Allah nasip ederse. Aynı kardeşlerime benzesin isterim.” P92

Söz konusu yoğun güvensizlik ise Sennett ve Cobb’un (2018: 186) “Sınıfın Gizli Yaraları”nda belirttiği gibi, alt SED’lerden gelen çocukların omuzlarındaki muazzam “umut yükü”yle karakterize olur. Alt SED’deki ebeveynlerin çocuklarına yönelik düşünceleri, onları bir “bariyere taşımaya yönelimlidir”. Bu aileler çocuğun ne pahasına olursa olsun eğitilmiş olması gerektiğini, hayatta istediğini yapabilmesinin tek yolunun bu olduğunu ifade

ederlerken onları zorlamak istemediklerini de eklerler. Bu durum yine “ona rağmen onun için” durumu yaratır; konu ne olursa olsun ebeveynin çocuğu için en doğrusunu bildiğine ve ne pahasına olursa olsun bunu ona yaptırması gerektiğine. Beslenmenin, çocuğun daha sağlıklı ve aslında bunun örtük biçimleri altında daha güçlü, daha “zeki” olmasını sağlayacağı inancı, düzgün bir beslenme pratiğinin çocuğun geleceğine dair kaygılarla da el ele gittiğini gösterir (ki bu açık biçimde ifadesini de “*eğitimi tamamlayacak, okuyacak*” diyen ebeveynlerin söylemlerinde bulur):

“Doğru beslenme, sağlıklı vücut ve akıllı birey diyebilirim. Doğru beslenen insan çok daha güçlü olur.” S66

“Yani hani çocuk bence beslenmediği zaman ben zekâsı hani o güne adapte olamıyor. En azından ben öyleyim, çocuklarımı da öyle düşünüyorum.” S22

P13, çocuğunun eğitim hayatıyla ilgili düşüncelerini sorduğumda “*Okuyacak!*” yanıtını veriyor ve çocuğunun okumaktan başka bir şansı olmadığını ekliyor. P48 ise okuma okumama durumunu çocuğuna somut bir şekilde gösterdiğini şu sözlerle anlatıyor:

“Ben temizliğe gidiyorum ara ara. Mesela örnek dediniz ya, okumadığında ona örnek olacak şey olarak bazen temizliğe gittiğim yere onu götürüyorum hani diyorum ki bak eğer okumazsan sonun ben. Yani hani hep böyle herkesin kötü yönünü değil de okumadığında başına gelebilecek şeyleri öğrenmesini, ona böyle örnekli olarak vermeye çalışıyorum daha çok. Mesela temizliğe götürüyorum, temizliğe gittiğim yerde yaptığım işleri görmesini sağlıyorum. Ona yaptırmıyorum ama diyorum ki bak gel işte temizliğe. Eğer okumazsan sonun benim gibi yani, okumadığın zaman bunu yapacaksın, mecbursun. Ya da kuafore, arkadaşım var onun yanına götürüyorum, çırakla konuşturuyorum hani bak çırak diyor işte çok pis, keşke ben okusaydım falan gibi gibi... hep örnekli böyle. Karşısına bir örnek getirip onun yolunu çizmeye çalışıyorum. Bilmiyorum ne kadar doğru ne kadar yanlış ama...” P48

Aile yaşamının belli yönlerinin toplumsal sınıfa göre farklılaştığını görmek, aile yaşamının gerçekliğini anlamanın çok daha iyi bir yoludur. Aile üyeleri toplumsal sınıfların varlığının özellikle farkında olmasalar dahi, doğumdaki sosyal konum günlük yaşamın rutinlerini şekillendirir (Lareau, 2011: 678). Otoriterlik ve toplumsal sınıf ilişkisine dair sayısız çalışma yapılmıştır ve bunlar, işçi sınıfına ait bireylerin neredeyse hepsinde diğer

toplumsal konumlara göre daha yüksek skorlar elde ettiklerini göstermektedir (bkz. Altemeyer, 1981; Sibley, C. G., & Duckitt, J., 2008). Otoriterlik, özellikle işçi sınıfı ailelerde gözlemlenen sert çocuk yetiştirme yöntemleriyle ve bu yöntemlerin yansıttığı geniş kapsamlı kişilik özellikleri ile ilişkilendirilmiştir; bunlar arasında dogmatizm ve bilişsel karmaşıklık eksikliği yer alır (Adorno, vd., 1950). Bulgular, özellikle otoriterlik anlamında bu faktörlerin bir kombinasyonunun - katı çocuk yetiştirme uygulamaları, ebeveynler tarafından aktarılan tutum ve değerler ile sınırlı bilişsel teşvik - işçi sınıfı çocukların daha otoriter karakterler geliştirmelerinde etkili olabileceğine işaret etmektedir.

Araştırmam bu noktada, ebeveynlerin otoriter tutumlarına karşılık çocukların direnişini ve bu sürecin devamlılığını göstermektedir. Bir uçta durmaksızın dediğinin yapılmasını isteyen bir ebeveyn, diğer uçta ise ebeveyn ifadeleri ve tutumlarını onun dediğini yapmamak için alan, dönüştüren ve pekiştiren çocuklar. Ebeveyn çocuk arasındaki bağımlılık ilişkisinin düşmanlık doğurduğunu vurgulayan Ginott, ebeveynin beslenme üzerindeki kontrolünü bu bağlamda şu sözlerle değerlendirmiştir:

“Çocuklardaki yemek yeme problemleri genellikle onların damak tadıyla çok fazla ilgilenen ebeveynler tarafından yaratılır. Bu ebeveynler çocuklarını belli sebzeleri yemeleri için zorlarlar ve onlara hiç de bilimsel olmayan bir şekilde bu sebzelerin en faydalı sebzeler olduğunu söylerler. Çocuk için en iyisi ebeveynin yiyecek konusunda güçlü duygulara sahip olmamasıdır. Ebeveynler çocukların keyfine ve zevkine göre yiyecek önerirler ve onların, iştahlarının az ya da çok olmasına göre karınlarını doyuracaklarına inanırlar. Açıkça söylemek gerekirse yemek yeme çocuğun sorumluluk alanıdır.” (2021: 113).

İnsan doğal olarak duymak istemediği şeyleri dinlemek istemez diye devam eden Ginott (2021: 219) çocukların sıkıcı ya da hoş olmayan duygu, fikir ya da şikayetleri paylaşılmaya teşvik edilmediği müddetçe çocuğun da asla dürüst olmayacağını, ebeveynin duymak isteyeceği şeyleri söyleyeceğini belirtir. Bu -mış gibi yapma durumu ona göre, ebeveynlerin onlara göre hoş olmayan, istemedikleri ya da onlara uygun olmayan hakikatlere karşılık vermedikleri müddetçe, çocuğun da söz konusu kısır döngüyü sürdürme stratejisinde olacağını gösterir. Bu noktada onun algılarını inkâr etmemek (her zaman kandırılabilir bir şey olarak görmemek, ya da onun doğal olarak tersini yapma eğiliminde olduğu kabulüyle hareket etmemek), eleştirmek yerine yol gösterici olmak ve en önemlisi de onlara

bağımsızlığı deneyimleyebilecekleri bir alan açmak gerekmektedir. Ginott (2021: 219-24) bu noktada ebeveyn çocuğa ne kadar otonomi sağlarsa bu düşmanlığın da bir o kadar azalacağını altını çizer.

Nitekin Yee'nin araştırmasında da çocukta yaratılması planlanan davranış değişikliğinin (sağlıklı yiyecekler yemenin) tek başına ebeveynin otoritesine değil, aynı zamanda genel ebeveyn çocuk ilişkisine göre şekil aldığı dikkat çekici bir biçimde ortaya konmuştur. İlişkinin kalitesi yüksek değilse, çocuk ilişkiden gerekli özen ya da sıcaklığı almıyorsa veya ebeveynin gerçekten onun sağlığını önemseyip önemsemediğini düşünmüyorsa, ebeveyn yönlendirmesi tam tersi yönde etki yaratabilmekte ve bu durum çocukta tam tersini yapma isteğiyle sonuçlanabilmektedir (2021: 560). Araştırmamın nicel bulgularında çocuk ve ebeveyn ilişkisinde çocuğun algıladığı sıcaklığın SED'le birlikte yükseldiğinden söz etmiştim. Konuya dair nitel bulgular ise, ebeveyn çocuk ilişkisinin alt SED'de nasıl bir kısır döngü halini aldığını açıklamaktadır.

Henüz böylesi spesifik bir alanda net bir literatür birikimi oluştuğunu söylemek zor olsa da başta Psikoloji, Tıp, Beslenme ve Diyetetik, vb. alanlarda yeme bozukluklarıyla ilgili literatür, “sorunlu çocukların” arkasındaki nedenlerin yine büyük çoğunlukla aile ilişkilerinden temellendiği gösterir. Dolayısıyla bireyin psikolojik dünyasında arzulanan her türlü değişimin aile yapı/sistemi ile doğrudan ilişkili olduğu ve tersinin de doğruluğu düşünülmelidir (Gülerce, 1996).

Kişinin kendi bedeni ve başkalarıyla olan etkileşiminin yeme bozukluklarında en temel iki faktör olduğunu vurgulayan Mangweth, vd. (2005), yeme bozukluğu olan ve olmayan hastaların çocukluktaki sosyal ve beden odaklı davranışlarını karşılaştırmışlar ve dikkat çekici bir sonuca ulaşmışlardır. Buna göre yeme bozukluğu olan hastaları, madde bağımlısı olanlar ve sağlıklı kontroller ile karşılaştırdıklarında, çocukluk döneminde kendine zarar vermenin olduğu, katı ve “bedeni reddeden” ve samimiyet eksikliğinin söz konusu olduğu aile iklimi ile karakterize edilen farklı bir beden odaklı ve sosyal davranış modeli gösterdiği görülmektedir. Yeme bozukluğu olan hastaların, sağlıklı olanlara göre önemli ölçüde daha az beden odaklı bir aile ortamı tanımları da dikkat çekicidir. Anoreksik ve bulimik katılımcılar, çocukken anneleriyle birlikte banyo yaptıklarını veya ebeveynleri tarafından bedensel

okşamalara maruz kaldıklarını bildirme olasılıkları sağlıklı olanlara göre önemli ölçüde düşüktür. Ayrıca diğer gruba göre önemli ölçüde daha fazla çıplaklığa karşı aile tabuları ve önemli ölçüde daha az cinsellik konusunda aile tartışmaları tanımlamışlardır. Aynı şekilde yakın bir arkadaşın olmaması ile okula uyumda güçlükler yaşamak da söz konusu yeme bozukluklarını etkileyen durumlar olarak ortaya çıkmıştır. Şu bulgu da özellikle çarpıcıdır ki; “yeme bozukluğu olan hastalar, ebeveynlerinin boşanma oranının *en düşük* olduğu ve *'tabaktaki tüm yemeği bitirmek zorunda kalma'* sıklığının en yüksek olduğu bir aile ortamı bildirmişlerdir.”¹⁹

7.2.2. Bilgi kaynakları

Farklı kültürlerden ebeveynler hem bakıma yönelik hem de çocuklara ilişkin inançları noktasında farklılaşır (Bernstein & Goodnow 2002). Konuya dair daha derinlemesine bir anlayış sunmak ve özellikle bu sürecin SED bazında nasıl farklılaştığını daha iyi anlayabilmek adına ebeveynlerin bu konuda hangi kaynaklardan bilgi aldıklarına da ayrıca odaklanmak gerekir. Beslenmeye ya da doğru beslenmeye dair bilgi kaynakları yoğun olarak internet, sosyal medya, TV’den rastlantısal olarak karşlarına çıkan uzman fikirlerinden oluşmaktadır. Bazı katılımcılar, özellikle de çocuğunun beslenmesinde en çok problem olduğunu düşünenler diyetisyen ya da uzmanlara birebir başvururken, bir o kadarı kendi ebeveynlerinin uyguladığı beslenme prensiplerini uygulamanın yeterli olduğunu, zaten her şeyi bildiklerini düşünerek bu konuda herhangi bir araştırma yapmadıklarını belirtmektedirler. Beşbenli, vd.’nin (2013) bulgularıyla da paralel şekilde annelerin, çocuklarının beslenmesi üzerine hangi kaynaklardan bilgi aldıkları temelde sınıfsal olarak farklılaşmaktadır. Buna göre alt sosyoekonomik gruptaki anneler yakın çevrelerinden ve geçmişten gelen deneyimlerinden aldıkları bilgiyle yetinirken (geleneksel bilgi);

“Yani çok fazla araştırmıyorum, sadece zararlı olanların ne olduğunu biliyorum ama hani çok fazla araştırmadım o konuda.” P44

¹⁹ Vurgu bana ait.

“Kemik suyu mesela çorbalara atarım, olabildiğince doğal yiyecekler hazırlamaya çalışırım. Tarhana, erişte falan kendimiz yaparız, ben, kayınvalidemler falan hep beraber. Elimden geldiğince kendim yaparım.” P53

“Yani bizim normal yediğimiz, bildiğimiz, klasik hani, küçüklüğümüzde olan şeyleri yiyip içeriz. Normal bildiğimiz sebze meyve ama yani kimseye bir şey sormayız böyle hani, danışmıyoruz. Annemlerden babamlardan bildiğimiz hani geleneksel şeyleri yeriz içeriz.” N59

“Bu konuda az çok bilgiliyiz yani, deneyimliyiz. Çocuk annesiyim. Neyin iyi neyin kötü geleceğini biliyorum en azından. Yoğurt, sütü ürünler, onlara çok dikkat ediyorum, onları daha çok verme taraftarıyım. Onun dışında yani biliyoruz, en zararlı şey işte patates kızartması, sürekli verirsene, kızartma türlü şeylere fazla yani... kesmem, asla demem, arada bir veririm ama fazla değil. Yani bunları toplum olarak hepimiz biliyoruz az çok.” N27

orta ve üst gruptakiler ise kendi araştırmalarına ek olarak sağlık çalışanlarına (uzman görüşü) başvurumaktadırlar²⁰;

“Diyetisyene gidiyor, oradan yeterli bilgiyi alıyoruz.” N10

“İnternette, kitaplardan ve araştırmalardan. Bunun yanı sıra arkadaşlarımdan da bilgi alırım.” S54

Sosyoekonomik düzeyi düşük olan anneler ise çocuklarında fiziksel bir problem olduğunu düşündüklerinde uzman yardımı almaya eğilimlidir;

“Yok, ben çünkü gerekeni yaptım, doktora götürdüm, diyetisyene götürdüm, genetik testi yaptırdım... Vücudu neden böyle birden gelişti diye doktora götürdüm, her şeyini araştırdım ben onun geçen sene, aklımda bir şey kalmasın diye. (...) Diyorum ya diyetisyene bile götürdüm, ben de söylüyorum ona bak öyle yemiycen içmiycen diye şey yapmıyoruz, az, azar azar. İlla onu hepten keseceğiz diye bir şey yok yani, az, dozunda.” P13

Kaldı ki bu problem de doğrudan yeme bozukluğuna ya da beslenmeyle ilgili daha nitelikli bilgi ihtiyacına işaret eden ya da ebeveynde bununla ilgili bilgilenme isteğini harekete geçiren bir durum değildir. Aksine bunla hiçbir ilişkisi yoktur. Ebeveynin sağlık profesyonellerine başvurma amacı çocuğunda bir sorun olduğunu düşünmesi ve onu normalleştirme ya da “normalin sınırlarına çekme” isteğidir.

²⁰ Alıntı yaptığım ebeveynlerin, çocuklarını normale en yakın tanımlayanlar olduklarını da ayrıca belirtmek istiyorum.

Denebilir ki SED yükseldikçe uzmana başvurma önleyici ya da daha ileriye yönelik motivasyonlarla şekillenirken, alt düzeylerde uzmana başvurmak için bir problem olması beklenmektedir. Alt SED’lerde ebeveynler gündelik hayat deneyimlerini bir referans noktası olarak kullanıp doğruyu ve yanlışları kendi verdikleri anlama göre belirleme ve çocuktan da koşulsuz uyum bekleme eğilimindeyken SED yükseldikçe bilgi kaynakları ve kişisel araştırmalar ağırlık kazanmakta, bunlar yeterli gelmediğinde (ya da daha doğru bir ifadeyle; bunların yeterli olmadığına farkına varıldığında) konunun uzmanına başvurulmaktadır. Öte yandan bu ebeveynler doğru-yanlış ve biz-onlar gibi ikilemlerin ötesinde daha genel bir değerler sistemine atıfta bulunur. Doğru ve yanlışla yönelik çoklu ya da çoğulcu yaklaşımları çocuğun her defasında fikrini alma, onu dinleme ve deneyimlemesine izin verme davranışlarını ortaya çıkarmaktadır. Dikkat çekici olan bir başka durum ise, alt SED’deki ebeveynlerin de zaman zaman çocukların bir şeyi kendilerinin deneyimlemesine izin vermeleri ancak bunu çocuğun sonunda ebeveynin sözüne gelmesi için yapmalarıdır.

“Normalde ben bunları (bir markanın meyveli yoğurtları) çocuklarıma almam, bir de İsrail mallarına karşı bir duruşum var, almıyorum. Olmaması gerektiğini anlattım onlara ama illa istediler abla kardeş, ben de aldım, bile bile aldım. Çünkü doktor bile söyledi yani çilekli muzlu bisküviler yoğurtlar yedirme demişti. Ama o kadar ısrarcı oldular ki ben onlara kıyamadım ve aldım. Dedim, sağlıksız olduğunu anlattım ama anlamıyorlar hiçbir şekilde. Eve geldik hemen açtılar yemeye başladılar. Ben daha poşetleri yerleştirmeden oğlum böyle kaşınmaya başladı. Boğazı ve boynu böyle kıpkırmızı oldu. Babası geldi işte bir şey oldu çocuğa diye, dedim o şu an zehirlendi, bir iki kaşık yedi sadece bir de kendi kaşığıyla, o içindeki küçük kaşıkla ve diğerini de çöpe attık. Daha o günden sonra ondan istemiyor. Ben ondan yemem diyorum.” S20

Güven duygusu, nihayetinde, yalnızca alt SED’in hayata ve topluma yönelik güven eksikliğinden ibaret değildir. Benzer şekilde onlar çocuklarına da güvenmeme eğilimindedirler. Diğer bir problem olan; çocuğun daha ziyade *fastfood* ya da “zararlı yiyecekler” yemek istemesi, ebeveynler tarafından “bilirsiniz işte, çocukların en sevdiği şeyler” olarak adlandırılmaktadır.

“Çocuklara bıraksak zaten beslenme alışkanlıkları inanılmaz olacak, çok seviyorlar şekerlemeleri işte meyve suları ben evde yapayım. Evden yesinler istiyorum ama bu sefer beğenmiyorlar. Dışarıda içmek istiyorlar. Onlara bıraksak zaten...” P11

“Yemezseniz böyle şöyle olacak diyorum ama umursamıyorlar, alıştılar artık. Sevmiyorum, canım istemiyor diyorlar. Dış fırçalama dahi ben söylemedikçe yapmazlar. Söyleyince de tepki veriyorlar. Tamam diyorlar ama yapmıyorlar başlarına dikilmedikçe.” P28

Çocuğun gereğinden çok ya da az yemesi; faydalı yiyecekleri yememesi, zararlı yiyecekleri tercih etmesi ya da yemek ayırt etmeksizin her şeyi yemesi, her biri çocuğa olan güvensizliğin birbirinden farklı fakat özünde aynı ifadelerinin zeminini oluşturur. Çocuğa güvenilmemesi gerektiği inancı öyle ya da böyle ebeveyn söylemlerinde, doğrudan onu zorlanması gereken, aksi halde iyi olanı ya da olması gerekeni kendiliğinden yapamayacak bir tür eksik, kusurlu ve doğal olarak doğru yola çekilmesi gereken bir varlık olarak inşa etmektedir. Bu durum alt SED’te oldukça yoğun, açık ve doğrudan olarak ortaya çıkıyor. Ne var ki buna yönelik düzenli ya da disiplinli bir tavır alış, ya da onu iyiye çekmek için sistematik bir eyleme dökme durumu da söz konusu değil. Güvensizlik çoğunlukla söylem düzeyinde kalıp eylem düzeyine geçemiyor.

Sonraki bölümde çocuk bedeni ve beden algıları kapsamında daha detaylı olarak tartışılacak bu konu ancak burada da ebeveynin söylem-eylem çelişkisini göstermesi açısından kısaca değinmekte fayda var. Çocuğun kilolu olduğunu düşünen ebeveynler onları, olanakları ölçüsünde spora yönlendirmeye çalışırken, sosyal olanakların kısıtlılığının önlerindeki en büyük engel olduğunu belirtiyorlar. Bu durumda daha ziyade diyetisyene götürmek, az yemesi yönünde telkinlerde bulunmak ya da bir otorite figürü olarak babanın yardımına başvurmak gibi yöntemler deniyorlar. Ancak bu yöntemlerde de belli bir disiplin sağlayamıyorlar. Uyguladıklarında aslında sonuç alabildiklerini ama çocuğu bir süre kendi haline bıraktıkları anda tekrar eski haline döndüğünü ifade ediyorlar.

7.2.3. Toplumsal beden normları ve baskılar

Beden, özellikle de bedene yönelik algı, beslenme tutum ve davranışları ile ebeveyn-çocuk ilişkilerinin kesiştiği noktada bulunmaktadır ve araştırma için hayati bir öneme sahiptir. Araştırma sürecinin başlangıcında böyle bir öngöründe bulunmamış olmama rağmen, görüşmeler sırasında katılımcı ebeveynlerin çocukluk dönemlerine ait bedensel anılarını referans alarak yaptıkları yorumlar dikkat çekiciydi. Bu gözlemler, katılımcıları daha fazla bilgi paylaşmaya teşvik etme ve sonraki görüşmelerde bu konuya daha derinlemesine

odaklanma kararı almama neden oldu. Derinlemesine görüşmelerin açık uçlu yapısı ve uyarlayıcı teorik yaklaşımın sağladığı esneklik, araştırma sürecinde de sonrasında da konuya dair önemli iç görüler sağlama, kritik noktaları netleştirme ve araştırmanın seyrini verinin seyrine uydurma konusunda katkıda bulunan sayısız imkân sunuyordu.

Halihazırda pek çok farklı boyutu beraber barındıran bir araştırma açısından her ne kadar konuyu dağıtma riski barındırsa da öncelikle nicel analiz ve ardından nitel analiz bulguları ortaya çıktıkça bedene odaklanan teorik ve uygulamalı çalışmaları biraz daha etraflıca incelemeye başladım. Elde ettiğim bulguların özelliği ve birbirleriyle olan ilişkisi hem teorik ve felsefi çerçevelerle hem de mevcut araştırma verileriyle bir temele oturuyor gibi görünüyordu. Bu bağlamda, araştırmanın ana odağından çıkmadan beden literatürüne kısa bir giriş yapıp, özellikle çocuk bedeni üzerinden merkezi kavramların nasıl ele alınabileceği irdelleyeceğim. Sonrasında, nicel verilerin ışığı altında nitel bulguları, güncel araştırmalarla diyalog kurarak ve bu süreçte ortaya çıkan yeni anlayışları dahil ederek tartışmaya açacağım.

Bedenimizin yaşadığımız doğa ve sosyal çevre ile ilişkisi, özellikle doğa ve kültür ayırımına odaklanan çalışmalarda sıklıkla sorgulanmaktadır. Felsefi olarak bedene yönelik ilginin Nietzsche ile başladığı kabul edilir. Ona göre özne verili bir şey değildir; o doğuştan var olan bir şeyden ziyade, insanların deneyimlerini anlamak için yarattıkları bir kavramdır. İnsanın deneyimleri ve düşünceleri, “fiziksel bedenin” etkisi altında şekillenir. Beden, algılarımızı, düşüncelerimizi ve genel olarak deneyimlerimizi oluşturan temel bir unsurdur. Bu bağlamda, özne de kavramsal olarak, bedenin etkisi altında şekillenen bir yapı olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla, özne, bedenin deneyimleri organize etmek ve anlamak için yarattığı bir çerçevedir ve her şeyin başlangıç noktasıdır. Bu, insan deneyimlerinin fiziksel varlıkla sıkı bir şekilde bağlantılı olduğu ve öznenin bedenin etkisi altında şekillenen bir olgu olduğu anlamına gelir. Nietzsche'nin bedene bakış açısı, zihin ve beden dikotomisinden radikal bir ayrılıktır; bunun yerine bedenin insan deneyimini ve düşüncesini şekillendirmedeki rolünü vurgulamıştır (Latour, 1993).

Foucault (1992; 2000 & 2003) bedenin denetim yoluyla ve normatif standartlar ekseninde nasıl biçimlendirildiğini ve iktidarın beden üzerinde nasıl bir tahakküm kurduğunu

inceler. Onun fikirleri büyük ölçüde iktidarın beden aracılığıyla nasıl işlediğine odaklanır. Buna göre beden, biyopolitikanın ve toplumsal güç ilişkilerinin merkezinde yer alır ve disiplinler tekniklerle sürekli olarak şekillendirilerek “normallik” sınırları içinde tutulur. Beden hem pasif bir hedeftir hem de iktidarın aktif bir aracıdır. Özellikle kurumlar içerisinde (cezaevleri, okullar, hastaneler gibi) bedenlerin söylemsel olarak nasıl inşa edildiğini, öte yandan kendi kendilerini nasıl gözetleyip normalleştirdiklerini ve disiplin rejimlerine göre şekillendirdiklerini “normalleştirici yaptırımlar” kapsamında tartışır. Öte yandan beden; direniş ve yeni öznellik biçimlerinin yaratılması potansiyelini de barındırır.

Deleuze (2013), Foucault'nun iktidar analizlerini derinleştirir ve iktidarın beden üzerinde nasıl çeşitli “akışlar” ve “kesişimler” oluşturduğunu tartışır. Beden yalnızca iktidarın baskı altında tuttuğu bir nesne değildir; aksine hem iktidarın üretildiği bir alan hem de direnişin merkezidir. Üzerinde çeşitli güç dinamiklerinin mücadele ettiği ve kendini ifade ettiği bir “sahne”dir. Onu tanımlayan da bu güçler arasındaki tahakküm ilişkisidir. O, egemen olan ve egemen olunan kuvvetler arasında bir mücadele ve etkileşim alanıdır ve söz konusu etkileşim bedenin şekillenmesine, değişmesine ve varoluş biçimine yön veren dinamik bir süreçtir.

Birbirine denk ya da eşit olmayan her türlü güç, etkileşime girdikleri andan itibaren bedenleri inşa ederler. Okullarda çocuklar, öğretmenler, idareciler, hizmetliler, vb. birçok yetişkin bulunur, örneğin. Çocukların bedeni, öğretmenlerin ya da idarecilerin bedenleri arasında işleyen güç dinamikleri, bireylerin nasıl konumlandığını ve nasıl bir sosyal gerçeklik inşa ettiklerini belirler. Foucault direniş ve özgürleşme potansiyelini güç dinamikleri ve normlara karşı direniş açısından değerlendirirken, Deleuze ve Guattari (2014) bunu bir oluş ve indirgemeci yapılardan kurtulma süreci olarak görür. “Organsız beden” (*body without organs - BwO*) kavramı bu düşüncüyü daha da ileri götürerek, bedenin potansiyel hareketlerini ve akışlarını, henüz hiçbir güç tarafından işgal edilmemiş bir hali olarak tasavvur eder. Kavram bedeni parçaları (organları) tarafından tanımlanan bir organizma olarak değil, bir potansiyel, yoğunluk ve oluş (*becoming*) alanı olarak düşünmenin yolunu açar. Toplumsal, kültürel ve politik güçlerin bedeni ve onun arzularını organize etmeye, kategorize etmeye ve kontrol etmeye çalıştığı yollara karşı bir direniş biçimi olarak, bu yapılardan özgürleşme alanını temsil eder. Hiyerarşik veya önceden belirlenmiş işlevsel

düzenlemelerden arındırılmış, potansiyellerin serbestçe keşfedildiği ve ifade edildiği bir beden durumunu tasavvur eden bu bakış açısı, çocuk ve yetişkin bedenleri arasındaki güç ilişkilerinin, özellikle de tahakküm ve direnişin nasıl iç içe geçtiğini ve bedenin bu süreçler içinde nasıl bir değişim geçirdiğini anlamamıza yardımcı olur.

Kırılganlık ve savunmasızlık, toplumsal bir varlık olarak çocuğun kültürel algılanış biçimlerine, çocuğun bedenine ve çocukluktaki sağlık ve hastalık anlayışlarına gömülü, inşa edilmiş bir statüdür bu açıdan. Çocukların temelde savunmasız olarak kurgulanması ve daha da önemlisi; öylece kabul edilmesi ise, savunmasızlığın olduğu kültürel ve sosyal bağlamın göz ardı edilmesiyle sonuçlanır. Bu durumda çocukların da kendilerine ve bedensel deneyimlerine ilişkin kendi algılarını önemsiz kılar (Christensen, 2000). İkincil bir sosyal konuma sahip olmaları, onların deneyimlerini anlamalarını da etkiler (Näsman, 2003 :46).

Çocukları diğer kategorilerden ayıran özelliklerinin, özellikle ortak özellikleri olarak bağımlı ve muhtaç durumda dünyaya gelmeleri olduğunu belirten Young- Bruhel (2021: 26) bu doğal bağımlılıkları da aslında onlara yönelik önyargının temel zemini haline geldiğinin altını çizmektedir. Söz konusu ön yargılar biyolojiden yani aslında çocuk bedeninin savunmasızlığından temellenip kolayca rasyonelleştirilir ve meşrulaştırılır. Onların fail olamayacakları, seçim yapamayacakları, çıkarlarını ya da düşüncelerini savunamayacakları (2021, 58), ebeveynlerden başlayarak çevrelerindeki tüm yetişkinlerin meşru ve rasyonel müdahale zemini haline gelir. Toplumsal önyargıya dayanan bu meşrulaştırmaları yazar “rasyonelleştirici önyargılar” (2021: 25) olarak tanımlamaktadır. Önyargıların çocuğu nasıl tanımladığımızı belirlediğini ve ayrıca çocuklara zarar vermenin nasıl rasyonelleştirildiğini ve meşrulaştırıldığını tartışmaya açar (2021: 13-14).

Prout (2000) bu noktada, çocukların toplumsal bir olgu olarak ele alınmasının iki yolu olduğunu belirtir; söylemsel düzeyde toplumsal inşa süreçlerini ve onların kendi yaşamlarını şekillendirme konusundaki aktif ve yaratıcı yeteneklerini çözümlemek. Ne var ki bedene yönelik ona göre bir açıdan “nesnenin doğadan ziyade kültürün bir parçası olduğu varsayımından uzaklaşmak” anlamına gelir (2020: 17-18). Shilling (1993), “tamamlanmamış beden” kavramıyla beden ve toplum arasında etkileşim ve doğa ile kültür arasında açık bir sınır çizgisi savunur. Buna göre bedenin sosyal etkileşim ve kültürel faktörler tarafından

sürekli olarak biçimlendirildiğini ve bu süreçte bir tamamlanma noktasına ulaşmadığını vurgular. Bir açıdan bedeni Deleuze ve Guattari'nin yolundan giderek bir oluş (*becoming*) olarak ele alan Shilling kavramı, çocukların bedenlerinin toplumsal faktörler tarafından sürekli olarak etkilendiğini, biçimlendiğini ve geliştiğini ifade eder. Bu perspektif, çocukların bedenlerinin sadece biyolojik bir olgu olarak değil, aynı zamanda toplumsal süreçlerle etkileşim içinde olan dinamik ve sürekli değişen varlıklar olarak anlaşılmasını destekler. Shilling'in bu kavramı, biyolojik determinizmin karşısında, bedeni sadece biyolojik faktörlere indirgemek yerine, toplumsal faktörlerin ve kültürel etkileşimlerin bedeni nasıl şekillendirdiğini anlamak için bir çerçeve sunar.

Prout (2000) öte yandan toplumsal süreçlere işaret ederek çocukları sadece sonuçlar olarak değil, aynı zamanda fail olarak görmeye yönelik bir değişikliği vurgular. Çocukların bedenlerine odaklanmak, onları sosyal aktörler olarak anlamak için önemlidir. Öte yandan bu onların birer fail olarak değerlendirilmesinden çok, birer fail olarak görmeye yönelik bir geçişin izini sürer. Bu, çocuk ve beden kavramlarının çeşitli bağlamlarda, okullardan hastanelere, evlere ve mahkemelere kadar bir dizi ortamda ele alınmasını içerir. Bu yaklaşım, çocukların bedenleri üzerinde yapılan çeşitli materyal ve sembolik çalışmaların çeşitliliğine empirik olarak açık olmayı gerektirir.

İç (*interior*) ve dış (*exterior*) beden ayrımını vurgulayan Christensen (2020: 47-48) ise yetişkinlerin çocuklara yönelik bakış açısının kültürel bir anlayışa dayandığını açıklar. Yetişkin bakış açısının altında yatan kültürel anlayışın, çocuğun dış ve iç bedeni arasında içsel bir ayrım yaptığını öne sürer. Bu ayrım, çocukların doğasının karmaşıklığını iki kısma bölmektedir. İlk kısım, çocuğun görünür, açık ve belirgin dış doğasını temsil ederken, ikinci kısım gizli, vahşi ve savunmasız iç doğa kavramını içerir. Yetişkin yaklaşımı da bu bölünmeyi yansıtmakta olup, iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, çocuğun dış bedenine odaklanarak, gözlemlleme, temizleme, giydirme, bakım yapma, dokunma gibi yöntemlerle dış bedene dikkat etmeyi içerir. Diğeri ise çocuğun iç bedenini beslemeyi ve bilgi ile donatmayı amaçlar. Yetişkinin odak noktasının genellikle çocuğun dış bedeni üzerinde olmasının nedeni, “iç” çocuğu inşa etmek için olası bir yol sunmasından kaynaklanıyor olabilir. Çocuğun yüzeyi özellikle önemlidir, çünkü yetişkinler çocuğun bedeni ile ilgilenirken, çocuğun fiziksel varlığını ve varoluşunu oluşturur ve aynı zamanda

çocuk bedeni belirgin bir biçimde onların sevgisi, ilgisi veya reddinin nesnesi haline gelir. Yetişkinlerin çocuğun bedeni ve görünüşüne dair vurgusu, sürekli olarak dışarıdan bir bakışla çocuğu keşfetme ve anlama çabaları, ebeveynlerin çocukların davranışlarına dair talimatları, görünüşleri hakkında diğer yetişkinlerle değiş-tokuş edilen hikayeler ve genç çocuklardan şarkı, dans veya komik kelimeleri bir izleyici önünde tekrar etmelerini istemelerinde kendini gösterir.

“Gerçekten bak Sc22’yi görerseniz, çok pozitif bir çocuk. Neşeli mesela düğüne gittik geçen hiphop yapıyor, kilolu ya bir de gözlüklü, herkes çok seviyor ama çocuk o kadar pozitif bir çocuk ki...” S22

Çocuğun yüzeyine, yani dış bedenine ilgi göstermek, öncelikle çocuğa olan sevgi ve hayranlığın ifade edilmesinin bir aracını oluşturur. Ayrıca bu bir oluşum ve sosyal kontrol aracı olarak hizmet eder (Christensen, 2000). Ancak bedenin yüzeyi tek başına kontrolün hedefini oluşturmaz. Dış bedene yönelik müdahaleler, kısıtlamalar ve ayarlamalar, iç bedenin disipline edilmesiyle daha incelikli bir hale gelir. Diğer bir yandan temizlenen ve giydirilen çocuk, bakımından sorumlu yetişkinlerin de sosyal statüsüne etki eder. Sonuç olarak çocuk, yetişkinlerin statüsünün bir sembolü ve başarılarının ahlaki bir ifadesi haline gelir.

“Ebeveyn haklılığı” bu noktada, ebeveynin doğru olduğunu düşündüğü şeyin çocuğun zevk ya da tercihindan daha geçerli bir referans kaynağı olması durumunu ifade ediyor. Farklı görünümüler altında olsa da ebeveynlerin çoğunda yaygın. Ancak öte yandan eğitim ve gelir seviyesi yüksek olan katılımcılarımda çocuğun kendi hatalarını fark etmesine ve onun kararını kendisinin vermesine izin verilmesi davranışı söz konusuysa, alt SED’de bu en iyi ihtimalle bir “yapsın da sonunda sözüme gelecek” halini alır. Örneğin görece alt SED’te yer alan bir anne, çocuğuna kaliteli giysiler alma motivasyonuna göre hareket ettiğini belirtirken çocuğunun, arkadaşının pazardan aldığı giysilerden istemesi durumuyla karşılaşılıyor ve çocuğunun özentiyeye maruz kaldığını düşünüyor. Çocuğuna mağazadan aldığı kıyafetleri kabul ettirememesini şu sözlerle ifade ediyor:

“Anne ben pazardan istiyorum bunları giymeyeceğim” oturdum ağladım ama yani birebir ben bunu kızım ile birlikte yaşadım. Ağladım annem dedim “sen pazar malını niye seviyorsun?” ”olsun” dedi, “ben pazar malı istiyorum”. Neyse ben yine kıyamadım tabi pazara götüremedim, nasıl giydireyim onu diyorum, olmaz. Ümraniye’de yine geziyoruz hani adı bilinmedik ama iyi,

hiç değilse bir mağaza dedim yani. Bende artık huy olmuş, her şeyi alamam, giydiremem, yediremem... Ben onu evimin içine sokamam yani, bende herhalde problem... Aldım, “oh işte istediğim oldu” dedi yani “pazar malı olmasa da ona benziyor” dedi.” P92

Çocuğun dış bedenine gösterilen ihtimam ve toplum içerisindeki algılanış biçimini temsil eden bu örneğe göre aslında ebeveynin dış görünüş standartları çocuğun standartlarına kıyasla büyük bir önceliğe sahip. Kıyafetlerin kullanışlılığı ya da görünüşteki niteliği bu anlamda ebeveynin karar almadaki haklı zeminini oluşturup yaş vurgusuyla birlikte çocuğu “başkalarının etkisinde kalan ya da kandırılabilir” olarak konumlandırıyor. Nicel bulguların da gösterdiği gibi kız çocukları erkeklere göre çok daha fazla bir şeylerin etkisinde kalmaya, özentie ve kandırılmaya müsait olarak görülüyorlar. Bu durum ebeveynin her şeyin en iyisini bildiği ve onu üzmemek pahasına da olsa her şeyi aslında onun için yaptığı duygusunu güçlendiriyor.

Yine bir diğer kız çocuk annesi olan S20 ise çocuğunun okula başlamasıyla birlikte arkadaş ortamlarının ve çevrenin çocuğun yetiştirilmesinde ne kadar önemli bir rol oynadığını fark ettiğini belirtiyor. Çocuğunun, kendisinin onaylamadığı kıyafet seçimlerini eleştirirken;

“Özentie maruz kaldıkları için evet. Çocuğumu yetiştirme tarzım, ben hani onları bilerek yetiştirdim, olgun bir anneydim diyelim, ama çocuk okula başlayınca çok değişiyor. Hani arkadaş ortamlarına girdiği çıktığı yerler...” S20

Bu düşüncenin baskın olduğu ebeveynlerse bilgi kaynakları daha ziyade geleneksel kaynaklardan temellenenler. Bunun diğer bir boyutunda da yaş vurgusu üzerinden şu anda karar mercisinin koşulsuz bir biçimde ebeveyn olması gerektiği inancı yatıyor.

“Bence her şey aileden başlıyor, ailede bitiyor. Çekirdekten yetiştireceksin. Bebekti daha mesela kızım ben ona anlatırdım, “bu iyi, bu bize göre değil”, konuşamıyordu bile. Sen çocuğunu nasıl yetiştirirsen, ne görmek istiyorsan o olur.” P92

gibi referans kaynağının ait olunan grup dinamikleri etkisinde şekillenmesi ve çocuğa aktarılması süreci alt düzeylerde oldukça yoğun biçimde gerçekleşiyor.

Öte yandan ebeveynlerin çocuklarına aktardığı kültürel dünyanın, çocukların gerçeklik algısını şekillendirdiği ve bu dünyanın kurumsal nesnelliğini güçlendirdiği de bir gerçektir.

Ebeveynlerin inançları ve aktarımları, çocukların bu kültürel dünyayı kabul etmelerinde önemli bir etkidir. Berger ve Luckmann (2008), bu dünyanın nesnelliğinin, ebeveynler açısından, kendi çocuklarının sosyalizasyonu yoluyla arttırılacağını ifade eder. Çocuklar tarafından tecrübe edilen nesnellik, bu dünyaya dair tecrübelerine yansır. Bu aktarım süreci ise, ebeveynlerin gerçeklik duygusunu kolayca güçlendirir ve sırf bu sebeple dahi, birinin “*Bunlar böyle yapılır*” demesi, o kişinin bizzat buna inanması için çoğu zaman yeterlidir. Dolayısıyla “dünya çocuk tarafından nesnel bir şekilde tecrübe edilir” derken yazarlar, Durkheim’la paralel şekilde bireyin doğumundan önce gelen ve şahsi deneyim ya da hatıralarından etkilenmeyen bir tarihe sahip olduğunun altını çizer.

“*Kurumsal düzeni benimsetmek için, tüm çocuklara aynı hikâyenin anlatılması gerekir*” (Berger & Luckmann, 2008: 120). Bunun ardından, gittikçe genişleyen kurumsal düzen, bilişsel ve normatif yaptırımlardan oluşmuş bir tabaka ile karşılıklı bir meşrulaştırmalar şemsiyesi (*cartopy*) geliştirir. Bu meşrulaştırmalar, yeni kuşaklar tarafından, onları bu kurumsal düzen içinde sosyalleştiren süreç boyunca öğrenilir. Çocuklara nasıl davranacakları öğretilmeli ve bu bir kez öğretildikten sonra da “hizada tutulmalıdırlar”. Davranış ne denli kurumlaşırsa, o denli öngörülebilir hâle gelir ve böylece de o denli kontrol altına alınır. Öte yandan Fromm (1987: 20-23) toplumsal kişiliğe atıfta bulunurken, insanın özyapı biçimini, ona yapması gerekeni sevdirek oluşturduğunun altını çizer. Bu noktada o “istediği her şeyi yapabilir, çünkü yalnızca yapabileceği şeyi istemektedir”. Ortalama insan yapması gerekeni yapmak istemek zorundadır ki toplum onun enerjisini kendi amaçları adına kullanabilsin.

Beden algısına dair bulgularım, ebeveynlerin kendilerine ve çocuklarına, ardından da çocukların kendilerine yönelik beden algıları olmak üzere üç boyut ve bunlar arası etkileşimlerden oluşmaktadır. Ebeveynlerin kendilerine yönelik beden algılarının çocukların beden algılarını cinsiyet ve toplumsal sınıf bağlamında farklı şekillerde etkilediği ve şekillendirdiğine dair dikkat çekici çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Chng ve Fassnacht (2016), ebeveynlerin yorumlarının genç yetişkinlerin beden memnuniyetsizliği ve düzensiz yeme davranışları ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma, Singapur’da 383 genç yetişkinle gerçekleştirmiştir. Bulgulara göre olumlu ebeveyn yorumları genç yetişkinlerin beden şekli ve ağırlığı hakkında pozitif ve destekleyici görüşler ortaya çıkarırken olumsuz

yorumlar ve ebeveynin çocuğunu başkalarıyla karşılaştırması hem erkek hem de kadın genç yetişkinler ve ergenler arasında beden memnuniyetsizliği ve düzensiz yeme davranışlarının gelişimiyle ilişkilendirilmiştir. Öte yandan kadınların erkeklere göre daha yüksek düzeyde beden memnuniyetsizliği, düzensiz yeme ve annelerden gelen olumsuz ile babalardan gelen olumlu yorumları bildirdiğini göstermiştir. Özellikle, negatif anne yorumları, her iki cinsiyet için de düzensiz yeme davranışlarının önemli bir yordayıcısıyken, bu etkinin kadınlar üzerinde çok daha güçlü olduğu gözlenmiştir.

Solano-Pinto, vd. (2021) ise çocuklarda beden memnuniyetsizliğini ve bu memnuniyetsizliğin ebeveynlerin beden kitle indeksi (BKI), ebeveynlerin beden imgesi ve sosyokültürel baskılar gibi çeşitli faktörlerle ilişkisini incelemiştir. Buna göre çocukların beden imgesi üzerinde annenin ve sosyokültürel baskıların etkisi ön plandadır. Ebeveynlerin vücut şekli ve kilosu veya kontrol ihtiyacı hakkındaki yorumlar da dahil olmak üzere bedenlerine yönelik davranış ve tutumları, çocuklarının beden imajını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. Çocukların kaslı ve ince bir vücuda sahip olma yönünde içselleştirilmiş bir ideale sahip olduğunu vurgulayan yazarlar, toplumsal cinsiyet rolleri ve güzellik standartlarının çocukların bu içselleştirme süreçlerine ışık tutması amacıyla incelenmesi gerektiğini ifade eder. Sosyal olarak kabul edilen bir beden arzusundan kaynaklanan beden memnuniyetsizliği, çocukların aile içinde gördükleri ebeveynlerin vücut imajlarından da etkilenmektedir.

Talu (2020) da ergenlerdeki beden algısını üzerinde etkili olan faktörleri değerlendirdiği çalışmasında “içeriden bakış” ve “dışarıdan bakış” olmak üzere iki temel perspektiften söz eder. İçeriden bakış, bireyin kendi fiziksel deneyimine dayanan öznel görüşünü ifade ederken, dışarıdan bakış, bireyin sosyal bir varlık olarak diğer insanlar tarafından nasıl görüldüğüne dair algısını temsil eder. Bu iki perspektif, beden imajının şekillenmesinde ve bireyin kendini değerlendirme sürecinde önemli işlevlere sahiptir. Bu veriler, beden imajı ve kendilik algısının farklı yaş grupları ve aktivite seviyelerinde nasıl değişebileceğini anlamak açısından önem arz eder.

Bulgularına göre yüksek oranda ebeveynler çocukluk bedenlerini zayıf olarak değerlendirmekte ve hepsinin anlatıları geçmişte sayısız kez ağzına bir şey tıkıştırılması üzerinde yoğunlaşmaktadır.

“Şu var ama mesela çocukluğumda da mesela zayıf olduğum için hep “o yapamaz, güçsüz” ve hatta bu belki benim şimdiki yaklaşımıma da etkiliyor, ben böyle her şeye girerim, bazen diyorum hani erkek işine de el atıyorum. Mesela kimseden bir şey beklemem işte bir yer tamir edilecekse ben eşimden beklemeden kendim girerim. Belki de şey oldu bende, bazen bunu çok düşünüyorum, kendimi ispatlama çabası hani hep güçsüzdüm ya: “ben güçlüyüm”, belki de o oldu. Öyle yani vücut tipime göre ya da işte ne bileyim ya ben aslında hep yemek yiyordum, hala da yiyorum ama hep şey diyorlar, “sen ne yiyorsun ki, çok az yiyorsun”, yoo aslında birçok insandan fazla yiyorum. Sadece dış görüntüme baktıkları için “ne yiyorsun ki, çok az yiyorsun”. Gibi öyle... zayıf küçük cılız bir çocuktum. Güçlüydüm, gücümü görmediler ama...” P11

Buna karşılık çocukluğunda kilolu olduğunu belirten ebeveynlerin çocukluk anılarında, zaman zaman ebeveynleriyle aralarında sözlü atışmalar olsa da katı bir yasaklama ya da kısıtlama söz konusu değildir. Aksine bu durum, aile ve toplumsal çevreleri için büyük bir problemden ziyade zaman zaman espri yapılan bir nevi eğlenceli bir durum niteliğindedir. Öyle ki kendi çocuklarına dair anlatımlarında da aynı kendi çocukluk bedenlerinde olduğu gibi kilolu bedene bir sevimlilik ve güç atfetme eğilimindeler.

“Çocukluğumda bir dönem biraz kiloluydum, kiloluları da kimse sevmezdi. Annem babam uyarırdı zaman zaman, ben gizli gizli ekmek yediğimi hatırlıyorum. Bir keresinde babam akşam masaya, önüme bir sürü ekmek koymuştu, “al ye daha çok kilo al” gibi bir şeyler söyleyerek. O an çok kötü hissetmişim, onu hatırlıyorum.” N10

“Ben o zaman biraz kiloluymuşum. Çok kiloluymuşum. Hatta dalga bile geçerlermiş annem hasta olunca, annemin işlerini yapmaya çalışınca, o zaman gitti kilolar. Yoksa yemek yemeyi çok severmişim, tombiş mombiş, annemin anlatımıyla. Annem hastalanınca işte bütün işleri yapmaya çalışmaya çalışınca, üzülünce insan...” N27

“Ben de tombiştim ya çok tombiştim. Sonra gençkız olunca işte zayıfladım. Tombuldum yani ben de etime dolgundum ama böyle şey olunca işte ya ben Malatya’lıyım, biz yemeği seviyoruz çok. Hani annem de yapıyor, ev hanımı. Ne istesen onu yapıyordu. Becerikliydi de annem. Yiyorduk yani.” S22.

Çocuğunun bedeniyle ilgili değerlendirmelerinde ise S22 şu ifadeleri kullanıyor;

“Sc22 yüzmeye gidiyordu yani kilosu normaldi, ya tamam kalıplı bir çocuk, zayıf bir çocuk değil, bebekken de öyle kalıplı bir çocuktur. 4 kg doğdu. Bir de anne sütü de yarıyordu doktora bir gün götürdüm dedi ki “ne veriyorsun buna ya” mama falan verip vermediğimi sordu, dedi anne sütü sadece. Hiçbir çocuğuma mama vermedim ama hepsi çok kiloluydu. Yani 2 yaşına kadar çocuk emdi ama kilolu bir çocuktur. Obez diyorlar çocuk için dedim doktora o da bana dedi ki çocuk yüzüyor, yüzme bütün kasları çalıştıran bir spor. Bıraktığın anda da komle kilo aldırان bir spor. Bizi biraz yüzme bizi mahvetti aslında.” S22

Diğer bir örnekte ise çocukluğunda kilolu olduğunu “diğer çocuklardan farklıydım” sözleriyle belirten P44, kendi çocukluğu kilolu geçtiği için, şu an sağlık sorunları yaşıyor olsa da çocuğunun zayıf olmasını normal bir şey olarak değerlendiriyor. Beslenmesinin problemli olduğunu kabul ediyor ve düzeltemediği için derin bir çaresizlik de yaşıyor fakat yine de kilolu olmaması çocuğunu “normal” sınırlarından çıkarmadığı için, bu onun için güzel bir şey. Öte yandan çocuğun kilolu olması, akranları tarafından adeta “damgalanması” sonucunu doğuruyor.

Beş farklı Avrupa ülkesinde gerçekleştirilen ve 591 çocuğun dahil edildiği bir araştırma ise hem annelerin hem de babaların, özellikle erkek çocuklarda, çocuklarının gerçek kilosunu olduğundan az tahmin etme eğiliminde olduklarını ortaya çıkarmıştır. Çalışma aynı zamanda çocuğun BKİ’si ile tahmin düzeylerinin paralel olarak arttığını ancak genel olarak değerlendirilenden daha düşük olduğunu göstermiştir. (Xhonneux, vd. 2021). Bu noktada çarpıcı olan, çocuklarını zayıf olarak değerlendiren ebeveynlerin onları akranlarıyla kıyaslamaya daha eğilimli olmaları ve çocuklarının zayıf olmasını güçsüzlük, yetersizlik, kısacası bir “eksiklik” durumuyla ilişkilendirmeleridir. Ayrıca bu ebeveynlerin akraba ve arkadaş çevreleri tarafından sıklıkla eleştirilmeleri de söz konusudur.

“Yani biraz bana göre zayıf geliyor ama normal mi, normal herhalde yaşına göre. Çevrede bir de hani etrafta bazen seninkinden daha böyle fazla kilolular var diye benimki çok zayıf gibi oluyor insan düşünüyor.” N59

“Aynı sınıftaki arkadaşlarına göre biraz ufak, zayıf. İnce uzun bir yapısı var diyebilirim. Bacak boyu uzun. Doktora da götürmüştük, gayet sağlıklı olduğunu söylemişti. Bir de tabi sınıf arkadaşlarıyla neredeyse 1 yaş var aralarında, o yüzden aslında ufak kalıyor, çok fark ediyor.” S66

“Birazcık daha olsa birazcık böyle... bir tık yani... ablası da böyledir. Ama sağlıklı mı, evet sağlıklı. Yani bu kadar bocalamamın içinde, atıyorum mesela bu hafta onlara brokoli yedireceğim, allem eder küllem eder onu alttan vurur üstten çıkar o brokoliyi o hafta onlara yediririm. Balığı yine aynı şekilde. Bir şekilde yapar yediririm.” P92

“Yaşıtlarına göre biraz daha zayıflar. Biz de anne baba olarak minyonuz biraz. Biraz beslenme olsa belki yapılı olabilirdi...” P28

Daha da ötesinde çocuğun zayıf olmasından duyulan korku, çocuklarının normal sınırlarda olduğunu düşünen ebeveynlerde dahi varlığını sürdürmektedir. Çocukken kendinin de zayıf olduğunu ifade eden bir anne zamanla bunun aslında iyi bir şey olduğunu anladığını söylüyor. Fakat hemen ardından çocuğunu değerlendirirken;

“Aslında fiziksel olarak gayet iyi, bir problemi yok. 28 kg ama 30 da olabilirdi... Belki de ben abartıyorum, bilmiyorum. Neticede kilolu olmasını da istemezdim, o da büyük problem..” S35

Sağlıklı beslenme üzerine üzerinizde bir baskı hissediyor musunuz soruma istinaden başka bir katılımcı ;

“Kendim için değil ama çocuğum için hissediyorum. Yemeseydi özellikle çok hissedirdim. Şu an günde yaklaşık 5 öğün yiyor.” S54

Kısacası ebeveynler açısından kendilerini çocukken nasıl değerlendirdikleri, bugün çocuklarını değerlendirmeleri noktasında doğrudan bir referans kaynağı olma özelliğine sahip. Ebeveynin kendi bedenine yönelik algısı bu anlamda, çocuğu için neyin normal olduğunu ya da normale yakın olduğunu belirleyen güçlü bir etkiye sahip. Çocukluğunda kendini kilolu değerlendiren ebeveyn çocuğunun kilolu olmasından ve her şeyi yemesinden endişe ederken zayıf değerlendiren ebeveyn ise çocuğun zayıf olmasından ya da “faydalı yiyecekleri yememesinden” şikayetçi olmaya eğilimli. Öte yandan çocuğun zayıf olmasından, kilolu olmasından daha çok endişe ediliyor ve zayıf olmak daha ziyade bir eksiklik olarak değerlendiriliyor. Ayrıca toplumsal olarak zayıf olan çocuklar kilolu olanlara göre daha çok yadırganırken kilolu olanlarsa diğer çocuklara göre daha çok akran zorbalığına maruz kalıyor. Ebeveynler ise çocukları normal sınırlar içerisinde olsalar dahi çevrelerinden eleştiriye maruz kaldıkça çocuklarını akranlarıyla çok daha fazla karşılaştırma ve kıyaslama eğilimi gösteriyorlar. Bu durum beslenmesi konusunda çocukla iletişim ve pazarlık biçimlerini daha katı ve baskıcı bir hale getirirken çatışma olasılığını yükseltiyor.

Çocukların bedenlerine yönelik algılarını şekillendiren ise ebeveyn tutum ve söylemleri, başta sosyal medya olmak üzere iletişim araçları kullanımı ve akran grupları ile karşılaşma ve etkileşimler aracılığıyla ortaya çıkan beden normları ve güzellik standartlarıdır. Tomasello'nun (2018) da belirttiği gibi sosyal normlara uyumun en önemli sebepleri grubun bir üyesi olmak, dışlanmaktan ve yaptırımdan kaçınmaktır. Mikro cezalandırma sistemi diğer bir yandan, “küçük ölçekli mahkumiyetler ve düşük dereceli aşağılamalara varan” (Foucault, :224) çok çeşitli cezalandırmalar içermektedir. Bu sayede ceza sisteminin gözünden kaçan davranışlar işaretlenir ve bastırılır. Başlıca okul, ordu, fabrikalar vb. kurumsal, öte yandan kurumsal olmayan ortamlarda da yazılı olmayan kurallar ve normalleştirici yaptırımlar vardır. Tavırlar, davranışlar, beden, kısacası normalin dışına taşıdığı ölçüde her şey yaptırıma ve cezalandırmaya maruz kalır. “Cezalandırma kelimesinden, çocukların işledikleri kabahati hissettirebilecek her şey, onları küçük düşürebilecek, onların kafasını karıştıracak her şey anlaşılmalıdır.”

Izydorczyk ve Sitnik-Warchulska'nın (2018) çalışması, ebeveynlerle olan bağların, beden imajı ve sosyokültürel görünüm algılarının, genç kızlar arasında yeme bozukluklarına neden olabilecek risk faktörleri olarak rol oynadığını inceleyen güncel bir çalışmadır. Araştırma, ebeveynlerin bakımı ve koruyuculuğu gibi faktörlerin yeme bozukluklarına karşı koruyucu veya risk faktörleri olarak işlev görebileceğini göstermiştir. Çalışma, özellikle annelerin aşırı koruyuculuğunun, kendini aşırı kilolu olarak sınıflandırmanın ve medyadan beden imajı hakkında bilgi aramanın yeme bozuklukları için risk faktörleri olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Webb ve Haycraft'ın 48 Avustralyalı ebeveyn (yüzde 92'si kadın, ortalama yaş 37.8) ve ortalama yaşları 7.6 olan çocukları üzerinde, altı ay arayla iki kez yaptıkları anketle ebeveynlerin beden memnuniyetsizliklerinin ve kontrollü çocuk besleme uygulamalarının ilişkisini incelemiştir. Bulgular, ebeveynlerin besleme uygulamalarının ve beden memnuniyetsizliklerinin altı ay içinde en az bir kez değişiklik gösterdiğini ortaya koymuştur. Ebeveynlerin beden memnuniyetsizlikleri, çocukların kilo yönetimi amacıyla kullanılan kısıtlayıcı besleme uygulamalarını zamanla arttırmıştır. Bu bulgular, ebeveyn beden memnuniyetsizliği ve uyumsuz besleme uygulamalarının arasındaki bağlantının beden imajı ve yeme patolojilerinin kuşaktan kuşağa geçişinde rol oynadığını desteklemektedir.

Bu anlamda katılımcılarımın yaş grubu ve özellikle orta SED’te akran zorbalığının görece yaygın olması, kendi bedenlerine yönelik tutumlarında önemli etkiye sahiptir. Ancak öte yandan ebeveynin, çocuğun davranışları üzerinden bedenini işaret eden değerlendirmeleri -ki bu, örneklerde de görülebileceği gibi kılık-kıyafet çatışmasını da içine alır- çocuğun ifadelerinde bir tür kabulleniş haline gelir, içselleştirilir ve aşağıdaki örnekte de olduğu gibi çocuğun kendini annesinin gözünden görüp onun ifadeleriyle anlatmasına neden olabilir. Bu doğrultuda çocukların anlayışları, yargıları ve eylemlerinin ebeveynleriyle etkileşimlerine göre analiz edilmesi (Näsman, 2003 :46) ebeveyn-çocuk ilişkisinin çocuk üzerindeki ağırlığını gözler önüne serer. Ailesiyle en çok çatışma yaşadığı konuları sorduğumda Sc20 şu cevabı veriyor;

“Biraz giyim biraz beslenme biraz da arkadaş konusunda. Bu aralar bir de telefonum olduğu için bu aralar çok internetle haşır neşir oluyorum. Ordaki kızlardan görerek biraz giyim tarzım değişiyor, o yüzden annem onları yapmamamı istiyor. O yüzden biraz tartışıyoruz. Gördüğüm şeylerde mesela annem anlatmış mıdır bilmiyorum ama arkadaşlarımın bana hava atmasından, hava atmasını sevmediğim için ben de onlar gibi davranayım derken, biraz kafama göre takılmaya başlıyorum, söz dinlemiyorum. O yüzden biraz fazla şey yapıyorum ama genellikle çok da bir durumum yok yani, sadece onların giyim tarzları çok hoşuma gittiği için ben de kendime öyle bir giyim tarzı yaratmaya çalışıyorum sadece.” Sc20

Çocuğu aynı okulda öğrenim görmekte olan başka bir ebeveyn de kızının akranlarıyla bu konuda problem yaşadığını belirtiyor;

“Bir kere çok duygusal bir çocuk ve okulda özellikle arkadaşlarıyla problem yaşıyor. Bu okuldaki çocuklarda bu akran zorbalığı mı diyorsunuz, o çok yaygın. Buradaki çocuklar çok kurlsız, hırslı ve başkalarının alanına çok fazla giriyorlar. Kızım bir ay okula gitmek istemedi. Bu ortam onu çok etkiledi. Bazı arkadaşlarıyla araları bozulmuş, sonra geliyor bir tanesi diyor ki; “Seni affetmek için sana bir tokat atmam lazım”. Düşünebiliyor musunuz? Böyle bir ortam işte. Zorbalık gerçekten çok fazla. Birbirlerinin kılık kıyafetleriyle de çok uğraşıyorlar. Giyinme yarışları oluyor aralarında. Moda takıntıları, vb.” S35

Çocuklar arasındaki ilişki, birbirlerine müdahale ve kuralları oluşturma biçimleri, neredeyse her toplumsal sınıftan çocuğun öğrenim görmekte olduğu okullarda adeta bir “damgalama” halini alma riski de taşımaktadır. Çocukların toplumsal konumları diğer okullara kıyasla daha büyük bir çeşitlilik arz ettiği için, daha ayrıcalıklı çocukların olanakları,

görece daha düşük SED’lerden gelen çocuklarla aralarında kimi zaman akran zorbalığına varan çatışmaları beslemektedir. Bu durum çocuklar açısından okuldan soğuma, onlara benzemeye çalışma gibi duygusal problem ve zorlamalara sebep olurken, ebeveynleri, çocuklarının iyi olma hali konusunda endişelendirmektedir. Çocukların birbirlerine taktıkları lakaplar (şişko, dozer, vb.), normallerin “beklentileri dışında, istemedikleri bir farklılığa sahip olan” (Goffman, 2020: 31) kişi üzerinde özellikle de “karma temaslar” söz konusu olduğunda zorlayıcıdır.

Çocukların beslenmeye ve bedenlerine ilişkin algıları, düzenli olarak yaptıkları bir spor varsa farklı bir boyuta taşınır. Alt SED’lerde de çocukları spora ya da bir hobi alanına yönlendirme eğilimleri yoğun olsa da maddi ve sosyal olanakların yetersizliği asgari seviyede bir disiplin ya da devamlılığın sağlanabilmesini zorlaştırır. Herhangi bir kaynağın gerekmediği türde faaliyetler için de aynı durum söz konusudur. Orta ve üst SED’lerde ise çocuklar tarafından düzenli olarak yapılan bir spor olması, doğrudan onların beslenme alışkanlıklarını da şekillendirmektedir. Spor yapan çocuklarda beslenmenin ve özellikle de doğru beslenmenin bedene faydası ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bu ailelerde, çocukları okul dışında bir aktiviteye yönlendirme ve bunu düzenli ve disiplinli bir biçimde destekleme durumu, bunun çocuğun hayatının bir parçası haline gelmesinde etkili olur. Çocuk da buna, bu doğrultuda kendi bedenini düzenleme, kendi bedeni üzerinde denetimde bulunma süreçleriyle dahil olur.

“Evet spor gereksinimleri et falan yiyorum. Ya normalde eskiden ben 8-9 yaşlarında hiç et sevmezdim, eti ağzıma sürmezdim ama şimdi seviyorum.” Nc66

Bir diğer yetişkin katılımcımın da spor yapmanın çocukluk döneminde beslenme ve beden kontrolü üzerinde nasıl bir davranış değişikliği ve disiplin yaratma potansiyeli olduğunu göstermesi açısından dikkat çekiciydi. Yemek seçen bir çocukken nasıl her şeyi yemeye başlayan biri haline geldiğini sorduğumda, spora başlamasının hayatına nasıl etki ettiğini şu sözlerle aktarmıştı:

“İlk olarak spor yaptığım dönemde değişti. Antrenörüm bana ne söylerse sanki vahiymiş gibi davrandığımdan dolayı, annem dese ne fayda... onun demesi yetiyordu bana. Öyle öyle değişti. Sonradan da sabit fikirli olmayayım, herşeyi deneyeyim derken... zaten 30’dan sonra da insanın

damak tadı sanırım tamamen değişiyor. Asla yemeyeceğim dediğim şeylerin bile tadına bakmaya başladım. Yaşla beraber damak tadı değişiyor.” S57

Alt SED’te ve özellikle de kız çocukları üzerinde sosyal medya ve akran etkisine karşılık ebeveyn uyarı ve ikazları, onların bedenlerine yönelik algılarını şekillendirme ve bu algılarla mücadele etme konusunda temel referans noktalarını oluşturur. Çocuğun kıyafet seçimlerine yönelik müdahale her SED’te -ve fakat yalnızca kız çocukları için- ortaya çıkıyor olsa da ebeveynlerin müdahale, müzakere ve bunu gerekçelendirme biçimleri SED bazında dikkat çekici biçimde farklılaşmaktadır. Söz konusu farklılık ebeveyn ifadelerinde ortaya çıkarken, çocukların ifade ve tavırlarında belirginleşmektedir. Ebeveynler alt SED’de konuyu bir “biz ve onlar” meselesi olarak ele alırken, üst SED’deki ebeveynlerde bu biraz daha “aşırıya kaçmama” halini alıp daha genel bir değerler setine atıfla tanımlanır.

7.2.4. Nostalgik lezzet algısı, beslenmenin duygusal anlamı ve ev içi cinsiyet rollerinin yeniden inşası

Her şeyin eskiden daha doğal ve lezzetli olduğu, eski tatların bugün hiçbir şeyde olmadığı SED fark etmeksizin neredeyse tüm katılımcıların üzerinde hemfikir olduğu konulardır. Besinin doğallığının yanı sıra, hastalıkların da giderek kötüleşen besin kalitesiyle ilişkili olduğunu belirten katılımcılar bu durumu, “eskiden böyle hastalıklar yoktu” söylemiyle ifade etmektedirler. Bu noktada besinin ya da yiyeceğin iyi mi kötü mü olduğunu belirleyen temel kriter ne kadar doğal olduğudur. Ancak doğal olduğu söylenen yiyeceklerin de gerçekten doğal olup olmadığı katılımcılar için bir soru işaretiyken eskiye yönelik düşüncelerde böyle bir şüphenin izine rastlanmaz. Katılımcıların geçmiş deneyimleri eskiden yiyeceklerin hem doğal hem de bugüne kıyasla çok daha lezzetli olduğuna işaret eder:

“Şimdiki tatlar bana çok lezzetli gelmiyor. Ama kendi bahçem var işte orada üretmeye çalışıyorum az bir şey. İyisini ne kadar alıyorsun, bilemiyorsun ama, yani lezzet ayrımında evet, eskiler daha bir güzeldi, daha lezzetliydi. Şimdi lezzet yok ama şimdi çeşit çok, eskiden de çeşit yoktu.” P92

“Sarelle vardı mesela böyle küçükken eskiden, mesela annem bir demlik çay yapardı böyle bir de sarelle alırdı, o küçücük sarelleden ekmeğe sürerdi sürerdi yani az az sürerdi ama o o kadar lezzetli geliyordu ki. Şimdi kaşıkla yiyorum o lezzeti alamıyorum.” S22

“Sokakta koşup oynardık, yorulurduk, acıkırdık. Sonra artık kim denk gelirse, belki benim annem belki arkadaşlarımın anneleri, komşular işte, bize salçalı ekmek verirlerdi. Onun tadı hiçbir şeyde yok. O kadar keyifli zamanlardı ki. O mutlu çocukluğumu hatırlatıyor bana.” S35

“Eskiden daha şeydik, genelde babanın istekleri yapılırdı evde, büyüklerin diyelim istedikleri yapılırdı biz de onlardan yerdik. İstemeyen olursa kendine ayrı bir şey yapardı, ama tabi şimdi daha rahat. Ama şimdi de insanın yiyesi yok yani.” S20

“Besinlerde var. Her şey organik, şey oldu baksana, o zaman her şey organikti, hastalık yoktu. Her şey değişti zamanla. Keşke o zamanlarda olsaydı her şey. Her şey daha güzel değil miydi o zaman?” P13

Geçmişe gönderme yapan ifadelerin birçoğu ise anne emeğinin yoğun bir şekilde romantize edilmesini içeriyor, öte yandan aile yemeklerini yoğun bir biçimde kadın emeği ile özdeşleştiriyor. Ebeveynlerin annelerinin yemek hazırlama pratiklerinden bahsederken sıklıkla onun emeğini yüceltiyorlar; kimi zaman gece yarısından sonra dahi çocuklarının canı çekmesi sebebiyle kalkıp istediklerini hazırlayan, ya da babanın yokluğunda çocukları için canla başla uğraşan anne figürü bazı katılımcıların hafızasında derin yer etmiş gibi görünüyor. Öte yandan anneliğe biçilen de bir rol söz konusu; onun şefkati ve kıyamaması da aslında anneye özgü bir rol, bir yapılması ve yüceltilmesi gereken.

“Evet evet, annem kıyamazdı bize. Yedirirdi yani. Anneler öyledir.” S20

“Yani evet benim annem de bize sorardı. Ne istiyorsunuz diye ki genel olarak sevdiğimiz şeyleri yapmaya çalışırdı ki hatırlıyorum böyle gece ikilerde üçlerde poğaça isterdik, kurabiye isterdik öyle biz uyurduk işte tuvalete kalkardık, bakarım annem hamur işi yapıyor çünkü onu istemiştik, sabah yiyelim diye.” P11

“Bir tek babam kızınca yiyorum!”

Pc48’in 7 yaşındaki kız kardeşi, ablasıyla görüşmemin üzerine kendisiyle de görüşmemi istedi ve sorularımı içtenlikle yanıtladı. Beslenme alışkanlıkları üzerine konuşurken kullandığı bu ifade, çocuğun besinlerle kurduğu ilişkinin, diğer örneklerde de olduğu gibi, son çare olarak baba otoritesi ekseninde şekillendiğini gösterir. Ebeveynlerin çocukluk anılarında babanın dahil olduğu senaryolar da genellikle bir denetim figürü olmasından ileri gelir. Yanında korkulan, bir şeyler yemek zorunda hissedilen ve sözünden dışarı çıkılamayan bir otorite figürüdür baba bu anılarda:

“Şey var bak bugün konuşuldu, üstüne geldi siz sorunca. Küçükken fasulye yemeği çok severdim. Zeytinyağlı çok severim. Ve mısır ekmeği, biz Rizeliyiz, bir akşam mısır ekmeğiyle fasulye yemeği, ben de hiç sevmiyorum mısır ekmeğini. Kardeşim de yemeğin içine mısır ekmeği doğramış. Benim de midem bulandı, yemek istemiyorum dedim. Babam da sofraya geldi, kardeşim “baba ablam yemeğini yemiyor” dedi. Babam da bana kızdı, onu yiyeceksin dedi. Ben o 1 tabak fasulye ekmeğini zorla yedim. Ve bu şekilde mısır ekmeğiyle aşırı midem bulanıyor. Şimdi bugün de annem fasulye yemeği pişirmiş, yiyecek misin diye sordu, yok dedim yemedim. Hala devam ediyor üzerimde etkisi. Zaman zaman yiyorum ama asla o eski tadı, lezzeti alamıyorum. Her yediğimde de aklıma bu anım geliyor. Bugün anneme anlatıyorum, gözleri dolu dolu oldu. Oradan bana işte, kaldı bende. Zorla insana yemek yedirilir mi? Yedirilmez. Ama işte büyükler onları anlamıyorlar...” (S20)

Babanın, annenin son çare olarak topu attığı son karar mekanizması olması, bugün de biraz hafiflese de geçerliliğini korumaktadır. Çünkü aynı ebeveynler bu kez kendi çocuklarının beslenme problemlerinde yine son karar merci olan babanın otoritesine başvurumaktadırlar. Kısacası beslenme ile ilgili süreçlerde baba, istisnalar dışında, ancak çocuk ebeveynler tarafından önem verilen yemeği yemediğinde ya da anne çocuğa “söz geçiremediğinde” sahneye çıkar. Bunun dışında en iyi ihtimalle ara sıra hobi olarak mutfığa girmeleri dışında, beslenmeyle ilgili tüm süreçlerde temel sorumluluk kadına aittir:

“Baba varken çekiniyorlar en azından bir şeye uymaya çalışıyorlar hep beraberken. Yoksa yemiyorlar, ben varsam sadece, bana şımarıklık yapıyorlar.” P53

“Yani... o konunun hani doğrusunu bulmaya çalışırız. Olmadı eşime falan söyleriz Yemek konusunda biraz yemediği zaman babasına paslarım, o biraz şey yapar...” N59

“Baba bazen bu konuda birazcık sertleşebiliyor. Neden böyle yapıyorsunuz, çoğu kişi bulamıyor bunları diye. “tamam baba o zaman biz yiyecez..” Yoksa salatanın suyuna eklemek batırır karnını öyle doyurur çoğu zaman.” P92

Nostaljik lezzet algısının bir diğer önemli boyutu ise ebeveynlerin ifade ettikleri haliyle beğenilerinin önemsizleşmesi, hissizleşmesi ya da besinin işlevinin ön plana çıktığı yeni bir beslenme anlayışı geliştirme gibi bir durumun ortaya çıkmasıdır. Bu hem yalnız oldukları bir gün kendileri için hiçbir şey hazırlamayacaklarını, geçiştireceklerini söylerken ortaya çıkıyor, hem de eskiden sevmedikleri ya da burun kıvırdıkları yiyecekleri bugün faydası için yediklerini, o kadar da kötü olmadığını söylerken. Bazı katılımcılarımda bu bir nevi zevklerin değişimini ifade ederken (“önceden sevmezdim ama artık seviyorum”) bazılarında ise

tamamen besinin işlevine vurgu yapıyor (“yine sevmiyorum ama faydası için yiyorum”). Bu kategorinin bir diğer kolu ise çocuğa örnek olmak için zorla yiyen ya da yiyormuş gibi yapan ebeveynler. Onlar çocuğu, sağlıklı yiyeceklere yönlendirmek adına, “vitaminli” addettikleri yiyecekleri yiyormuş gibi yapıp, ya da kendilerini zorlayarak yiyip çocuğun da yemesini sağlamaya çalışırlar.

“Ben onların yediğı hiçbir şeyi sevmiyorum ama sırf onlar yesin diye azıcık yiyip onları ona itmeye çalışıyorum. Atıyorum mesela balıkla çok fazla aram yok ama sırf onlar yesin diye tabağıma bir tane alıp onlar yiyene kadar böyle mıy mıy yiyip onlara kaydırabiliyorum. Kapuskayı mesela hiç sevmem ama beyaz lahananın çok vitaminli olduğunu söylerler hep. Kendime böyle tabağıma dolduruyorum önce güzel diyorum ki “mmmm şimdi ben bunu nasıl yiycem” falan, e onlar da istiyor doğal olarak, onlara da koyuyorum, onlar yiyene kadar böyle mıy mıy yiyorum az az hani belli olmasın diye salataya yükleniyorum. Onlar yedikten sonra kendi başımın çaresine bakıyorum bir şekilde.” P48

Yine bir diğer katılımcım tavuk ve bezelyeyi aslında önceden hiç sevmediğini, hiç olmasa aramayacağını söylerken çocuklara örnek olmak için yemeye başladığını anlatıyor.

“Örnek olmak için çocuklara aslında yemeye başladım. Hoş, sevmiyorlar ama ben yine de bir şeylerin içine karıştırıp veriyorum.” P53

Besinlere verilen anlam açısından bu değişim, sağlık açısından hangi besinin neye faydası olduğu araştırmakla ya da geleneksel anlayışları uygulamakla ve bu bilinçle beslenme alışkanlıklarını yeniden şekillendirmeye çalışmakla ifadesini bulmaktadır. Bazı kişiler ise çocuklarına sevmedikleri yiyecekleri de açık ya da gizliden yedirmeye çalışarak, sağlıklı beslenme alışkanlıklarını benimsetmeye çalışmaktadır.

“Zevk demek isterdim ama doycak kadar, direnç sağlayacak kadar yiyorum. Tabi ki her şeyi severek yemiyorum. Sağlıklı olmamızı sağlayacak şekilde. Jetgiller gibi olduk artık zaten, yiyecekler de giderek hap gibi olmaya başladı.” P41

“Çocukluk dönemimde evet ben de yemek seçiyordum yani mesela bulgur pilavı ağzıma sürmezdim. Ki çok pişerdi bizde. Ya da balık hiç yemezdim. Ama mesela şu anda çok seviyorum. sağlık açısından işte hangi besinin neye faydası var, hangi hastalığı engelliyor vs. gibi tabi ki bunları araştırdım, tabi ki değiştim. Yani önceden benim için bir meyve olan bir şey artık benim için, sağlıklı yaşam için gerekli bir şey oldu gibi.” P11

“yani çocukken sadece doymak için hani yiyorduk ama şu anda mesela hani daha sağlıklı gelişim, vücut sağlığı, hani doymak değil de daha sağlıklı şeyler yemek. Mesela tamam, kocaman 3 tane ekmek yer karnı da doyar ama sağlıklı yemek bilincine vardır artık. Eskiden ne diyorduk, karnımız doysun, makarnayı kaşık kaşık yiyorduk karnımız doysun diye, ama şu anda ne diyoruz, makarna karbonhidratlı, yararlı değil, onun yerine mesela balık, tavuk, işte salata hani daha anlamı oluyor.” S22

“Var. Çok büyük fark var. Mesela diyorum ki keşke, atıyorum çocuğuma balık yediriyorum değil mi? Diyorum ki ya hani keşke zamanında biz de yeseydik belki hani ben de diyorum bu kadar iyi beslenseydim belki bu kadar sıkıntı yaşamazdım sağlıklı ilgili gibi gibi..” P48

Yemeğin duygusal boyutunu oluşturan ebeveynler için tüm ailenin bir arada olduğu akşam yemekleriyken, çocuklar için bir sonraki kısımda da bahsedeceğim gibi daha genel bir şekilde “sevilen kişilerdir”. Eğer tüm aile üyeleri evdeyse ki bu genellikle babanın çalışma saatlerine göre değerlendirilir, herkes yese de yemese de masaya oturmak ve diğer aile üyeleriyle bir arada bulunmak durumundadır. Katılımcılara yönelttiğim “ideal akşam yemeği nasıl olmalı” sorusu da bunla ilişkili olarak genellikle ailenin her üyesinin bir arada bulunduğu bir senaryoya atıfla tanımlanmaktadır. Bazı katılımcılarda bu bilhassa belirtilen bir şey; “*yese de yemese de o masada oturulacak*”, bazılarında ise ayrıca belirtmeye gerek duyulmadan zaten kabul edilen bir şey.

Ebeveynler için hem çocukluk anıları ve hem bugüne atıfla beslenme, kimi zaman evin içerisinde olması gereken yemek kokusu, kimi zaman bir aradalığı sağlayan en önemli şeylerden biridir. Kimi zaman o zamanlarda aldıkları lezzetin hiçbir şeyde olmadığını söylerken ortaya çıkıyor bu durum, kimi zamansa tattan ziyade duyguya vurgu yapılıyor:

“Tadı değil de o duyguyu çok net hatırlıyorum o anlarda hissettiklerimi...” S66

“Eğer huzurluysam, mutluysam yani hiçbir şeyin yoksa soğan da yesen ondan bir vitamin alırsın çünkü huzurla yiyorsun, ağız tadıyla yiyorsun. Ama huzurun yoksa istediğini ye yani hiçbir anlamı yok bence. İstersen pirzola ye. Her şeyden önce huzur ve birlik.” P48

7.3.Bir mücadele alanı olarak beslenme: yaş vurgusu, beslenmenin müzakeresi ve “pazarlık güçleri”

Mentinis (2021: 141) başkaldırıyla olan ilişkimizin ilk örneklerinin çoğunlukla yemeklerden geldiğini, daha da ötesinde, yemeğe atfedilen anlamları; bir yanda bir ödül bir yanda bir ceza veya başkaldırı olmasıyla öğrendiğimizi belirtir. “Tabaklarımızı bitip uslu kızlar olduğumuzda övgü alır, tatlılarla ödüllendirilir, buna karşılık yemeğe hayır demenin hemen hemen ilk kuvvetli başkaldırı biçimi olduğunu öğreniriz.”

Beslenmenin anlamı çocuklar için ağırlıklı olarak yemek yemektir ve beslenme onlara çoğunlukla sevdikleri şeyleri çağrıştırmaktadır; sevdikleri yiyecekleri. Çocuklara en çok nerede yemeyi sevdikleri sorusunu yönelttiğimde ise, genellikle düzenli olarak dışarıda yediklerini belirten ailelerdeki çocukların en çok evde yemeyi sevdiklerini, dışarıda yemediklerini ve her şeyi evde yaptıklarını belirten ailelerdeki çocukların ise en çok dışarıda yemeyi sevdiklerini belirtmeleri şaşırtıcı değildi. Zira yüksek oranda maddi zorluklar sebebiyle dışarıda yemeye mesafeli yaklaşan ebeveynlerin çocuklar üzerinde, evde yemelerine ve okul kantininden dahi bir şey yememelerine yönelik yönlendirmeleri, çocukların dışarıdaki yiyeceklerle olan ilgilerini daha da arttırıyordu. Ancak bu çocukların ebeveynleriyle aynı ortamda bulunduklarında dışarıdaki yiyeceklerden bahsederken bir -miş gibi yapma hali içerisinde olduklarını gözlemledim. Bu çocuklar öte yandan, açıkça ya da gizliden gizliye başka yerlerde başka insanlarla yemek yemeyi tercih ettiklerini ifade ediyorlardı. İlişki ve iletişimleri iyi olan, olmasa da kendi seçimlerini zorla da olsa kabul ettirebilen çocukların evde ailesiyle yemede bir problemleri yoktu ve ifadeleri duygusal bir birlikteliğe ve yakınlığa atıfta bulunuyordu.

“Yer olarak değil de yenilen kişi yapılan şey önemli benim için. Yanımda sevdiğim insanların olması yiyeceğin kendisinden daha önemli.” Sc66

“En çok evde hep beraber yemek yemeyi seviyorum. Açık havada da seviyorum hep birlikte. Arkadaşlarımla da kantinde yemeyi seviyorum.” Nc10

Fakat öte yandan, görüşmeye annesinin onu başka çocuklarla kıyaslamasından duyduğu rahatsızlığı ifade ederek başlayan Pc28’in en çok arkadaşlarıyla buluştuğunda yemek yemeyi sevdiğini söylemesi yemek yerken annesinden uzakta olma motivasyonunu gösteriyordu. Pc48’in ise okul kantinindeki yiyecekleri sayarken “arkadaşım alırken

görmüştüm” şeklinde bunu annesine gerekçelendirme ihtiyacı hissetmesi, Pc28’inkinden farklı gibi görünse de aslında özünde aynı olan bir kaçış ya da başkaldırı stratejisiydi.

Çocukların dünyaya dair deneyimlerinden çoğu öncelikle doğrudan aile içinde girdikleri etkileşimlerden gelir ve kültürel mesajlar gündelik etkileşimlerin içine yerleştirilmiştir (Dunn & Brown, 1991). Çocukların çok büyük bir kısmı, ancak burada yine de görüşemediğim çocukların varlığını hatırlatmamda fayda var, kendilerini ailelerine rahatça ifade edebildiklerini, istemedikleri durumlara karşı tepkilerini özgürce gösterebildiklerini ve ev içi kararlara katıldıklarını, en kötü ihtimalle ortak bir karar alınması gereken durumlarda fikirlerinin mutlaka sorulduğunu söylediler. Öte yandan ev dışında, çoğunlukla okul ortamında ise evdeki kadar rahat davranamadıklarını söyleyen çocuklar da vardı:

“Okulda da kendimi rahatça ifade edebilirim. Tabi evdeki gibi değil. Orda biraz daha uyumluyum ama evde daha huysuzluk yapabiliyorum.” Nc10

“Aile içerisindeyse biraz daha ısrarcı olurum. Bazen çok sinirlenirim ve bunu gösteririm. Bazen de tamam derim giderim.” Sc33

Buna karşılık ev içerisinde pek bir söz hakkı olmadığını “sezdiren” çocuklar da...

Araştırmacı (A): *Peki ailece verdiğiniz kararlarda ne kadar etkilisiniz sence?*

Pc48: Bilmiyorum

A: *Mesela bir yere gidileceği zaman ya da bir şey alınacağı zaman...*

Pc48: Bir yere gidileceği zaman herkesin istediği ortak yere gidilir.

Ebeveynlerin kendilerini tanımlama biçimleri de bu anlamda kısa bir değerlendirmeyi gerektirmektedir. Ebeveynlik tarzları çocukların yetiştirilmesinde ve konu her ne olursa olsun aile içi ilişkilerin inşasında en önemli faktörlerden biridir. Farklı ebeveynlerin farklı yaklaşımları, çocukların kişiliklerini ve hayatlarını, onların da farklılık ve katkılarıyla etkileşime girerek şekillendirir. Ebeveynlerin çocuklarına nasıl davranacaklarına ve bunları nasıl gerekçelendirdiklerine dair farklı yaklaşımlar söz konusudur ve her yaklaşımın kendine özgü avantajları ve dezavantajları vardır. Araştırmamda hem ebeveyn hem çocuk ifadelerinde, temelde üç grup ebeveyn kendini göstermiştir ve bunların birbirlerine göre daha

esnek ya da katı seviyeleri bulunmaktadır. Tüm ebeveynlerin ortak noktası, çocuklarının sağlıklı bir şekilde büyümelerini ve hayatta başarılı olmalarını istemeleridir. Fakat bu amaca ulaşmak için benimsedikleri yollar ve bunu gerekçelendirme biçimleri birbirlerinden oldukça farklıdır.

Çocuk merkezli ya da demokratik olarak adlandırılabilir ebeveynler, çocukların mutluluğunu ve özgürlüğünü ön planda tutan bir anlayış benimserler. Bu grup, beslenme süreçlerinde çocukların kişisel gelişimlerini ve özgün karar alma becerilerini destekleyen esnek kurallara uygular. Bu ebeveynler, çocuklarının özerkliğini teşvik ederek ve onları kendi yaşamlarını şekillendirmeye yönlendirerek, çocukların kendine güvenen ve bağımsız bireyler olmalarını amaçlar. Bu yaklaşım, bağlanma teorisi ve özerklik teşvikine dayalı ebeveynlik pratikleriyle uyumlu olup, çocukların kendine güven ve bağımsızlık kazanmaları için zemin hazırlar (Baumrind, 1991; Deci & Ryan, 1985).

Disiplin odaklı ebeveynler ise disiplin ve kuralların çocuk gelişimi üzerindeki pozitif etkilerine inanan bir yöntem izlerler. Bu karma yaklaşım, çocukların düzenli ve öngörülebilir bir çevrede büyümesini sağlamakla birlikte, özgürlüklerin kısıtlanması ve yaratıcılığın engellenmesi risklerini de beraberinde getirir. Sağlıklı beslenme ve düzenli yeme konusunda katı bir tutum sergileyen bu ebeveynler, çocuklarına işlenmiş gıdalardan kaçınma ve sağlıklı seçimler yapma konusunda yer yer baskı uygularlar. Bu tutum, çocukların yiyecekleri keşfetme ve kendi tercihlerini oluşturma özgürlüğünü sınırlama riski taşır (Farrow et al., 2015).

Bir diğer grup ise geleneksel değerlere ve geçmiş nesillerden aktarılan bilgiye büyük önem vermektedir. Çocukların bu değerleri benimsemeleri ve saygı göstermeleri beklenir, kültürel miras ve grup dinamiklerine sıkı sıkıya bağlı kalmaları amaçlanır. Bu tutum, çocukların sosyal uyum becerilerini ve kültürel esnekliklerini sınırlayabilecek bir potansiyele sahiptir (Hofstede, 1984).

Çocuğun bebeklik ve çocukluk beslenme farkının sınırları, ebeveynin çocuğa bir şeyleri yedirebilmeye muktedir olup olmamasına atıfla çizilmekteydi. Çeşitli sebeplerle “ah bir yedirebilsem” düşüncesi çok ağırlıklıydı kimi ebeveynlerde. Bebekken yemesi gerektiğini düşündükleri her şeyi bir şekilde yedirdiklerinden, ancak yaşı büyüdükçe bunu

yapamadıklarından şikayetçiydiler. Ancak zorla da olsa yedirebilseler ya da çocuk hiç değilse bir tadına baksa seveceğini düşünüyorlardı.

“Bebekken her şeyi yedirdiğim bir çocuktu. Ona iyi gelebilecek her şeyi yediriordum. Bir bir buçuk yaşında çok toplu ve kilolu bir çocuktu. 2 yaşında 3 yaşında böyle gittikçe zamanla yediği şeyleri azalttı. 3 yaşından sonra çok azalttı. Ve şu anda çoğu yiyeceğin tadını bile bilmiyor. Zeytin tatlı mı tuzlu mu bilmiyor, peynirin tadı nasıldır bilmiyor. Domates, domates gördüğü zaman elimi bile sürsem ben, kesinlikle o elimle yaptığım yemeği bile yemiyor ama işte bilse tadının güzel olduğunu bilse onun inadını kırıp yedirebilsem seveceğine eminim ama yediremiyorum, olmuyor.” P44

“Sütü de küçük yaşta veriyordum hani o zaman bana pek karşı koyamıyordu, şimdi büyüdü, içmiyor” N20

Çocuğa çocuk olduğu için güven eksikliği, yani bu tip ciddi konuların çocuğun tercihi bırakılamayacak kadar kritik olması aslında son derece alışlagelmiş ve her konuda yeniden üretilen bir söylem. Örneğin S66 çocuğun daha yaşı küçük olduğu için büyük çatışmalar yaşamadıklarını ifade ederken P53 aynı yaş grubundaki tüm çocukların beslenmesinin köfte makarna olduğunu “bu yaşta bütün çocuklar böyle zaten” sözleriyle aktarıyor. Öte yandan S57 yaşı daha büyük olan çocuğuyla mantıksal konuşmalar yapabildiğini, P53 ise henüz arkadaşlarıyla o etrafta değilken vakit geçirebilmesinin ve bir kız arkadaşı olmasının mümkün olmadığını söylerken hep çocuklarının yaşlarını vurguluyorlar. S22 ise küçükken dertlerinin yalnızca “karnı doysun, temiz giyinsin”den ibaretken yaşları büyüdükçe sorunlarının da büyüdüğünü vurguluyor.

Çocuk merkezli olarak değerlendirilebilecek bazı ebeveynler dahi beslenmenin çocuğun tercihi bırakılamayacak bir şey olduğunun, gerekirse zorlamaya başvurulması gerektiğinin altını çiziyor:

“O biraz da bebeklik aşamasında yemeye başlarken senin ne verip ne vermediğinde de ilgili mesela. herşeyi böyle ağzında ı ıh yaptığı zaman bırakıyorsan zaten sürekli onu istemiyorum bunu istemiyorum olur. Ben öyle yapmadığım için çok belli başlı şeyler var yemedikleri, eşimle ben hiç öyle değiliz, her şeyi yiyebiliriz, her şeyin tadına bakarız. Bir de asla bir şeyin tadına bakmadan karar vermeyin diyorum yemeyeceğinize. O noktada yavaş yavaş uzlaştık. Çok büyük bir sorunumuz yok yani bununla ilgili.” S57

Yedirme ya da genel olarak aile içerisindeki besin tercihlerini uzlaştırma stratejileri ise büyük çoğunlukla en kötü ihtimalle çocuğun sevmediği ve ebeveynin yemeyeceğini bildiği yiyeceklerden uzak durmasıyla sonuçlanıyor. Çok yüksek oranda bir yiyeceğin dayatılması, çocuk tarafından kabul görmüyor.

“Bazen de sinirim bozuluyor ama ben bunu yaptım, sevseniz de sevmeseniz de yiyeceksiniz diye ama yemiyorlar tabi ki. Kendilerine sandviç, tost falan yapıyorlar kalkıp, yine de yemiyorlar.” P53

“Ben ne kadar ısrarcı olursam olayım, o kadar inat bir çocuk ki, istemediği hiçbir şeyi zaten yaptıramıyorum. O da farkında tabi baskın bir karakter olduğunun ve zorla bir şey yaptıramadığının. 2 gün aç kaldığını da biliyorum yani, gerçekten denedim. Bir yerden sonra inat edemiyorsunuz, işlemiyor.” P41

“Genel olarak başarılı bir çocuk, zeki bir çocuk, isterse çok şey başarabilecek bir çocuk ama biraz da şey, inatçı. Yani istemiyorsa ne kadar zorlasanız da yapmayacak bir çocuk. Şu anda iyi yani okul başarısı, ama daha iyi olabilir mi, evet.” P11

“Ama yenir yani kahvaltı... ekmek yenmeden doyulur mu? Hani ben bunda mesela çok sabit fikirliyim. Hani tamam peynirini, zeytinini, vs. yiyor ama mesela peynir, zeytin, domates, portakal bunları tabağına koyup bunları yiyor yani bir dilim ekmek yediremiyorum ben. Ekmekten nefret ediyor çocuk. Hatta bazı arkadaşlarım diyor yani normal bu hani şey yapma diye ama ben hani ekmek yemediği zaman onun doymadığını düşünüyorum. Bende hamur bağımlılığı da ona karşı böyle bir şey ama tabi yediremiyorum artık çok büyüdü.” N66

“Yemez yok, yediremem. Bunu ben oturmıycam, yemiycem dediyse bitmiştir o.” p92

“Çok ısrar ettiğimde yine de olmazsa artık ben pes ediyorum. Yani genellikle çözemiyoruz... Bebekken hep uğraştım ama istemeyince de istemiyorlar. Bebekken de biraz, hatta baya zorluyordum aslında. Biraz ters tepti galiba, benim de hatam var. Zorla yediriordum. Benim hatam.” P28

“Neler yaptım, interneti kestim, komşulardan bağlandılar, komşunun şifresini değiştirttim telefonumu kaptırdım, elinden alsam başka bişey yaptı... bir 6 ay mücadele ettim olmadı. Bu sefer bütün gününü komşuda geçirmeye başladılar, o bir problem oldu.” S33

“Doysun kaygısı” olarak adlandırabileceğim yaklaşım ise bir açıdan ulaşılamayan idealler yerine bir teselli görünümündeyken;

“He bir de tabi düşünüyorum şimdi şunu yapsam yemezler diye, ona göre de hareket ediyorum çoğunlukla. Doysunlar diyorum en azından...” P53

bir açıdan ise ebeveynin temel motivasyonu. Öyle ki “yeter ki karnı doysun” düşüncesi ebeveynin hiçbir zaman izin vermeyeceği türde yiyeceklerin dahi çocuğa sunulmasıyla sonuçlanabiliyor. Bu durumun bir başka sonucu ise evde pişen yemeklerin çoğunlukla çocuğun zevkine göre düzenlenmesi ve ebeveynlerin aslında çocuğun zevkine göre yemeye başlaması.

“Yani yeter ki çocuklar yesin, çocuklar doysun istiyorum. Onun için onlara soruyorum, onlar ne yerse ben de yiyorum zaten. Yani onların sevdiği şeyleri yapıyorum ama ikisi de çok farklı şeyler sevdiği için farklı farklı yemekler çıkıyordu evde.” N66

“E ben de anne olarak çok severek yemedikleri şeyleri, iki çatal alıp bırakacaklar yani, o yüzden onların sevdiklerine göre yapmaya çalışıyorum.” P11

Bu kaygı özellikle SED düştükçe temel bir motivasyon haline geliyor. Esasen görüşmelerimde tüm düzeylerde çocuğun doyup doymadığına yönelik kaygılar mevcut olsa da bunun gerek ifade ediliş biçimi gerekse ebeveynde yarattığı saygıdan kontrol kaybına duygu durumları sınıfsal olarak farklılaşıyor. Alt grupta çocuğun doyduğunu söylemesi yeterli gelmezken görece üst düzeylerde yerini endişeli bir saygı ve toleransa bırakıyor. Ancak diğer bir yandan bu durum, besin seçimi konusunda en kuralcı ebeveynlerde dahi çocuğun karnının doyması uğruna her türlü yiyeceğe müsaade edilmesine de sebep olabiliyor. Ve anlaşılabilmesi gibi bu durum, çocuğun da direnişinden taviz vermemesiyle sonuçlanıp tam bir kısır döngü yaratıyor.

“Çünkü onlara göre yapıyorum dediğim gibi, doysunlar aman diye. Bazen de sinirim bozuluyor ama ben bunu yaptım, sevseniz de sevmeseniz de yiyeceksiniz diye ama yemiyorlar tabi ki. Kendilerine sandviç, tost falan yapıyorlar kalkıp, yine de yemiyorlar. Eh, olayın buraya gideceğini de bildiğim için mecburen onlara göre yapıyorum.” P53

“Bana da şey geliyor yani biliyorum yanlış olduğunu, ekmeğin hiçbir şekilde faydasının olmadığını da biliyorum. Ama yemeyince de doymadığını zannediyorum. O yüzden böyle sebze yemeği sulu yemek yaptığımda yanına işte bir pilav olsun bir makarna olsun karbonhidratı oradan alsın, genelde buna dikkat ediyorum.” P11

“Dün akşam bunun konusu yine oldu, çocuklara dedim ki e şimdi yedik içtik böyle, beni kız diyor ki anne şu meşhur lafını söylesene, neymiş bakayım diyorum, “karnınızı doyurun daha yemek yok.” S22

SED’in görece daha yüksek olduğu başka bir katılımcımla görüşürken bilinçli olarak çocuk ya da bebekleri zorla besleme konusunu açıp düşüncelerini öğrenmeye çalışıyorum ve tepkisi böyle oluyor;

“Yani biz nasıl acıktığımızı hissediyorsak onlar da acıktıklarında zaten bunu fark ediyor ve yemek istiyor. Ben bebekliklerinden itibaren asla zorlamadım, hep onların acıkma duygusuna güvendim ve acıkınca yediler de zaten. Bu tip zorlamalara da kesinlikle karşıyım. Onlara güvenmek gerektiğini düşünüyorum.” N10

Öte yandan yedirme stratejileri olarak adlandırabileceğim süreç içerisinde bu durumun, “sevmediklerini sevdikleriyle yapma”, “herkesin istediğini ayrı ayrı yapma”, “bir sevdiğini bir sevmediği yapma” gibi varyasyonları da söz konusu. Bu durum da ebeveynin yetişkin-çocuk ilişkisindeki dengeyi sağlama ya da yeniden kurma çabaları olarak düşünülebilir.

“Yoğurt yemiyordu mesela, makarnaya yoğurt koya koya şimdi yoğurdu da yiyor. Oğlum hiçbir şey yemezdi onu o şekilde alıştırıyorum. Eşim mesela pırasa yemez, bulgur koyuyorum ya da sevdiği bir şey, ona da öyle yediriyorum. Herkese böyle yediriyorum bir şeyleri.” S20

“Kerevizdi pazıydı, fasulyeydi, böyle şeyler. Haşlayıp mesela sevdiği çorbalarla atıyorum şehriye, hemen onu onun içine. Ya da içine mesela iki tane mantı, değişik olsun diye ya da hemen yuvarlama köfte yaparım hemen.” P92

Bunun bir seviye yukarısı olarak değerlendirebileceğim diğer bir strateji ise sevmediği yiyecekleri farklı şekillerde sunma ya da çocuğun isteklerini öteleme davranışları. Dayatma, katılımcılarımın aktarımlarına ve çocukların da ifadelerine göre hiçbir çocuk üzerinde etkili olmaması sebebiyle ebeveynlerin başvurup sonuç alabildikleri en agresif yöntem P13ün ifadeleriyle “*hadi şunu yiyelim şimdi, bir sonrakinde de sizin istediğinizi yaparım*” şeklinde çözüme kavuşuyor.

“Tabi ister bazen der, anne patates kızartalım işte şunu yap, bunu yap, o olur ama, kesinlikle reddetmem, ama bugün de yemekte ne varsa o yenecek derim yani.” N27

Beslenme ve çocukların aile içerisindeki pazarlık süreçleri, onların kişilik gelişiminde ve bağımsızlık kazanmalarında önemli bir rol oynar. Ailedeki beslenme pratikleri ve ebeveyn

tutumları, çocukların dünya görüşlerini ve sosyal ilişkilerini derinden etkiler. Beslenme, çocukların ilk isyan ve bağımsızlık ifadelerinin yanı sıra aile içi etkileşimler ve kültürel mesajların da bir yansımasıdır. Ebeveynlerin maddi imkânları, çocukların yeme alışkanlıkları üzerinde dolaylı yollarla belirleyici olurken; ev içinde sağlıklı beslenme, disiplin ve çocukların tercihlerine saygı gibi değişkenler, ebeveynlik tarzlarının ve çocuklarla ilişkilerinin çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Özerkliği teşvik eden ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları bağlar esnek karakterde ve çocuk öncelikli bir biçimde şekillenirken disiplin odaklı ebeveynler çocukların gelişiminde düzenin önemine vurgu yapmaktadır. Tüm bu dinamikler, beslenme bağlamında çocukların tercihlerinin, aile içi güç dengeleri ve karşılıklı anlayışla şekillendiğini göstermektedir. Bu bağlamda, Dunn & Brown'ın (1991) da belirttiği gibi, çocukların beslenme alışkanlıkları ve tercihleri, aile içi etkileşimler ve sosyal yapı tarafından şekillenir. Çocuklar, evde veya dışarıda ne yemeyi tercih ettiklerini ifade ederken, aileleri tarafından sergilenen tutumların ve beslenme ile ilgili kuralların etkisini doğrudan ve dolaylı birçok farklı biçimde yansıtmışlardır. Ebeveynlerin ekonomik sınırlamaları, beslenme seçeneklerini ve çocukların bu seçeneklere tepkilerini de belirlemektedir. Farklı ebeveynlik tarzları ise çocukların kendilerini ifade etme özgürlüklerini ve beslenme tercihlerini nasıl etkilediği konusunda önemli bilgiler sunar. Buna göre demokratik ve çocuk merkezli yaklaşımlar, çocukların özgünlüklerini ve bağımsızlık duygularını pekiştirirken, daha disiplinli ve geleneksel yaklaşımların yoğun korumacılık duygusuyla da birlikte çocukların yiyecekleri keşfetme ve kendi zevk ve beğenilerini inşa etme özgürlüklerini sınırlandırma riski taşıdığı gözlemlenmiştir. “Yeter ki doysun” yaklaşımı, ebeveynlerin beslenme sürecindeki temel motivasyonlarından biri olarak ortaya çıkmakta ve bu yaklaşım, çocukların zevklerine göre yemek seçimlerini ve aile içi besin tercihlerini etkilemektedir. Sonuç olarak bu bölüm, aile içi beslenme mücadelelerinin çocukların özgünlüklerini ve aile içi pazarlık güçlerini nasıl biçimlendirdiğini ve bu süreçlerin aile içi iletişim ve ilişkilerle nasıl iç içe geçtiğini detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

“Halamlara falan gittiğimde mesela yemek yapılıyorsa ve ben onu sevmiyorsam “bunu yemen lazım” değil de “başka bir şey ister misin” demelerini çok seviyorum mesela. Ya da işte domates yemediğimde “bunu yemen lazım, sağlıklı, başka bir şey yok” dendiğinde bunu hiç sevmiyorum. O gün hiç yemek yiyesim gelmiyor böyle. Gidip böyle köşede aç kalayım hiçbir şey olmaz. Hiç yiyesim gelmiyor. Kısıtlı şeyleri sevmiyorum, beni kısıtlamalarını hiç sevmiyorum. İşte bu cipsten 3 tane yiyemezsin, 2 tane yiyeceksin gibi... Ben istersem o cipsten 10 tane de yerim. Beni kısıtlamalarını sevmiyorum. Bir hamburger yiyorsam 2 tane değil de 10 tane de yiyebilirim. Beni kısıtlama ben 1 tane yiyim mesela. Atıyorum zaten 2 tane yiyeceğim, ama biri bana kalkıp “sadece 2 tane yiyebilirsin” dediği zaman benim daha çok yiyesim geliyor.” Pc92

12 yaşındaki katılımcımın içten ifadeleri sadece beslenme tercihlerindeki özerklik talebini vurgulamakla kalmıyor, geleneksel yetişkin ve çocuk ya da ebeveyn ve çocuk rollerinden temellenen otoriter sınırlamalara karşı bir direnişi de simgeliyor. Çocukların bu tür durumlarda büyük ölçüde yaşlarından ötürü ifade ettikleri karşıt görüşlerin genellikle hoş karşılanmadığı bir dünyada, yetişkinlerin rahatlıkla uyguladığı ve toplumsal normlar olarak kabul edilen katı tutumlara yönelik farkındalığım beni çocukluğumdan itibaren makul olmayan kural ve yaptırımlara meydan okuyan, nedenlerin ve bu kural ya da yaptırımların kim tarafından icat edildiği ya da kabul edildiği ve kimin yararına olduğu sorularını sormaya götürdü. Özellikle, anne-babaların sadece anne baba olmaları sebebiyle yaptıkları yönlendirmelerin mutlak doğrular olarak kabul edilmesine yönelik sürekli bir problemim olduğunu anımsıyorum. Yaşımla birlikte değişen problemlerimi her zaman tartışabilecek alan ve özgürlüğümün olması sebebiyle kendimi şanslı hissetmekle beraber bunun çok da yaygın olmadığını farkında olmam, bu tezi planlama aşamasında sorunsallaşıp aileler ve çocuklar arasındaki güç ilişkilerini, geleneksel ebeveynlik rollerini ve sosyoekonomik faktörlerin beslenme alışkanlıkları üzerindeki etkisini kapsayan kapsamlı bir araştırmaya yönelmemin temel motivasyonunu oluşturdu. Çocukların kendilerini ifade etme özgürlüklerinin, sadece onların günlük yaşam kalitesini değil, aynı zamanda uzun vadeli

psikolojik ve fiziksel sağlıklarını nasıl etkilediğinin anlaşılması gerektiğini düşünüyorum. Böylelikle, çeşitli sosyoekonomik özelliklere sahip ailelere yönelik etkili beslenme stratejileri ve müdahalelerinin geliştirilmesinde kullanılabilecek bilimsel veriler sunmayı amaçlıyorum.

Dönüştürücü karma desen prensibiyle yürüttüğüm bu araştırmada çocukların beslenme davranış ve tutumlarını; toplumsal beslenme ve beden normları ile bunların sınıfsal izdüşümleri aısından yetişkinlerin çocuklar üzerindeki kontrolleri kesişiminde inceledim. Ebeveyn ve çocuklara ilk aşamada anket uygulayıp ikinci aşamada ilk aşamadan elde ettiğim bulguların aşımlanması amacıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirdim. Nihayetinde elde ettiğim tüm veriyi sırasıyla analiz edip bulguları aşama aşama birbirleriyle ve literatürle bir araya getirip tartıştım.

İlk aşamada bu araştırmaya yön veren temel sorular sınıfsal konumlarına göre ebeveynlerin çocuklarının beslenmesine yönelik anlayışlarının, buna karşılık konunun diğer aktörü olan çocukların da ebeveynlerini nasıl değerlendirdikleri noktasında farklılaşıp farklılaşmadığına yönelikti. Bulgular ebeveynlerin çocuklarına yönelik algıladıkları sorumluluk, beslenmeleriyle ilgili izlem, ağırlıklarına dair duydukları endişe, beslenmelerini kısıtlama ve yeme baskısı uygulama boyutlarında sosyoekonomik düzeylere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğunu gösterdi. Buna karşılık çocukların ebeveynlerini algılama ve onların ebeveynlik tarzlarını yorumlamasında SED, yaş ve cinsiyete kıyasla en güçlü etkiyi gösteren değişken olarak ortaya çıktı. SED yükseldikçe çocukların kendi kararları üzerinde daha fazla kontrol sahibi oldukları ve ebeveynlerinden daha fazla bu anlamda destek gördükleri, buna karşılık SED düştükçe bunun yerini daha ziyade savunmasızlık, kırılganlık ve korunmaya muhtaçlığın aldığı görüldü.

İlk aşama bulgularla ortaya çıkan bu farklılığın hangi süreçler ve anlayışlar bazında ortaya çıktığı, ebeveynlerin çocuklarının beslenmesi üzerinde nasıl bir kontrol uyguladığı, bunu hangi yollarla yaptığı ve nasıl gerekçelendirdiği, çocukların ebeveynleri tarafından uygulanan kontrolü nasıl algıladığı, yorumladığı, uyum ya da mücadele stratejilerini nasıl şekillendirdiği sorularının yanıtları ise ikinci aşamada gerçekleşen görüşmelerdeydi. Bulgular içsel olarak önem verme ve kontrol kaybı arasında gidip gelen ebeveynlerin, bir

yanda uyulması gereken belli standartlar, davranış setleri, toplumsal norm, baskı ve beklentilere göre hareket etmeye çalışırken diğer yanda kendi çocukluklarındaki beslenme deneyimlerini yeniden üretme ya da onlardan kaçınma davranışı sergilemekte olduğunu gösterdi. Tüm bu süreçler çocuğun tutumları, tercihleri, kendini ifade etme, kabul etme, reddetme stratejileriyle karşılıklı olarak şekillenirken çocuklarda bulundukları sınıfsal konuma göre tepkiler ve stratejiler geliştirildiği gözlemlendi. Ebeveynler bir ucta zorlamaya ve dayatmaya giden davranış örüntüleri sergilerken diğer ucta ne yapacağını bilemeyen ve kontrol kaybı yaşayanlar da vardı. Süreç özellikle çocuğun ilerideki eğitim ve meslek hayatına yönelik kaygı ve motivasyonlarla güdülenirken sınıfsal konum beslenmeye verilen önem, anlam ve hatta bilgi kaynakları bazında farklılık gösteriyordu. Bu durum karşısında mücadele stratejileri olarak alt SED'deki çocuklarda yalan söyleme ve -miş gibi yapma davranışlarına sıklıkla rastlanırken, üst düzeylere gidildikçe stratejiler daha ziyade kendini ifade etme, tepki koyma ve kimi zaman öfke patlamaları ile ifadesini buldu.

Genel olarak ifade etmek gerekirse sağlıklı beslenme, her ebeveyn için temel bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Ancak kavramın ne anlama geldiği, ona atfedilen değer, çocukla iletişim şekilleri ve bu konuda yapılan müzakere süreçleri, SED'e bağlı olarak değişkenlik gösterir. Üst SED'de ebeveynlerin çocuklarına daha fazla zaman ayırmaları, sosyal aktivitelere katılım sağlamaları ve profesyonel destek alma eğilimleri gözlemlenir. Bu durum, çocuk yetiştirme ve yönlendirmede daha genel ve esnek bir yaklaşımı beraberinde getirir ve çocuklar sosyalleşme ile ilgi alanlarına uygun fırsatlara daha özgür ve özerk bir şekilde erişebilirler. Diğer yandan, alt SED'de çocukların yetiştirilme ve yönlendirilme şekli, aidiyet duygularının ve grup dinamiklerinin etkisi altında şekillenir. Ev içi ilişkiler, belirlenmiş “doğru” ve “yanlış”lar üzerine bina edilir ve ebeveyn kontrolü daha geleneksel ve otoriter bir görünüm sergiler. Bu bağlamda çocukların sosyal çevreleri ve ilgi alanları, ebeveynlerin ekonomik ve kültürel sermayeleriyle sınırlı kalma eğilimindedir, dolayısıyla çocukların “yaşam şansları” bu sermayelere göre farklılaşır.

Çocuğun beslenmesini yönlendirmede ebeveynlerin ekonomik ve kültürel sermayelerinin yanı sıra büyükanne ve büyükbabaların sermayelerinin de etkili olduğu bulgusu ise dikkat çekicidir. Öte yandan büyükanne ve büyükbaba eğitim seviyesinin,

çocuğun beslenmesine yönelik tutumları birbiriyle ters yönde etkilemesi bunda öncelikle cinsiyete ve ardından meslek değişkenine dayanan bir farklılık olduğunu düşündürmektedir. Büyükanne eğitim seviyesi genellikle katılımcının etkisiyle paralel etki göstermektedir ki bu durum beslenme anlayışlarının oluşması ve yerleşmesi konusunda anne etkisinin çocuk üzerinde babaya göre çok daha yoğun ve etkili olduğunu (Chng & Fassnacht, 2016; Solano-Pinto, vd., 2021; Izydorczyk & Sitnik-Warchulska, 2018) doğrular. Öte yandan bu tez boyunca defalarca ifade edildiği gibi SED’i ve dünya görüşü ne olursa olsun, çocuğun beslenmesinde birincil sorumluluğun anneye ait olduğunu bir kez daha gösterir.

Hugo’nun da dediği gibi “küçük ve güçsüz olanlardan sıkıntı duymak her zaman büyük ve güçlü olanlara ait olmuştur (2020: 20). Biliyorum ki, bazı şeyleri anlayamazsınız ve anlamamanıza gerek de yoktur. Onları anlatamaz ve açıklayamazsınız da çünkü genelde yerleşik düşünceler çoğunluğun işine gelir. Ancak toplumsal yapıların temelinde yatan hassasiyetleri ve önyargıları sorgulamak, sosyal hiyerarşilerin ve güç dinamiklerinin altında yatan ve öylece kabul edilen dengesizliklere ışık tutar ve bu sayede bize bunları değiştirme olanağı sunar. Araştırmam bu anlamda, beslenmeye yönelik aile içi etkileşim ve pazarlık süreçlerinin SED’lere göre farklılaşan niteliğini ortaya koymuş, çatışmaların sınıfsal tutum ve davranış örüntüleri ekseninde hangi bilgi kaynakları ve kaygılardan temellendiğini ve ebeveyn çocuk ilişkisini nasıl yapılandırıldığını detaylarıyla açıklamıştır.

Halbwachs (2016: 130) çocuğun yetişkinlere ait toplumsal ve psikolojik deneyimden yoksun olmalarının onlara ket vurmayacağını, ancak yetişkinlerin çocukluklarını hatırlamak için bunları unutmak zorunda olduğunu söyler. Çocuğun hayal gücü hem daha faal hem daha aktiftir. Yetişkinin bakış açısı ise bambaşkadır, herkesi toplumdaki konumuna göre tanımlar. Tam da bu noktada yaş ve aslında her türden hiyerarşiye dayanan geleneksel anlayışı sorgulamamız gerekliliği ortaya çıkar. Yetişkinin çocuk üzerinde onun “ileri” veya “tamamlanmış” bir versiyonu olarak konumlanması, her iki tarafın da özgünlüklerinden ve farklılıklarından doğabilecek zengin bir diyalog ve potansiyeli gözden kaçırmamıza neden olur.

Bu doğrultuda öncelikle sosyal yapıları ve güç dinamiklerini temelden sorgulayan bir yaklaşımla, ebeveyn ve çocuklara yönelik geleneksel rollerin, güçlü ve güçsüz ya da büyük

ve küçük gibi ikiliklerden arındırılarak yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Mevcut güç dengelerinin bu doğrultuda yeniden ele alınması bireysel kimliklerin ve yeteneklerin serbestçe gelişebilmesine olanak sağlayacak bir toplumsal ortam ve aile içi dinamiğin oluşturulmasına zemin hazırlayacaktır.

Günümüzde, sağlıklı beslenme üzerine eğitim ve müdahale programlarının çeşitliliği ve erişilebilirliği, özellikle farklı sosyoekonomik gruplar için oldukça değişkendir. Bu programların kapsamının genişletilmesi, ailelerin beslenme konusundaki bilinç düzeylerini artırmak ve sağlıklı alışkanlıkların kazandırılmasında etkin bir role sahip olmasını sağlayabilir. Ayrıca, kültürel faktörlerin beslenme tutumları ve alışkanlıkları üzerindeki etkilerini detaylandıracak araştırmalar, toplumun beslenme ile ilgili algılarını ve pratiklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

Kurumsal açıdan; kurumsal politikalar ve uygulamalar, çocukların sosyal, fiziksel ve zihinsel gelişimine katkıda bulunacak spor ve hobi gibi aktivitelerin önemini öne çıkarmalıdır. Çocukların bireyselleşme süreci, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda, ailelerinin ekonomik koşullarından bağımsız olarak desteklenmeli, böylece her çocuğun potansiyelini maksimize etmesine olanak tanınmalıdır. Bu destek, okul öncesi yıllardan itibaren başlamalı ve çocuğun eğitim süreci boyunca devamlılık göstermelidir. Aynı zamanda, çocukların ebeveynlerinden bağımsız olarak kaliteli zaman geçirebilecekleri, akranlarıyla zengin sosyal etkileşimler kurabilecekleri alanlar yaratılmalıdır. Bu, çocukların sosyal becerilerinin ve özgüvenlerinin gelişimine katkı sağlayacak ve onlara farklı sosyal ortamlarda uyum sağlama yeteneği kazandıracaktır.

Beslenme alışkanlıklarının ve tutumlarının oluşumunda toplumsal ve kültürel faktörlerin rolünün anlaşılmasına yönelik kapsamlı araştırmalar, farklı demografik gruplar ve toplumsal yapılar arasında karşılaştırmalı çalışmalar yapılmalıdır. Bu, araştırmamın da gösterdiği gibi beslenme davranışlarının nasıl şekillendiğini ve bu davranışların değiştirilmesi için hangi stratejilerin etkili olduğunu belirlemede kritik bir öneme sahiptir. Bu açıdan beslenme tutum ve alışkanlıklarının şekillenmesinde toplumsal faktörlerin rolü farklı kapsamlarda ve farklı aktörlere odaklanan araştırmalarla daha detaylı şekilde incelenmelidir. Özellikle çocukluk dönemindeki aile içi ilişkiler ve beslenme

alışkanlıklarının yetişkinlikteki fiziksel, ruhsal sağık ve yaşam koşulları üzerindeki etkilerini ortaya çıkaracak boylamsal araştırmalar konusunda yazında önemli bir boşluk bulunmaktadır. Bu araştırmaların verileri farklı sosyoekonomik gruptaki ailelere özel sağıklı beslenme müdahalelerinin geliştirilmesi ve etkinliklerinin araştırılmasına zemin hazırlama anlamında da kritik önemdedir.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harper and Row.
- Akbaş, E., & Erükçü-Akbaş, G. (2019). Çocukluk Sosyolojisinin Özgün Sahası: Çocuklarla Nitel Araştırma. *Çocuk ve Medeniyet*, 149-162.
- Alanen, L. (2016). 'Intersectionality' and other challenges to theorizing childhood. *Childhood*. 23(2) 157 –161.
- Altemeyer, B. (1981). *Right-wing authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.
- Althusser, L. (2019) *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Alp Tümertekin Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- Ambady, N., Shih, M., Kim, A., Pittinsky, TY.L. (2001). Stereotype susceptibility in children: Effects of identity activation on quantitative performance. *Psychological Science*, 12(5), 385-390.
- American Psychological Association. (2010). 10 11, 2021 tarihinde <https://www.apa.org/pi/ses/resources/publications/children-families> adresinden alındı
- Aries, P. (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York: Alfred A. Knopf.
- Ashford, G. (2012). *Childhood: Studies in the History of Children in Eighteenth Century Ireland* [yayınlanmamış doktora tezi] Dublin: Department of History, St. Patrick's College Drumcondra, Dublin City University. pp. 241, 243.
- Aslan, G. (2019). *Ailede Yeme ve Aktivite Alışkanlıkları Ölçeğinin Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı.

- Aytaç, A. M. (2015). *Ailenin serencamı: Türkiye’de modern aile fikrinin oluşması*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- Baydar, N, Akçınar, B ve İmer, N. (2017). Çevre, sosyoekonomik bağlam ve ana babalık içinde. *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*. İstanbul: KOÇ Üniversitesi Yayınları. s.81-127.
- Bernstein, B. (1990). *Class, Codes and Control*, Vol.: IV, Routledge, Oxon.
- Beşpınar, F. U. & Beşpınar, L., Z. (2018). Türkiye’de ona üst sınıf laik ve muhafazakar kimliklerin babalık deneyimleri üzerinden irdelenmesi: Benzerlikler, farklılıklar, önyargılar ve mesafeler. *Toplum ve Bilim*. S. 143. s.5-42.
- Bodovski, K (2020). *Parenting, social class, and the college admissions scandal*. Contexts. Vol. 19, Issue 3, p. 40-45. ISSN 1536-5042. American Sociological Association. <http://contexts.sagepub.com>. 10.1177/1536504220950400
- Boratav, K. (2019). *Türkiye İktisat Tarihi. 1908-2015*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Bourdieu, P. (1972). *Outline of a theory of practice*. New York: Cambridge University Press
- Bourdieu, P. (1995). *Pratik Nedenler*. (H. Tufan, Çev.) İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2002). *Karşı Ateşler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (D. Fırat, & G. Berkkurt, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (1987). What Makes a Social Class?: On The Theoretical and Practical Existence Of Groups. *Berkeley Journal of Sociology*(32), 1-17.
- Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (2014). *Varisler: Öğrenciler ve Kültür*. (L. Ünsaldı, & A. Sümer, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.

- Bourdieu, P. (2021). *Genel Sosyoloji: Collège de France Dersleri (1981-1983)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brant R. (1990). Assessing proportionality in the proportional odds model for ordinal logistic regression. *Biometrics*;46(4):1171-8
- Braudel, F. (2017). *Maddi Uygarlık: Gündelik Hayatın Yapıları (2 b.)*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Bucknail, S (2014). Doing qualitative research with children and young people. içinde *Understanding research with children and young people*. s.69-84. SAGE.
- Cartwright, M. (2023). İngiltere Sanayi Devriminde Çocuk İşçiliği. (N. Karaben, Çevirmen). World History Encyclopedia. alınmıştır <https://www.worldhistory.org/trans/tr/2-2216/ingiltere-sanayi-devriminde-cocuk-isciligi/>
- Cohen, G. A. (2001). *Karl Marx's Theory of History: A Defence*. Princeton University Press.
- Corsaro, W. (2015). *The Sociology of Childhood*. SAGE Publications Ltd.
- Crawford, J., Kippax, S., Onyx, J., Gault, U. and Benton, P. (1992), *Emotion and Gender: Constructing Meaning from Memory*. London: Sage.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni (5 b.)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W., & Clark, V. L. (2018). *Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi (3 b.)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Cunningham, H. (2006). *The Invention of Childhood*. London: BBC Books.
- Dahlberg, G., Moss, P., & Pence, A. (1999). *Beyond Quality in Early Childhood Education and Care: Languages of Evaluation*. London: Routledge.
- Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum.

- Deleuze, G. & Guattari, F. (2014). *Anti-ödipus: Kapitalizm ve şizofreni I*. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları
- Deleuze, G. (2013). *Foucault*. İstanbul: Norgunk.
- Deutsch, N. L. (2017). Social Class and Socioeconomic Status. K. Peppler (Dü.) içinde, *The SAGE Encyclopedia of Out-of-School Learning* (s. 712-716). SAGE Publications, Inc.
- Doudna, J. A., & Charpentier, E. (2014). The new frontier of genome engineering with CRISPR-Cas9. *Science*, 346(6213).
- Durkheim, E. (2020). *Sosyolojik Yöntemin Yeni Kuralları*. İstanbul: Karbon Kitaplar.
- Elias, N. (2016). *Sosyoloji Nedir*. İstanbul: Olvida Kitap.
- Elias, N. (2012). *Uygarlık Süreci* (C. Yıldırım, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdim L. (2012). *Fazla Kilolu Çocuklara Yönelik Beslenme ve Egzersiz Programının Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012
- Farrow, C. V., Blissett, J., & Haycraft, E. (2015). Does maternal control during feeding moderate early infant weight gain? *Pediatrics*, 116(2), e307-e314.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2003). *Cinselliğin tarihi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve iktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Freeman, M. (2007). *Human Rights: An Interdisciplinary Approach*. Cambridge: Polity Press.
- Friendly, M. (2002). Corrgrams: Exploratory displays for correlation matrices. *The American Statistician*, 56(4), 316-324.
- Fromm, E. *İtaatsizlik üzerine: Denemeler*.
- Gabrenya, W.K. (2003). *Culture and social class*. <https://studylib.net/doc/8355147/culture-and-social-class> adresinden alındı.

- Garner, R., Hancock, B.H., Budrys, G. (2013). *Rethinking Contemporary Social Theory*. London and New York: Routledge.
- Gélis, J. (2007). Çocuğun Bireyselleşmesi. P. Ariés, & G. Duby (Dü) içinde, *Özel Hayatın Tarihi 3: Rönesans'tan Aydınlanma'ya* (D. Çetinkasap, Çev., s. 339-360). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giblett, R. (2008). *The body of nature and culture*. London: Palgrave Macmillan
- Giddens, A. (1999). İleri Toplamların Sınıf Yapısı: Marksist Yaklaşımların Eleştirisi. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Giddens, A. (2010). Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum. İstanbul: Say Yayınları.
- Göckeritz, S, Schmidt, M.F.H. ve Tomasello, M. (2014). Young children's creation and transmission of social norms. *Cognitive Development*, 30, 81-95.
- Göncü, A., Özer, S. ve Ahioğlu, N. (2019). Türkiye'de çocukluk: öğretim, işgücü ve oyunda toplumsal sınıf ve toplumsal cinsiyet farklılıkları. Göncü, A. (der.) *Oyunda büyümek: çocuk gelişimi ve eğitime sosyokültürel bakış* içinde. İstanbul: KOÇ Üniversitesi Yayınları.
- Gülerce, A. (1996). *Türkiye'de ailelerin psikolojik örüntüleri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2018). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2018.
https://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/TNSA_2018_ana_rapor.pdf
- Hahamovitch, C. & Halpern, R. (2004). Not a “Sack of Potatoes”: Why Labor Historians Need to Take Agriculture Seriously. *International Labor and Working-Class History*, 65, –. doi:10.1017/S014754790400002X
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate Data Analysis* (7th ed.). Pearson Education.

- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Heckman, J. J. (2006). Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. *Science*, 312(5782), 1900-1902.
- Hlavac, Marek (2022). stargazer: Well-Formatted Regression and Summary Statistics Tables. R package version 5.2.3. <https://CRAN.R-project.org/package=stargazer>
- Hofstede, G. (1984). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- İstanbul Üniversitesi (2017) *Mahalle İstanbul*. İstanbul: Karakış Basım.
- James, A.; Kjørholt, A.T. & Tingstad, V. (2009). “Negotiating Family, Negotiating Food: Children as Family Participants?” içinde; *Children, Food, and Identity in Everyday Life*
- James, A. & James, A. L. (2012). *Key Concepts of Childhood Studies*. London: SAGE.
- James, A. & James, A. L. (2004). *Constructing Childhood: Theory, Policy and Social Practice*. London: Palgrave Macmillan.
- James, A. & Prout, A. (1997). *Constructing and Reconstructing Childhood*. London: Falmer Press.
- James, A.; Jenks, C., & Prout, A. (1998). *Theorizing Childhood*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri: Türkiye’de Değerler ve Doğurganlık*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., Çelen, Ü., & Türkyılmaz, S. (2010). Temsili Bir Örneklemde Sosyo-Ekonomik Statü (SES) Ölçüm Aracı Geliştirilmesi: Ankara Kent Merkezi Örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 182-220.

- Kalaycıoğlu, S., Karademir-Hazır, I., & Çelik, K. (2016, Ekim). Orta Sınıfların Farklı Kesitleri: Sınıf Geçmişi, Kültür Pratikleri ve Mesleki Statü. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 64-107.
- Karabulut, A. (2020). Türkiye'de çocukluk çalışmaları: Disiplinlerarası bir inceleme. *Çocuk ve Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 50-70.
- Katz, M. B. (1997). Improving Poor People: The Welfare State, the "Underclass," and Urban Schools as History. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Koçyiğit, E.; Esgin, Ö. ve Köksal, E. (2022). Türkiye'nin Değişen Beslenme Örüntüsü. *Beslenme Diyetetik Dergisi*. 50(3):40-52.
- Köymen, B. & Tomasello, M. (2020). Çocuklar sosyal normları nasıl algılar, *Akılın Çocuk Hali* içinde. İstanbul: KOÇ Üniversitesi Yayınları. s.233-248.
- Kruger, A.C. ve Tomasello, M. (1986). Transactive discussions with peers and adults. *Developmental Psychology*. 22, 681-685.
- Lareau, A. (2011). *Unequal childhoods: Class, race, and family life*. Second ed. Berkeley: University of California Press.
- Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*. Harvard University Press
- Layder, D. (2013). *Sosyolojik Araştırma Pratiği*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Lee, N. (1999). The Challenge of Childhood: Distributions of Childhood's Ambiguity in Adult Institutions. *Childhood*, 6(4), 455-474.
- Leonard, M. (2016) *The Sociology of Children, Childhood and Generation*. SAGE
- Little, R. J. A., & Rubin, D. B. (2002). *Statistical analysis with missing data* (2nd ed.). John Wiley & Sons.
- Lukács, G. (1971). *History and class consciousness: Studies in Marxist dialectics* (R. Livingstone, Çev.). Cambridge, MA: MIT Press.
- Lupton, D. (1998). Food, the body and the self. SAGE Publications Ltd, <https://offcampus.anadolu.edu.tr:2580/10.4135/9781446221761>

- Marx, K. (2015). *Kapital (Cilt 1)* (M. Selimoğlu, Çev.). Sol Yayınları. (Orijinal eser yayınlandığı tarih: 1867)
- Marx, K., & Engels, F. (2017). *Komünist Manifesto* (K. Somer, Çev.). Can Yayınları. (Orijinal eser yayınlandığı tarih: 1848)
- Mauss, M. (1973): Techniques of the body , *Economy and Society*, 2:1, 70-88.
- Mayall B. (2002) *Towards a Sociology of Childhood: Thinking from Children's Lives*. Buckingham: Oxford University Press.
- Mayall, B. (2013). *A History of the Sociology of Childhood*. London: IOE Press.
- Mintz, S. (1996). *Şeker ve Güç*. (Ş. Alpagut, Çev.) İstanbul: Kalcı Yayınevi.
- Mead, M. (1970). *Culture and Commitment: A Study of the Generation Gap*. New York: Natural History Press.
- Morgan, D. (1996). *Family Connections*. Cambridge: Polity Press.
- Myers, R. G. (2008). The significance of children and childhood in history. In L. Polakow & D. Guilleaen (Eds.), *Historical Perspectives on Child Development* (pp. 23-42). Cambridge: Cambridge University Press.
- Müdürlüğü, İ. B. (2018). *Afetler Karşısında Sosyal Hasar Görebilirlik Sonuç Raporu*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Özlem, D. (2008). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Qvortrup, J. (1994). Childhood matters: An introduction. In J. Qvortrup, M. Bardy, G. Sgritta, & H. Wintersberger (Eds.), *Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics* (pp. 1-23). Aldershot, UK: Avebury.
- Qvortrup, J. (2009). J. Qvortrup, W. A. Corsaro, & M.-S. Honig (Dü) içinde, *The Palgrave Handbook of Childhood Studies* (s. 46-62). New York: Palgrave Macmillan.
- Patino, J. (2020). Regulating Without Controlling: Children's Food and Self-Management in the U.S. Middle Class. *Children & Society*, 276-290.

- Piaget, J. (1952). *The Origins of Intelligence in Children*. New York: International Universities Press.
- Prout, A. and James, A. (1997) 'A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems', in James, A. and Prout, A.(eds) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*, London: Falmer Press.
- R Core Team (2023). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. URL <https://www.R-project.org/>
- Rubin, D. B. (1976). Inference and missing data. *Biometrika*, 63(3), 581-592.
- Sachdev, A. (2017). *World through the Eyes of Children: A Qualitative Study of Preschool Children's Understanding of the World*. Proquest: 10279857.
- Shilling, C. (1993). *The Body and Social Theory*. Sage Publications.
- Simmel, G. (1957). Fashion. *The American Journal of Sociology*. 62 (6): 541–558. doi:10.1086/222102. S2CID 222424000.
- Spencer, S.J., Steele, C.M. ve Quinn, D.M. (1999). Stereotype threat and women's math performance. *Journal of Experimental Social Psychology*, 35(1), s.4-28.
- Spyrou, S. (2011). The Limits of Children's Voices: From Authenticity to Critical, Reflexive Representation. *Childhood*, 18(2), 151-165.
- Sunar, D. (2002) Change and continuity in the Turkish middle class family. Lijestöm, R. ve Özdalga, E. (der.) *Autonomy and dependance in the family. Turkey and Sweden in critical perspective* içinde İstanbul: İsveç Araştırma Enstitüsü.
- Sunar, L. (2016). Giriş: Türkiye’de toplumsal tabakalaşma ve eşitsizliği tartışmak. L. Sunar (Editör), *Türkiye’de toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik* içinde (s. 1-27). İstanbul: Matbu Kitap.
- TÜİK (2020). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33733>

- TÜİK. (2022). Türkiye Çocuk İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Cocuk-Istatistikleri-2022-45545>
- Tomasello, M. (2018). *İnsan Ahlakının Doğal Tarihi*. İstanbul: KOÇ Üniversitesi Yayınları.
- UNICEF Türkiye. (2022). Türkiye'de Çocuk Olmak: Çocukların Sosyal ve Ekonomik Durumu Üzerine Bir İnceleme. <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/t%C3%BCrkiyede-%C3%A7ocuk-olmak>
- United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child. Retrieved from <http://www.unicef.org/crc/>
- Vázquez, J. Zoraida , Marrou, . Henri-Irénée , Riché, . Pierre , Swink, . Roland Lee , Nakosteen, . Mehdi K. , Ipfling, . Heinz-Jürgen , Mukerji, . S.N. , Browning, . Robert , Lawson, . Robert Frederic , Chambliss, . J.J. , Meyer, . Adolphe Erich , Lauwerys, . Joseph Albert , Chen, . Theodore Hsi-en , Gelpi, . Ettore , Bowen, . James , Naka, . Arata , Moumouni, . Abdou , Scanlon, . David G. , Arnove, . Robert F. , Anweiler, . Oskar , Huq, . Muhammad Shamsul , Thomas, . R. Murray , Szyliowicz, . Joseph S. , Graham, . Hugh F. and Shimahara, . Nobuo (2024). *Education. Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/education>.
- Veblen, T. (2015). *Theory of the Leisure Class*. BookRix. ISBN 978-3-7368-0823-2.
- Vogl, S. (2013). Telephone versus Face-to-Face Interviews: Mode Effect on Semistructured Interviews with Children. *Sociological Methodology*, 43(1), 133-177.
- Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Webb & Haycraft (2019). *Parental body dissatisfaction and controlling child feeding practices: A prospective study of Australian parent-child dyads*.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum*. (Latif Boyacı Çev.) İstanbul: Yarın Yayınları.
- Westcott, H.L. & Littleton, K.S. (2005). Exploring meaning in interviews with children. Greene, S & Hogan, D. (dö.). içinde *Researching Children's Experience*. s.141-158. SAGE.

- Willis, W. J., Danesi, G., Kapetanaki, A. B., & Hamilton, L. K. (2018). The Socio-Economic Boundaries Shaping Young People's Lunchtime Food Practices on a School Day. *Children & Society*, 32, 195-206. doi:10.1111/chso.12261
- Wilkerson, G. (2017). Heatmap: An enhanced heatmap visualization. *The R Journal*, 9(1), 352-365.
- Woodhead, M., & Montgomery, H. (2003). *Understanding Childhood: An Interdisciplinary Approach*. Chichester: Wiley.
- Wright, E. O. (Dü.). (2014). *Sınıf Analizine Yaklaşımlar*. Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Wright, E. O. (2000). *Class counts*. Cambridge University Press.
- Wright, E. O. (1989). *The debate on classes*. London: Verso
- Yang, Y. (2023). Attitudes toward gender roles in child-rearing and their socioeconomic differentials in contemporary China. *Chinese Journal of Sociology*. 2023, Vol. 9(4) 598–614. DOI: 10.1177/2057150X231207121.
- Zeijer, H. (2001). 'Dependent, independent and interdependent relations: Children as members of the family household in West Berlin. Alanen, L. & Mayall, B. (dü.), *Conceptualizing Child-Adult Relations*. London: Routledge Falmer.
- Zelizer, V. A. (1985). *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. New York: Basic Books.
- Zhang, Z.; Nie, T. ve Xu, D. (2019). Family background, parenting practices, and child outcomes: Chinese migrants' offspring in Hong Kong. *Chinese Journal of Sociology*. Vol. 5(3) 263–282.
- Zheng, S. (2023). Family childhood spatial conflict: A case study of young children's adaptation to family rules based on self-parenting diaries. *Global Studies of Childhood*. Vol. 13(2) 165–177.

EK-1. İl Milli Eğitim İzni

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-59090411-44-34491076
Konu : Anket ve Araştırma İzni (Gizem Şükran
ÖZALKAN)

12/10/2021

VALİLİK MAKAMINA

İlgi : a) Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 21.01.2020 tarihli ve 2020/2 sayılı genelgesi.
b) Anadolu Üniversitesinin 01.10.2021 tarihli ve 174724 sayılı yazısı.
c) Müdürlüğümüz Araştırma ve Anket Komisyonunun 12.10.2021 tarihli tutanağı.

Araştırma Konusu : Çocukluk ve Ebeveynlik Tarzları Açısından -Beslenme Davranışlarının
İlişkisel Analizi İstanbul'da Bir Saha Çalışması
Araştırma Türü : Anket
Araştırma Yeri : İstanbul
Araştırma Kişiler : Ortaokullarda Öğrenim Gören Öğrenci ve Veliler
Araştırmanın Süresi : 2021 - 2022 Eğitim ve Öğretim Yılı

Yukarıda bilgileri verilen araştırmanın; 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununa aykırı olarak kişisel veri istenmemesi, öğrenci velilerinden açık rıza onayı alınması, yüz yüze eğitime geçmiş olan kurumlarımızda, Covid-19 tedbirlerinin araştırmacı ve ilgili kurum idarelerince alınması, bilimsel amaç dışında kullanılmaması, bir örneği Müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun kamuoyuyla paylaşılmaması ve araştırma bittikten sonra 2 (iki) hafta içerisinde Müdürlüğümüze gönderilmesi, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim ve öğretimi aksatmayacak şekilde, ilgi (a) genelge esasları dâhilinde uygulanması kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.

Levent YAZICI
İl Milli Eğitim Müdürü

OLUR
12/10/2021
Dr. Hasan Hüseyin CAN
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek:
1- İlgi (b) Yazı ve Ekleri (16 Sayfa)
2- İlgi (c) Tutanak (1 Sayfa)

EK-2. Etik Kurul Onayı

Evrak Kayıt Tarihi: 25.03.2021	Protokol No: 53538	Tarih: 27.04.2021
--------------------------------	--------------------	-------------------

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

ÇALIŞMANIN TÜRÜ:	BAP Projesi-Doktora Tez Çalışması
KONU:	Sosyal Bilimler
BAŞLIK:	Çocukluk ve Ebeveynlik Tarzları Açısından Beslenme Davranışlarının İlişkisel Analizi: İstanbul'da Bir Saha Araştırması
PROJE/TEZ YÜRÜTÜCÜSÜ:	Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPİNAR
TEZ YAZARI:	Gizem Şükran ÖZALKAN
ALT KOMİSYON GÖRÜŞÜ:	-
KARAR:	Olumlu

Prof. Dr. Saim ÖNCE
(Başkan İkt. ve İdari Bil. Fak.)

Prof. Dr. Gülsun KURUBACAK (Açıköğretim Fak.)	Prof. Dr. Fatime GÜNEŞ (Edebiyat Fak.)
Prof. Hayri ESMER (Güzel Sanatlar Fak.)	Prof. Dr. M. Erkan ÜYÜMEZ (İkt. ve İdari Bil. Fak.)
Prof. Dr. Hahdan DEVECİ (İktisat Fak.)	Prof. Dr. Oktay Cem ADIGÜZEL (İktisat Fak.)

EK-3. Veli İzin Formu

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

VELİ İZİN FORMU

Velisi olduğum'nın "Çocukluk ve Ebeveynlik Tarzları Açısından Beslenme Davranışlarının İlişkisel Analizi" başlıklı araştırma kapsamında katılımcı olmasına ve araştırmacı ile yüz yüze görüşme yapmasına izin veriyorum ve çocuğumun kimlik bilgileri gizli tutularak, elde edilecek bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

Veli Adı-Soyadı:

İmza:

Tarih:

Araştırmacı Adı-Soyadı: Gizem Şükran ÖZALKAN

İş Telefonu:

E-Mail:

EK4-. Gönüllü Katılım Formu

GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Bu çalışma, "Çocukluk ve Ebeveynlik Tarzları Açısından Beslenme Davranışlarının İlişkisel Analizi" başlıklı bir araştırma çalışması olup, çocukluk ve ebeveynlik tarzları açısından beslenme davranışlarını, sosyal ve ekonomik olanaklar bağlamında anlama ve açıklama amacı taşımaktadır. Bu doğrultuda çocukların deneyimlerini onların ağızından dinlemenin yanı sıra aile üyelerinin görüşleri alınmak istenmekte, ayrıca araştırmanın gereklilik ve olanakları dahilinde ilgili okul personeli ile de görüşmeler ve çocukların okullardaki beslenme deneyimlerine dair katılımcı gözlemler planlanmaktadır. Araştırma, Anadolu Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı'nda doktora yapan **Gizem Şükran ÖZALKAN** tarafından tez çalışması kapsamında yürütülmektedir. Araştırma sonuçları ile farklı sosyoekonomik olanaklara sahip ailelerin beslenme davranış ve olanaklarına yönelik etkili politikalar üretilebileceği umulmaktadır.

- Bu çalışmaya katılmanız tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır.
- Çalışmanın amacı doğrultusunda, aile yaşamınız ve beslenme alışkanlıklarınız ile ilgili anket ve yüz yüze /çevrimiçi görüşmeler yapılarak sizden veriler toplanacaktır.
- İzin vermeniz halinde görüşmelerde **ses kaydı** alınacaktır. Ses kaydı, araştırmacının mülakat sırasında sürekli olarak not tutmak zorunda kalması ve dolayısı ile mülakat sürecinin de uzayarak sizi sıkması için alınmaktadır. Ses kayıtları yazıya çevildikten sonra imha edilecektir.
- İsminizi yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz. Araştırmanın her aşamasında katılımcıların kişisel bilgileri gizli tutulacak, hiçbir koşulda üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır.
- Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmacının amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
- İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
- Sizden toplanan veriler araştırmacının şahsı bilgisayarında elektronik olarak, şifreli klasör yöntemi ile korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
- Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılmanız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmamız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayrıldığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı Anadolu Üniversitesi Sosyoloji bölümünden Prof. Dr. Fuat GÖLLÜPİNAR'a yönlетеbilirsiniz.

Araştırmacı Adı: Gizem Şükran ÖZALKAN
Adres:
İstanbul
İş Tel:
E-mail:

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabilirim bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.
(Lütfen bu formu doldurup imzalıdıktan sonra veri toplayan kişiye veriniz.)

Katılımcı Ad ve Soyadı:
İmza:

Tarih:

EK-5. Ebeveyn Anket Formu

ÇOCUKLARIN BESLENMESİ KONUSUNDA EBEVEYN GÖRÜŞLERİ ANKET FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu anket Anadolu Üniversitesi Sosyoloji bölümünde hazırlanmakta olan doktora tezinde kullanılmak üzere oluşturulmuştur. 3 bölümden oluşan bu anket formunu, ailede beslenme süreçlerinden birincil olarak sorumlu görülen yetişkin yanıtlamalıdır. Araştırma 10 - 12 yaş aralığındaki çocukların beslenme davranışlarını konu edindiğinden, soruları bu yaş grubundaki çocuğunuzu düşünerek yanıtlamalısınız.

İlk bölüm demografik özelliklerinizi, ikinci bölüm çocuğunuzun beslenmesine yönelik yaklaşım ve davranışlarınızı, son bölüm ise ailenizin beslenme ve aktivite alışkanlıklarını anlamaya yöneliktir.

Araştırmanın hiçbir aşamasında kişisel bilgileriniz istenmeyecektir. Verdiğiniz bilgiler hassasiyetle korunacak, hiçbir koşulda üçüncü kişilerle paylaşılmayacaktır. Yanıtlarınız yalnızca bu araştırma kapsamında ve bilimsel amaçlarla kullanılacaktır.

Bulguların bilimsel niteliği açısından, cevaplarınızın samimiyeti büyük önem taşımaktadır.

Araştırmanın ikinci aşamasında yüz yüze / çevrim içi gerçekleştirilecek derinlemesine görüşmelere katılmak isterseniz form sonuna, tercih ettiğiniz görüşme şekli ile size ulaşabileceğimiz bir iletişim bilgisini ekleyebilirsiniz.

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Araştırma Yürütücüsü

Prof. Dr. Fuat Güllüoğlu

Araştırmacı

Arş. Gör. Gizem Şükran Özalkan

1. BÖLÜM: DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

1)	Bu araştırmaya konu olan çocuğa yakınlığınız:	☐ Annesiyim ☐ Babasıyım ☐ Diğer (lütfen belirtiniz):										
2)	Bu araştırmaya konu olan çocuğun yaşı:											
3)	Bu araştırmaya konu olan çocuğun cinsiyeti:	☐ Kız ☐ Erkek										
4)	Medeni durumunuz:	☐ Bekar ☐ Evli ☐ Dul ☐ Boşanmış ☐ Diğer (lütfen belirtiniz):										
5)	Yaşınız:											
6)	(Varsa) eşinizin/partnerinizin yaşı:											
7)	(Varsa) diğer çocuklarınızın cinsiyet ve yaşları:	<table><thead><tr><th>Cinsiyet</th><th>Yaş</th></tr></thead><tbody><tr><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td></tr></tbody></table>	Cinsiyet	Yaş								
Cinsiyet	Yaş											
8)	(Evli iseniz) evlilik yılınız:											
9)	Doğum yeriniz ve niteliği (kırsal / kentsel):											

ÇOCUKLARIN BESLENMESİ KONUSUNDA EBEVEYN GÖRÜŞLERİ
ANKET FORMU

10)	Siz ve ailenizin eğitim seviyeleri:	<table><tr><td>Bir okul mezunu değil</td><td>Siz</td><td>Eşiniz</td><td>Anneniz</td><td>Babanız</td></tr><tr><td>İlkokul</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ortaokul</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>Lise</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>Ön lisans</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>Lisans</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>Yüksek lisans</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>Doktora</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>Doktora ve sonrası</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>	Bir okul mezunu değil	Siz	Eşiniz	Anneniz	Babanız	İlkokul					Ortaokul					Lise					Ön lisans					Lisans					Yüksek lisans					Doktora					Doktora ve sonrası				
Bir okul mezunu değil	Siz	Eşiniz	Anneniz	Babanız																																											
İlkokul																																															
Ortaokul																																															
Lise																																															
Ön lisans																																															
Lisans																																															
Yüksek lisans																																															
Doktora																																															
Doktora ve sonrası																																															
11)	Siz ve ailenizin meslekleri:	<table><tr><td>Siz</td><td>Eşiniz</td><td>Anneniz</td><td>Babanız</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>	Siz	Eşiniz	Anneniz	Babanız																																									
Siz	Eşiniz	Anneniz	Babanız																																												
12)	Aylık toplam geliriniz:	<table><tr><td>Sizin</td><td>Eşinizin</td></tr><tr><td></td><td></td></tr></table>	Sizin	Eşinizin																																											
Sizin	Eşinizin																																														
13)	Oturduğunuz ev size mi ait?	☐ Evet ☐ Hayır ☐ Diğer (lütfen belirtin):																																													
14)	Oturduğunuz evden başka ev sahibi misiniz?	☐ Evet (lütfen belirtin): ☐ Hayır																																													
15)	Otomobiliniz var mı?	☐ Evet ☐ Hayır																																													
16)	Evinizdeki ısıtma sistemi:	☐ Kombi / merkezi sistem / kat kaloriferi, vb. ☐ Klima ☐ Soba ☐ Diğer (lütfen belirtin):																																													
17)	Bulaşık makineniz var mı?	☐ Evet ☐ Hayır																																													
18)	Evinizde birden fazla TV var mı?	☐ Evet ☐ Hayır																																													
19)	Kendinize ait internet bağlantınız var mı?	☐ Evet ☐ Hayır																																													
20)	Dijital yayın platformları kullanıyor musunuz (Netflix, vb.)?	☐ Evet ☐ Hayır																																													

2. BÖLÜM: ÇOCUK BESLENME ARAŞTIRMASI

Algılanan Sorumluluk	Her zaman	Çoğunlukla	Bazen	Nadiren	Hiç
Çocuğunuz evdeyken, onu ne sıklıkla siz yedirdirirsiniz?					
Çocuğunuzun yediği yiyeceğin miktarına ne sıklıkla siz karar verirsiniz?					
Çocuğunuzun doğru yiyecek çeşitlerini yemeye karar vermesinde ne sıklıkla siz sorumlusunuz?					
İzlem					
Çocuğunuzun yediği şekerli besinlerden (dondurma, kek, şeker, pasta) ne sıklıkla haberiniz olur?					-
Çocuğunuzun yediği abur cubur besinlerden ne sıklıkla haberiniz olur?					-
Çocuğunuzun yediği yüksek yağlı besinlerden ne sıklıkla haberiniz olur?					
Çocuk Ağırlığı Hakkında İlgi					
Çocuğunuzun siz yanında değilken çok yemesi konusunda ne sıklıkla endişelenirsiniz?					

ÇOCUKLARIN BESLENMESİ KONUSUNDA EBEVEYN GÖRÜŞLERİ
ANKET FORMU

	Her zaman	Çoğunlukla	Bazen	Nadiren	Hiç
Çocuğunuzun arzu edilen kiloyu korumak için diyet yapmak zorunda olmasından ne sıklıkta endişelenirsiniz?					
Çocuğunuzun kilolu olma konusu sizi endişelendirir mi?					
Kısıtlama	Katılıyorum	Biraz katılıyorum	Kararsızım	Biraz katılmıyorum	Katılmıyorum
Çocuğumun şekerli besinleri (dondurma, kek, şeker, pasta) gereğinden çok yemediğinden emin olmalıyım					
Çocuğumun yağlı besinleri gereğinden çok yemediğinden emin olmalıyım					
Çocuğumun kendi sevdiği yiyecekleri (favori besinlerini) gereğinden çok yemediğinden emin olmalıyım					
Bazı yiyecekleri bilerek çocuğumun ulaşamayacağı yerlerde saklarım.					
Çocuğumun yaptığı iyi davranışlara ödül olarak ona şekerli besinler (dondurma, kek, şeker, pasta) veririm.					
Çocuğuma istediğim şeyi yaptırabilmek için ona kendi sevdiği favori besinini sunarım					
Eğer çocuğumun yediklerini kontrol etmezsem veya ona rehberlik yapmazsam, çok fazla abur cubur yer					
Eğer çocuğumun yediklerini kontrol etmezsem veya ona rehberlik yapmazsam, çok fazla kendi favori besinini yer					
Yeme Baskısı					
Çocuğum tabağındaki yemeği her zaman bitirmelidir					
Çocuğumun yeterince yediğinden emin olmak için özellikle dikkatli olmak zorundayım					
Çocuğum aç değilim dese bile, ben ona yemek yedirmeye uğraşırım					
Eğer çocuğumun yediklerini kontrol etmezsem veya ona rehberlik yapmazsam, yemesi gerekenden daha az yer					

ÇOCUKLARIN BESLENMESİ KONUSUNDA EBEVEYN GÖRÜŞLERİ
ANKET FORMU

3. BÖLÜM: AİLEDEKİ YEME VE AKTİVİTE ALIŞKANLIKLARI

A. BOŞ ZAMAN ETKİNLİKLERİ		Anne	Baba	Çocuk
1	Günde toplam kaç saatınızı televizyon izleyerek ya da bilgisayar oyunu oynayarak geçirirsiniz?			
2	Haftada kaç kez boş zamanlarınızı değerlendirmek için veya hobilerinizle ilgili aktivite programlarına (sosyal ortam ya da kurslara) katılırsınız?			
3	Haftada ortalama kaç saat fiziksel aktivite yaparsınız (bisiklete binmek, yürüyüş yapmak, yüzmek, jimnastik, topla oynanan oyunlar, dans, tenis, vb.)?			
4	Yalnızken ve bir işle meşgul değilken sıklıkla mısınız (0- hiçbir zaman, 1- çok nadiren, 2- bazen, 3- sıklıkla, 4- her zaman)?			
B. YEME ALIŞKANLIKLARI VE TARZI		Anne	Baba	Çocuk
Genellikle yemeklerimizi belli koşullara ve ruh hallerine göre yeriz. Bu doğrultuda her biriniz, aşağıdaki davranışları ne sıklıkla yaparsınız? (0- hiçbir zaman, 1- çok nadiren, 2- bazen, 3- sıklıkla, 4- her zaman)				
5	Ayakta durarak yemek:			
6	Doğrudan tencerenin / tavanın içinden yemek:			
7	TV izlerken, okurken, çalışırken yemek:			
8	Can sıkıntısından yemek:			
9	Sinirliken ya da kötü bir ruh halindeyken yemek:			
10	Öğünler arasında düzensiz bir şekilde yemek:			
11	Akşam geç saatlerde ya da gece yemek:			
Birçok hanede beslenme; mutfak ya da yemek odasıyla sınırlı değildir. Evinizin aşağıda belirtilen bölümlerinde ne sıklıkla yemek yediğinizi işaretleyiniz. (0- hiçbir zaman, 1- çok nadiren, 2- bazen, 3- sıklıkla, 4- her zaman)				
12	Oturma odası / TV odası / çalışma odası:			
13	Yatak odası:			
14	Yemekte ikinci tabağı ne sıklıkla istersiniz ya da alırsınız?			
15	Genellikle ailece (aynı evde yaşayan aile bireylerinin çoğunun katılımıyla) ne sıklıkla yemek yersiniz?			
16	Sizinle aynı yaşakilere kıyasla yeme hızınızı nasıl değerlendirirsiniz? (1-yavaş, 2- orta, 3- hızlı)			
C. AÇLIK VE TOKLUK BELİRTİLERİ		Anne	Baba	Çocuk
17	En çok hangi durumda yersiniz (lütfen anne, baba ve çocuk için ayrı ayrı yanıtlayın)? 0- Acıkınca ya da yemek vakti gelince 1- Canı yemek istediğinde 2- Sevilen bir yiyeceği görünce ya da kokusunu alınca			
18	Çocuğunuz bir şey yemek istediğinde ona "gerçekten aç olup olmadığını" sorar mısınız?			
19	Diyeceğim ki yemek zamanı geldi ama henüz aç değilsiniz / çocuğunuz aç değil. Siz ne yaparsınız ve çocuğunuza ne önerirsiniz? 0- Yemeği erteler, sonra yersiniz 1- Diğerleriyle birlikte oturur ama yemezsiniz 2- Diğerleriyle birlikte oturur ama az yersiniz 3- Diğerleriyle birlikte oturur ve her zamanki gibi yersiniz 4- Bu uygun olmayan bir soru. Ben ve çocuğum her zaman açızdır.			
D. SORUN OLUŞTURABİLECEK YİYECEKLERE MARUZ KALMA, ULAŞABİLME VE UYARAN KONTROLÜ				
Modern toplumda insanlar genellikle öğün atlar, uygun öğünler yerine atıştırma ile geçiştirir veya düzensiz biçimde / ruh hallerine göre yemek yer. Aşağıdaki sorular sizin ve ailenizin tükettiği yiyecekler ve yeme davranışınızla ilgilidir.				
20	Aşağıdaki atıştırma türlerinden kaç tanesi genelde evinizde bulunur (istediğiniz kadar işaretleme yapabilirsiniz)? (Cheetos, Tuzlu kraker, Patates çipsi, Ruffles, Patlamış mısır, Çekirdek, Yer fıstığı, Badem, Antep fıstığı Diğer:.....)			
21	Evinizde genellikle kaç çeşit şekerleme bulunur (istediğiniz kadar işaretleme yapabilirsiniz)? (Çikolata, Çikolatalı bar, Şeker, Gofret, Kurabiye, Şekerli sakız, Şekerli içecekler, Diğer:.....)			
22	Evinizde genellikle kaç çeşit hamur işi / unlu mamul / kek bulunur?			
23	Evinizde genellikle kaç çeşit dondurma / buzlu dondurma bulunur?			
24	Hafta sonları, 20-23. maddelerde bahsedilen yiyecekleri artırır mısınız? (0-Arttırmam, 1-Birkaç adet arttırırım, 2-Çok arttırırım)			
25	Aileniz ne sıklıkla restoranda yemek yer ya da hazır, fast-food ürünler tüketir? (0-Ayda bir kezden az, 1-Yaklaşık haftada bir kez, 2-Haftada en az iki kez, 3-Hemen her gün, 4-Günde bir kez ya da daha fazla)			
26	Çocuğunuz sizin izniniz olmadan ne ölçüde atıştırma ya da şekerleme tüketebilir? (0-Hiçbir zaman, 1-Nadiren, 2-Bazen, 3-Sıklıkla, 4-Her zaman)			
27	Atıştırma türleri veya şekerlemeleri genellikle evinizin neresinde bulundursunuz? (0-Gizli bir yerde, 1-Bilinen fakat göz önünde olmayan bir yerde, 2-Ulaşılabilir bir yerde)			
Ne sıklıkla: 0-hiçbir zaman, 1- çok nadiren, 2- bazen, 3- sıklıkla, 4- her zaman				
28	Çocuğunuz ne sıklıkla kendi şekerlemelerini satın alır?			
29	Siz ya da eşiniz ne sıklıkla çocuğunuzla birlikte kahvaltı yaparsınız?			
30	Siz ya da eşiniz ne sıklıkla çocuğunuzla birlikte öğle yemeği yersiniz?			
31	Siz ya da eşiniz ne sıklıkla çocuğunuzla birlikte öğleden sonra ara öğün yersiniz?			
32	Siz ya da eşiniz ne sıklıkla çocuğunuzla birlikte akşam yemeği yersiniz?			

ÇOCUKLARIN BESLENMESİ KONUSUNDA EBEVEYN GÖRÜŞLERİ ANKET FORMU

(Varsa) Ekleme İstedikleriniz:

DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME DAVETİ

Bu araştırma kapsamında, ikinci aşamada, çocuk ve ebeveynleri ile görüşmeler yapmayı planlıyoruz. Görüşmeler, buradaki sorulara paralel olarak, çocukların beslenmesi konusunda daha derinlikli bilgi alabilmeyi amaçlayan sorulardan oluşacak, size de bağlı olarak ortalama 20 dakika sürecektir. Yüz yüze görüşmeler, sizlerin de tercihlerinize bağlı olarak okulda, evinizde ya da size uygun herhangi bir yerde gerçekleştirilebilir. Çevrimiçi görüşme (internet üzerinden zoom, whatsapp, vb. üzerinden) seçeneğiniz de bulunmaktadır. Katılmak isterseniz aşağıdaki kısa formu doldurabilirsiniz:

☐ Araştırma kapsamında gerçekleştirilecek derinlemesine görüşmelere katılmak istiyorum.

Görüşme tercihi: ☐ Yüz yüze görüşme ☐ Çevrimiçi (zoom, whatsapp, vb.) görüşme

İletişim Bilgilerim:.....

☐ Araştırma kapsamında çocuğumun derinlemesine görüşmelere katılmasına izin veriyorum.

Görüşme tercihi: ☐ Yüz yüze görüşme ☐ Çevrimiçi (zoom, whatsapp, vb.) görüşme

EK-6. Çocuk Anket Formu

Değerli Katılımcı,

Bu anketi, Anadolu Üniversitesi Sosyoloji bölümünde hazırladığım doktora tezinde kullanmak için oluşturdum. Sorular, bazı kişisel bilgileriniz ve ailenizle ilgili görüşlerinizi öğrenmeye yöneliktir.

Cevaplarınız sadece bu araştırma için kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Bireysel bir değerlendirme yapılmayacaktır.

Soruların doğru ya da yanlış bir cevabı yoktur. Samimi olarak sizin için geçerli olduğunu düşündüğünüz yanıtları vererek bilimsel bir çalışmaya katkıda bulunacaksınız.

Katılımınız için çok teşekkür ederiz.

Araştırma Yürütücüsü

Araştırmacı

Prof. Dr. Fuat Güllüpınar

Arş. Gör. Gizem Şükran Özalkan

Yaşınız

Cinsiyetiniz ☐ Kız ☐ Erkek

Açıklama: Lütfen anketi doldururken anne ve babanızın sizlere karşı tutum ve davranışlarını göz önünde bulundurunuz. Aşağıdaki ifadelerden her birinin size ne kadar uygun olduğunu yandaki sütunlara işaretleyiniz. Lütfen hiçbir maddeyi boş bırakmayınız.		ANNE					BABA				
		Hiç uygun değil	Çok az uygun	Kısmen uygun	Oldukça uygun	Tamamen uygun	Hiç uygun değil	Çok az uygun	Kısmen uygun	Oldukça uygun	Tamamen uygun
1	Bana her zaman güven duygusu vermiş ve beni sevdiğini hissettirmiştir.										
2	Çok yönlü gelişmem için beni olanakları ölçüsünde desteklemiştir.										
3	Her yaptığım işin olumlu yanlarını değil kusurlarını görmüş ve beni eleştirmiştir.										
4	Her zaman başıma kötü bir şey gelecekmiş gibi beni koruyup kollamaya çalışır										
5	Aramızdaki ilişki ona içimi açmaya cesaret edemeyecek kadar resmidir.										
6	Arkadaşlarımı eve çağırma izin verir, geldiklerinde onlara iyi davranır.										
7	Elinden geldiği kadar, her konuda fikrimi almaya özen gösterir										
8	Çevremizdeki çocuklarla beni karşılaştırır, onların benden daha iyi olduklarını söyler.										
9	Bana hükmetmeye çalışır.										
10	Bugün bile alışverişe çıkacağım zaman, kandırılacağımı düşünerek benimle gelmek ister.										
11	Benden her zaman gücümün üstünde başarı beklemiştir.										
12	Fiziksel ve duygusal olarak kendisine yakın olmak istediğim zaman soğuk ve itici davranır.										
13	Sorunlarını onunla rahatlıkla konuşabilirim.										
14	Neden bazı şeyleri yapmam ya da yapmamam gerektiğini bana açıklar.										
15	Birlikte olduğumuz zamanlar ilişkimiz çok arkadaşçadır.										
16	Kendi istediği mesleği seçmem konusunda beni zorlamıştır.										
17	Sevmediğim yemekleri, yarayacağı düşüncesiyle, zorla yedirir.										
18	Sınavlarda hep üstün başarı göstermemi istemiştir.										
19	Kendimi yönetebileceğim yaşlarda bile her gittiği yere beni de götürür, evde yalnız kalmamdan kaygılanır.										
20	Evde bir konu tartışılırken görüşlerimi söylemem için beni teşvik eder.										

[illegible]

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı :Gizem Şükran Özalkan

Yabancı Dil :İngilizce, İtalyanca

Eğitim Geçmişi:

- 2023, Ljubljana Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Değişim Öğrencisi
- 2023, Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Bütünleşik Doktora
- 2014, Kocaeli Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Lisans

Mesleki Geçmişi:

- 2020-2022, Araştırma Görevlisi, İstanbul Gedik Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Makale:

- Özalkan G,Ş. & Erbuğ, E. (2022). Pandemi Sürecinde NitelAraştırma: Çevrimiçi Platformlar Üzerinden Derinlemesine Görüşmelerin İmkân ve Sınırlılıkları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 36-46., Doi: 10.18490/sosars.1090603
- Özalkan, G.Ş. (2021). Uzaktan Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme: Pandemi Sürecinde Sosyal Bilimler Eğitimi Yeniden Düşünmek. *International Journal of Economics, Administrative and Social Sciences*, 4, 18-26.

Bildiriler ve Sunumlar:

- Özalkan, G.Ş. & Erbuğ, E. (Konuşmacı) (2023). Türkiye’de Genç Kadınların Çocuksuzluk Eğilimi. X. Ulusal Sosyoloji Kongresi. (Özet Bildiri / Sözlü Sunum)
- Özalkan, G. Ş. (Eğitmen) (2021). Bireysel, Kurumsal ve Toplumsal Boyutlarıyla İş Hayatında Kapsayıcılık. (İGÜNSEM & CORBIZ) Çeşitlilik Yönetimi ve Çok Kültürlülük Sertifika Programı, İstanbul.

- Özalkan, G.Ş. & Erbuğ, E. (Kuşşmacı) (2021). Pandemi Sürecinde Nitel Araştırma: Çevrimiçi Platformlar Üzerinden Derinlemesine Görüşmelerin Avantaj ve Sınırlılıkları. (Sosyoloji Derneğı) Salgında Sosyolojik Araştırma: Sınırlılıklar ve Yeni Tahayyüller, Çevrimiçi Atölye.
- Can, G.Ş. (2019). Kültürel Sermaye ya da Meta: İngilizce Eğitiminin Neoliberal Eğitim ve Emek Piyasasındaki Konumu. IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 226-235. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum) (Yayın No:6443518)

